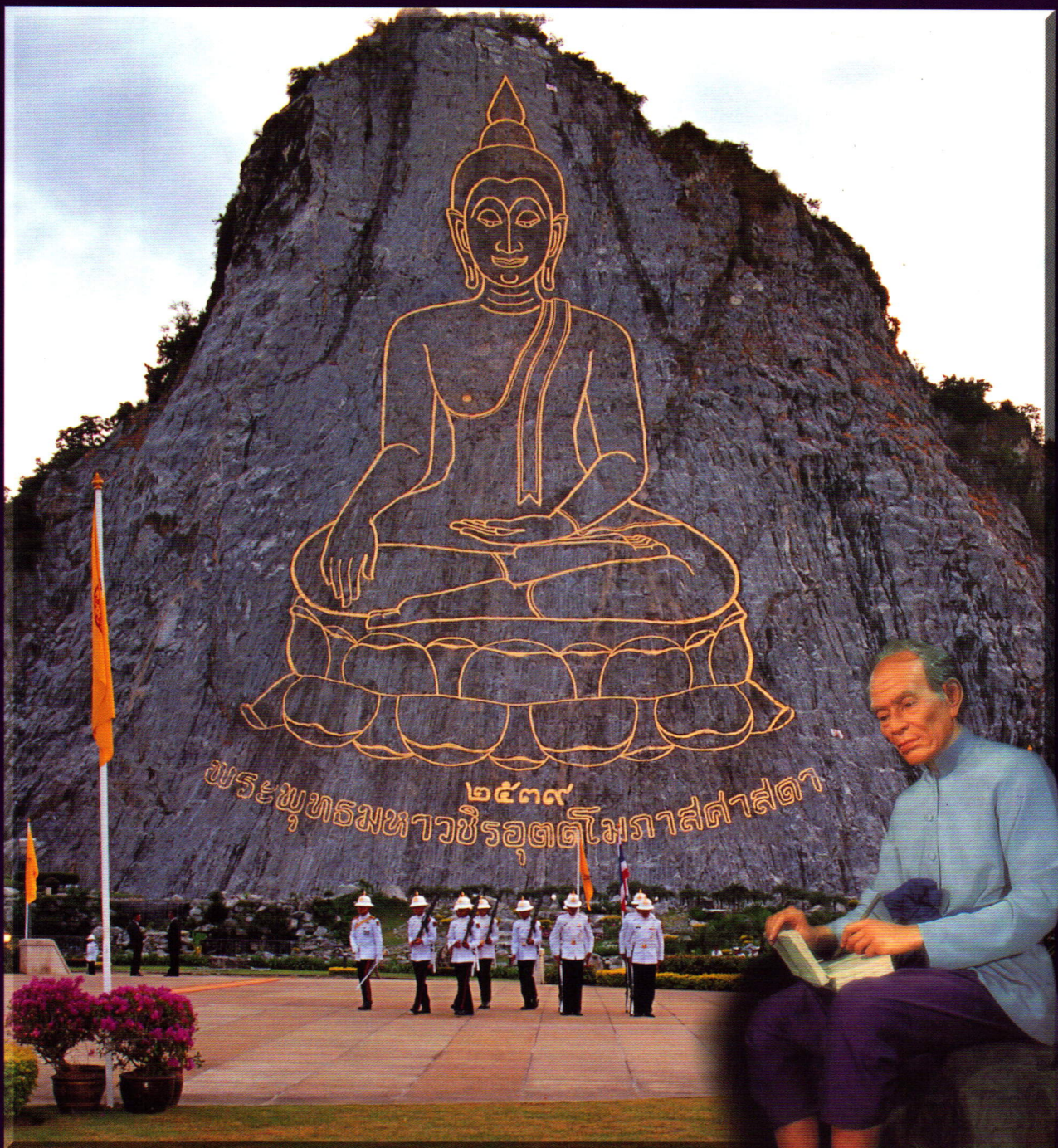

มรดกของชาติ

เล่ม ๑๑

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

มรดกของชาติ

เล่ม ๑๑

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

สารบัญ

พระผู้เป็นพลังแห่งแผ่นดิน.....	๑
รัชกาลที่ ๕ กับการเสด็จประพาส.....	๙
พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระบรมราชินี.....	๒๑
“พระพุทธมหาวชิรอุตตโมภาสศาสดา” พระพุทธรูปสลักหน้าผาเขาชีจรรย์ จังหวัดชลบุรี.....	๒๗
พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ.....	๔๑
พระราชวังบวรสถานมงคล.....	๔๕
เรารักภาษาไทย.....	๕๖
บทความเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง พระราชวินิจฉัยในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องด้วย “พระร่วง”	๖๐
วิสัยทัศน์และความรอบรู้ของสุนทรภู่.....	๖๓
๑๙ กันยายน วันพิพิธภัณฑ์ไทย.....	๗๐
เบี้ย เงินปลีแห่งสยามประเทศ.....	๗๘
รูป.....	๘๗
ละครว่า.....	๙๕
ประเพณีการให้ทานไฟในเดือนอ้ายและขนมเบื้องในประเพณีของชาวนคร.....	๑๐๑
กฎหมายการซื้อช้างในสมัยกรุงธนบุรี.....	๑๐๕
อุบาทว์ ๙ ประการ.....	๑๑๔

พระผู้เป็นพลัง แห่งแผ่นดิน

คุณหญิงคณิดา เลชะกุล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯไปทอดพระเนตรโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่ ต.พร่อน อ.ตากใบ จ.นราธิวาส

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนิน เยี่ยมราษฎรทุกภูมิภาคของประเทศมาตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๙๗ และเสด็จพระราชดำเนินทุกปี ปีละ ๒๐๐ วัน ทำให้ทรงทราบถึงสภาพภูมิประเทศ ชีวิตความเป็นอยู่ ปัญหา ความเดือดร้อนและความอดอยากขาดแคลนของราษฎรแต่ละพื้นที่ด้วยพระเนตรพระกรรณ กล่าวได้ว่า ทรงรู้จักคุ้นเคย กับราษฎรในชนบททั่วประเทศเป็นอย่างดี ทรงมีพระราช หฤทัยมุ่งมั่นที่จะหาวิธีการต่างๆ มาแก้ไขปัญหา และช่วย เหลือราษฎรเหล่านั้นให้พ้นจากความอดอยากยากจน ความ ไม่รู้หนังสือ ความเจ็บไข้ได้ป่วย ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจน พึ่งตนเองได้ในที่สุด จึงได้เกิดโครงการส่วนพระองค์ และ โครงการตามพระราชดำริเกือบ ๓,๐๐๐ โครงการ มีทั้งโครงการ

พัฒนาด้านการเกษตร การพัฒนาแหล่งน้ำและชลประทาน การคมนาคมและสื่อสาร สาธารณสุขและสาธารณสุขการ การ จัดสรรที่ดินและพัฒนาที่ดิน การศึกษา การอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ สวัสดิการสังคม และด้านอื่นๆ อีก นานัปการ ทรงถือหลักว่า จะต้องให้ราษฎรในชนบทมี รายได้ขึ้นมาโดยเร็วที่สุด

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิน แปรพระราชฐานไปประทับ ณ พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ ๓๐ ปีก่อน ได้ทอดพระเนตรเห็นชาว เขาในภาคเหนือทำไร่เลื่อนลอย ตัดไม้ทำลายป่าเพื่อปลูกข้าว และฝิ่น ชาวนั้นปลูกไว้กิน ฝิ่นนั้นปลูกไว้สูบและขายเป็น รายได้หลัก จนป่าต้นน้ำถูกทำลายเหลือแต่เขาหัวโล้นอยู่ทั่วไป

จึงทรงห่วงใยทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าเหล่านี้ทุกครั้งที่ทอดพระเนตรเห็น ในพุทธศักราช ๒๕๑๓ ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์สองแสนบาท แก่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ให้ซื้อสวนกล้วย พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ ใช้ชื่อว่า “สวนสองแสน” ทำการทดลองและวิจัยพืชเมืองหนาว ทั้งไม้ผล ไม้ดอก และพืชผัก มาส่งเสริมให้ชาวเขาในภาคเหนือปลูกแทนฝิ่น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หม่อมเจ้ากิตติเดช รัชนี้ เป็นผู้รับสนองแนวพระราชดำริ เริ่มต้นทำโครงการส่วนพระองค์ ชื่อ “โครงการในพระบรมราชานุเคราะห์ชาวเขา” ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “โครงการหลวงพัฒนาชาวเขา” “โครงการหลวงภาคเหนือ” และ “โครงการหลวง” ได้จัดทะเบียนเป็น “มูลนิธิโครงการหลวง” เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๕

กาลเวลาผ่านไป ๑๙ ปี “โครงการหลวง” ซึ่งเป็นโครงการส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สามารถพิสูจน์ให้โลกยอมรับว่า พืชเขตหนาวสามารถนำมาปลูกเป็นรายได้ทดแทนฝิ่นแก่ชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทยได้ โดยได้รับความร่วมมือเกื้อกูลจากนานาชาติที่ศรัทธาในพระราชกรณียกิจ มีหลายหน่วยงานในชาติร่วมกันประสานงานและปฏิบัติงาน โครงการหลวงได้รับรางวัลเกียรติยศรามอนแม็กไซไซประจำปี ๑๙๘๘ (พ.ศ.๒๕๓๑) ในฐานะก่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างนานาชาติ (International Understanding) และคำประกาศเกียรติคุณตอนท้ายมีว่า

“โครงการหลวงได้มีส่วนลดยาเสพติดพิษร้ายแรงของโลก และยิ่งช่วยยกระดับความมั่นคง อยู่ดีกินดีแก่ชาวเขาทั้งหลายด้วย”

โครงการหลวงครอบคลุมพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน และแม่ฮ่องสอน มีสถานีวิจัย ๔ แห่ง และศูนย์พัฒนา ๓๕ แห่ง ทำหน้าที่วิจัย ส่งเสริม พัฒนา และขายพืชพรรณเมืองหนาว ทั้งไม้ผล ไม้ดอก พืชไร่ และพืชในร่มราว ๑๐๐ ชนิด มีโรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูปในภาคเหนือ ๓ แห่ง ผลิตอาหารแปรรูปจากผลผลิตของโครงการหลวง บรรจุขวด กล่อง กระป๋อง ภายใต้เครื่องหมาย “ดอยคำ” ราว ๕๐ ชนิด มีทั้งแยม น้ำผึ้ง น้ำผลไม้ ผลไม้ กาแฟ ฯลฯ นอกจากนี้ ยังส่งเสริมให้ชาวเขาทำผลิตภัณฑ์ไม้ประดับแห้ง เป็นสินค้าส่งขายในประเทศและต่างประเทศ โดยมี “บริษัท

ดอยคำอาหารสำเร็จรูป” ซึ่งสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เป็นหุ้นส่วนใหญ่และเป็นผู้ดำเนินงานในรูปแบบธุรกิจ ให้พึ่งตนเองได้ ประการสำคัญคือ ปัจจุบันสถานีวิจัยและศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุกแห่งกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศอีกด้วย

ส่วน **โครงการตามพระราชดำรินั้น** พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราชาธิบายแก่คณะเอกอัครราชทูตและกงสุลใหญ่ไทยประจำภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๒ ตอนหนึ่งความว่า

“คำว่า**ราชดำรินี้**ก็มาจากคำว่า **ดำริ** และ**ราช**ก็ราช ก็พระเจ้าแผ่นดินหรือพระราช **ดำริ** ก็แปลว่าความคิดเห็น ก็เป็น ‘ความคิดเห็นของพระราช’ ความเห็นนี้ทุกคนมีหน้าที่และสิทธิ์ที่จะแสดงความเห็น แต่ละคนแต่ละบุคคลก็แสดงความเห็นได้ คนอื่นจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็แล้วแต่ ไม่บังคับ ไม่ใช่คำว่า ‘พระราชประสงค์’ บางทีก่อนหน้านี้นี้โครงการเขาเรียกว่า โครงการพระราชประสงค์ หรือ ‘ตามพระราชประสงค์’ คำว่า **ประสงค์** นี้ ก็หมายความว่า ความต้องการ เป็นคำสั่ง เป็นคำสั่งหลายๆ ไม่แรงเท่ากับ ‘พระราชโองการ’ พระราชโองการเป็นคำสั่ง ‘พระราชประสงค์’ ก็คือความต้องการ ‘พระราชดำริ’ นี้ เป็นความคิดเห็นความเห็น ฉะนั้น มาขอความเห็นก็จะบอกความเห็น ท่านไม่ต้องเชื่อก็ได้”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเล่าถึงความ เป็นมาของโครงการตามพระราชดำรินี้ว่า

“...โครงการตามพระราชดำรินั้น ไม่ได้ตั้งขึ้นมาเอง แต่ว่าโดยที่ไปในภูมิภาคประเทศต่างๆ และไปเห็นอะไรก็มีการวิจารณ์ ฝรั่งจะเรียกว่า comment จะมี comment อยู่เสมอ บางที comment ก็เข้าหูคน บางที comment ก็โกรธก็มีเหมือนกัน อย่างไปบอกว่านี่ไม่น่าจะเป็นอย่างนั้นๆ ตอนแรกเขาก็โกรธ น่าจะทำอะไรอย่างไรมีตรงกับที่โครงการที่เขาทำหรือการปฏิบัติ เขาก็โกรธ แต่ว่าที่มีดำรินั้นเป็นเพียงว่ามันพูดออกมาดังๆ คือคิดดังๆ คนอื่นเอาไปฟังก็ได้ เอาไปโกรธก็ได้ แต่ว่ามิใช่เป็นคำสั่ง แต่ต่อมาเมื่อพวกผู้เชี่ยวชาญก็ตาม ผู้ปกครองก็ตาม เห็นว่าพูดอย่างนั้นก็ด้วยความซื่อตรง คือไม่ได้มุ่งหมายที่จะไปโจมตีใคร เพียงแต่มีความคิดว่าถ้าทำอย่างนั้นก็จะทำได้มัย เขาก็เลยเข้าใจขึ้น เอาความคิดของบุคคลหนึ่งไปพิจารณาแล้วบางทีไปปฏิบัติ

ก็ได้ผลขึ้นมา เขาจึงเห็นว่าควรจะมีการทำงานตามดำริของพระราชฯ...”

ฉะนั้นก็เกิดขึ้นมาเป็น ‘โครงการตามพระราชดำริ’ ซึ่งภาษาฝรั่งไปแปลต่างๆ นานา แต่ที่ใกล้เคียงที่สุดก็คงจะเป็นคำว่า ‘Royal Initiative’ ซึ่งก็ไม่เหมือนกับพระราชดำริแท้ แต่ว่า ‘Royal Initiate’ นี่ ถ้าแปลก็แปลว่า โครงการที่พระราชฯริเริ่ม ‘Initiate’ ก็แปลว่า ‘ริเริ่ม’ ฉะนั้นก็แตกต่างจากคำว่า ‘พระราชดำริ’ นิดหน่อย จะเป็นโครงการ ‘Royal Invention’ ก็เป็นไปได้เหมือนกัน เพราะบางทีก็คิดขึ้นมาเอง คิดขึ้นมาโดยที่อย่างอื่นก่อนนี้ไม่มี อย่างเช่น **ศูนย์ศึกษาการพัฒนา** นั้นไม่มี มีแต่ **ศูนย์พัฒนา** หรือมีแต่ **ศูนย์วิจัย** ต่างๆ แต่ **ศูนย์ศึกษาการพัฒนา** นั้นไม่มี ก็เป็น ‘Royal Invention’ เหมือนกัน ก็เป็นพระราชดำริ คำว่า ‘พระราชดำริ’ จะแปลอย่างอื่นก็แล้วแต่ท่านที่มีความรู้ในทางภาษาศาสตร์แต่ก็ที่ใช้กันเป็น ‘Royal Initiative’ ซึ่งก็ต้องเข้าใจว่า ‘Initiative’ ในที่นี้ ‘ริเริ่ม’ แตริเริ่มด้วยความคิด มิใช่สั่งให้ริเริ่ม”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่า

“ด้านการพัฒนาแบบโครงการตามพระราชดำรินี้ที่สำคัญถือหลักว่า หรือจะเรียกว่า ทฤษฎีก็ได้ ว่าจะต้องให้ประชาชนมีรายได้ขึ้นมาโดยเร็วที่สุด”

และพระราชทานพระราชดำรัสว่า

“โครงการพระราชดำริเป็นเพียงเพิ่มหรือให้อย่าง ‘พระราชดำริ’ เป็น ดำริ ความคิดหรือให้ความคิด แนวความคิด ซึ่งไม่ได้สงวนลิขสิทธิ์ คือเป็นทรัพย์สินทางปัญญา แต่ไม่ได้สงวนลิขสิทธิ์”

เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจขึ้นในประเทศไทย ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงห่วงใยในราษฎรของพระองค์ “ตั้งแต่คนที่มีเงินน้อยจนกระทั่งคนที่มีเงินมาก ล้วนเดือดร้อน...” มีพระราชดำรัสเล่าถึงสถานการณ์และวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้น พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๐ ตอนหนึ่ง ความว่า

“เมื่อเร็วๆ นี้ โครงการต่างๆ โรงงานเกิดขึ้นมากมาย จนกระทั่งคนนึกว่าประเทศไทยนี้ จะเป็นเสือตัวเล็กๆ แล้วก็กลายเป็นเสือตัวโตขึ้น เราไปเห่อว่าจะเป็นเสือ

ความจริงเคยพูดเสมอในที่ประชุมอย่างนี้ว่า การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามี **เศรษฐกิจแบบพอมิพอกิน** แบบพอมิพอกินนั้นหมายความว่าอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง อันนี้ก็เคยบอกว่าความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ว่าไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้นั่น นักเศรษฐกิจต่างๆ ก็มาบอกว่าล้าสมัย จริง อาจจะล้าสมัยคนอื่นเขาต้องการเศรษฐกิจที่ต้องการมีการแลกเปลี่ยน เรียกว่าเป็น **เศรษฐกิจการค้า** ไม่ใช่ **เศรษฐกิจความพอเพียง** เลย์รู้สึกว่ามันไม่หรูหรา แต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มีบุญอยู่ว่าผลิตให้พอเพียงได้”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนะว่า

“ถ้าเรามาใช้ของไทย ซื้อของไทย เทียวเมืองไทย กินข้าวไทย อันนี้จะได้ประโยชน์”

เมื่อพระราชทานแนวพระราชดำรินี้แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงห่วงใยในความเป็นอยู่ของราษฎร ก็ทรงติดตามผล จึงทรงทราบว่า ผู้คนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจในพระราชดำรัสเรื่อง **เศรษฐกิจพอเพียง** อย่างถ่องแท้ก็ทรงพระกรุณาพระราชทานพระบรมราชาธิบายแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย ในปีต่อมาว่า

“เรื่องที่ได้กล่าวเมื่อปีที่แล้ว เรื่อง **เศรษฐกิจพอเพียง** คำว่า **เศรษฐกิจพอเพียง** นี้ไม่มีในตำรา ไม่เคยมีระบบ **เศรษฐกิจพอเพียง** มีอย่างอื่นแต่ไม่ใช่คำนี้ ปีที่แล้วพูดว่า **เศรษฐกิจพอเพียง** เพราะหาคำอื่นไม่ได้ และได้พูดอย่างหนึ่งว่า **เศรษฐกิจพอเพียง** นี้ให้ปฏิบัติเพียงครั้งเดียว คือไม่ต้องทั้งหมด หรือแม้แต่เศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอ ในคราวนั้นเมื่อปีที่แล้วนี้กว่าเข้าใจกัน แต่เมื่อไม่นานเดือนที่แล้ว มีผู้ที่ควรจะรู้ เพราะว่าได้ปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนามาช้านานแล้วมาบอกว่า **เศรษฐกิจพอเพียง** นี้ดีมากแล้วก็เข้าใจว่าปฏิบัติเพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอนั่น หมายความว่า ถ้าทำได้เศษหนึ่งส่วนสี่ของประเทศก็จะพอ ความหมายของ **เศรษฐกิจพอเพียง** และทำให้ได้เพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอนั่นไม่ได้แปลว่า **เศษหนึ่งส่วนสี่ของพื้นที่** แต่ **เศษหนึ่งส่วนสี่ของการกระทำ**”

และพระราชทานพระบรมราชาธิบายว่า

“สมัยก่อนนี้พ่อกินหมากสมัยนี้ชักจะไม่พ่อกินหมาก
จึงต้องมีนโยบายที่จะทำ**เศรษฐกิจพอเพียง** เพื่อที่จะให้ทุกคนมี
พอเพียงได้ให้พอเพียงนี้ก็หมายความว่ามีความไม่พุ่มพวย
ไม่หุงหาก็ได้แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะพุ่มพวย แต่ถ้า
ทำให้มีความสุขถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำสมควรที่จะปฏิบัติ....”

ตลอดระยะเวลากว่า ๕๐ ปี ที่พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวทรงพระราชอุทิศสาคะนาเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อ
ประโยชน์สุขของปวงประชาราษฎร์อย่างต่อเนื่อง เป็นที่ประจักษ์แก่ตา
แก่ใจของราษฎรไทยและชาวโลก หน่วยงานและองค์การ
ระหว่างประเทศจึงได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตทูล
เกล้าทูลกระหม่อมถวายเหรียญและรางวัลเฉลิมพระเกียรติคุณ
ดังนี้ คือ

เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘ นาย
จอร์จ สเปนดัล (Mr.George Spinale) ประธานรัฐสภายุโรป
และสมาชิก ทูลเกล้าฯ ถวาย**เหรียญรัฐสภายุโรป** (Special
Medal of the European Parliament)

เมื่อวันที่ ๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๙ ดร.ยัง
ซิด โซ ประธานคณะกรรมการเพื่อสันติภาพของสมาคมอธิ
การบดีระหว่างประเทศ ทูลเกล้าฯ ถวาย**รางวัลสันติภาพของ
สมาคมอธิการบดีระหว่างประเทศ** (The International
Association of University Presidents Peace Award)
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เอกอัครราชทูต ณ กรุงโซล
เป็นผู้แทนพระองค์ไปรับรางวัลที่มหาวิทยาลัยเกียฮย็อง กรุงโซล
สาธารณรัฐเกาหลี

เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐
สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย ทูลเกล้าฯ ถวาย**เหรียญทอง
เฉลิมพระเกียรติคุณในการนำชนบทให้พัฒนา** (Asian Insti-
tute of Technology's Gold Medal of Outstanding Lead-
ership in Rural Development)

เมื่อวันที่ ๒๙ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐ อดีต
สมาชิกองค์การ โอ เอส เอส ทูลเกล้าฯ ถวาย**เหรียญจำลอง
โดโนแวน** (Donovan)

เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐ คณะ
กรรมการโอลิมปิกสากล ทูลเกล้าฯ ถวาย**อิสริยาภรณ์โอลิมปิก
สูงสุด** (ทอง)

วันที่ ๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๒ ประธานราช

วิทยาลัยคัลยแพทย์แห่งประเทศไทยและคณะ ทูลเกล้าฯ
ถวาย**เหรียญทองที่ระลึก**ในโอกาสที่วิทยาลัยคัลยแพทย์แห่ง
ประเทศไทย จัดประชุมทางวิชาการร่วมกับวิทยาลัยคัลย
แพทย์แห่งประเทศไทย

วันที่ ๑๗ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔ นาย
ราเชนทรา เค.ชามู ประธานโรตารีสากลและคณะ ทูลเกล้าฯ
ถวาย**เหรียญสุดดีขององค์การโรตารีสากล** (Rotary Interna-
tional Award of Honour)

วันที่ ๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔ นายเฟเดอ
ริโก มาเยอร์ (Federico Mayor) ผู้อำนวยการใหญ่องค์การ
ศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ
(UNESCO) และคณะ ทูลเกล้าฯ ถวาย**เหรียญฟีแล** (Philae
Medal) จำนวน ๓ เหรียญ คือ เหรียญทอง เหรียญเงิน
และเหรียญทองแดง

วันที่ ๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๕ นายโมส
ตาฟา คามาล โทลบา (Dr. Mostafa Kamal Tolba) ผู้อำนวยการ
ใหญ่โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (UNEP)
ทูลเกล้าฯ ถวาย**เหรียญทองประกาศพระเกียรติคุณด้านสิ่งแวดล้อม**
(UNEP Gold Medal of Distinction)

วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๕ นายฮิ
โรชิ นากาจิม่า (Mr.Hiroshi Nakajima) ผู้อำนวยการ
ใหญ่องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้ทูลเกล้าฯ ถวาย**เหรียญ
ทองสาธารณสุขเพื่อมวลชน** (Health for All)

วันที่ ๒๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๖ นายเคนจิ
โมริ (Prof. Dr. Kenji Mori) ประธานสมาคมนิเวศน์วิทยา
ระหว่างประเทศ (The International Society of Chemi-
cal Ecology;ISCE) นายดับบลิว ฟรังเก (Prof. Dr.
W.Francke) อดีตประธาน และคณะกรรมการ ทูลเกล้าฯ
ถวาย**เหรียญรางวัลเทิดพระเกียรติในด้านการสงวนรักษา
ความหลากหลายทางชีวภาพ** (The Nature Pro Futurta)

วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๖ ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน
เป็นผู้แทนพระองค์ไปรับรางวัลที่เมืองอินเดียนาโปลิส รัฐ
อินเดียนา สหรัฐอเมริกา ซึ่งคณะกรรมการสมาคม The In-
ternational Erosion Control Association (IECA)
สหรัฐอเมริกา ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล The International
Erosion Control Association's International Merit

Award

วันที่ ๓๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๖ นายริชาร์ด จี. กริมชอร์ (Mr. Richard G.Grimshaw) หัวหน้าสาขา เกษตรกร ฝ่ายวิชาการภูมิภาคเอเชียของธนาคารโลก ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลรากหญ้าแฝกซบสำริด ซึ่งเป็นรางวัลสดุดีพระ เกียรติคุณ (Award of Ricognition) ในฐานะที่ทรงเป็นนัก อารักขาดินและน้ำ

วันที่ ๑๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๗ นาย Giorgio Giacomelli ผู้อำนวยการบริหารขององค์การยูเอ็น ดีซีพี (United Nations International Drug Control Programme) ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญทองคำสดุดีพระเกียรติ คุณในพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวกับการป้องกันแก้ไขปัญหา ยาเสพติด

วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๘ นาย Katsunosuke Maeda ประธานคณะกรรมการมูลนิธิโทเร เพื่อการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ประเทศญี่ปุ่น ประธาน กิตติมศักดิ์มูลนิธิโทเร เพื่อการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ประเทศ ไทย ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมูลนิธิ โทเรประเทศไทย (เงินจำนวนสองล้านบาท) เพื่อ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงสนพระ ราชหฤทัยและทรงทำนุบำรุงการศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีของประเทศไทย ทั้งในด้านการเกษตร การ พลังงาน การสิ่งแวดล้อม การสาธารณสุข และการศึกษา วิทยาศาสตร์ติดต่อสืบเนื่องกันมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๔๐ ปี

วันที่ ๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ นาย Jacques Diouf ผู้อำนวยการใหญ่องค์การอาหารและเกษตรแห่ง สหประชาชาติ (FAO) ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญ AGRICOLA สดุดีที่ทรงอุทิศพระองค์พัฒนาด้านสังคมเกษตรเพื่อ ประชาชน

วันที่ ๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๙ นายโรลอฟ ราบินจ์ (Dr. Roelof Rabbinge) ประธานสถาบันวิจัย ข้าวระหว่างประเทศ (International Rice Research Institute:IRRI) นายจอร์จ รอทชิลด์ (Dr. George Rothschild) ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยข้าวระหว่างประเทศ ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญทองเทิดพระเกียรติของสถาบันวิจัย ข้าวระหว่างประเทศ (The International Rice Award)

วันที่ ๒๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ นายหลุยส์

วิเซนเต จิอาย (Mr. Luis Vicente Giay) ประธานโรตารี สากล ทูลเกล้าฯ ถวายโล่เกียรติคุณในการบำเพ็ญประโยชน์ เพื่อเพื่อนมนุษย์ในระดับผู้นำประเทศ (Presidential Citation for Humanitarian Service)

วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๙ แพทย์หญิง เดบอราห์ ชัวร์ (Deborah Shure, Md. FCCP) ประธานวิทยาลัยแพทยรักษาโรคทรวงอกแห่งสหรัฐอเมริกา (President of the American College of Chest Physi- cians) ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล Partnering for World Health Award

วันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๒ นาย Jacques Diouf ผู้อำนวยการใหญ่ องค์การอาหารและเกษตรแห่ง สหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization : FAO) ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญเทเลฟู๊ด (Tele Food) ในการ พัฒนาการเกษตรและสร้างความมั่นคงทางอาหาร เพื่อยก ระดับความเป็นอยู่ของครอบครัวเกษตรกรไทย ซึ่งตรงกับ ปรัชญาของ FAO

วันที่ ๑๘-๑๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๓ คณะกรรมการนานาชาติได้มีพิธีประกาศทูลเกล้าฯ ถวาย รางวัลเหรียญรางวัลและประกาศนียบัตร แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระปรีชาในการประดิษฐ์คิดค้นผลงาน “เครื่องกลเติมอากาศที่ผิวน้ำหมุนช้าแบบทุ่นลอย” หรือ “กังหันน้ำชัยพัฒนา” ต่อหน้านักวิจัย นักประดิษฐ์ และ ผู้เข้าชมงานนิทรรศการ “Brussels Eureka 2000:49th” ณ กรุง บรัสเซล ราชอาณาจักรเบลเยียม และกล่าวสดุดีพระเกียรติ คุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ความว่า

“พระมหากษัตริย์ของไทยทรงเป็นนักพัฒนา ทรง มีพระวิริยะอันสูงส่ง ทรงมีพระอัจฉริยภาพและพระวิสัย ทรรศน์ที่ดี ทรงงานหนักเพื่อประชาชนของพระองค์ ทรง ใช้เทคโนโลยีที่เรียบง่ายสิ่งประดิษฐ์ในพระองค์สามารถนำไป พัฒนาใช้งานได้อย่างกว้างขวางทั่วโลก”

รางวัลที่คณะกรรมการนานาชาติได้ทูลเกล้าฯ ถวาย มีดังนี้

๑. ถ้วยรางวัล Minister J. Chabert (รัฐมนตรี กระทรวงเศรษฐกิจของกรุงบรัสเซล) พร้อมเงินรางวัล ๒,๐๐๐ เหรียญสหรัฐ เป็นรางวัลผลงานด้านสิ่งประดิษฐ์ดีเด่น มีเพียง ๑ รางวัล

๒. ถ้วยรางวัล Grand Prix International (International Grand Prize) เป็นรางวัลผลงานด้านการประดิษฐ์ดีเด่นสูงสุด มีเพียง ๑ รางวัล เป็นขององค์กรด้านสื่อมวลชนหนังสือพิมพ์ระดับโลก (International Council of the World Organization of Periodical Press) หรือ OMPP ซึ่งเป็นองค์กรที่มีสมาชิกเป็นผู้สื่อข่าวหลายหมื่นคนทั่วโลก ตั้งมาครบ ๔๐ ปี ในปี ๒๕๔๓

๓. เหรียญรางวัล Prix OMPI Femme Inventeur Brussels EUREKA 2000 พร้อมประกาศนียบัตร เป็นรางวัลด้านการประดิษฐ์ดีเด่นระดับโลก มีเพียง ๑ รางวัล มอบโดยองค์กรทรัพย์สินทางปัญญาของโลก (World Organization of Intellectual Property)

รางวัลจากกรรมการประจำชาติทูลเกล้าฯ ถวายต่างหากนอกพิธี มี

๑. ถ้วยรางวัล Yugoslavia Cup กลุ่มประเทศยูโกสลาเวียทูลเกล้าฯ ถวาย เป็นรางวัลสรรเสริญในพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

๒. เหรียญรางวัล Gold Medal with Mention พร้อมประกาศนียบัตร กลุ่มคณะกรรมการ Brussels EUREKA 2000 ทูลเกล้าฯถวาย เป็นรางวัลสรรเสริญในพระอัจฉริยภาพแห่งการใช้เทคโนโลยีแบบมีประสิทธิภาพ

ในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๔ ขอพระราชทานพระราชวโรกาสน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายพระพรชัยมงคลให้ “ทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน เทอญ”

เครื่องกลเติมอากาศที่ผิวน้ำหมุนช้าแบบ
“ทุ่นลอย” หรือ “กังหันน้ำชัยพัฒนา”

“...การปลูกแฝกเป็นแนวความคิดใหม่ อยากจะให้ปลูกโดยไม่ต้องหวังผลอะไรมากนัก แต่ผลที่ได้จะดีมากและการปลูกไม่จำเป็นต้องไปปลูกในที่ของเกษตรกร ขอให้ปลูกกันในสถานีพัฒนาที่ดินเพื่อเป็นแบบอย่าง เพื่อคัดพันธุ์ หาดพันธุ์ที่ดีที่ไม่ขยายพันธุ์โดยออกดอกต้องดูว่าปลูกแล้วมีพันธุ์ไหนที่ทนแล้งในหน้าแล้งยังเขียวอยู่ก็ใช้ได้โดยขอให้ปลูกก่อนฤดูฝน จะทำให้เกษตรกรในพื้นที่ข้างเคียงเห็น...”

ตำราฝนหลวงพระราชทาน

รัชกาลที่ ๕

กับการเสด็จประพาส

คุณหญิงคณิดา เลชะกุล

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ มีพระราชอัธยาศัยโปรดการเสด็จประพาสยิ่งนัก ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยที่เสด็จประพาสทั้งในประเทศ และต่างประเทศมากที่สุดพระองค์หนึ่ง ได้โดยเสด็จสมเด็จพระชนกนาถก่อนที่เสวยราชย์หลายครั้ง เมื่อเสวยราชย์แล้ว ๓๓ ครั้ง การเสด็จประพาสแต่ละครั้ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมักทรงพระราชนิพนธ์เป็นจดหมายเหตุรายวัน พระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ พระราชหัตถเลขาแจ้งข่าวมายังผู้รักษาพระนคร ซึ่งมีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ทรงเล่าถึงสถานที่ต่างๆ ที่เสด็จประพาส ทั้งภูมิสถานบ้านเมือง ประวัติศาสตร์ โบราณคดี การดำเนินชีวิตของผู้พลเมือง ศิลปวัฒนธรรม ความงดงามของธรรมชาติ ฯลฯ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้ประสบการณ์จากการเสด็จประพาสในประเทศเป็นการตรวจราชการ ทำความรู้จักคุ้นเคยกับข้าราชการ ประชาชนพลเมือง ส่วนการเสด็จประพาสต่างประเทศ ได้ทรงนำสิ่งดีๆ ที่ได้ทอดพระเนตรมาปรับปรุงบ้านเมืองในด้านต่างๆ ให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเสด็จประพาสยุโรปทั้ง ๒ ครั้ง ได้ทรงเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศต่างๆ ในยุโรป จนสามารถแก้ไขปัญหาวิกฤตที่บางประเทศกำลังพยายามเอารัดเอาเปรียบรังแกประเทศไทย ได้สำเร็จ รักษาเอกราชของชาติให้อยู่รอดปลอดภัยมาตราบจนทุกวันนี้

การเสด็จประพาสในประเทศ

ประพาสหัวเมืองชายทะเลตะวันออก

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลตะวันออก ๕ ครั้ง คือในพ.ศ. ๒๔๑๙ พ.ศ. ๒๔๒๕ พ.ศ. ๒๔๒๖ พ.ศ. ๒๔๒๗ พ.ศ. ๒๔๕๐ และ พ.ศ. ๒๔๕๒ แต่ครั้งเสด็จโดยเรือพระที่นั่งออกจากกรุงเทพฯ ล่องแม่น้ำเจ้าพระยา ทรงแวะนมัสการพระสมุทรเจดีย์ แล้วออกปากอ่าวไปชลบุรี เกาะสีชัง ทรงพรรณนาความงามของ **เกาะสีชัง** ไว้คราวเสด็จประพาส พ.ศ. ๒๔๑๙ ว่า

“...ในที่จอดเรือบัดนั้น ถ้าแลดูไปข้างตะวันตกเฉียงเหนือเป็นเกาะสีชังยาว มียอดหลายยอด เรือจอดพ้นปากช่องเกาะสีชังกับเกาะขามใหญ่มาหน่อยหนึ่ง เห็นหมู่บ้านมากมาย ถ้าแลดูตะวันออกเฉียงเหนือเห็นเกาะขามใหญ่ใกล้ทีเดียว ที่เกาะนี้มีหาดทรายเป็นที่งามนัก แลอาลบาสเตอร์ชมว่าน้ำที่นั่นอาบดี ไม่เหนียวตัวเลย ตรงตะวันออกนั้นมีเกาะเล็กเรียกว่า **เกาะโปลง** ตะวันออกเฉียงใต้มีเกาะเล็ก เรียกว่า **ร้านดอกไม้** ที่เกาะนี้กรมขุนนันทบุรีนฤนาถเหมือนนกเขียนเป็นเกาะเล็กๆ อยู่ในน้ำน่ารักจริงๆ ถ้าจะแลดูไปให้ไกล ตั้งแต่ตะวันออกท้าย **เกาะขาม** เห็นเขาที่ฝั่งตลอดไป ทุ่งที่เรือเราจอดประมาณ ๕ ไมล์ ๖ ไมล์ เขาที่เห็นนั้นคือ **เขาบางพระกับศรีมหาราชา** เป็นเขาสูงข้างหลัง น้ำต่ำ ต่อกัน **เขาเขียว** เป็นแนวเดียวกับเขาบางพระ แต่ดูลึกเข้าไปหน่อยหนึ่ง ต่อกัน **อ่าวกระสือแล้วแหลมฉะบอง** ที่ว่ามานั้นตามที่ได้แลเห็นแต่ที่เรือจอดนี้ไป เป็นเขาซับซ้อนกันมาก...”

สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสเกาะสีชังแล้วทรงพอพระทัยในความงามของธรรมชาติและอากาศบริสุทธิ์ ต่อมา จึงโปรดให้สร้างพระราชวัง **พระจุฑาธุชราชฐาน** ขึ้นบนเกาะสีชังเพื่อใช้เป็นที่เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับตามที่พักผ่อนประจําพระองค์ถวายคำแนะนำ แต่การยังไม่แล้วเสร็จก็เกิดวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ ขึ้น การก่อสร้างจึงชะงักไป

เรือพระที่นั่งแล่นเลียบชายฝั่งผ่าน **เกาะล้าน เกาะสาก แหลมพิทยา เกาะเกล็ดแก้ว** ได้เสด็จขึ้นทอดพระเนตรทิวทัศน์ของเกาะ ทรงเล่าว่า

“เกาะนี้ เราได้ตามเสด็จทูลกระหม่อมครั้งหนึ่งแล้ว วันนั้นเวลาเย็นแล้วคลื่นจัด เรากับเจ้านายทั้งปวงพากันเก็บหอยบ้าง ลู่น้ำริมหาดบ้าง ถ้าคลื่นมาแล้ววิ่งหนีเป็นสนุกที่สุด

ที่สูงขึ้นไปริมน้ำนั้นมีหอยเม่นๆ พวกเราเรียกว่า หอยกระปุกบ้าง ตั้งกองเที่ยวหากันขนานใหญ่ บ้างก็เล่นลูกหญ้าที่เรียก ลูกกลมกลิ้งตามลมวิ่งไล่กัน ครั้นเวลาเย็นจนจะค่ำทูลหม่อมราชวงศ์ว่า **ลูกจ่ากลับเถิด** ต่างคนต่างก็พากันวิ่งมา...”

วันนั้นเสด็จประพาสเกาะเกล็ดแก้วแล้วเสด็จต่อไป **สัตหีบ** ทรงเล่าถึงบริเวณอ่าวสัตหีบว่าเป็นทำเลจอดเรือที่ดีมาก ปากอ่าวมีเกาะใหญ่น้อยเรียงรายอยู่โดยรอบ ทำให้อ่าวนี้ปลอดภัยจากคลื่นลมทั้งปวง สัตหีบเป็นชัยภูมิเหมาะด้านการทหาร ต่อมา สัตหีบจึงเป็นที่ตั้งกองทัพอากาศในปัจจุบัน

สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จต่อไปจนถึง **ช่องแสมสาร** เสด็จขึ้นประพาสหาดกุลาจำทองและทอดพระเนตรการทำเยื่อเคียนเกาะเสม็ด ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับบ้านเพ เมืองระยอง จากนั้นเรือพระที่นั่งแล่นผ่านน่านน้ำจันทบุรี เสด็จประพาส **น้ำตกธารมะยมบนเกาะช้าง** ซึ่งเป็นเกาะใหญ่ที่สุดในทะเลตะวันออก และใหญ่เป็นที่สองของประเทศ

วันรุ่งขึ้นเสด็จประพาส **เกาะกระดาด** ทรงเล่าว่า “..ที่หาดเกาะกระดาดเป็นที่น่าเล่นจริงๆ ด้วยไม่มีเขาไม้เป็นที่น่ากลัวอะไรเลย ถ้าจะเก็บเบี้ยหอยก็เพนมากกว่าทุกๆ แห่งที่เคยไปมาแต่ก่อนแล้ว แต่ไม่มีหอยกระปุกเพนหาดรอบเกาะ เบี้ยหอยเก็บไม่ไหว ที่ถนนคันเกาะต่อกันนั้น มีมากจริงๆ ดูระกะไปทั้งนั้น เหมือนกับคนแก่งมาโปรยไว้ให้เก็บ”

จากเกาะกระดาด เสด็จประพาสแหลมสิงห์ ทอดพระเนตร **ป้อมปืนที่แหลมสิงห์ ๒** ป้อม ที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ โปรดให้สร้างขึ้นพร้อมกับเมืองใหม่ที่ค่ายเนินวง แล้วเสด็จทอดพระเนตรการขุดพลอยที่ **เขาพลอยแหวน ประพาสน้ำตกพลิว น้ำตกคลองนารายณ์** ณ เทือกเขาสระบาป ประพาสเมืองจันทบุรี

ในการเสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลตะวันออกนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จถึงชายพระราชอาณาเขตที่ **เกาะกง** ครั้งหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๗ ประทับแรม ณ แหลมเทียนและเกาะกง แล้วเสด็จกลับพระนคร

หลังจากการเสด็จประพาสครั้งนี้ได้เกิดวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ฝรั่งเศสยึดครองจันทบุรี เมื่อถอนทหารจากจันทบุรีก็ไปยึดเมืองตราด ในช่วงเวลานี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้เสด็จประพาส

ชายทะเลตะวันออกเลย จนฝรั่งเศสถอนทหารออกไปจากเมือง
ตราด เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ แล้ว จึงได้เสด็จ
ประพาสเมืองตราด เกาะช้าง เมืองจันทบุรีอีกคราวเสด็จ
กลับจากยุโรปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐

ใน พ.ศ. ๒๔๕๒ ได้เสด็จประพาสเกาะคราม และ
จันทบุรี อีกครั้ง คราวเสด็จกลับจากประพาสแหลมมลายู

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จ
ประพาส**เมืองฉะเชิงเทรา**โดยขบวนรถไฟพระที่นั่ง เมื่อ พ.ศ.
๒๔๕๐ และทรงทำพิธีเปิดการเดินทางสำหรับประชาชน
ทั่วไปที่สถานีแปดริ้วในวันรุ่งขึ้น เสด็จประพาสเมือง
ฉะเชิงเทราและประทับแรมหลายราตรี แล้วเสด็จกลับ
พระนครทางชลมารคโดยเรือพระที่นั่งมดเกษ ๖ แฉว ล่อง
ตามลำน้ำบางปะกงเข้าคลองท่าไข่ คลองนครเนื่องเขต
คลองแสนแสบ คลองมหานาค คลองผดุงกรุงเกษม คลอง
เม่งเส็ง แล้วเสด็จขึ้น ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต

ประพาสกาญจนบุรีและไทรโยค

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จ
ประพาส**กาญจนบุรีและไทรโยค** ๔ ครั้ง คือ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖
พ.ศ. ๒๔๒๐ พ.ศ. ๒๔๓๑ และ พ.ศ. ๒๔๕๒ การเสด็จ
ประพาสครั้งแรก ทรงพระราชนิพนธ์**โคลงนิราศท้าวสุทนต์ติการ**
ภักดี (นาถ) เป็นโคลงสี่สุภาพ ๑๒๔ บท เริ่มด้วยร่าย ๑ บท
และ**ไปตามเสด็จเมืองกาญจนบุรี** เสด็จโดยทางชลมารค
เรือพระที่นั่งออกจากท่าราชวรดิฐ ล่องเจ้าพระยาออก
ปากอ่าวลงใต้ไปเข้าปากน้ำแม่กลอง ผ่านอัมพวา เมือง
สมุทรสงคราม เมืองราชบุรี เสด็จผ่านหนองบัว ทับตะโก **ลำน้ำ**
พาชี ทรงกล่าวว่าเป็นที่ตั้งค่ายใหญ่ของพม่า แถบนี้มีชาว
กะเหรี่ยงมาร้องรับเสด็จ เมื่อถึงกาญจนบุรี เสด็จประพาส
แควใหญ่ เขาพญา เขาชนไก่ ลำตะเพิน จากนั้นเสด็จกลับ
พระนคร

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จ
ประพาส**กาญจนบุรีและไทรโยค**ครั้งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๔๒๐
และครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๔๓๑ เสด็จโดยทางชลมารคเส้นทาง
เดียวกันถึงไทรโยค ทรงพระราชนิพนธ์เป็น**กลอนได้อริขัม**
ทราบและตามเสด็จไทรโยค เริ่มเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปตาม
คลองบางกอกน้อย เข้าคลองมหาสวัสดิ์ ออกแม่น้ำนครไชยศรี
เข้าคลองเจดีย์บูชา ประทับแรมที่วังพระนครปฐม ทอด

พระเนตร**พระปฐมเจดีย์** แล้วเสด็จทางสถลมารคไป**พระแท่น**
ดงรัง เสด็จต่อไปประทับที่ค่ายหลวงกาญจนบุรี ประพาสถ้ำ
มะเกลือ ถ้ำผ้าย แล้วทรงม้าไป**ลาดหญ้า** ทรงเล่าว่า

“..ที่**ลาดหญ้า**นี้มีถ้ำมากถ้ำจะเลี้ยวข้างลี้กก็ร้อยก็ได้
เป็นที่สำคัญในการศึก เมื่อเรายังทำศึกอยู่กับพม่า กองทัพ
เราตั้งรับหรือกองทัพข้าศึกจะมาตั้ง ก็มักจะชิงเอาที่นี้ไว้ใน
กองทัพ ด้วยเป็นที่อุดม ได้อาศัยเลี้ยงพาหนะในกองทัพได้มาก
ที่เขาชนไก่นั้นเป็นที่เมืองเก่ายังมีวัดร้างอยู่ที่นั่น ว่า**เป็นวัด**
ของยายทองประศรี แม่ขุนแผนสร้าง ยังแลเห็น**เป็นพระ**
ปรางค์บ้าง **เป็นรากอิฐหัก**พังอยู่ วัดนั้น**เป็นวัด**เป็นแน่... ตรง
เขาชนไก่ออกไปหน่อยหนึ่ง **เป็นลำน้ำ**เรียกว่า**ลำตะเพิน** ตรง
นั้นกองทัพมหาอุปราชข้ามมาตีเมืองกาญจนบุรี ไพร่พลมาก
นัก”

ทรงกล่าวว่า กาญจนบุรีเป็นเมืองที่พระเจ้าแผ่นดิน
ในกรุงรัตนโกสินทร์เสด็จไปทุกพระองค์ จากตัวเมือง
กาญจนบุรีเสด็จทางชลมารคไปตามลำน้ำน้อย ผ่านแก่งหลวง
บ้านกลอนโด จระเข้เผือก ท่าสำเนา วังหมึก เสด็จประพาส
เมืองสิงห์ เขาพญาช้าง ทรงพระราชนิพนธ์ชมแม่น้ำน้อยก่อน
ถึงไทรโยคว่า

“แม่น้ำน้อยตอนหนึ่งงามดีมาก

ทั้งสองฟากล้วนเป็นเนินเทือกเทินผา

แม่น้ำไปในระหว่างบรรพต

ต้นพญาเขียวกันเป็นหลั่นลด

ชายวารีมีต้นตะไคร้น้ำ

ขึ้นประจํารายทางสองข้างหมด

ถัดขึ้นไปเป็นแถวไฟไม้ตะพด

เห็นปรากฏเหมือนอย่างชันคั่นบันได”

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงประทับแรมที่
ไทรโยค โปรดวิจิตรทัศน นกนานาชนิด เกาะแก่ง ถ้ำ น้ำตก
และโปรดน้ำตกไทรโยคมาก จนทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า
อยากจะยกไปไว้ในพระราชฐาน

ใน พ.ศ. ๒๔๕๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวได้เสด็จ**ประพาสมณฑลราชบุรี** โดยเสด็จทาง
ชลมารคจากท่าวัดราชธิวาส เข้าคลองบางกอกใหญ่ คลอง
ภาษีเจริญ ประทับแรมที่บางยางคั่นหนึ่ง แล้วเสด็จทางคลอง
ดำเนินสะดวก ประทับแรมที่บางนกแขวก แล้วเสด็จ
ประพาสวัดสัตตนาถ เมืองราชบุรี ประทับแรมอยู่ ๓ คืน แล้ว

เสด็จโดยทางรถไฟไปทอดพระเนตรการปลูกต้นไม้ริมถนนรอบวัดพระปฐมเจดีย์ จากนั้นเสด็จโดยรถไฟไปบ้านโป่งประทับเรือพระที่นั่งไปประพาสกาญจนบุรี แล้วล่องกลับมาเมืองสมุทรสงคราม เสด็จวัดอัมพวันเจติยารามซึ่งกำลังทูลศุภนิมิต พระราชทานพระราชทรัพย์ปฏิสังขรณ์ วันต่อมาเสด็จประพาสเพชรบุรีทางชลมารค ทอดพระเนตรวัดใหญ่สุวรรณาราม วัดเกาะ วัดมหาสมณาราม พระนครคีรี เสด็จประพาสบ้านลาวทรงดำ ต่ำบลดสะพานยี่หน ทรงพระราชนิพนธ์ถึงเพชรบุรีว่า

“ สิ่งซึ่งควรจะพึงสังเกตในเมืองเพชรบุรีนั้น คือคันทาสูงกว่าที่ไหนๆ ย่ำยังเป็นนาดีคันทาก็นิ่งสูงมากขึ้น...”

ประพาสหัวเมืองแหลมมลายู

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสหัวเมืองแหลมมลายู ทั้งฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก ๕ ครั้ง ใน พ.ศ. ๒๔๓๓ เสด็จโดยเรือพระที่นั่งสุริยมนต์ลที่ท่าราชวรดิฐ ล่องลำน้ำเจ้าพระยาออกปากอ่าว ตัดตรงไปทางแหลมเจ้าลายแขวงเมืองชะอำ ผ่านเขาสาร้อยยอด ปรากฏบุรีประจวบคีรีขันธ์ ถึงชุมพร เสด็จขึ้นประพาสเมืองชุมพรทางบกที่หมู่บ้านท่าตะเภา แล้วเสด็จโดยกระบวนช้างไปกระบุรี ระนอง ในพระราชนิพนธ์ระยะทาง ทรงเล่าถึงการปักปันเขตแดนระหว่างไทยกับพม่า (ตอนนั้นตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษแล้ว) ว่ามีการเดินเหลี่ยมคูอย่างไบบ้าง และได้ทราบถึงพระปรีชาญาณทางวิเทศบาย ในเรื่องที่เราเสียเปรียบอังกฤษในการปักปันเขตแดน และพยายามเรียกร่องแผ่นดินของเราคืน แต่เมื่อมีชาติฝรั่งเคลียดจะแสวงหาผลประโยชน์ในการขูดคอกอดกระชั้น ทรงเห็นว่าจะเป็นอันตรายต่อประเทศ จึงตกลงให้อังกฤษได้ดินแดนที่ปักปันไปเพื่อว่าเมื่อเป็นของอังกฤษแล้วฝรั่งจะได้ไม่กล้ายุ่ง

เมื่อออกจากระนอง ไปพังงา เสด็จประพาสตลาดตะกั่วป่า แล้วเสด็จเมืองตรัง จากตรังเสด็จทางชลมารคไปยังเกาะตะรุเตาและเกาะลังกาวิ เสด็จชมทะเลสาบในเกาะลังกาวิ แล้วเสด็จต่อไปยังเมืองไทรบุรี เกาะปีนัง เมืองเประ เมืองสะลังงอ เมืองมะละกา จนถึงเมืองสิงคโปร์ เสด็จต่อไปยังเมืองปาหัง เมืองกลันตัน แล้วเสด็จกลับเมืองสงขลา จากสงขลาเสด็จเกาะพังงา เพื่อสร้างน้ำตกที่ธารประพาส หรือธารเสด็จ

ใน พ.ศ. ๒๔๔๑ เสด็จประพาสกลันตัน ตรังกานู เช่น

เดียวกับครั้งก่อน ขากลับเสด็จประพาสเมืองสายบุรี เมืองนครคีรีธรรมราช เสด็จวัดพระบรมธาตุ ศาลหลักเมือง แล้วเสด็จเกาะพังงา สร้างน้ำที่ธารประพาสอีก จากนั้นเสด็จประพาสเกาะลังกาวิ เมืองหลังสวน เมื่อถึงชุมพร กรมการเมืองนำช้างแคะมาถวายให้ทอดพระเนตร แล้วเสด็จกลับพระนคร

ใน พ.ศ. ๒๔๔๓ ทรงเรือพระที่นั่งมหาจักรี เสด็จประพาสเกาะพังงา และสร้างน้ำตกธารประพาสอีก ทรงจารึกพระบรมนามาภิไธยย่อเป็นภาษาจีนและอักษรขอมไว้เหมือนที่โปรดให้จารึกเป็นภาษาไทยและอักษรขอมที่เสด็จไว้ทุกครั้ง

จากเกาะพังงา เรือพระที่นั่งตัดตรงไปยังเมืองนครคีรีธรรมราช ได้เสด็จไปยังเกาะกระแล้วเสด็จเมืองตานี ได้ทอดพระเนตรการชนแกะ เหมือนคราวเสด็จประพาสชวา จากนั้นเสด็จกลับพระนคร

ในพ.ศ. ๒๔๔๘ เสด็จโดยเรือพระที่นั่งมหาจักรีอีก ประพาสเกาะลังกาวิ แวะสร้างน้ำตกธารประพาสที่เกาะพังงา เสด็จกลันตัน ตรังกานู แล้วเสด็จกลับมายังเมืองตานี สงขลานครคีรีธรรมราช และเกาะพังงา แล้วกลับพระนคร

พ.ศ. ๒๔๕๒ ทรงเรือพระที่นั่งมหาจักรี ผ่านชุมพร เกาะสมุย เกาะพังงา และเมืองหลังสวน วกลงมาปรากฏบุรีเพชรบุรี ข้ามไปฝั่งทะเลตะวันออก ประพาสเกาะคราม จันทบุรี แล้วเสด็จกลับพระนคร

ประพาสเมืองเหนือ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จทางชลมารคประพาสมณฑลอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๑ ทรงแะบางปะอิน พระนครคีรีอยุธยา ลพบุรี สิงห์บุรี และอ่างทอง ได้ทรงพระราชนิพนธ์จดหมายเหตุรายวันไว้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองเหนือ ๓ ครั้ง คือใน พ.ศ. ๒๔๔๔ พ.ศ. ๒๔๔๕ และ พ.ศ. ๒๔๕๑ ในการนี้ได้โปรดให้สร้างพระแสงราชอาวุธสำหรับพระราชทานไว้ประจำหัวเมืองจังหวัดละองค์ จังหวัดอันเป็นที่ตั้งที่ว่าการมณฑล เป็นพระแสงด้ามทองฝักทองลงยาราชาวดี จังหวัดนอกนั้นเป็นพระแสงด้ามทองฝักทองและมีพระราชกำหนดว่าถ้าเสด็จไปประทับในจังหวัดใดเมื่อใดให้ถวายพระแสงราชอาวุธของจังหวัดนั้นมาไว้ประจำพระองค์ตลอดเวลาที่ประทับอยู่ ณ จังหวัดนั้นอย่างหนึ่ง และใช้ชูปน้ำพระพิพัฒน์สัตยาด้วยพระแสงราชอาวุธนั้นด้วยอย่างหนึ่ง

ธรรมเนียมที่นำพระแสงราชวุธมาถวายนี้ ยังถือปฏิบัติมาจนรัชกาลปัจจุบัน แต่เรียกชื่อว่า **พระแสงราชศัตรา** นอกจากนี้ ยังโปรดให้สร้างเสมาเงินเป็นลายรูปพระจุลมงกุฎกับอักษรพระนาม ไว้พระราชทานเป็นที่ระลึกสำหรับเด็กชายหญิงตามหัวเมืองที่เสด็จประพาสด้วย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จโดยขบวนเรือพระที่นั่งจากบางปะอินไปพระราชทานพระแสงราชวุธแก่**เมืองอ่างทอง** เสด็จนมัสการรูปสมเด็จพระพุฒาจารย์โตที่วัดไชโย แล้วเสด็จผ่านเมืองพรหม ประทับเมืองสิงห์บุรีที่เพิ่งย้ายมาตั้งใหม่ตรงปากน้ำบางพุทรา ประทับแรมบ้านสรรพยา วันต่อมาเสด็จพระราชทานพระแสงประจำ**เมืองชัยนาท** เสด็จประพาสวัดพระบรมธาตุ แล้วกระบวนเรือพระที่นั่งล่องเข้าคลองแพรก เสด็จวัดพระมหาธาตุ เมืองสรรค์เก่า ประทับแรมเมืองชัยนาท รุ่งขึ้นเสด็จไปตามคลองลัดเสนาบดินจนถึงวัดธรรมามูล เสด็จขึ้นนมัสการพระพุทธรูป ประทับแรมที่อำเภอมโนรมย์ รุ่งเช้าเสด็จเข้าคลองโกรกกรากไป**เมืองอุทัยธานี** ประพาสตลาดและวัดอุโบสถาราม

เรือพระที่นั่งออกจากอุทัยธานี ผ่านเมืองพยุหะคีรีไปพระราชทานพระแสงราชวุธ และมีพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ณ ที่ว่าการมณฑล**นครสวรรค์** ได้เสด็จประพาสแควต่าง ๆ แล้วไปประทับแรมที่ปากน้ำเกยชัย จากนั้นเสด็จบางมูลนาค ประพาสคลองบุษบง บ้านขมั่ง และเสด็จพระราชทานพระแสงราชวุธแก่**เมืองพิจิตร** ทอดพระเนตรบึงสีไฟ

รุ่งขึ้น เสด็จจากเมืองพิจิตรไป**ตำบลปากพิง** ทรงเล่าว่า “มีที่ตั้งค่ายคูแลสนามเพลายังปรากฏอยู่ ชาวบ้านที่ทำนาในที่นั้นว่าขุดพบกระสุนปืนบ่อยๆ ตรวจดูเห็นว่าเป็นค่ายพม่า ทัพฝ่ายเหนือ เมื่อจุลศักราช ๑๑๔๗ ซึ่งกรมพระราชวังหลังขึ้นมามีต่อสู้อย่างเสด็จพระราชดำเนินหนุ่นขึ้นมาถึงเมืองนครสวรรค์ ก็พม่าแตกไปนั้น...” นั่นคือครั้งสงครามเก้าทัพ ในรัชกาลที่ ๑

จากนั้น เสด็จนมัสการ**พระพุทธรชินราช**ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ **เมืองพิษณุโลก** มีพระราชพิธีเจริญพระพุทธมนต์ในพิธีจะหล่อพระพุทธรชินราชองค์ใหม่เข้าวันรุ่งขึ้น ได้ทรงปิดทองพระพุทธรชินราชองค์เดิม ทรงเล่าว่า

“ฉันได้ปิดทองตลอดทั่วทั้งพระภักตร์ ตามอย่างสม

เด็จพระเอกาทศรถทรงปิดทองพระพุทธรชินราช พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปิดทองพระพุทธรชินราชแล้วจุดเทียนไชย พระราชมนั่วัดมหาธาตุ ซึ่งให้ขึ้นมาจำพรรษาอยู่ก่อนเป็นผู้จุด...”

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระแสงราชวุธประจำเมืองพิษณุโลก เสด็จทอดพระเนตรพระราชวังเก่า โปรดให้ตั้งเครื่องสังเวทบูชา เจ้าผู้ครองเมืองเฉพาะที่สำคัญ ๗ พระองค์ เสด็จวัดนางพญา วัดราชบูรณะ พอเวลาค่ำเสด็จไปนมัสการพระพุทธรชินราช ถวายเครื่องบรรณาการและต้นไม้ทองเงิน ถวายสังวาลย์ และถวายแพรคอตทรงสัพพะบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นเครื่องบูชา ตั้งบายศรี แล้วเวียนเทียน และมิงานสมโภช ๓ วัน

เมื่อทรงประกอบพิธีเททองพระพุทธรชินราชจำลองแล้ว เสด็จประพาสเมืองพรหมพิราม เมืองพิชัย เมืองตรอน ตริสิษฐ์ ทรงเล่าว่า

“เมื่อขึ้นไปบนบกดูช้างเหล็ก ซึ่งมาตั้งตีเหล็กให้ดู มีเป็น ๒ พวก พวกน้ำพิ้วพวกหนึ่ง พวกหาดเลี้ยวพวกหนึ่ง พวกหลังคือเมืองดัง พวกหลังฝีมือดีกว่าพวกแรก เหล็กน้ำพิ้วก็มีคนทำอยู่แต่ไม่มาก เว้นแต่บ่อพระแสงไม่มีผู้ใดอาจทำ แต่มักจะใช้เหล็กเทศทำปลอมเสียโดยมาก...”

วันรุ่งขึ้นเสด็จไป**เมืองอุดรดิตถ์** เจ้านครน่าน เจ้านครลำปาง และเจ้านครเมืองแพร่มาคอยรับเสด็จด้วย ได้ทอดพระเนตรขบวนแห่บั้งไฟและปราสาทผึ้งบนม่อนจำศีล เมืองลับแล ประพาสฝายต้นน้ำ เสด็จเมืองทุ่งยั้ง วัดพระแท่นศิลาอาสน์ เมืองฝางเก่า เมืองพิชัย แล้วขบวนเรือพระที่นั่งล่องกลับเมืองพิษณุโลก ทรงตรวจตราพระพุทธรชินราชจำลองซึ่งหล่อใหม่และได้อัญเชิญลงเรือไว้แล้ว ว่าเหมือนกับพระพุทธรชินราชในพระวิหารมากทรงปลุกต้นโพธิ์ในที่หล่อพระ ทรงทอดพระกฐินที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ตกค่ำมีการลอยกระทง รุ่งขึ้นเสด็จกลับพระนครพร้อมเรืออัญเชิญพระพุทธรชินราชจำลองมาประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ซึ่งมีอายุครบ ๑๐๐ ปี ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ นี้

พ.ศ. ๒๔๔๔ เสด็จประพาส**เมืองเหนือ**ครั้งที่ ๒ เสด็จโดยทางรถไฟถึงปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ จากนั้นทรงเรือแม่ปะ ถ่อขึ้นไปตามลำน้ำปิงถึงเมืองกำแพงเพชรเป็นที่สุด

การเสด็จประพาสต่างประเทศ

ประพาสสิงคโปร์ ชาว อินเดีย และพม่า

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชย์ได้ ๒ ปี พระชนมายุ ๑๗ พรรษา มีเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นผู้สำเร็จราชการ ได้เสด็จ**ประพาสสิงคโปร์และชาว** เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๒ เพื่อทอดพระเนตรวิธูปกครองบ้านเมือง และทรงนำแบบอย่างที่ดีมาปรับใช้ในทุกระดับ

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๑๔ ได้เสด็จ**ประพาสอินเดียและพม่า** ทรงแวะสิงคโปร์ ปีนัง และย่างกุ้ง ตามลำดับ แล้วตรงไปกัลกัตตา ได้เสด็จโดยทางรถไฟจากกัลกัตตาถึงนิวเดลีต่อไปสู่อัครา ลักเนา คอนปุระ และบอมเบย์ เทียบกลับเสด็จประพาสภูเก็ท พังงา ไทรบุรี และสงขลา

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้**เสด็จประพาสชาวอีก ๒ ครั้ง** คือเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ และ พ.ศ. ๒๔๔๔ ในการเสด็จประพาสชาวครั้งที่ ๒ ได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง **“ระยะทางเที่ยวชวากว่าสองเดือน”** ทรงปรารภถึงสาเหตุที่ต้องเสด็จประพาสชาวครั้งนี้ว่า

“...เพราะเหตุที่หายเจ็บไข้แล้ว ยังไม่เป็นปกติได้ไม่มีทางอื่นที่จะแก้ไขให้เร็วกว่าไปเที่ยวเสียในที่ไกลให้ได้เปลี่ยนที่อยู่ และความประพฤติออกไปพ้นจากความหมกมุ่นทั้งหลาย ปล่อยกใจให้สงบเสียครั้งหนึ่ง บรรดาหมอแลคนทั้งปวงเพนอันมากเห็นพร้อมกันดังนี้...”

พระราชนิพนธ์เล่มนี้ทรงเล่าถึงภูมิสถานบ้านเมือง การปกครอง (ขณะนั้นชาวเป็นเมืองขึ้นของฮอลันดา) ขนบธรรมเนียมประเพณีโบราณ พระราชวัง ชุมชน มิวเซียม และห้องสมุด พิธีกรรมต่างๆ ภูเขาไฟ โรงงาน และโบราณสถาน ฯลฯ ให้ความรู้เกี่ยวกับชาวเป็นอย่างมาก

เสด็จประพาสยุโรป

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้**เสด็จประพาสยุโรป ๒ ครั้ง** คือใน พ.ศ. ๒๔๔๐ และ พ.ศ. ๒๔๕๐ ด้วยมีพระราชประสงค์ที่จะทอดพระเนตรกิจการต่างๆ ในประเทศที่เจริญเหล่านั้นนำมาใช้ประโยชน์ในพระราชอาณาจักร และเพื่อทรงทำความคุ้นเคยกับประมุขของประเทศนั้นๆ

เป็นการประสานสัมพันธ์ไมตรีอันดีระหว่างประเทศให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ประการสำคัญคือ ทรงมุ่งแก้ปัญหาทางการเมืองกับบางประเทศที่มีอิทธิพลกับความอยู่รอดปลอดภัยของชาติ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**เสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก**โดยเรือพระที่นั่งมหาจักรี ได้เสด็จประพาสประเทศต่างๆ รวม ๑๓ ประเทศ เริ่มด้วยประเทศ**อิตาลี** เสด็จ**เมืองเวนิซ**เป็นแห่งแรก ดูกอฟเียนัว พระอนุชาของพระมเหสีสมเด็จพระเจ้ากรุงอิตาลีมารับเสด็จ ได้ทอดพระเนตรวังโดยซึ่งเป็นวังโบราณ วัดเซนต์มาร์ก พิพิธภัณฑ์ทหารเรือ โรงทำอาวุธ โรงทำผ้าลูกไม้ด้วยมือ โรงทำเครื่องแก้ว เครื่องไม้สลัก เครื่องศิลา และโมเสกต่างๆ จากนั้นเสด็จ**เมืองมิลาน** โดยรถไฟ ได้ทอดพระเนตรมหาวิหารเมืองมิลาน แล้วเสด็จสวิสส์โดยรถไฟ ต้องลดความเร็ว ๖๐ ครั้ง เสด็จ**เจนีวา** ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ทอดพระเนตรมิวเซียม ห้างขายนาฬิกา โรงจักรใช้แรงน้ำที่ปากแม่น้ำโรน ทอดพระเนตรภูมิทัศน์รอบทะเลสาบเลม็งที่มีทิวภูเขา ไร่ทุ่ง ข้าวสาลี บ้านเรือนผู้คนซึ่งสวยงามเหมือนภาพเขียน จากนั้นเสด็จ**เมืองตูริน** และ**ฟลอเรนซ์** แล้วเสด็จ**กรุงโรม** ทรงได้รับการต้อนรับจากพระเจ้าอุมแบร์โตและพระมเหสี ตลอดจนพระราชวงศ์อย่างสนิทสนม ได้ทอดพระเนตรสถานที่สำคัญในกรุงโรมและได้เข้าเฝ้าพระสันตปาปาเลออนที่ ๑๓ ณ พระราชวังวาติกัน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จจากโรมสู่**เวียนนา** สมเด็จพระจักรพรรดิฟรันทซ์โยเซฟแห่งออสเตรีย-ฮังการี รับเสด็จอย่างสมพระเกียรติ ประทับที่พระราชวังฮอฟบีก เสด็จทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์ คลังเก็บเครื่องต้นในพระราชวัง โรงเรียนฝึกหัดข้ามาอย่างสเปน พระราชวังเชินบรุน ฯลฯ

ต่อมาเสด็จโดยรถไฟพระที่นั่งประพาส**เมืองบูดาเปส** ในเขตฮังการี ได้ทอดพระเนตรสวนสัตว์ คอกผสมม้า วัว แกะ และหมู ที่นาหลวงซึ่งขายเอาเงินมาใช้ในราชการ

จากบูดาเปสเสด็จ**กรุงวอร์ซอ**เมืองหลวงของโปแลนด์ ซึ่งขึ้นกับรัสเซีย ทอดพระเนตรการซ้อมรบที่ทุ่งมอกาตอฟ จากนั้นเสด็จ**เมืองปีเตอร์สเบิร์ก** สมเด็จพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ ๒ แห่งรัสเซียและพระบรมวงศานุวงศ์รับเสด็จเหมือนพระญาติสนิท ได้เสด็จประพาส**ปีเตอร์สเบิร์ก** เมืองหลวงใหม่ และกรุงมอสโก เมืองหลวงเก่า สมเด็จพระเจ้าซาร์นิโคลัสทรงจัดเรือ

พระที่นั่งลงเสด็จถึงประเทศสวีเดน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประพาส **เดนมาร์ค อังกฤษ ฮอลันดา เบลเยียม** แต่ทรงพระวิตกตลอดเวลาที่เสด็จประพาสประเทศต่างๆ เหล่านี้ เพราะพระราชภารกิจที่ตั้งพระทัยมายังไม่สัมฤทธิ์ผล จนเมื่อเสด็จกรุงปารีสแล้ว ทรงเล่าพระราชทานสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ว่า

“เมื่อมาถึงปารีสเข้า เขาก็รับรองอย่างแข็งแรง เปรลิดเดนตึกขึ้นมาส่งถึงที่อยู่ ซึ่งเป็นงานที่เขาไม่ได้ทำให้แก่ผู้ใด นอกจากอเมเปอเรอรัสเซย์”

ระหว่างประทับอยู่ในฝรั่งเศสนั้นได้ทรงเจรจากับผู้นำของฝรั่งเศสเป็นที่เข้าใจซึ่งกันและกัน ได้เสด็จทอดพระเนตรแองวาลิดส์ ที่ฝั่งพระศพพระเจ้าโปเลียนที่ ๑ พิพิธภัณฑสถานปืนใหญ่ หอไอเฟล สวนเดอบูลอญ พระราชวังแวร์ซายส์ วังตริอานอง และตริอานองน้อย พิพิธภัณฑสถานหอสมุดแห่งชาติ โรงกาชาปณ์ ฯลฯ

หลังจากนั้นได้เสด็จเมืองเอสโคเรียล แล้วเสด็จกรุง **แมดริด** สมเด็จพระนางเจ้ามาเรียคริสตินา พร้อมด้วยพระราชโอรสและพระราชธิดารับเสด็จ ได้เสด็จประพาสโรงรถม้าหลวง ทอดพระเนตรพิพิธภัณฑสถานเขียน โรงแสงที่เก็บเครื่องศาสตราวุธโบราณ และการสู้วัวกระทิง

ต่อมา เสด็จประพาสพิพิธภัณฑสถานปืนใหญ่ พระราชวังคินทา โรงงานทอพระมและทอผ้าลูกไม้ที่มีชื่อเสียงของสเปนด้วย ที่เมืองเซวิลล์ เสด็จประพาสวังอัลคัสซา วัดคาที่ดราลซึ่งเป็นวัดใหญ่และงดงามที่สุดในสเปน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จต่อไปกรุง **ลิสบอน** ประเทศโปรตุเกส พระเจ้าคาโลสที่ ๑ พร้อมด้วยดุกอพอร์โต พระอนุชา รับเสด็จอย่างสมพระเกียรติ ได้เสด็จพระราชวังคาสเคส ประพาสวัดเบลเลม

เมื่อเสร็จสิ้นพระราชภารกิจในยุโรปแล้ว ได้เสด็จโดยสารรถไฟพระที่นั่งสู่ **เนเปิล** เพื่อประทับเรือพระที่นั่งมหาจักรีกลับประเทศไทย

อีก ๑๐ ปีต่อมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสยุโรปเป็นครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ เพื่อรักษาพระองค์ตามคำหมอ การเสด็จประพาสครั้งนี้ทรงเรือพระที่นั่งมหาจักรีไปเพียงสิงคโปร์ จากนั้นก็เสด็จโดยเรือเมอร์ทั้งขาไปและขากลับ ได้เสด็จออกจาก

กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ ถึงสิงคโปร์แล้วเสด็จลงเรือเมอร์ซังเซนไปตามเส้นทางที่เคยเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก เมื่อเข้าแดนอิตาลี เรือถึง **เนเปิล** เสด็จทอดพระเนตรแอควาเรียม วัดซันมาติโน จากนั้นเสด็จเมือง **เยนัว** เสด็จซื้อของพื้นเมือง และทอดพระเนตรที่ฝังศพ

จากเยนัวเสด็จโดยรถไฟสู่ **ชันเรโม** มีหมอผู้เชี่ยวชาญ ๓ คน มาตรวจพระวรกายอย่างละเอียดและถวายการรักษาพระโรค เมื่อทรงว่างก็โปรดให้ช่างเขียนชาวฝรั่งเศสเขียนพระบรมสาทิสลักษณ์และเสด็จประพาสไปตามตำบลและเมืองรอบๆ ชันเรโม ทรงสังเกตว่ามีแต่ไร้ส้ม ไร้มะกอก มะนาวหรือมะงั่ว และมีอินทผลัมบ้าง โปรดทุกหลาบที่ปลูกทั้งกุหลาบเลื้อย กุหลาบต้นดอกโต ปลูกเป็นไร่ๆ สำหรับกลั่นน้ำมันกุหลาบ

เมื่อประทับที่ชันเรโมนานวันเข้า ก็ทรงทราบว่ามีเมืองแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนน้อยอยู่ได้ด้วยการ **ท่องเที่ยว** ทรงเล่าว่ามองไปทางใดจะเห็น “แหลมที่แต่งตัวสีเขียวทั้งสำหรับที่ใส่หมวกเหมือนดอกหน้าวขาวเลื่อนๆ” นั่นคือนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจากต่างเมือง

จากชันเรโมเสด็จด้วยรถยนต์พระที่นั่ง ผ่านเมืองซาโวนาไปเมือง **ตูริน** ดูกอพอเยนัวเชิญเสด็จไปประทับที่วังตอนค่ำได้ทอดพระเนตรรอบปรา รุ่งขึ้นดูกอพอเยนัวนำเสด็จประพาสตลาดนัดกลางเมือง แล้วเสด็จวังฤดูร้อนของดุกที่ตำบลอ้าย จากตูรินเสด็จเมือง **เวนิซ** ทอดพระเนตรอาตเอกสท บิเซน วัดเซนต์มาร์โก

ต่อมา เสด็จเมือง **ฟลอเรนซ์** ทรงซื้อภาพเขียนและรูปสลัก แล้วเสด็จขึ้นไปบนเขาด้านหนึ่งริมแม่น้ำคั่นละปากกับเมือง ทอดพระเนตรเห็นแม่น้ำทั้งสองข้าง เมืองอยู่กลาง งามมาก ที่สนามบนลานเขามีรูปเดวิดหล่อ เป็นรูปจำลองจากรูปหินอ่อนฝีมือสลักของไมเคิลแองเจโลที่เก็บไว้ในมิวเซียม

จากนั้นเสด็จโดยรถไฟไปสู่เมือง **มิลาน** ทอดพระเนตรวัดเมืองมิลานอีก เป็นวัดที่ใหญ่โตมาก ชั่วแต่โบสถ์หลังเดียว จุคนได้ถึงสี่หมื่นคน เสด็จทอดพระเนตรการทำกระจกเงาชนิดต่างๆ ประทับแรมที่เมืองนี้เพียงคืนเดียวก็เสด็จ **สวิตเซอร์แลนด์** ประทับที่ตำบลเดอริเตต์ ได้ทอดพระเนตรงาน “เพटनाซีซัส” ซึ่งมีปีละครั้งๆ ละสองวันเวลาดอกนาซิสซุสบาน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จไปรักษาพระองค์ด้วยน้ำแร่ที่เมือง **บาเดนบาเดน** ระหว่างประทับรักษา

พระองค์ที่เมืองนี้ ได้เสด็จประพาสเมืองไฮเดลแบก ทอดพระเนตรวังโบราณ มหาวิทยาลัย เสด็จคลินิคหมอเพื่อตรวจพระวรกาย และเสด็จเมืองแฟรงก์เฟิร์ต ทอดพระเนตรสวนสัตว์ แอควาเรียม ละครสต์ว์ ทรงเล่าว่า เมืองนี้เป็นเมืองโบราณมาก เคยเป็นที่สำหรับเลือกเฒ่าเปอเรอเยอร์มัน มีสถานีรถไฟใหญ่และกว้างที่สุดในคอนติเนนต์

ประทับรักษาพระองค์อยู่ที่บาเดนบาเดนตามกำหนดแพทย์แล้ว ก็เสด็จปารีส รัฐบาลและราษฎรชาวปารีส รับเสด็จดีกว่าครั้งก่อนมาก เสด็จไปทรงเป็นแบบให้ชาวบ้านพระบรมรูปและทรงเลือกม้าเพื่อหล่อเป็นพระบรมรูปทรงม้าที่ประชาชนชาวสยามจะถวายในงานพระราชพิธีรัชมหงคลภิเษก

จากปารีสก็เสด็จลอนดอน ประทับที่พระราชวังวินเซอร์ร่วมกับพระเจ้าเอ็ดเวิร์ดและพระราชินีอเล็กซานดรา รวมทั้งพระญาติวงศ์ฝ่ายอังกฤษ ได้เสด็จประพาสปาร์ครอบๆ วินเซอร์ ทรงวางพวงมาลาที่หลุมพระศพควีนวิกตอเรีย ทอดพระเนตรทราง นกไฟฟ้า กระต่าย ซึ่งเลี้ยงไว้บนพันๆ ตัว สำหรับยิงเป็นกีฬาในฤดูล่าสัตว์ ทอดพระเนตรเรือนกระจกที่ปลูกไม้ดอก

เมื่อเสด็จมาประทับในลอนดอน ได้เสด็จไปทอดพระเนตรละครด้วยรถไฟใต้ดิน จากนั้นเสด็จเมืองออสเตนด์ ทอดพระเนตรการเลี้ยงหอยนางรม และกึ่งลอบส์เตอ จากนั้นเสด็จเมืองแฮมเป็ค ทอดพระเนตรคอนเสิร์ตเชอคส์ ประทับที่แฮมเป็คคืนเดียวก็เสด็จเมืองโคเปนเฮเกน พระเจ้ากรุงเดนมาร์กและพระราชวงศ์รับเสด็จอย่างสนิทสนม ทรงนำไปทอดพระเนตรวังอะมะเลียนบอร์ก เสด็จประพาสโรเซนกิลด์ เมืองหลวงเก่า เป็นที่ฝังพระศพพระเจ้าแผ่นดิน พระมเหสี รวมทั้งพระราชวงศ์ ทรงวางพวงมาลาที่พระศพพระเจ้าคริสเตียนที่ ๔ และพระราชินีหลุยซาที่เคยเสด็จมาประทับด้วยเมื่อเสด็จยุโรปครั้งแรก

จากเดนมาร์กเสด็จด้วยเรือยอธส์ลูนอร์เว ทรงแวะเมืองออสลุนส์ ทอดพระเนตรที่เลี้ยงม้าสำหรับใช้งาน ฟาร์มโคนม สระเลี้ยงปลาเทราต์ ระหว่างทางเสด็จเมืองคริสเตียนียเพื่อหลบคลื่น ถึงนอร์เวแล้วประทับวังเดียวกับพระเจ้าแผ่นดินและพระมเหสี พระเจ้าฮอกอนทรงนำเที่ยวเอง ทอดพระเนตรเรือไวกิงอายุ ๑,๐๐๐ ปี เสด็จปาร์ค ไร่ ป่าของหลวง

ประทับทรงช้างขึ้นเขาฟกเซนโกลเลน แล้วทรงอำลาพระเจ้าฮอกอนและพระมเหสี เสด็จเมืองทรอนด์เยม เสด็จทอดพระเนตรวัดซึ่งเป็นที่ราชาภิเษกพระเจ้าแผ่นดิน

เรือพระที่นั่งแล่นสู่เมืองโบเดอไปจนถึงตำบลฮาเมอเฟสต์ ได้ทรงถ่ายรูปพระอาทิตย์เที่ยงคืน เมื่อถึงนอทเคป ทรงพระดำเนินบ้าง เสด็จด้วยคานหามบ้างขึ้นไปยังจนถึงแหลมเหนือ ทรงจารึกอักษรพระนาม “จปร” และปี ค.ศ. “1907” ไว้ที่ก้อนหิน

จากกลับจากนอทเคป เสด็จประพาสเมืองรายทาง และทอดพระเนตรการผลิตไฟฟ้าด้วยพลังน้ำ การทำปุ๋ยเคมี โรงงานกระดาษ หลังจากเสด็จประพาสแถบนี้อยู่ ๑ เดือน ก็เสด็จขึ้นบกที่เมืองกิล ทอดพระเนตรโรงงานบริษัทกรู๊ป เรือดำน้ำของรัสเซีย เรือตอปิโคของตุรกี แล้วเสด็จเบอร์ลินทางรถไฟ โปรดให้แพทย์ผู้มีชื่อเสียงมาตรวจพระวรกายอีก และแพทย์ผู้ชำนาญอีกคนมารักษาโรคพระนาสิก แพทย์ถวายความเห็นให้ทรงงดการท่องเที่ยว เสด็จไปรักษาพระองค์ที่ฮอมเบ็ค ในเมืองเบอร์ลินนี้เสด็จทอดพระเนตรสวนสัตว์ โทรเลขไม่มีสาย โรงพยาบาลทันสมัยที่สุดและดีที่สุดในยุโรป ฯลฯ

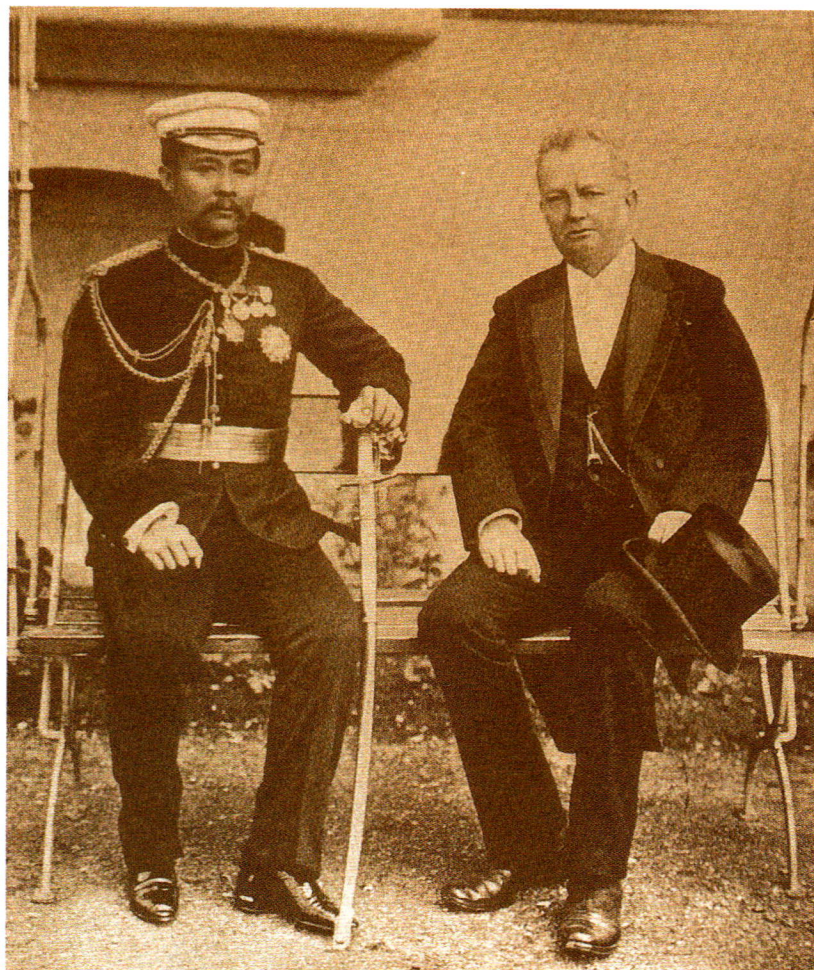
จากเบอร์ลินเฒ่าเปอเรอทรงส่งรถไฟพระที่นั่งมารับเสด็จสู่เมืองคัสเซล ประทับวังเดียวกับเฒ่าเปอเรอและเฒ่าเปเรสที่วังวิลเฮมสเฮอ แล้วเสด็จต่อไปเมืองบรันสวิก เมืองโคโลญจ์ทรงเรียกว่า “ไกลอน” มีวัดที่เรียกว่า “ไกลอนคะทีดรัล” เป็นยอดของความงาม เมืองนี้มีชื่อเสียงด้วยเรื่องน้ำหอมอีกอย่างหนึ่งซึ่งเรียกว่าโอเดอโคโลญจ์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จกรุงปารีสอีก ประพาสสถานที่ต่างๆ ที่เคยทอดพระเนตรทรงเป็นอาคันตุกะของรัฐบาลฝรั่งเศส แล้วจึงเสด็จไปรักษาพระองค์ที่เมืองฮอมเบ็คอยู่ ๔ สัปดาห์ จนครบกำหนดที่แพทย์ถวายการรักษาแล้วจึงได้เสด็จจุเซิร์น เมืองเบิร์น มิลาโน โรม เนเปิล แล้วเสด็จลงเรือพม่าไปประทับเรือชักเซนที่ปอดเสดเพื่อเสด็จนิวัตพระนคร

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงเป็นนักท่องเที่ยวยุโรป และทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้เป็นที่รักยิ่งของราษฎร จึงพร้อมใจกันถวายพระสมัญญานามว่า “สมเด็จพระปิยมหาราช”

ในเรือพระที่นั่งมหาจักรี ที่เวนิช ทรงฉายกับกัปตันคัมมิงและนายทหารเรืออังกฤษที่รัฐบาลอังกฤษให้ยืมตัวมา
ใช้ในการควบคุมการเดินเรือพระที่นั่งวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ร.ศ.๑๑๖

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับกับประธานาธิบดีแห่งสหพันธรัฐสวิสเซอร์แลนด์ ถ่ายโดย เอ็ม. ฟรีแคม
เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๔๐

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงฉายกับพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ ๒ แห่งรัสเซีย ที่ตำหนักอเล็กซานเดรีย
พระราชวังซาร์วิกเซโล ที่ประทับของเอมเปรสมาลีฟไอ โคลอฟนา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับพร้อมด้วยดยุก และดัชเชส แห่งปอตแลนด์
ที่เมืองเวลเบรก สหราชอาณาจักร เมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๐

พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระบรมราชินี

นางสาวเพลินพิศ คำราษฎร์

โต๊ะหมู่ประดิษฐานพระพุทธรูปรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) ตั้งขึ้นทำพระองค์พระพุทธรูปและเทวรูปพระเคราะห์
ในห้องพระโรงพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน

ส

มเด็จพระอัครมเหสีในพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนาเป็น สมเด็จพระ
บรมราชินีนาถ นั้น มีในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุล
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรด
กระหม่อม สถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระ
บรมราชเทวี ซึ่งได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเป็นผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ขณะที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก เป็นสมเด็จพระนางเจ้า
เสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๐
ต่อมาพุทธศักราช ๒๔๔๑ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรด
กระหม่อม ให้จัดงานเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระบรม
ราชินีนาถขึ้นเป็นครั้งแรก แต่เนื่องจากวันพระราชสมภพของ

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ และวันราชสมภพของสมเด็จพระ
บรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมารตรง
กับวันที่ ๑ มกราคม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ให้มีการรื่นเริงเพื่อเป็นพระเกียรติยศพระราชทานชื่องานว่า
การเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระบรมราชินีนาถและ
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร กำหนดงาน
๓ วัน

วันที่ ๓๑ ธันวาคม พระราชทานเลี้ยงพระบรม
วงศานุวงศ์ เป็นงานเต็มยศ ณ พระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์
เสนาบดีกระทรวงวังออกบัตรเชิญพระบรมวงศานุวงศ์จำนวน
๔๐ ที่รวมทั้งที่ประทับ เวลา ๒ ทุ่มเศษ พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เสด็จ

ออกประทับโต๊ะเสวยพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ครั้นเสวยเสร็จ ผู้แทนพระบรมวงศานุวงศ์กราบบังคมทูลถวายชัยมงคลแด่สมเด็จพระบรมราชินีนาถและสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบ แทนพระบรมราชินีนาถและสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ มีการเลี้ยงน้ำชา กาแฟและหมากพลูบุหรี จนเวลา ๔ ทุ่ม จึงเสด็จขึ้น

วันที่ ๑ มกราคม พระราชทานเลี้ยงทูตานุทูต ผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศและข้าทูลละอองธุลีพระบาทจำนวน ๘๐ ที่รวมทั้งที่ประทับ เป็นงานเต็มยศ ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เวลา ๒ ทุ่ม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เสด็จออกประทับโต๊ะเสวยพร้อมด้วยผู้ที่ได้รับเชิญมานั้น ครั้นเสวยเสร็จข้าราชการชั้นผู้ใหญ่กราบบังคมทูลถวายชัยมงคลแด่สมเด็จพระบรมราชินีนาถและสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ในนามของทูตานุทูต ผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศและข้าทูลละอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบ แทนสมเด็จพระบรมราชินีนาถและสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร หลังจากนั้นก็มีพระราชดำรัสกับผู้ที่ได้รับเชิญตามสมควรแล้วเสด็จขึ้น

เวลาเที่ยง ทหารบก ทหารเรือ ยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติฝ่ายละ ๒๑ นัด

วันที่ ๒ มกราคม พระราชทานเลี้ยงพระบรมวงศานุวงศ์ ทูตานุทูต ผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศและข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย ทั้งฝ่ายทหาร พลเรือน เป็นงานสโมสรสันนิบาต ที่พระราชอุทยานสราญรมย์ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งไปยังพระราชอุทยานสราญรมย์ประทับโต๊ะเสวยเครื่องว่างพร้อมด้วยผู้ที่ได้รับเชิญเสวยเสร็จแล้ว มีพระราชดำรัสกับผู้ที่ได้รับเชิญมานั้นตามสมควรแล้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับ

นอกจากนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งซุ้มจุดประทีปโคมไฟในพระบรมมหาราชวัง เป็นการรื่นเริงตลอดทั้ง ๓ วัน

ต่อมา พุทธศักราช ๒๔๕๖ สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๔๐ พรรษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้มีการบำเพ็ญพระราชกุศลและมีการรื่นเริงพระราชทานเป็นพระเกียรติยศแด่สมเด็จพระบรมราชินีนาถและสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร มีรายละเอียดดังนี้

วันที่ ๓๑ ธันวาคม เวลาบ่ายเป็นงานสโมสรสันนิบาต พระราชทานเลี้ยงพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ทูตานุทูต ผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ และพ่อค้าชาวต่างประเทศ ณ พระราชอุทยานสราญรมย์ เวลาค่ำ ณ พระที่นั่งบรมราชสถิตมโหฬาร ตั้งพระแท่นมณฑลพิธีประดิษฐานพระพุทธรูปชัยวันน้อย พระชัยนวโลหะ รัชกาลที่ ๔ พระพุทธรูปภูมิायวัฒน์ รัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ พระพุทธรูปปางประจำพระชนมวารของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระเต้าน้ำพระพุทธรูปมณฑล ๑ คู่ เทียนท่าพระองค์ ๑ คู่ และตั้งโต๊ะหมู่ประดิษฐานพระพุทธรูป เทวรูปพระเคราะห์องค์ประจำพระชนมพรรษา พระพุทธรูป เทวรูปพระเคราะห์องค์แทรกพระชนมพรรษา พระสงฆ์จำนวนเท่าพระชนมายุเจริญพระพุทธรูปมณฑล

วันที่ ๑ มกราคม เวลาเช้า ๔ โมงเศษ ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธรูปมณฑลเมื่อวันก่อน เวลาเที่ยง ทหารบก ทหารเรือ ยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติฝ่ายละ ๒๑ นัด เวลาค่ำ พระราชทานเลี้ยงพระบรมวงศานุวงศ์ ณ พระที่นั่งมุลสถานบรมอาสน์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เสด็จออกประทับ ณ โต๊ะเสวยเสวยเสร็จแล้ว ผู้แทนพระบรมวงศานุวงศ์กราบบังคมทูลถวายชัยมงคลแด่สมเด็จพระบรมราชินีนาถและสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบรมราชินีนาถมีพระราชดำรัสตอบ

วันที่ ๒ มกราคม เวลาบ่าย พระสงฆ์ถวายพระธรรมเทศนาถ้อยคำหนึ่ง สมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงพระเคนจตุปัจจัยไทยธรรม เวลาค่ำ พระราชทานเลี้ยงพระบรมวงศานุวงศ์ ทูตานุทูต และข้าราชการ ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ผู้แทนข้าราชการกราบบังคมทูลถวายชัยมงคลแด่สมเด็จพระบรมราชินีนาถและสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระราชินีนาถมีพระราชดำรัสตอบ

ถึงพุทธศักราช ๒๔๕๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ได้สืบราชสันตติวงศ์ เสด็จประพาสมาภิไธยเป็นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถเป็นสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี

ครั้นพุทธศักราช ๒๔๕๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการสั่งว่า สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงเจริญมายุครบ ๕๐ พรรษา เป็นประเพณีนิยมว่าพระชนมพรรษาได้กึ่งร้อย จึงทรงกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้กำหนดการเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระบรมราชชนนีที่เคยทำร่วมกับงานเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ให้แยกออกต่างหากตั้งแต่ปีนี้เป็นต้นมา เป็นหมายกำหนดการเฉลิมพระชนมพรรษาสมาเด็จพระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี กำหนดงาน ๓ วันระหว่างวันที่ ๔,๕,๖ มกราคม ซึ่งพระราชพิธีดังกล่าวได้เพิ่มการบำเพ็ญพระราชกุศลโดยนิมนต์พระสงฆ์ ๕ รูป เจริญพระพุทธมนต์นวัคคหายุสมธัมม์ในวันแรก สรงน้ำพระพุทธมนต์ ไห่หลวงบูชาส่งและรับนพเคราะห์ เวียนเทียนสมโภช ในวันที่สอง พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาสมาเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี ปีต่อมาเป็นงาน ๒ วันบ้าง ๓ วันบ้าง จนเสด็จสวรรคตเมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๒

พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาสมาเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๖ ซึ่งพระราชสมภพวันที่ ๑๐ มิถุนายน และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ ซึ่งพระราชสมภพวันที่ ๒๐ ธันวาคม ได้อนุโลมตามการเฉลิมพระชนมพรรษาสมาเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี แต่กำหนดงาน ๒ วัน เป็นราชประเพณีสืบมา

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ปีแรกๆ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม กำหนดการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาสมาเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นงาน ๒ วัน

วันที่ ๑๒ สิงหาคม ซึ่งเป็นวันพระราชสมภพ ตั้งแต่เวลา ๙ นาฬิกา ถึงเวลา ๑๗ นาฬิกา สำนักพระราชวังจัด

ที่สำหรับลงพระนาม และนามถวายพระพรไว้ในพระบรมมหาราชวัง เวลา ๑๒ นาฬิกา ทหารบก ทหารเรือ ยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติฝ่ายละ ๒๑ นัด เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงจุดเทียนพระมหามงคล เทียนเท่าพระองค์ และทรงจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธรูป เทวรูปนพเคราะห์ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์

วันที่ ๑๓ สิงหาคม เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ พระสงฆ์ถวายพรพระแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนภัตตาหาร พระสงฆ์รับพระราชทานฉันเสร็จแล้ว สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินี ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา เสด็จพระราชดำเนินกลับ

ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๑๗ เป็นต้นมา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ออกหมายกำหนดการ เฉพาะการลงนามถวายพระพรที่ในพระบรมมหาราชวัง และการยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติ ในวันที่ ๑๒ สิงหาคม ส่วนการบำเพ็ญพระราชกุศลในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้จัดเป็นส่วนพระองค์ในวันเดียวกันนี้ ณ พระมหารัชมังคลาจารย์

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปยังพระมหารัชมังคลาจารย์ เสด็จเข้าท้องพระโรง พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงจุดเทียนพระมหามงคล เทียนเท่าพระองค์ ธูปเทียนบูชาพระพุทธรูป เทวรูปพระเคราะห์องค์ประจำพระชนมพรรษา พระพุทธรูป เทวรูปพระเคราะห์องค์แรก พระชนมพรรษา แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธรูปรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) พระสงฆ์ ๕ รูป เจริญพระพุทธมนต์นวัคคหายุสมธัมม์ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปถวายสักการะบูชาพระพุทธรูป ในหอ

พระสุลาลัย พระบรมอัฐิสมเด็จพระบูรพมหากษัตริย์ในหอ
พระธาตุมณเฑียร เสด็จขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณถวาย
สักการะเทพยดารักษานพปฎลมหาเศวตฉัตร เครื่องราช
กกุธภัณฑ์ พระสยามเทวาธิราช และพระพุทธรูปสำคัญที่
โต๊ะหมู่ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ สมเด็จพระราชาคณะ
ถวายพระธรรมเทศนา จบแล้ว พระสงฆ์เจริญสมาธิภาวนา
ประมาณ ๓๐ นาที หลังจากนั้นสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ ถวายจตุปัจจัยไทยธรรมแด่พระสงฆ์ที่
ถวายพระธรรมเทศนา และพระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์

เป็นเสร็จการพระราชพิธี

ส่วนในปีที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
มีพระชนมพรรษาครบรอบนักษัตรหรือรอบปี เช่น ๓ รอบ, ๕๐
พรรษา และ ๕ รอบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้สำนักพระราชวังออก
หมายกำหนดการพระราชพิธี มีการบำเพ็ญพระราชกุศล
เป็นพิเศษ ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย และวัดพระ
ศรีรัตนศาสดาราม ส่วนรัฐบาลตั้งคณะกรรมการการจัดงาน
เฉลิมฉลองตามราชประเพณี

เทวรูปนพเคราะห์

พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในวัดมหาธาตุยุพราชรังสฤษฎิ์

พระบรมอัฐิในหอพระธาตุมณฑล

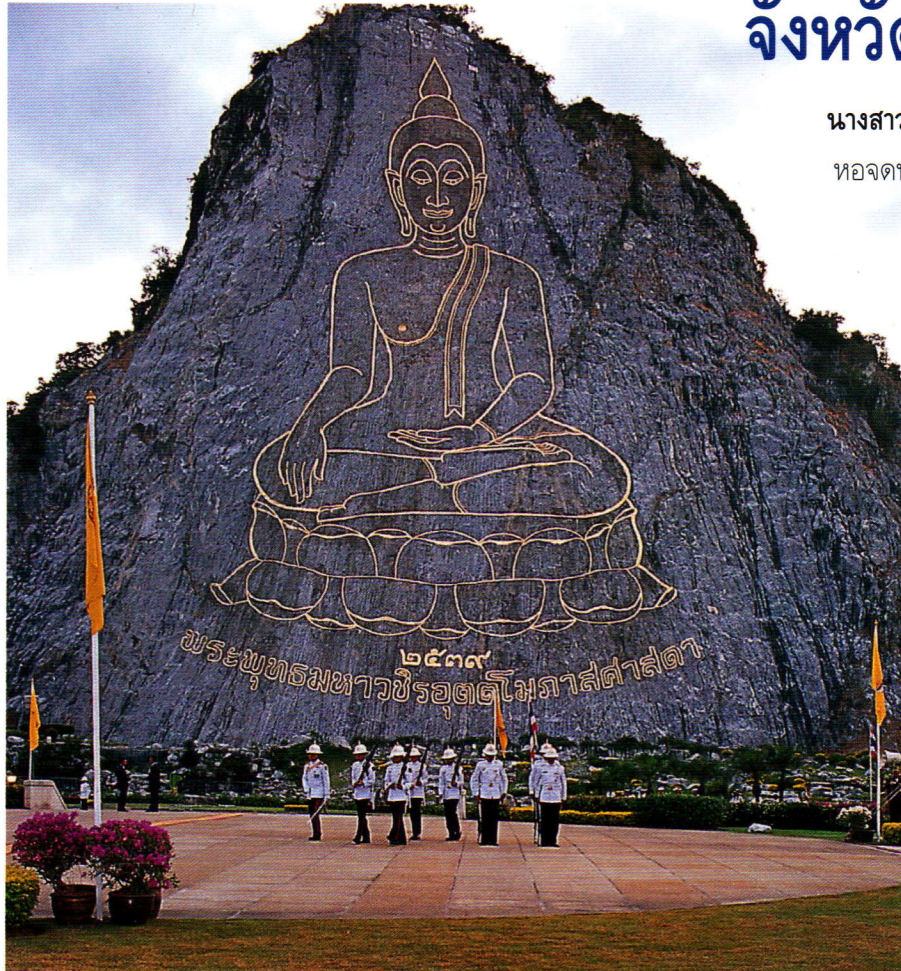
การตั้งแต่งในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ

โต๊ะหมู่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ

“พระพุทธมหาวชิรอุตตโมภาสศาสดา” พระพุทธรูปสลักหน้าผาเขาชีจรรย์ จังหวัดชลบุรี

นางสายนัยนา แยมสาธา
หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

“พระพุทธมหาวชิรอุตตโมภาสศาสดา” ในวันพิธีน้อมเกล้าฯ ถวายพระพุทธมหาวชิรอุตตโมภาสศาสดา

เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๗ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ส่งวนที่ดินบริเวณลัดทึบ จังหวัดชลบุรีไว้ ซึ่งต่อมาในพุทธ-ศักราช ๒๔๖๕ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพื้นที่บางส่วนให้เป็นกรรมสิทธิ์แก่กองทัพเรือเพื่อใช้ในราชการตามที่พักเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ กราบบังคมทูลขอพระราชทาน เรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า “เขตพระราชทาน” สำหรับพื้นที่ส่วนที่เหลือทรงกำหนดให้ราษฎรซึ่งเป็นคนไทยแท้สามารถจับจองได้ แต่จะต้องได้รับอนุญาตจากกองทัพเรือก่อนจึงจะได้สิทธิครอบครอง ที่ดินนั้นเรียกว่า “เขตทรงสงวน” ซึ่งกองทัพเรือยังไม่เคยอนุญาตให้ผู้อื่นได้เข้าจับจองเลย

ณ แนวชายเขตด้านบนของ “เขตทรงสงวน” ในท้องที่ตำบลนาจอมเทียน อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ตรงแยก กิโลเมตรที่ ๑๖๑ ของทางหลวงหมายเลข ๓ (ถนนสุขุมวิท) เส้นทางกรุงเทพฯ - ลัดทึบ เลี้ยวซ้ายเข้าไปตามทางหลวงชนบทประมาณ ๕.๕ กิโลเมตร ห่างจากวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ประมาณ ๒ กิโลเมตรเศษ มีภูเขาใหญ่ตั้งตระหง่าน สู้แดดทนฝนมานานหลายร้อยปี ภูเขานี้คือเขาชีจรรย์

เขาชีจรรย์เริ่มได้รับการกล่าวถึงมากขึ้นเมื่อมีการจัดสร้างพระพุทธรูปสลักในลักษณะพระพุทธรูปที่บริเวณหน้าผาเขาชีจรรย์ เพื่อให้เป็นพระพุทธรูปสลักหินประจำรัชกาลที่ ๙ น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระราชกุศลเนื่องใน

วโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๙

จากการศึกษาธรณีวิทยาและโครงสร้างเขาชีจรรย์ของ กรมทรัพยากรธรณีพบว่า เขาชีจรรย์ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ ๑/๔ ตารางกิโลเมตร มีลักษณะสูงชันมาก ทางด้านทิศเหนือ มีสันเขาทอดไปทางทิศใต้ ยอดเขาส่วนที่สูงที่สุดมีความสูง ๒๔๘ เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง หรือประมาณ ๑๘๐ เมตรจากระดับพื้นดิน เขาชีจรรย์เป็นเขาหินเนื้อปูนประกอบด้วยหินอ่อนแคลก์ซิลิเกต (calc - silicate) รูปเลนส์ (lense) ขนาบด้วยหินฟิลไลต์ (phyllite) หินชนวน (slate) และหิน เมตาเชิร์ต (meta - chert) เนื้อหินของเขาชีจรรย์นี้มีเนื้อ แน่นแข็งและค่อนข้างเหนียวซึ่งเกิดจากการตกตะกอนทาง เคมีของน้ำทะเลผสมผสานกับตะกอนหิน ดิน หินทราย ที่แปรสภาพจากหินชั้นเป็นหินแปรด้วยสภาพความร้อนและความดัน ส่วนโครงสร้างของหินเขาชีจรรย์นั้นมีลักษณะโค้งงอและมี รอยแตก (joint) มาก ระหว่างชั้นหินมีการเลื่อน (fault) ของ หินออกจากกันให้เห็นบ้าง แต่รอยเลื่อนที่ปรากฏค่อนข้างห่างกัน

เขาชีจรรย์นอกจากจะผูกพันได้ง่ายตามธรรมชาติ เพราะเป็นเขาหินปูนแล้ว ยังถูกระเบิดย่อยหินนำไปใช้ ประโยชน์ในการก่อสร้างอย่างต่อเนื่อง ยาวนาน ด้วยเนื้อหินปูน ของเขาชีจรรย์ค่อนข้างแน่นและเหนียวเหมาะที่จะนำไปใช้ใน กิจการก่อสร้างต่างๆ ซึ่งการระเบิดย่อยหินนี้ทำให้เขาชี จรรย์กร่อนหลุดสลายลงอย่างรวดเร็วยิ่งกว่าการผูกพันตาม ธรรมชาติหลายเท่า ในพุทธศักราช ๒๕๒๗ สมเด็จพระ ญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เมื่อ ครั้งยังดำรงสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน เจริญ คชวัตร ปธ.๙) เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ทรง เสียดยเขาชีจรรย์ที่มีภูมิทัศน์ยิ่งใหญ่ สง่างามตามธรรมชาติ แต่กำลังถูกระเบิดทำลายให้สลายลงทุกวัน จึงมีพระดำริที่จะ อนุรักษ์เขาชีจรรย์ให้คงอยู่คู่อยู่กับเขาชีโอนซึ่งมีส่วนหนึ่ง อยู่ในเขตสังฆาวาสของวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร ด้วยการสร้างพระพุทธรูปสลัก ณ หน้าผาเขาชีจรรย์ ให้เป็น ปุชนิยสถานทางพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ครั้งนั้น

จากนั้น วัดญาณสังวรารามวรมหาวิหารร่วมกับ คณะสาธุศิษย์ได้ทำการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดสร้าง พระพุทธรูปสลักตามพระดำริอย่างสืบเนื่องด้วยความวิริยะ

อุตสาหะ จนถึงพุทธศักราช ๒๕๓๓ คณะกรรมการกำหนด รูปแบบพระพุทธรูปแกะสลักหินที่หน้าผาเขาชีจรรย์ ซึ่งตั้ง โดยคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานโครงการอันเนื่องมา จากพระราชดำริ หรือ กปร. ได้กำหนดข้อยุติจากข้อเสนอ ๓ รูปแบบ คือ แบบนูนสูง นูนต่ำ และลายเส้น ให้สร้าง พระพุทธรูปแกะสลักหน้าผาเขาชีจรรย์เป็นพระพุทธรูป ประทับนั่งปางมารวิชัย เลียนแบบพระพุทธรูปราชูปถัมภ์ ขนาดความสูง ๑๐๙ เมตร หน้าตักกว้าง ๗๐ เมตร มีฐานบัว หรือบัวบัลลังก์สูง ๒๑ เมตรรวมเป็นความสูงขององค์พระพุทธรูปและบัลลังก์ทั้งสิ้น ๒๓๐ เมตร โดยให้ออกแบบเป็นแบบ นูนต่ำ ซึ่งเมื่อ กปร. ได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยในต้นแบบพระพุทธรูป เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน พระบรมราชวินิจฉัยว่า **สมควรจัดสร้างพระพุทธรูปแบบลาย เส้นที่ลึกและชัด มองเห็นได้แต่ไกล เขาชีจรรย์เป็นหินปูน ซึ่งมีรอยแตกร้าวมากไม่เหมาะจะสร้างพระพุทธรูปแบบ นูนต่ำจะมีปัญหาด้านการบำรุงรักษา พร้อมกับให้มีมาตรการ ด้านรักษาความปลอดภัยโดยกันพื้นที่รอบองค์พระเป็นเขต ห้ามเข้าเด็ดขาด**

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหา สังฆปริณายก ทรงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจัด สร้างพระพุทธรูปสลักหน้าผาเขาชีจรรย์ดังกล่าวในลักษณะ พระพุทธรูปแบบลายเส้นตามที่พระบรมราชวินิจฉัย ซึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต และพระราชทานนามพระ พุทธรูปว่า **“พระพุทธรูปมหาวิชัยอุตตโมภาสศาสดา”** อันมีความ หมายว่า **“พระพุทธรูปเจ้าทรงเป็นศาสดาที่รุ่งเรือง สว่าง ประเสริฐ ดุจดั่งมหาวิชัย”**

โครงการจัดสร้างพระพุทธรูปแกะสลักหน้าผาเขาชี จรรย์นี้ นับเนื่องอยู่ในโครงการพัฒนาพื้นที่วัดญาณสังวรารามอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีจุดมุ่งหมายที่จะสร้าง พระพุทธรูปสลักหน้าผาเขาชีจรรย์ให้เป็นพระพุทธรูปประจำ รัชกาลที่ ๙ น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระราชกุศลเนื่องใน วโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี สมเด็จพระบรม-โอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงรับเป็นประธาน อำนวยการโครงการจัดสร้างพระพุทธรูปแกะสลักหน้าผาเขา

ซึ่งจรรยตามที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ขอพระราชทานพระมหากรุณา โดยได้มีพระราชบัญญัติแต่งตั้งคณะกรรมการโครงการจัดสร้างพระพุทธรูปแกะสลักหน้าผาเขาชีจรรย์เมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙ มีสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเป็นประธานกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายสงฆ์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงเป็นประธานคณะกรรมการอำนวยการจัดสร้างพระพุทธรูปแกะสลักหน้าผาเขาชีจรรย์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นรองประธานคณะกรรมการ พลเรือตรี ประสิทธิ์ ลัทธิธรรม เป็นเลขานุการคณะกรรมการ และมีคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ ร่วมกันดำเนินการรวม ๔ ฝ่าย คือ คณะอนุกรรมการฝ่ายดำเนินการและควบคุมการจัดสร้างมีนายสุวิชัย รัศมิภุติ เป็นประธานคณะอนุกรรมการ พลเรือตรี ประสิทธิ์ ลัทธิธรรม เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ คณะอนุกรรมการฝ่ายหาทุนและการเงินมีนายธารินทร์ นิมมานเหมินท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เป็นประธานคณะอนุกรรมการ นางมุกดา จันทรสมนุญต์ ผู้ช่วยปลัดกระทรวงการคลัง เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ คณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์มีนายอรุณงามดี อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ เป็นประธานคณะอนุกรรมการ ผู้อำนวยการกองวิชาการ กรมประชาสัมพันธ์ เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ และคณะอนุกรรมการฝ่ายพิธีการมีหม่อมหลวงพีระพงศ์ เกษมศรี รองราชเลขาธิการ เป็นประธานคณะอนุกรรมการ นางสาวจันทน์ ธนรักษ์ เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงเอาพระทัยใส่ในโครงการจัดสร้างพระพุทธรูปแกะสลักหน้าผาเขาชีจรรย์เป็นอย่างยิ่ง ทรงร่วมประชุมคณะกรรมการ พระราชทานพระราชวโรกาส และทรงติดตามผลการปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิดตลอดระยะเวลาดำเนินการ

ในการจัดสร้างพระพุทธรูปสลักหน้าผาเขาชีจรรย์ กปร. ได้ตรวจสอบกรรมสิทธิ์ที่ดินในบริเวณเขาชีจรรย์ หมู่ที่ ๗ ตำบลนาจอมเทียน อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี เนื้อที่ประมาณ ๒๘๙ ไร่ ๑๘ ตารางวา กับจังหวัดชลบุรี ซึ่งพบว่าเป็น “เขตทรงสงวน” มาแต่ครั้งรัชการที่ ๖ จึงดำเนินการประสานกับฐานทัพเรือสัตหีบ กองทัพเรือ กรมที่ดิน กรมการศาสนา

เพื่อขอใช้ที่ดินบริเวณที่จะจัดสร้างพระพุทธรูปสลักหน้าผาเขาชีจรรย์มาเป็นลำดับ จนเมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๔๑ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้มีพระราชกระแสให้คณะอนุกรรมการฝ่ายดำเนินการและควบคุมการจัดสร้างเร่งรัดดำเนินการเรื่องที่ดินบริเวณเขาชีจรรย์ “ให้เป็นของโครงการหรือหน่วยใดหน่วยหนึ่งเท่าที่สามารถจะดำเนินการได้ตามกฎระเบียบ ข้อบังคับ และกฎหมายอันควรให้ ซึ่งหากให้เป็นที่ราชพัสดุได้ก็น่าจะเป็นการดีที่สุด” ดังนั้น จึงได้มีการดำเนินการให้ที่ดินบริเวณเขาชีจรรย์เป็นที่ราชพัสดุตามพระราชกระแสโดยคำแนะนำของกรมธนารักษ์ ให้กรมการศาสนาใช้ประโยชน์เป็นที่จัดสร้างพระพุทธรูปสลักและใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับประกาศทั่วไป เล่มที่ ๑๑๕ ตอนพิเศษ ๑๒๔ ลงวันที่ ๑๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๑ นอกจากนี้ กรมโยธาธิการยังได้ดำเนินการออกประกาศกระทรวงมหาดไทย ควบคุมความสูงของสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่โดยรอบหน้าผาเขาชีจรรย์ โดยอนุญาตให้จัดสร้างได้เพียงอาคารที่พักอาศัย ความสูงไม่เกิน ๒ ชั้น เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมไว้ตั้งแต่วันที่ ๒๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๕ ซึ่งสอดคล้องกับมาตรการที่ฐานทัพเรือสัตหีบได้มีการควบคุมการก่อสร้างในทางสูงอยู่แล้วด้วยเพราะเขาชีจรรย์อยู่ในเขตปลอดภัยทางทหาร

สำหรับการหาทุนดำเนินการในการจัดสร้างพระพุทธรูปสลักหน้าผาเขาชีจรรย์นอกจากการบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาตามกำลังแล้ว ยังมีการจัดสร้างเหรียญที่ระลึกสมนาคุณให้แก่ผู้บริจาคเงินทุนร่วมโครงการ โดยเหรียญที่ระลึกนี้ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร มีพระมหากรุณาพระราชทานพระราชวโรกาสรับแบบของเหรียญที่ระลึก ซึ่งด้านหน้าของเหรียญจะเป็นภาพพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อีกด้านหนึ่งเป็นภาพพระพุทธรูปสลักหน้าผาเขาชีจรรย์ จัดสร้างทั้งหมด ๖ ประเภท คือ

๑. เหรียญทองคำขัดเงาพิเศษ น้ำหนัก ๔๐ กรัม ผลิตจำนวน ๓๐๐ เหรียญ สมนาคุณผู้บริจาคเงินจำนวน ๕๐,๐๐๐ บาท

๒. เหรียญทองคำขัดเงา น้ำหนัก ๒๐ กรัม ผลิต

จำนวน ๕,๐๐๐ เหรียญ สมนาคุณผู้บริจาคเงินจำนวน ๑๕,๐๐๐ บาท

๓. เหรียญทองคำธรรมดา น้ำหนัก ๒๐ กรัม ผลิตจำนวน ๕,๐๐๐ เหรียญ สมนาคุณผู้บริจาคเงินจำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท

๔. เหรียญเงินขัดเงา น้ำหนัก ๑๕ กรัม ผลิตจำนวน ๑๐,๐๐๐ เหรียญ สมนาคุณผู้บริจาคเงินจำนวน ๑,๐๐๐ บาท

๕. เหรียญเงินธรรมดา น้ำหนัก ๑๕ กรัม ผลิตจำนวน ๑๐,๐๐๐ เหรียญ สมนาคุณผู้บริจาคเงินจำนวน ๕๐๐ บาท

๖. เหรียญทองแดงไม่รมดำ น้ำหนัก ๑๓ กรัม ผลิตจำนวน ๑,๐๐๐,๐๐๐ เหรียญ สมนาคุณผู้บริจาคเงินจำนวน ๑๐๐ บาท

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีพุทธมามังคลาภิเษก เหรียญที่ระลึก ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เมื่อการเตรียมการจัดสร้างพระพุทธรูปสลักหน้าผาเขาชีจรรย์พร้อมแล้ว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนเริ่มโครงการจัดสร้างพระพุทธรูปแกะสลักหน้าผาเขาชีจรรย์ ณ มณฑลพิธีบริเวณพลับพลาพิธีเชิงเขาชีจรรย์ ในวันที่ ๒๔ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ เวลา ๑๔ นาฬิกา ๑๐ นาที โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พราหมณ์อ่านประกาศบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จบแล้วคณะนาฏศิลป์กรมศิลปากรนำบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นเสร็จพิธี

การจัดสร้างพระพุทธรูปสลักหน้าผาเขาชีจรรย์แบ่งงานออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนที่ ๑ คือการสร้างพระพุทธรูปหน้าผาเขาชีจรรย์ เนื้อที่ประมาณ ๑๔๐ ไร่เศษ และส่วนที่ ๒ คือการตกแต่งภูมิทัศน์รอบองค์พระพุทธรูปสลักหน้าผาเขาชีจรรย์ เนื้อที่ประมาณ ๙๘ ไร่เศษ

ในส่วนของการสร้างองค์พระพุทธรูป สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (เอ.ไอ.ที.) เป็นผู้ดำเนินการว่าจ้างมหาเชิญชวน คัดเลือก กลั่นกรองบริษัทเอกชนที่เหมาะสมในการสร้างและเป็นวิศวกรที่ปรึกษาโครงการ ควบคุม กำกับดูแลตรวจการดำเนินงานของบริษัท นายวิบูลย์ แสงวีระพันธุ์ศิริ อาจารย์คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณะ เป็นผู้ออกแบบรายละเอียดการปรับแต่งผิวหน้าผา

เขาชีจรรย์ตามความจำเป็น และประสานงานกับนายกนก บุญโพธิ์แก้ว รองอธิบดีกรมศิลปากรในขณะนั้น ผู้ออกแบบองค์พระพุทธรูป จัดสร้างรูปแบบองค์พระพุทธรูปด้วยคอมพิวเตอร์ โดยในวันที่ ๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ นายธารินทร์ นิมมานเหมินทร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในขณะนั้น เป็นผู้รับมอบอำนาจลงนามว่าจ้างบริษัทอินเตอร์เนชั่นแนล บลาสเตอร์ จำกัด (International Blaster Co.,Ltd.) สร้างองค์พระพุทธรูปในราคา ๔๓,๓๐๕,๘๐๐ บาท (สี่สิบสามล้านสามแสนห้าพันแปดร้อยบาทถ้วน) การจัดสร้างแบ่งงานออกเป็น ๒ ระยะ ระยะแรกเป็นการออกแบบรายละเอียดและก่อสร้างเพื่อปรับแต่งเสริมความมั่นคงแก่หน้าผา ระยะที่สองเป็นการสลักองค์พระพุทธรูปเป็นลายเส้นบริเวณหน้าผาเขาชีจรรย์

งานระยะแรก เริ่มจากการสำรวจเพื่อปรับแต่งผิวหน้าของหน้าผาเขาชีจรรย์และใช้เป็นข้อมูลสำหรับกำหนดแนวหรือทิศทางของการสลักรูปองค์พระพุทธรูปและความลึกของลายเส้นองค์พระพุทธรูป จากนั้นจึงเริ่มระเบิด ปรับ เกลาแต่งผิวหน้าผาจากด้านบนสู่ด้านล่างในส่วนที่เกิดรอยแตกร้าว (overbreak) วางท่อระบายน้ำและปิดรอยแตกร้าวด้วยวัสดุชนิดเดียวกับหน้าผาและสีที่กลมกลืนกัน แล้วปรับแต่งเรียบ ตกแต่งใช้เหล็กยึดหิน (rock bolting) ให้มั่นคงและเสริมความมั่นคงของเนื้อหิน

งานระยะที่สอง เมื่อเกลาปรับแต่งผิวหน้าผาเรียบร้อยแล้ว นายพิเชษฐ ลิ่มสุวรรณ อาจารย์คณะวิทยาศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรีและคณะ ได้สแกนภาพต้นแบบองค์พระพุทธรูปที่กรมศิลปากรออกแบบไว้เข้าเครื่องคอมพิวเตอร์ ปรับแก้ไขลายเส้นตามความต้องการที่หน้าจอภาพ แล้วบันทึกโปรแกรมส่งไปยังสแกนเนอร์อีกชุดหนึ่งซึ่งจะควบคุมการยิงลำแสงเลเซอร์เพื่อวาดภาพที่หน้าผาเขาชีจรรย์ ซึ่งจะช่วยลดระยะเวลาการวาดภาพด้วยกำลังคนลงได้มาก เมื่อเตรียมการพร้อมแล้ว ในวันที่ ๑๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จฯ ไปทอดพระเนตรบริเวณพื้นที่ก่อสร้างเขาชีจรรย์ และทอดพระเนตรพร้อมทั้งพระราชทานพระราชวินิจฉัยตำแหน่ง รูปแบบภาพลายเส้นองค์พระพุทธรูปที่จะวาดด้วยแสงเลเซอร์ ณ หน้าผาเขาชีจรรย์ จากนั้นคณะผู้วาดภาพด้วยแสงเลเซอร์ได้ร่วมประสานการปรับ

แก้ลายเส้นภาพองค์พระพุทธรูปกับนายกนก บุญโพธิ์แก้ว ตามกระบวนการเดิม ซึ่งในช่วงการฉายแสงวาดภาพที่หน้าผาของภูเขาต้องทำในเวลากลางคืนเพื่อที่จะมองเห็นลำแสงเลเซอร์ได้ชัดเจน เมื่อการปรับแก้ภาพวาดองค์พระพุทธรูปเป็นไปตามพระราชวินิจฉัยโดยสมบูรณ์ ถูกต้องแล้ว คนงานของบริษัทได้ไต่ตัวลงมาตามหน้าผาแล้วใช้สปีดพ่นวาดแต้มเป็นจุดตลอดองค์พระพุทธรูปตามเส้นแสงเลเซอร์ ในเวลากลางวัน คนงานจะไต่ตัวลงมาตามหน้าผาปรับแก้และวาดลายเส้นภาพองค์พระพุทธรูปที่สมบูรณ์ สวยงามตามแบบ โดยมีนายกนก บุญโพธิ์แก้ว และคณะจากกรมศิลปากรเป็นผู้ควบคุมตรวจการวาดเส้นองค์พระพุทธรูปซึ่งมีความยาว ๑,๘๒๓ เมตรอย่างใกล้ชิด

เมื่อการวาดภาพองค์พระพุทธรูป (Design Line) เสร็จเรียบร้อยแล้ว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินไปทรงกดปุ่มไฟฟ้าจุดชนวนระเบิดหินสลักลายเส้นพระพุทธรูปหน้าผาเขาชีจรรย์เป็นปฐมฤกษ์ ๔ จุด คือ ยอดพระเศียรและฐานบน ๓ จุด ตามเวลาฤกษ์ ๑๔ นาฬิกา ๒๙ นาที - ๑๔ นาฬิกา ๕๙ นาที ณ พลัฒาพิพิธบริเวณเชิงเขาชีจรรย์ เมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ จากนั้นคนงานจึงทำการสลักองค์พระพุทธรูปและบับบลิงก์ด้วยการเจาะระเบิดแบบเบามาก (cautious blasting) จากด้านบนลงสู่ด้านล่างขององค์พระพุทธรูปตามลายเส้นที่วาดไว้ ตกแต่งเซาะร่อง ถมอัดร่อง โดยใช้ทุกละและตาข่ายเหล็กไร่นิมช่วยการยึดเกาะจนเรียบร้อยแล้ว ประดับโมเสกทองย่นอย่างเรียบร้อย กลมกลืน สวยงามได้บับบลิงก์ประดับโมเสกทองเรียบเป็นอักษร ๒ บรรทัด บรรทัดแรกสลักข้อความว่า “๒๕๓๙” บรรทัดที่ ๒ สลักข้อความว่า “พระพุทธรูปมหาวิชัยอุตตโมภาสศาสดา”

สำหรับหินที่ได้จากการปรับแต่งหน้าผา การสลักและเหลือจากการนำไปตกแต่งในการจัดภูมิทัศน์ ฐานทัพเรือสัตหีบได้นำไปย่อยจำหน่ายนำเงินเข้ากองทุนของโครงการฯ

เนื่องจากการสลักพระพุทธรูปหน้าผาเขาชีจรรย์เป็นการสลักพระพุทธรูปที่หน้าผาเป็นครั้งแรกในประเทศไทยจึงประสบปัญหาหนาน้ำฝน ทั้งปริมาณงานหินที่เพิ่มขึ้นจากที่กำหนดไว้เดิม เพราะผิวหน้าผาแตก บอบช้ำ การปรับผิวหน้าผาที่ต้องทำเพิ่มเติมเพื่อความงดงาม การเสี่ยงอันตรายของการปฏิบัติงาน สภาพฝนตกชุกและตกหนัก ฯลฯ

แต่ด้วยพระบุญญาบารมีประกอบกับความวิริยะ อุตสาหะอดทน ทุ่มเทของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสร้างทุกคน ที่ร่วมดำเนินการกันอย่างระมัดระวัง ประณีต รอบคอบ งานสลักพระพุทธรูปจึงดำเนินไปอย่างราบรื่นและสำเร็จลุล่วงอย่างมั่นคง แข็งแรง และสง่างามในที่สุด

ในส่วนของการตกแต่งภูมิทัศน์รอบองค์พระพุทธรูป สลักหน้าผาเขาชีจรรย์นั้น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร มีพระประสงค์ให้จัดสร้างเป็นสถานที่เงียบสงบ ร่มรื่น กลมกลืน เป็นธรรมชาติ หลีกเลี้ยงต้นไม้ดอกไม้สดฉาด สวนหย่อม และสวนญี่ปุ่น ซึ่งในส่วนนี้ออกแบบภูมิสถาปัตย์โดยนางวันเพ็ญ ปานขาว และคณะจากกรมโยธาธิการ โดยในวันที่ ๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๓๙ นายสุรเกียรติ์ เสถียรไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ในขณะนั้น และนายสุวิทย์ รัตติภูมิ ผู้รับมอบอำนาจ ลงนามว่าจ้างบริษัท เอส.ซี.เอส.ดีเวลลอปเม้นท์ จำกัด (S.C.S. Development Co.,Ltd.) ตกแต่งภูมิทัศน์รอบองค์พระพุทธรูปสลักหน้าผาเขาชีจรรย์ในราคา ๗๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท (เจ็ดสิบล้านบาทถ้วน)

ส่วนของการตกแต่งภูมิทัศน์ ซึ่งจะจัดสร้างเป็นสถานปฏิบัติธรรมของวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร แบ่งพื้นที่ออกเป็น ๓ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ ลานหินด้านหน้าผาติดกับองค์พระพุทธรูป เนื้อที่ประมาณ ๑๕ ไร่ จัดสร้างเป็นลำธารขนาดเล็กและสวนหินโดยนำหินจากหน้าผามาประดับตกแต่ง ระบบน้ำในลำธารจัดให้ไหลหมุนเวียนแบบปิด (closed system) ไม่ให้น้ำเน่าเสีย พื้นที่ส่วนนี้จะไม่อนุญาตให้ประชาชนเข้าเพื่อป้องกันอันตรายจากการร่วงหล่นของหินตามพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ส่วนที่ ๒ เป็นพื้นที่ต่อจากส่วนที่ ๑ มีถนนล้อมรอบจัดเป็นพื้นที่ชมและนมัสการองค์พระพุทธรูป ห่างจากองค์พระพุทธรูปประมาณ ๑๕๐ - ๒๐๐ เมตร ซึ่งจะเป็นจุดที่มองเห็นองค์พระพุทธรูปได้ชัดเจนและสวยงาม โดยนำดินจากส่วนที่ ๓ ข้างเขาที่ขุดเป็นอ่างน้ำมาถมพื้นที่ แล้วสร้างอาคารเอนกประสงค์ ๒ หลัง อาคารศาลาพักผ่อนขนาดเล็กโดยรอบ ๑๑ หลัง มีทางเดินเท้าเชื่อมถึงกันตลอด และห้องน้ำ - ห้องสุขาสาธารณะ ๒ หลัง มีลานกว้างอยู่ด้านหน้าสำหรับประกอบพระราชพิธีและพิธีต่างๆ

ส่วนที่ ๓ เป็นพื้นที่ต่อจากส่วนที่ ๒ ออกไปจนถึงด้านข้างภูเขาเนื้อที่ประมาณ ๔๕ ไร่ จัดเป็นที่จอดรถและส่วนบริการ สร้างอ่างน้ำข้างภูเขา ถมดินปรับบริเวณทำถนนทางเดินเท้า และปลูกต้นไม้ในลักษณะธรรมชาติแบบสวนป่า โดยกรมป่าไม้ ซึ่งจะใช้พันธุ์ไม้ในพุทธประวัติ ๑๘ ชนิด ได้แก่ โพธิ์ นิโครธหรือไทรนิโครธ จิก เกด หว่า กุ่มบก ประดู่ลาย หรือประดู่แขก สีเสียด หรือสีเสียดแก่น สะเดาอินเดีย ตะเคียนทอง มะม่วง มะขามป้อม ส้ม ปาริฉัตรหรือปาริชาติ หรือทองหลางต่าง ไม้ ตาล ฝ้าย และสาละ พันธุ์ไม้มงคล ๙ ชนิด ได้แก่ ก้นกระลา ลัก ทองหลางหรือทองหลางลายหรือทองหลางต่าง ราชพฤกษ์หรือคูณ กัลปพฤกษ์ พยุง ขนุน ทรงบาดาล และไผ่สีสุก

ในระหว่างการก่อสร้างโครงการพระพุทธรูปแกะสลักหน้าผาเขาชีจรรย์ ได้มีการนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์บท “อุปปาตสันติ” (หรือมหาสันติหลวง) ตามข้อเสนอแนะของพระครูพุทธพจนประกาศ (สมพร กตวโร) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพฯ ณ บริเวณหน้าผาเขาชีจรรย์ เพื่อเป็นพลังป้องกันเหตุร้าย ระบับความไม่ดีที่อาจจะเกิดขึ้น ให้การดำเนินการต่างๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยราบรื่น เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ปฏิบัติงาน เกิดสิริมงคลร่มเย็นแก่ประเทศชาติยังให้เกิดสันติที่ยิ่งใหญ่ในโลก โดยการเจริญพระพุทธมนต์นี้จัดขึ้นทุกวันขึ้น ๙ ค่ำ เวลาประมาณ ๑๗ นาฬิกา รวม ๙ ครั้ง ในวันจันทร์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ วันพุธที่ ๒๗ มีนาคม วันพฤหัสบดีที่ ๒๕ เมษายน วันเสาร์ที่ ๒๕ พฤษภาคม วันอาทิตย์ที่ ๒๓ กรกฎาคม วันพฤหัสบดีที่ ๒๒ สิงหาคม วันศุกร์ที่ ๒๐ กันยายน และวันอาทิตย์ที่ ๒๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙

การดำเนินงานจัดสร้างตามโครงการจัดสร้างพระพุทธรูปแกะสลักหน้าผาเขาชีจรรย์แล้วเสร็จในเดือนธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ในวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๓ คณะอนุกรรมการฝ่ายดำเนินการและควบคุมการจัดสร้างได้จัดพิธีติดตั้งนิลที่พระเนตรดำพระพุทธรูปมหาชีจฤตโตโมภาสศาสดา ณ บริเวณหน้าผาเขาชีจรรย์ เวลาฤกษ์ ๑๕ นาฬิกา ๑๕ นาที - ๑๖ นาฬิกา ๓๙ นาที โดยในเวลา ๑๔ นาฬิกา ๔๙ นาที นายสุจริต ปังฉิมสวัสดิ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรีในขณะนั้น จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย พระสงฆ์ให้ศีลแล้วเจริญพระพุทธมนต์ เมื่อสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระ

สังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เสด็จถึง ผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรี กราบทูลรายงาน สมเด็จพระสังฆราชทรงเจิมทรงสุหรัยโมเสกนิลที่จะใช้ประดับพระเนตรข้างขวาและข้างซ้ายที่องค์พระพุทธรูปจำลองจากนั้นเจ้าหน้าที่อัญเชิญโมเสกนิลไปประดับพระเนตรพระพุทธรูปมหาชีจฤตโตโมภาสศาสดา ณ หน้าผาเขาชีจรรย์ ระหว่างนั้นเจ้าหน้าที่ลั่นฆ้องชัย พระสงฆ์ ๙ รูป สวดชยันโต สมเด็จพระสังฆราชทรงรับจตุปัจจัยประทานพระโอวาท แล้วเสด็จกลับ เป็นเสร็จพิธี

ครั้นการสร้างพระพุทธรูปสลักหน้าผาเขาชีจรรย์รวมทั้งสิ่งก่อสร้างที่จะอำนวยความสะดวกทั้งปวง ตลอดจนการตกแต่งภูมิทัศน์โดยรอบบริเวณตามพื้นที่ของโครงการฯ สำเร็จสมบูรณ์ตามที่กำหนดไว้ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้มีพระราชบัญญัติที่ ๑/๒๕๔๓ ลงวันที่ ๒๒ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๔๓ แต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อบริหารและดูแลบำรุงรักษาโครงการพระพุทธรูปมหาชีจฤตโตโมภาสศาสดาและสถานปฏิบัติธรรมวัดญาณสังวราราม บริเวณเขาชีจรรย์ จังหวัดชลบุรี ประกอบด้วยคณะกรรมการบริหารโครงการพระพุทธรูปมหาชีจฤตโตโมภาสศาสดาและสถานปฏิบัติธรรมวัดญาณสังวราราม บริเวณเขาชีจรรย์ มีอธิบดีกรมการศาสนา เป็นประธานกรรมการ ผู้แทนกรมการศาสนา เป็นกรรมการและเลขานุการ และคณะกรรมการผู้ดูแลรักษาพระพุทธรูปมหาชีจฤตโตโมภาสศาสดาและสถานปฏิบัติธรรมวัดญาณสังวราราม บริเวณเขาชีจรรย์มีผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรีเป็นประธานกรรมการ คีฬากิจการจังหวัดชลบุรีเป็นกรรมการและเลขานุการ และกำหนดหลักเกณฑ์เพื่อบริหารและดูแลบำรุงรักษาพระพุทธรูปมหาชีจฤตโตโมภาสศาสดาและสถานปฏิบัติธรรมวัดญาณสังวราราม บริเวณเขาชีจรรย์ จังหวัดชลบุรี ภายหลังพิธีน้อมเกล้าฯ ถวายโครงการแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้มีลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๓ ขอพระราชทานพระมหากรุณาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงรับพระพุทธรูปมหาชีจฤตโตโมภาสศาสดา ระหว่างนั้น คณะอนุกรรมการฝ่ายดำเนินการและควบคุมการจัดสร้างตามที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงเห็นชอบอนุมัติ

หลักการ ได้จ้างเหมาบริษัทอินเตอร์เนชั่นแนล บลาสเตอร์ จำกัด ทำความสะอาดซ่อมบำรุงองค์พระพุทธรูปหาวชิร-
อุตตโมภาสศาสดา และบริเวณหน้าผาเขาชีจรรย์ โดยก่อน
ดำเนินการพลเรือโท ประสิทธิ์ ลัทธิธรรม เลขาธิการคณะ
กรรมการจัดสร้างพระพุทธรูปแกะสลักหน้าผาเขาชีจรรย์
เป็นประธานประกอบพิธีบวงสรวงพระพิฆเนศวร์และสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ผู้คุ้มครองดูแลเขาชีจรรย์ในวันเสาร์ที่ ๒๘ ตุลาคม
พุทธศักราช ๒๕๔๓ ณ บริเวณลานด้านหน้าหน้าผาเขาชีจรรย์
เวลา ๙ นาฬิกา ๔๔ นาที ประธานในพิธีจุดธูปเทียนที่โต๊ะ
เครื่องบวงสรวงองค์พระพิฆเนศวร์ ผู้เข้าร่วมพิธีกล่าวคำ
บวงสรวงองค์พระพิฆเนศวร์ จากนั้นประธานในพิธีจุดธูป
เทียนที่เครื่องบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้เข้าร่วมพิธีกล่าวคำ
บวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประธานในพิธีโปรยข้าวตอกดอก
ไม้บริเวณเขาชีจรรย์ เป็นเสร็จพิธี

ในวันที่ ๒๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๔๔ สำนัก
ราชเลขาธิการ มีหนังสือที่ รล ๐๐๐๒/๑๐๒๖๓ กราบบังคม
ทูลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ให้ทรง
ทราบฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ให้เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไปในพิธีน้อม
เกล้าฯ ถวายพระพุทธรูปสลักหน้าผาเขาชีจรรย์ในช่วงเดือน
ธันวาคมหลังวันเฉลิมพระชนมพรรษา ซึ่งทรงรับปฏิบัติพระ
ราชกรณียกิจแทนพระองค์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
เสด็จพระราชดำเนินในวันที่ ๑๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๔

วันที่ ๑๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๔ สมเด็จพระ
ญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้มี
ลายพระหัตถ์ขอพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุจาก
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
พระราชทานพระบรมสารีริกธาตุ และพระราชทานพระบรม-
ราชวโรกาสให้คณะผู้แทนกรรมการโครงการฯ เฝ้าฯ รับ
พระราชทานในวันศุกร์ที่ ๒๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๔

ระหว่างรอน้อมเกล้าฯ ถวายโครงการฯ คณะอนุ
กรรมการฝ่ายพิธีการได้จัดประกอบพิธีบรรจุพระบรมสารีริก
ธาตุ พิธีเบิกพระเนตรพระพุทธรูปสลักหน้าผาเขาชีจรรย์
ตามฤกษ์ที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกล
มหาสังฆปริณายก ได้ประทานในวันพุธที่ ๒๘ พฤศจิกายน
พุทธศักราช ๒๕๔๔ เวลา ๑๖ นาฬิกา ๑๙ นาที โดยในวัน
ศุกร์ที่ ๒๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๔ พันตำรวจโท

ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี กรรมการอำนวยการโครง
การจัดสร้างพระพุทธรูปแกะสลักหน้าผาเขาชีจรรย์พร้อม
ด้วยคณะกรรมการ เฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ
พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต รับพระราช-
ทานพระกรัณฑ์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ แล้วมอบให้พลเรือ
โท ประสิทธิ์ ลัทธิธรรม เลขาธิการคณะกรรมการฯ อัญเชิญ
พระกรัณฑ์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุเข้าขบวนรถยนต์ไปยัง
วัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร ส่งมอบให้นายเผด็จ อินสว่าง
ผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรี อัญเชิญไปประดิษฐานพักไว้ ณ
โต๊ะหมู่บูชาภายในพระอุโบสถ ครั้นถึงวันประกอบพิธีบรรจุ
พระบรมสารีริกธาตุ ณ หน้าผาเขาชีจรรย์ เวลา ๑๐ นาฬิกา
๑๙ นาที นายเผด็จ อินสว่าง ผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรี เป็น
ประธานประกอบพิธีบวงสรวงเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดย
ผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรีจุดธูปเทียนที่โต๊ะเครื่องบวงสรวง
สังเวย พระครูคิวกาจารย์ (ถาวร ภวังคนันทน์) อ่านคำ
ประกาศบวงสรวงสังเวย จบแล้ว ผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรี
โปรยข้าวตอกดอกไม้ที่เครื่องบวงสรวงสังเวย เป็นเสร็จพิธี
เวลา ๑๕ นาฬิกา ๓๕ นาที ผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรี เชิญ
บุษบกประดิษฐานพระกรัณฑ์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุมาตั้ง
ประดิษฐาน ณ โต๊ะหมู่ในพลับพลาพิธีบริเวณหน้าผาเขาชีจรรย์
เมื่อสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหา
สังฆปริณายก เสด็จถึง นายชวน หลีกภัย* ถวายเครื่องสักการะ
แล้วจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย รับศีล จบแล้ว นายชวน
หลีกภัย กราบทูลรายงาน จากนั้น สมเด็จพระสังฆราช
ประทานพระกรัณฑ์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุให้เจ้าพนักงาน
อัญเชิญไปยังบุษบกที่ประดิษฐานที่บริเวณหน้าผาเขาชีจรรย์
แล้วประทับพระอาสนะหน้าพลับพลาพิธี ทรงถือสายสูตร
อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุขึ้นประดิษฐานยังพระอุระ
พระพุทธรูปหาวชิรอุตตโมภาสศาสดา พระสงฆ์เจริญชัยมงคล
คาถา ชาวพนักงานลั่นฆ้องชัย ประโคมสังข์ แตร ดุริยางค์
เสร็จแล้ว สมเด็จพระสังฆราชทรงถือสายสิญจน์ที่ติดอยู่กับ
พระเนตรทั้งสองข้างของพระพุทธรูปหาวชิรอุตตโมภาสศาสดา
ทรงปริกรรมอธิษฐานจิต พระสงฆ์สวดมนต์เบิกพระเนตรจบ
แล้ว สมเด็จพระสังฆราชเสด็จไปทรงจุดธูปเทียนเครื่อง
นมัสการท้ายที่นั่งบูชาพระพุทธรูปหาวชิรอุตตโมภาสศาสดา

๑ ผู้นำฝ่ายค้าน เป็นกรรมการอำนวยการมาตั้งแต่เริ่มโครงการ ปฏิบัติหน้าที่
แทนนายกรัฐมนตรี

ทรงกราบ แล้วเสด็จกลับเข้าพลับพลาพิธี นายชวน หลีกภัย ประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมถวายพระสงฆ์ พระสงฆ์อนุโมทนา นายชวน หลีกภัย กรวดน้ำ สมเด็จพระสังฆราชเสด็จกลับ เป็นเสร็จพิธี

เมื่อการเตรียมการเพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายโครงการฯ พร้อมแล้ว คณะอนุกรรมการฝ่ายพิธีได้จัดพิธีน้อมเกล้าฯ ถวายพระพุทธรูปหาวชิรอุตตโมภาสศาสดา ณ หน้าผาเขาชีจรรย์ ในวันอาทิตย์ที่ ๑๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ โดยในเวลา ๑๗ นาฬิกา ๓๕ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารเสด็จพระราชดำเนินถึงบริเวณหน้าผาเขาชีจรรย์ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปนารายณ์พิตร ทรงศีล แล้วทรงรับหนังสือที่ระลึกจากนายสุชาติ สุชาติเวชภูมิ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ นายชวน หลีกภัย กราบบังคมทูล ถวายรายงาน จบแล้ว เสด็จพระราชดำเนินไปทรงพระสุหร่าย พระพุทธรูปหาวชิรอุตตโมภาสศาสดาจำลอง พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา ชาวพนักงานลั่นฆ้องชัย ประโคมสังข์ แตร ดุริยางค์ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการท้ายที่นั่งบูชา พระพุทธรูปหาวชิรอุตตโมภาสศาสดา ทรงกราบ ทรงพระสุหร่าย พระพุทธรูปหาวชิรอุตตโมภาสศาสดาจำลอง แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปทรงพระสุหร่าย ทรงเจิมป้ายคำจารึก ประวัติการสร้างพระพุทธรูปหาวชิรอุตตโมภาสศาสดา เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พลับพลาพิธี ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมถวายพระสงฆ์ ทรงหลั่งทักษิโณทก พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก พลเรือโท ประสิทธิ์ ลัทธิธรรม

เลขานุการคณะกรรมการอำนวยการ กราบบังคมทูลเบิกเจ้าหน้าที่และผู้มีจิตศรัทธาบริจาคเงินเข้ารับพระราชทานของที่ระลึก เสร็จแล้ว นายชวน หลีกภัย ทูลเกล้าฯ ถวายพระพุทธรูปหาวชิรอุตตโมภาสศาสดาจำลองแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และทูลเกล้าฯ ถวายของที่ระลึกแด่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร จากนั้น ทรงกราบที่หน้าเครื่องนมัสการ ทรงลาพระสงฆ์ เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรนิทรรศการที่ศาลาอเนกประสงค์ ทรงปลูกต้นโพธิ์ แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ เป็นเสร็จพิธี

พระพุทธรูปสลักหน้าผาเขาชีจรรย์ พระพุทธรูปลายเส้นขนาดใหญ่ พระบรมราชานุสรณ์กาญจนาภิเษก จะตั้งตระหง่านเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิริมงคลแก่สายตาและจิตใจ โอ้อ่า คงทนถาวรคู่ประเทศไทยตราบนานเท่านาน เป็นพุทธศิลป์อันยิ่งใหญ่ทรงคุณค่าควรค่าแก่การเคารพสักการะ เยี่ยมชม ทำนุบำรุงด้วยศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนาไม่ว่ากาลเวลาจะผ่านผันไปเนิ่นนานเพียงใด และจะเป็นดั่งสัญลักษณ์รวมดวงใจชาวไทยทั้งชาติที่มุ่งมั่นผานความจงรักภักดี กตัญญูทศเวที่แด่พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินอันประเสริฐ ที่ทรงเลิกไปด้วยพระวิริยะอุตสาหะ ด้วยทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจอันทรงคุณูปการเพื่อประโยชน์สุขแก่มวลพสกนิกรทุกหมู่เหล่า โดยมีได้ทรงย่อท้อต่อความลำบากตรากตรำตลอดมาเป็นนิจรันดร์

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงประกอบพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนเริ่มโครงการจัดสร้างพระพุทธรูปแกะสลักหน้าผาเขาชีจรรย์

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงประกอบพิธีพุทธมหามงคลภิเษกเหรียญที่ระลึก

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทอดพระเนตรและพระราชทานพระราชวโรกาสให้นิพนธ์ตำแหน่งที่จะวาดภาพองค์พระพุทธรูปด้วยแสงเลเซอร์

ภาพลายเส้นองค์พระพุทธรูปวาดจากแบบที่ฉายจากแสงเลเซอร์

สมเด็จพระสังฆราช ทอดพระเนตรการวาดภาพองค์พระพุทธรูป

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทอดพระเนตรการวาดภาพองค์พระพุทธรูป

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
ทรงกดปุ่มไฟฟ้าจุดชนวนระเบิดหินสลักลายเส้นพระพุทธรูป
หน้าผาเขาชีจรรย์เป็นปฐมฤกษ์

นายธารินทร์ นิมมานเหมินทร์ ทำสัญญาว่าจ้าง บริษัทอินเทอร์เน็ตเวิลด์ไวด์ บลอสตอร์ จำกัด สร้างพระพุทธรูป

นายสุรเกียรติ์ เสถียรไทย ทำสัญญาว่าจ้าง บริษัท เอส.ซี.เอส.ดีเวลลอปเม้นท์ จำกัด ตงต่งกุ่มกัศน์

การสลักองค์พระพุทธรูป

การประดับไม้เสกทอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระกรัณฑ์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

สมเด็จพระสังฆราช ทรงประกอบพิธีติดตั้งนิลที่พระเนตรดำ

สมเด็จพระสังฆราชทรงถือสายสูตรอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุขึ้นประดิษฐานยังพระอุระพระพุทธรมหาวิชิตอุตโมภาสศาสดา

“พระพุทธรูปมหาชีวิตตโมภาสศาสดา” ในวันพิธีน้อมเกล้าฯ ถวาย
พระพุทธรูปมหาชีวิตตโมภาสศาสดา

การฉายแสงเลเซอร์วาดภาพองค์พระพุทธรูปในเวลากลางคืน

นายชวน หลีกภัย กราบบังคมทูลถวายรายงานในพิธีน้อมเกล้าฯ
ถวายพระพุทธรูปมหาชีวิตตโมภาสศาสดา

ทรงพระสุหร่ายพระพุทธรูปมหาชีวิตตโมภาสศาสดาจำลอง

พระราชพิธีพืชมงคล จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

นางสาวบุหรง ศรีกนก

พราชพิธีต่างๆ ซึ่งสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้แต่งตั้งตาม โบราณราชประเพณีนั้น พระราชพิธีที่มีความสำคัญต่อการ ทำนุบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหารและความบริบูรณ์แก่อาณา ประชาชนที่ประกอบภารกิจการในพระราชอาณาจักร คือ พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นพระราช พิธีเก่าแก่ที่โปรดให้ทำการพระราชพิธีสืบเนื่องต่อกันมา จะมี ความผิดแผกแตกต่างกันบ้างในรายละเอียด เช่น แบบแผน พระราชพิธี สถานที่ประกอบพิธี และการเรียกชื่อ แต่จุดมุ่ง หมายและหลักของการพระราชพิธีนั้นว่าได้มีการรักษา ไว้ไม่ให้เสื่อมสูญไป

มูลเหตุที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าแต่ละพระองค์

โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ดำรงพระราชพิธีนี้เป็นพระราช กิจสำคัญสืบมานั้น มีพระบรมราชธิบายในพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระราช พิธีสิบสองเดือน ความว่า

.....การแรกนาที่ต้องเป็นธุระของผู้ซึ่งเป็นใหญ่ใน แผ่นดินเป็นธรรมเนียมมีมาแต่โบราณ...ด้วยการซึ่ง ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินลงมือทำเองเช่นนี้ก็เพื่อจะให้ เป็นตัว อย่างแก่ราษฎร ชักนำให้มีใจหมั่นในการที่จะทำนา เพราะ เป็นสิ่งสำคัญที่จะได้อาศัยเลี้ยงชีวิตทั่วหน้า เป็นต้นเหตุของ ความตั้งมั่นและความเจริญไพศาลแห่งพระนครทั้งปวง...

พระราชพิธีครั้งกรุงสุโขทัย

ในบทพระราชนิพนธ์พระราชพิธีสิบสองเดือน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสันนิษฐาน ความเป็นมาของพระราชพิธีครั้งกรุงสุโขทัย ว่าเป็นพิธี พราหมณ์เรียกชื่อว่า พระราชพิธีเดือนไพศาวจรตพระนังคัล พระเจ้ากรุงสุโขทัย เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรพิธี พร้อมด้วยพระมเหสีและพระบรมวงศานุวงศ์ มีการมหรสพ ต่างๆ สมโภชด้วย

พระราชพิธีครั้งกรุงศรีอยุธยา

กฎหมายเก่าสมัยกรุงศรีอยุธยาว่าด้วยกฎหมายเตียรบาล กล่าวถึงพระราชานุกิจที่ทรงปฏิบัติ มีพระราชพิธีใน เดือนไพศาว คือ เดือนหก ได้แก่ พระราชพิธีจรตพระนังคัล คือ การลงไถแรกลงมือไถนา พระเจ้าแผ่นดินมิได้เสด็จ พระราชดำเนินไปประทับทอดพระเนตรเหมือนเมื่อครั้งกรุง สุโขทัย แต่ทรงแต่งตั้งผู้แทนพระองค์ไปประกอบพิธีแทน พระองค์ปรากฏชื่อตำแหน่งว่า พระจันทกุมาร พระอินทกุมาร มีนางเทพีแทนพระมเหสี ตำแหน่ง พระจันทกุมาร และพระ อินทกุมาร ผู้ทำหน้าที่แรกนาคนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอม เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นผู้มีหน้าที่ในกรม สรรพการบัญชาการตลาดทั้งปวง เพราะในวันที่ประกอบพระ ราชพิธีนี้ได้รับพระราชทานค่าอากรตลาดยกพระราชทาน ภาษีบรรดาสินค้าที่มาทางเรือ ทางเกวียนเข้ามาถึงพระนคร ในวันที่ทำการพระราชพิธีจะตกเป็นของผู้ทำการแรกนาทั้งสิ้น การที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทาน เช่นนี้ เป็นธรรมเนียมต่อมาจนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ใน รัชกาลที่ ๔ จึงโปรดให้ยกเลิก

พระราชพิธีในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

พระราชพิธีแรกนาในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ตั้ง แต่รัชกาลที่ ๑ จนถึงรัชกาลที่ ๓ ปรากฏหลักฐานในหมาย รับสั่งกำหนดการพระราชพิธีเรียกชื่อว่า พระราชพิธีจรตพระ นังคัล โปรดให้เจ้าพระยาพลเทพ ผู้ดำรงตำแหน่งเกษตรา ธิบดีเป็นผู้แรกนา (ในสมัยก่อนยังไม่เรียกพระยาแรกนา) ทำ พิธีที่ทุ่งวัดสระเกศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ พระราชดำเนินเป็นครั้งคราว คราวหนึ่งในรัชกาลที่สอง พระ ราชพิธีจรตพระนังคัลตรงกับเวลาที่ทรงปฏิสังขรณ์วัดแจ้ง คือ วัดอรุณราชวรารามปัจจุบัน โปรดเกล้าฯ ให้ยกการพระราช พิธีมาตั้งการที่ปรกหลังวัดเพื่อทอดพระเนตร

พระราชพิธีจรตพระนังคัลซึ่งเป็นพิธีพราหมณ์นี้ เมื่อถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรง

เป็นปราชญ์ในทางพระพุทธศาสนา ทรงพระกรุณาโปรด เกล้าฯ ให้ปรับเปลี่ยนพระราชพิธีต่างๆ ครั้งใหญ่โดยเพิ่มพิธี ของสงฆ์เพื่อความเป็นสิริมงคล พระราชพิธีจรตพระนังคัล ได้เพิ่มพิธีสงฆ์ด้วย คือ การเจริญพระพุทธมนต์เรียกว่าพระ ราชพิธีพีฆมงคล กำหนดให้ทำการพระราชพิธีก่อนวันหนึ่ง รวมเป็น ๒ พิธี เรียกชื่อว่า **พระราชพิธีพีฆมงคลจรตพระ นังคัล พระราชพิธีจรตพระนังคัล พระราชพิธีจรตพระนังคัล แรกนาควัญ** ทำพิธีแรกนาที่ทุ่งส้มป่อยบ้าง ทุ่งพญาไยบ้าง ทุ่งส้มป่อย คือ ราชตฤณมัยสมาคม ส่วนทุ่งพญาไย คือ บริเวณโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าในปัจจุบันนี้ จนถึงรัชกาล ที่ ๗ ในพุทธศักราช ๒๔๖๙ จึงกำหนดเรียกว่า **พระราชพิธี พีฆมงคลจรตพระนังคัลแรกนาควัญ** ระหว่างพุทธศักราช ๒๔๗๓ - ๒๔๗๙ ปรากฏหลักฐานในหมายกำหนดการ พระราชพิธี เรียกว่า **พระราชพิธีแรกนาควัญ** โดยที่ยังคงมี พระราชพิธีสงฆ์อยู่ด้วยเช่นเดิม มีข้อสังเกตว่า ภายหลัง เปลี่ยนแปลงการปกครอง พุทธศักราช ๒๔๗๕ พระราชพิธี เนื่องด้วยราชประเพณีโบราณได้ถูกยกเลิกไปหลายพิธี แต่พระราชพิธีนี้ ยังคงได้รับการสืบทอดไว้มีการประกอบพิธี ติดต่อกันมามิได้ขาดตอน แม้ในบางครั้งที่มีคณะผู้สำเร็จ ราชการแทนพระองค์ก็จะให้มีการทำการพระราชพิธีใน พระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่มีการ เปลี่ยนแปลงลักษณะของการพระราชพิธีและชื่อเรียกดังนี้

พระราชพิธีแรกนาควัญ - พระราชพิธีพีฆมงคล - รัฐพิธีพีฆ มงคล และพระราชพิธีพีฆมงคลจรตพระนังคัลแรกนาควัญ

ในพุทธศักราช ๒๔๗๙ พบหลักฐานในหมายรับสั่ง เรียกชื่อการพระราชพิธีนี้ว่า **พระราชพิธีแรกนาควัญ** มีพิธี สงฆ์และพิธีพราหมณ์ครบตามตำราอย่างโบราณเป็นครั้งสุดท้าย เพราะในปีต่อมาคือ ในพุทธศักราช ๒๔๘๐ คณะผู้สำเร็จ ราชการแทนพระองค์ได้ปฏิบัติพระราชพิธีเฉพาะพิธีสงฆ์ ได้มีการยกเลิกส่วนที่เป็นพิธีพราหมณ์ คือการจรตพระนังคัล เปลี่ยนเป็นให้กระทรวงเกษตรธิการ แสดงการไถนา ให้ประชาชนชม กำหนดให้เรียกชื่อว่า **พระราชพิธีพีฆมงคล** เท่านั้น

ต่อมาในพุทธศักราช ๒๔๘๔ ได้เปลี่ยนแปลงชื่อเรียก **พระราชพิธีพีฆมงคล** เป็น **รัฐพิธีพีฆมงคล** ผู้เป็นประธานใน พิธี คือ ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ปฏิบัติ

การพิธี ณ ศาลาสหทัยสมาคมในพระบรมมหาราชวังเป็นลำดับมา จนถึงพุทธศักราช ๒๔๘๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เสด็จนิวัตพระนครได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชพิธี ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หลังจากนั้นจึงมีการประกอบการพระราชพิธีในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นต้นมา

ในรัชกาลปัจจุบันระยะแรกยังกำหนดเรียกว่า **รัฐพิธีพีชมงคล** ซึ่งมีแต่พิธีสงฆ์ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หากเป็นโอกาสที่เสด็จพระราชดำเนินไปปฏิบัติพระราชกรณียกิจ ณ ต่างประเทศหรือมีพระราชกรณียกิจอื่น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมราชวงศ์ผู้ใหญ่เสด็จพระราชดำเนินไปปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ ทางเราได้เริ่มมีการส่งเสริมเอาใจใส่ **รัฐพิธีพีชมงคล** อย่างจริงจังอีกครั้งในพุทธศักราช ๒๔๘๘ กล่าวคือ กระทรวงเกษตร โดยมีจอมพลผิน ชุณหะวัณ เป็นรัฐมนตรีว่าการได้ริเริ่มจัดให้มีการประกวดพันธุ์ข้าวทั่วประเทศ และแข่งขันเกี่ยวข้าวด้วยเคียวแทนเกราะในภาคใต้ ผลการประกวดพันธุ์ข้าวทั่วประเทศครั้งนั้น ข้าวที่ได้รับรางวัลที่ ๑ ประเภทนาสวน คือ นาที่ทำในร่องสวนเป็นนาดำทำในพื้นที่เล็กน้อยแต่ได้ข้าวมีน้ำหนักไม่แห้งได้ราคา **ชื่อข้าวเหลืองอ่อน** จากตำบลทุ่งสองห้อง อำเภอบางเขน จังหวัดพระนคร ส่วนประเภทนาเมือง คือ นาในที่ลุ่มราบใช้พื้นที่มากมักเป็นนาหว่าน **ชื่อข้าวปิ่นแก้ว** จากตำบลลาดกระบัง อำเภอลาดกระบัง ทางราชการได้ขอพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณให้ผู้ได้รับรางวัลทั้งหลายมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และรับพระราชทานรางวัล เพื่อความเป็นสิริมงคลในวันรัฐพิธีพีชมงคล และกราบบังคมทูลเชิญเสด็จดำเนินทอดพระเนตรพันธุ์ข้าว และเครื่องมืออุปกรณ์ในการเกษตรต่างๆ ที่นำมาจัดแสดง ณ ศาลาราย รอบพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม การนี้ได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพระบรมราชานุญาต และได้มีกิจกรรมเช่นนั้นต่อมาจนถึงพุทธศักราช ๒๕๐๒

การฟื้นฟูพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

ในพุทธศักราช ๒๕๐๓ รัฐบาลโดยมีกระทรวงเกษตรเป็นหน่วยงานปฏิบัติได้ขอพระราชทานพระบรมราช

านุญาตฟื้นฟูพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิมขึ้นอีกครั้ง โดยจัดการพระราชพิธีเป็นสองวัน คือ พระราชพิธีพีชมงคล ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ที่มณฑลพิธีท้องสนามหลวงด้านทิศใต้กำหนดให้อธิบดีกรมการข้าวเป็นผู้แรกนา เรียกตามขนบนิยมอย่างโบราณว่า พระยาแรกนาพระยาแรกนาคณแรกของการฟื้นฟูพระราชพิธีครั้งใหม่ คือ พระองค์เจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ ขณะเมื่อยังดำรงพระยศหม่อมเจ้า ส่วนเทพีซึ่งแต่ก่อนคัดจากท้าวนางคุณเฒ่าแก่เปลี่ยนเป็นภริยาและธิดาของข้าราชการชั้นอธิบดีในสังกัดกระทรวงเกษตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ฟื้นฟูพระราชพิธีตามที่ขอพระราชทาน ในปีต่อมาได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานพันธุ์ข้าวจากแปลงนาสาธิตสวนจิตรลดา สำหรับใช้ในการแรกนาเป็นพันธุ์ข้าวมงคลพระราชทาน และได้ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินเป็นประธานในพิธีทุกครั้งหากไม่มีพระราชกิจสำคัญอื่นใด

หลังจากฟื้นฟูพระราชพิธีนี้ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ตามโบราณราชประเพณีในพุทธศักราช ๒๕๐๓ แล้วยังคงเรียกว่า **รัฐพิธีพีชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ** จนถึงพุทธศักราช ๒๕๐๖ จึงมีหมายกำหนดการพระราชพิธี เรียกว่า **พระราชพิธีพีชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ** เป็นพระราชพิธีที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดขึ้น เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่พืชพันธุ์ธัญญาหารเป็นขวัญกำลังใจแก่ผู้ประกอบอาชีพการเกษตรโดยทั่วกัน

นับแต่ได้ฟื้นฟูการพระราชพิธีพีชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญขึ้นใหม่ ในคราวนั้นได้จัดให้มีการถ่ายทอดโทรทัศน์แพร่ภาพไปทั่วประเทศเป็นต้นมา ภาพเมื่อเสร็จพิธีที่ติดตามตึงใจผู้ชมทางบ้าน คือ ผู้คนกรูกันเข้าไปเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวมงคลพระราชทานในการแรกนาขวัญนำไปใส่ในผืนนาของตนเพื่อความเป็นสิริมงคล บ้างก็เก็บไปบูชาเป็นมิ่งขวัญ บอกให้เราทราบว่าตราใบที่ประชาชนส่วนใหญ่ของชาติยังคงประกอบการเกษตรเป็นอาชีพหลักของชาติ พระราชพิธีพีชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ จะยังคงมีความสำคัญและความหมายแก่ผู้คนทั้งหลายในสังคมเกษตรกรรมของสยามประเทศอยู่ตราบนั่น

พระราชวัง บวรสถานมงคล

นางณัฏฐภัทร จันทวิช

พระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท

พ ระราชวังบวรสถานมงคล เป็นที่ประทับของเจ้านาย ซึ่งทรงดำรงพระยศเป็นพระมหากษัตริย์ มีพระอิสริยยศ รองจากพระมหากษัตริย์ คำสามัญ เรียกว่า วังหน้า

สมัยกรุงสุโขทัย ปรากฏหลักฐานจากศิลาจารึกว่า พระราชโอรสองค์ใหญ่ทรงครองเมือง ศรีสัชนาลัย ซึ่งเป็นเมืองลูกหลวง เทียบได้กับพระมหากษัตริย์ในสมัยต่อมา และสมัยอยุธยาตอนต้น รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราช พระมหากษัตริย์ทรงครองเมืองลพบุรี ซึ่งเป็นเมืองลูกหลวงหรือเมืองหน้าด่านฝ่ายเหนือของกรุงศรีอยุธยา

รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พ.ศ. ๒๐๐๖ พระมหากษัตริย์ประทับเมืองพิษณุโลก รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดี พ.ศ. ๒๐๖๙ พระมหากษัตริย์ได้รับถวายพระยศเป็น

สมเด็จพระนพปฎลนาถ เจ้าครองเมืองพิษณุโลก และรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชา (พ.ศ. ๒๑๑๒ - ๒๑๓๓) พระองค์ทรงสถาปนาสมเด็จพระนเรศวร พระราชโอรสเป็นพระมหากษัตริย์ครองเมืองพิษณุโลก ดังนั้นเมืองพิษณุโลกจึงอาจถือได้ว่าเป็นเมืองลูกหลวงสำคัญสำหรับผู้จะทรงดำรงตำแหน่งรัชทายาท เมื่อสมเด็จพระนเรศวรเสด็จมาเฝ้าสมเด็จพระชนก พระชนนี ยังกรุงศรีอยุธยา ได้เสด็จประทับ ณ วังซึ่งอยู่ด้านหน้าของพระราชวังหลวง ซึ่งเรียกว่า วังจันทร์เกษม ตามนามวังจันทร์เกษมที่เคยเสด็จประทับที่เมืองพิษณุโลก

จากกฎมณเฑียรบาลที่ใช้อยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรด

พระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท
กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์
ด้านหน้าวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ถนนหน้าพระธาตุ กรุงเทพมหานคร

ให้ชำระไว้ใช้ได้กล่าวไว้ชัดเจนถึงพระราชกุมารศักดิ์ สรูปได้ว่า พระราชกุมารเกิดด้วยพระมเหสี คือสมเด็จพระนอพระพุทธเจ้า ซึ่งหมายถึง พระบรมราชโอรสผู้เป็นรัชทายาท พระราชกุมาร อันเกิดด้วยแม่ยั่วเมือง (พระมเหสีรอง) เป็นมหาอุปราช พระราชกุมารเกิดด้วยหลานหลวง (พระราชนัดดาพระเจ้าแผ่นดิน) กินเมืองโท และหากเกิดด้วยพระสนมเป็นพระยาวราช

วังจันทร์เกษมที่กรุงศรีอยุธยา เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๙๙ - ๒๒๓๑) เสด็จขึ้นครองราชย์ โปรดให้เปลี่ยนนามวังเป็น “พระราชวังบวรสถานมงคล” หรือ “วังหน้า” และเจ้านายที่ประทับ ณ วังนี้ได้เรียกขานใหม่ว่า กรมพระราชวังบวรสถานมงคล พระมหากษัตริย์และเจ้านาย สมัยอยุธยา ซึ่งทรงเคยดำรงตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลหรือวังหน้ามีหลายพระองค์ อาทิ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. ๒๑๓๓ - ๒๑๔๘) สมเด็จพระเอกาทศรถ เจ้าฟ้าสุทัศน์พระราชโอรสองค์ใหญ่ในสมเด็จพระเอกาทศรถ เจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์ พระเจ้าทรงธรรม พระเชษฐาธิราช พระอาทิตย์วงศ์ พระเจ้าปราสาททอง สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ขุนหลวงสรศักดิ์หรือพระเจ้าเสือ พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เจ้าฟ้ากรมขุนสนมพิทักษ์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) และเจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิต

รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี (พ.ศ. ๒๓๑๐ - ๒๓๒๕) มีหลักฐานควรเชื่อว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ (จ้อย) ทรงดำรงตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล หรือ วังหน้า

สมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้สถาปนาสมเด็จพระอนุชาธิราชเป็นพระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จประทับ ณ พระราชวังบวรสถานมงคล หรือวังหน้า ซึ่งเป็นที่ทราบกันในพระนาม สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท หลังจากนั้นวังหน้าได้เป็นที่ประทับของสมเด็จพระบวรราชเจ้ากรมพระราชวังบวรสถานมงคล พระองค์ต่อๆ มา อีก ๔ พระองค์ แม้ว่าเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ที่ทรงดำรงพระยศกรมพระราชวังบวรสถานมงคล มีทั้งหมด ๖ พระองค์ แต่เสด็จประทับที่พระราชวังบวรสถานมงคล ๕ พระองค์ คือ

สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท ทรงดำรงตำแหน่ง พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๔๖

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงอิศรสุนทร กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ทรงดำรงตำแหน่ง พ.ศ. ๒๓๔๙ - ๒๓๕๒ (ต่อมาได้เสวยราชสมบัติ เป็นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ พระองค์มิได้เสด็จประทับที่วังหน้า)

สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาเสนานุรักษ์ ทรงดำรงตำแหน่ง พ.ศ. ๒๓๕๒ - ๒๓๖๐

สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาศักดิ์พลเทพ ทรงดำรงตำแหน่ง พ.ศ. ๒๓๖๗ - ๒๓๗๕

สมเด็จพระปวงเรนทราเมศ มหิศเรศวรสรค์ พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำรงพระอิสริยยศักดิ์เสมอด้วยพระมหากษัตริย์องค์ที่ ๒ ร่วมกับพระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๙๔ - ๒๔๐๙

กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำรงตำแหน่ง พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๒๘

เมื่อกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญทิวงคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้เลิกตำแหน่งวังหน้า หรือกรมพระราชวังบวรสถานมงคล โดยทรงสถาปนาตำแหน่ง “สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร” เป็นตำแหน่งรัชทายาทแทน มีสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงดำรงพระยศพระองค์แรก และมีพระราชดำริว่า วังหน้าว่างอยู่เห็นควรใช้พระที่นั่งส่วนหน้าสามองค์จัดเป็นพิพิธภัณฑ์สถานโดยโปรดให้ย้ายโบราณวัตถุที่เก็บรักษาอยู่ที่ หอคองคอคเดีย หรือหอมิวเซียม มาจัดแสดงที่ในพระที่นั่ง ๓ องค์ คือ พระที่นั่งศิวโมกขพิมาน พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ และพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ใช้หมู่พระวิมานในวังหน้าทั้งหมดให้เป็นพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร ต่อมาจนถึงปัจจุบันคือพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

อย่างไรก็ดี รูปแบบของพระราชมณเฑียรที่ประทับเดิม ซึ่งสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาททรงสร้าง ไม่สามารถทราบได้ แต่ที่สร้างที่ประทับเป็นตึกต่อมานั้นน่าจะสร้างใน พ.ศ. ๒๓๓๒ (จศ. ๑๑๕๑) คราวเดียวกับที่ทรง

รับสร้างหอพระมณฑิยธรรม ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เพราะลวดลายตกแต่งเช่น หย่องหน้าต่างของหอพระมณฑิยธรรมกับของหมู่พระวิมานพระราชวังบวรสถานมงคลคล้ายคลึงกัน พระวิมานที่สร้างใหม่ ในพระราชวังบวรสถานมงคล สร้างเป็นพระวิมาน ๓ องค์เรียงกัน ซึ่งน่าจะนำแบบอย่างมาจากกรุงศรีอยุธยา มีคติการสร้างปราสาทเป็นที่ประทับสำหรับ ๓ ฤดู คล้ายกับพระราชมณฑิย ๓ องค์ในพระบรมมหาราชวัง คือ หมู่พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ซึ่งสร้างพระราชมณฑิยตลอดถึงกันทั้ง ๓ องค์ แต่พระวิมานในพระราชวังบวรสถานมงคล หรือวังหน้า สร้างห่างกัน มีศาลาคั่นกลาง พระวิมานของวังหน้า สร้างเป็นตึก ๒ ชั้น มีนามแต่ละองค์ดังนี้ พระวิมานหลังทิศใต้ **พระที่นั่งวันรัตพิมาน** สำหรับประทับในฤดูฝน หลังกลาง **พระที่นั่งวายุสถานอมเรศ** สำหรับประทับในฤดูหนาว และหลังทิศเหนือ พระที่นั่งพรหมเศรษฐ์ ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็น **พระที่นั่งพรหมเมศธาดา** สำหรับประทับในฤดูร้อน ด้านหน้าและด้านหลังพระวิมานสร้างพระราชมณฑิยขึ้นเดียวเป็นหลังขวางตลอดแนว พระวิมานทั้งสองด้าน สุดมุขด้านหน้าเป็น **ท้องพระโรงหน้า มีพระที่นั่งบุษบกมาลา** ใช้เป็นที่เสด็จออกรับแขกเมือง ส่วนมุขด้านหลังพระวิมาน เรียก **ท้องพระโรงหลัง** เดิมสร้างปราสาททองไว้องค์หนึ่งเป็นที่ทรงพระพักตร์

สำหรับพระราชมณฑิยหลังขวาง ที่อยู่ด้านหน้าและด้านหลังพระวิมานเป็นส่วนที่เรียกว่า **มุข** มีชื่อตามทิศที่ตั้ง ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นการตั้งนามสำหรับเรียกในสมัยกรม

พระราชวังบวรสถานมงคล สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ ในรัชกาลที่ ๓ คือ ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ **พระที่นั่งบุรพาภิมุข** ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ **พระที่นั่งทักษิณามุข** ที่มุมพระที่นั่งบุรพาภิมุข และพระที่นั่งทักษิณามุข มีห้องลงพระบังคน และห้องสรง ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ **พระที่นั่งปัจฉิมามุข** ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ **พระที่นั่งอุดตราบมุข** ส่วนมุขหน้าที่เป็นท้องพระโรง สร้างในสมัยสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท เสด็จประทับพระที่นั่งองค์ที่ ๑ ครั้งนั้นเมื่อนามว่า พระที่นั่งพรหมพักตร์ ซึ่งด้านหน้ามุขเป็นศาลา มีพระที่นั่งบุษบกมาลาสำหรับประทับให้แขกเมืองเฝ้าฯ พันชาลาออกมามีทิมคด เรียกว่า ทิมมหาวงศ์ ซึ่งสร้างบังหน้ามุขท้องพระโรงทั้งสามด้าน ทิมมหาวงศ์นี้ เป็นที่สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท โปรดเสด็จออก และเป็นที่ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตแปลหนังสือมหาวงศ์พงศาวดารลังกา

พระที่นั่งสำคัญอีก ๓ องค์ คือ **พระที่นั่งพุทไธสวรรย์** ซึ่งเดิมชื่อพระที่นั่งสุทธาสวรรย์ สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท โปรดให้สร้างเป็นพระวิมาน ถวายเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ ซึ่งทรงอัญเชิญมาจากเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๓๓๒ ด้านหน้าพระที่นั่งหันไปทางทิศตะวันออก ฝาผนังภายในเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้งสี่ด้าน ส่วนบนเหนือขอบหน้าต่างเขียนภาพเทพชุมนุม และระหว่างช่องหน้าต่างเขียนภาพเล่าเรื่องพระพุทธรูปประวัติจากพระปฐมสมโพธิกถา พระที่นั่งองค์นี้ใช้สำหรับเป็นที่ประกอบการประชุมปรึกษาราชการ และโสกันต์พระเจ้าลูกเธอ

พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย ภายในพระราชวังบวรสถานมงคล

พระที่นั่งศิวโมกขพิมาน สร้างขึ้น พ.ศ. ๒๓๒๕ เดิมมีชื่อว่า พระที่นั่งทรงปืน ครั้งแรกสร้างด้วยเครื่องไม้เป็นท้องพระโรงโปร่งไม่มีฝาผนัง ใช้เป็นที่เสด็จออกขุนนางและบำเพ็ญพระราชกุศลต่างๆ เมื่อสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทเสด็จทวงคตได้ประดิษฐานพระศพในพระที่นั่งนี้ ในสมัยสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ ทรงเปลี่ยนชื่อพระที่นั่งใหม่ว่า พระที่นั่งทรงธรรม ต่อมาสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิ

พลเสฟ ยังทรงใช้เป็นท้องพระโรง ทรงปฏิสังขรณ์เปลี่ยนเครื่อง
ไม่เป็นก่ออิฐถือปูนและขยายให้ใหญ่ขึ้นกว่าเดิม และสมัยกรม
พระราชวังบวรวิไชยชาญ ทรงใช้เป็นที่พักทหารแถว โปรด
ให้ต่อมุขด้านหน้าหลังคาเป็นชั้นลดสามชั้นมุงกระเบื้องดินเผา
ประดับช่อฟ้าใบระกา ทางหงส์ หน้าบันด้านทิศตะวันตก
จำหลักลายพระพรหมทรงหงส์ ด้านทิศตะวันออกจำหลักลาย
พระนารายณ์ทรงสุบรรณ

พระที่นั่งอิศเรศราชานุสรณ์ เป็นพระที่นั่งอีก
องค์หนึ่งภายในพระราชวังบวรสถานมงคล พระบาทสมเด็จพระ
พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างเมื่อเสด็จบวรราชภิเษก
แล้ว ทั้งนี้เพราะพระองค์ไม่มีพระราชประสงค์ที่จะประทับใน
พระวิมานเดิม จึงทรงสร้างพระที่นั่งใหม่ขึ้นอีกองค์หนึ่ง
บริเวณใกล้เคียงกัน เป็นตึกอย่างฝรั่งสองชั้น สร้างด้วย
ความประณีต ให้ชื่อว่า พระที่นั่งอิศเรศราชานุสรณ์
พระองค์ทรงใช้เป็นที่พักมาจนเสด็จสวรรคต พระที่นั่ง
องค์นี้ กรมศิลปากรได้บูรณะปฏิสังขรณ์ให้อยู่ในสภาพ
มั่นคงสวยงามตราบปัจจุบัน จัดได้ว่าเป็นตึกแบบยุโรปรุ่น
แรกในกรุงรัตนโกสินทร์ คือ สร้างบนไต่ทางขึ้นชั้นบนไว้สอง
ข้างมุขด้านหน้านอกอาคาร

นอกจากนี้ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท
ทรงสร้างเขาไกลาสหรือเขาแก้ว บนยอดเขามีนุชนกใช้เป็นที่พัก
สรงพระเจ้าลูกเธอเวลาโสกันต์ และสร้างเขาก่ออีกเขาหนึ่ง
เป็นฐานรองหอแก้ว (ศาลพระภูมิ) ตรงด้านหลังพระที่นั่ง
อิศเรศราชานุสรณ์ เขาก่อนั้น คือ ศาลเจ้าพ่อเขาตกในปัจจุบัน
ส่วนเขาไกลาสหรือเขาแก้วนั้นไม่ทราบว่าจะสร้างอยู่ตรงบริเวณใด
แต่ทราบว่ารื้อออกไปในสมัยรัชกาลที่ ๕

สำหรับสถานที่อื่นๆ ที่สร้างภายในพระราชวังบวร
สถานมงคล สมัยสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท นั้น
มีอาทิ โรงช้าง โรงม้า ศาลาอุทูนและพระคลัง และอาคารที่
อยู่อาศัยที่สำคัญคือ ตำหนักข้างใน ซึ่งสมัยนั้นสร้างเป็นตึก
ตำหนักในวังหน้า กล่าวว่ามีพระตำหนักหมู่หนึ่ง ยกหลังคา
ชั้นลดเป็นสองชั้นคล้ายพระวิมาน เป็นที่ประทับของ เจ้าจรจา
พระอัครชายาในสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ซึ่ง
ทรงเป็นพระมารดาของเจ้าฟ้าพิบูลทอง พระตำหนักนี้น่าจะ
เป็นที่ประทับเดิมของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท
มาก่อน และบริเวณที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง คือบริเวณที่สร้างเป็น

วัดบวรสถานสุทธาวาส ในรัชกาลที่ ๓ นั้น แต่เดิมในสมัย
สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท เป็นอุทยานและมี
ตำหนักสร้างไว้ในอุทยานด้วย ๑ หลัง ซึ่งต่อมาทรงอุทิศ
บริเวณดังกล่าวให้เป็นที่พักสงฆ์ นักนางแม่น มารดานักกองคือ
พระธิดาของสมเด็จพระอุไทยราชา พระเจ้ากรุงกัมพูชา
ซึ่งเป็นพระสนมเอกในสมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท
จำศีลภาวนา ครั้นนั้นเรียกว่า “วัดหลวงซี” ในรัชกาลที่ ๓
สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสฟ ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์
และถวายนามว่า วัดบวรสถานสุทธาวาส

สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ผู้ทรงสร้าง
พระราชวังบวรสถานมงคลประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น ๑ ค่ำ
เดือน ๑๑ ปีฉุน พ.ศ. ๒๒๘๖ ทรงมีพระชนมายุน้อยกว่า
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สมเด็จพระ

หน้าบันพระที่นั่งอิศราวิจิตร

พระราชวังบวรสถานมงคล ไม่แกะสลัก

ลงรักปิดทองประดับกระจก ตรงกลาง

เป็นรูปเทพนมประทับบนดอกบัว พื้นหน้าบัน

ลายกนกเครือเถาวิจิตร

พระเชษฐาธิราช ๖ พรรษา อุบัติในมหาอัมมตยคฤหบดีเป็นตระกูลใหญ่ สูงศักดิ์ ภายในกำแพงพระมหานครศรีอยุธยา ตำบลเหนือป้อมเพชร สมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาททรงเป็นพระโอรสองค์ที่ ๔ ในสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก ผู้ทรงสร้างวัดสุวรรณดาราม ในกรุงศรีอยุธยา

สมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาททรงได้รับการสถาปนาเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล พ.ศ. ๒๓๒๕ เสด็จทิวศต ด้วยพระโรคนี้ เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๑๒ แรม ๔ ค่ำ ปีกุน เบญจศก จุลศักราช ๑๑๖๕ ตรงกับวันที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๔๖ เวลา ๒ ยามเศษ ที่พระที่นั่ง

บุรพาภิมุข พระชนมายุ ๖๐ พรรษา ทรงดำรงพระอิสริยยศ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เป็นเวลา ๒๑ ปี ๔ เดือน ๕ วัน ดังนั้นวันที่ ๓ พฤศจิกายน ของทุกปี ถือเป็นวันรำลึกแห่งสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ซึ่งทรงมีสมญานามว่า พระยาเสือแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนตระหนักใน พระปรีชาสามารถและความกล้าหาญ ที่ทรงป้องกันประเทศให้รอดพ้นภัยอันตราย และมีชีวิตอย่างสงบสุขตลอดมานั้นได้พร้อมใจกันร่วมสักการะถวายพวงมาลา ณ พระบรมราชานุสาวรีย์ ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ และร่วมจัดงานถวายพระราชกุศลแด่พระองค์ท่านเป็นประจำทุกปี

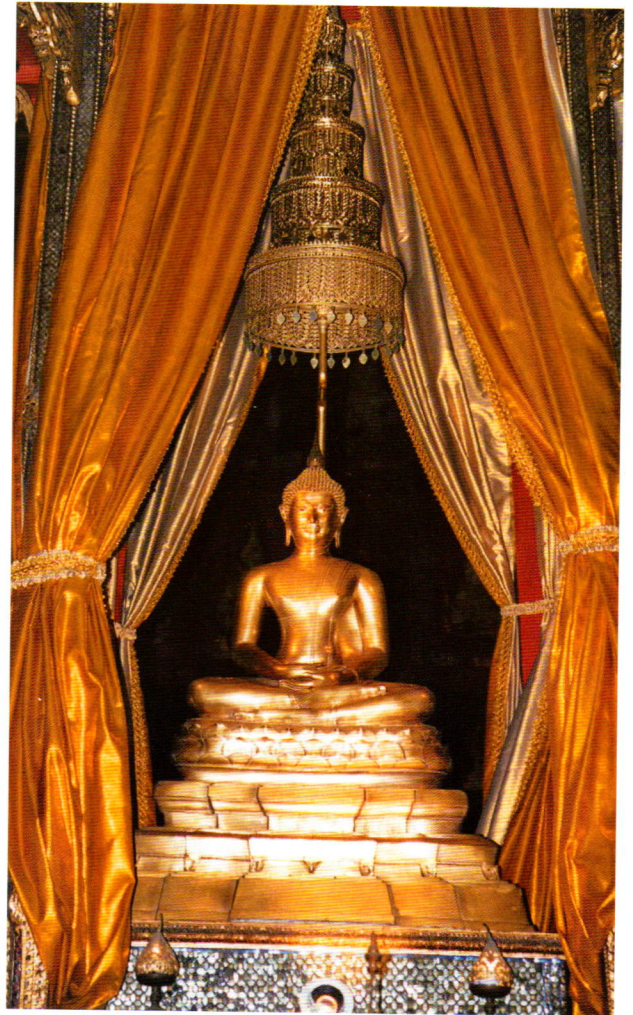
พระราชวังบวรสถานมงคล ปัจจุบันคือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร อยู่ระหว่างมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับโรงละครแห่งชาติ สนามหลวง กรุงเทพมหานคร

พระที่นั่งพุทไธสวรรย์และหมู่พระวิมาน ภายในพระราชวังบวรสถานมงคล

บนพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ประดิษฐานพระพุทธรูปสิหิงค์

พระพุทธรูปสิหิงค์ ประทับปางสมาธิ
ศิลปะสุโขทัย พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐

จิตรกรรมฝาผนังภายในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์
เขียนภาพพระพุทธประวัติ ศิลปะรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑
แสดงภาพพระพุทธเจ้าโปรดพระพุทธรูปมารดาบนสวรรค์ (บน)
และแสดงปางยมกปาฏิหาริย์ (ขวา)

หน้าบันพระที่นั่งพุทไธสวรรย์
ไม้จำหลักภาพพระพรหมประทับในวิมาน เบื้องหลังเหนือ
ตติยันตอร์หนต์แปดทิศ หรือลายปากั่ว

ทวยรับชายคาพระที่นั่งพุทไธสวรรย์
ไม้จำหลักลายพญานาครัดกระหวัดด้วยลายพันธุ์
พฤกษา ซึ่งเป็นแบบเฉพาะของช่างวังหน้า

หน้าบันหมู่พระวิมาน ไม้จำหลักลาย
 เทวดาทรงพระขรรค์ประทับเหนือแท่นผ้าทิพย์
 ทำสิงห์ ล้อมรอบด้วยลายกนกเปลว
 เทพนม เบื้องหลังเศียรเทวดา
 ประดับลายยันต์อรหันต์แปดทิศ คล้ายกับลาย
 ปากั่วของจีน

ลายกรอบมูมบนหรือกรอบเซ็ดหน้าประตูในหมู่พระวิมาน พระราชวังบวรสถานมงคล
แสดงลักษณะฝีมือช่างวังหน้าสมัยสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ในรัชกาลที่ ๑

ลายกรอบมูมบนหรือกรอบเซ็ดหน้าประตูในหมู่พระวิมาน พระราชวังบวรสถานมงคลอีกแบบหนึ่ง
ศิลปะของช่างวังหน้าสมัยสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ในรัชกาลที่ ๑

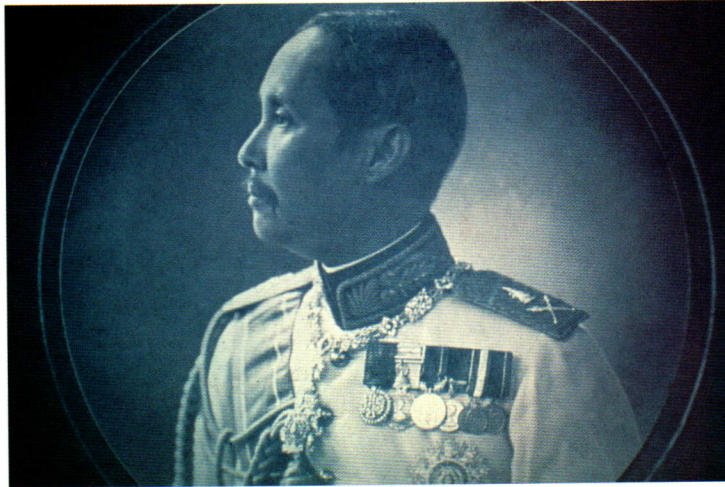
พระที่นั่งอิศเรศราชานุสรณ์ ที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
ได้จ้าว เป็นปูชนียสถานพระราชนิพนธ์ในพระองค์ รูปปั้น มาจากพระนาม
สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑามณี ในรัชกาลที่ ๒

เรารักภาษาไทย

นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

รองเลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน

ว

ภาษาไทยแห่งชาติ ประจำปีนี้ ตรงกับวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๔๔ นับเป็นปีที่ ๒ หลังจากที่คุณรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบตามข้อเสนอของคณะกรรมการรณรงค์เพื่อภาษาไทย แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่เสนอผ่านทบวงมหาวิทยาลัยเข้าสู่การพิจารณาของคุณรัฐมนตรี ให้กำหนดวันที่ ๒๙ กรกฎาคม เป็น “วันภาษาไทยแห่งชาติ” เพื่อเฉลิมพระเกียรติและสนองพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในด้านภาษาไทย ในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖ รอบ ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๒ ด้วยวันเดียวกันนี้ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๐๕ เป็นวันที่มีความสำคัญต่อวงการภาษาไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนิน

ไปทรงเป็นประธานในการประชุมทางวิชาการของชุมนุมภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ ห้องประชุมคณะอักษรศาสตร์ และได้พระราชทานพระมหากรุณาธิคุณต่อวงการภาษาไทยด้วยการร่วมอภิปรายในหัวข้อ “การใช้ภาษาไทยในปัจจุบัน” กับผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน กระแสพระราชดำรัสในการอภิปรายได้แสดงถึงพระปรีชาสามารถและความสนพระราชหฤทัยต่อภาษาไทย ทั้งทรงให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับปัญหาการใช้คำในภาษาไทยเป็นหลายประการ หลังจากนั้นมาทั้งพระราชทานพระราชกระแสและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสำคัญของภาษาไทยและปัญหาของภาษาไทยอยู่เป็นนิจ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณต่อวงการภาษาไทยอย่างหาที่สุดมิได้

ใน “วันภาษาไทยแห่งชาติ” เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๔๓ ซึ่งมีการเฉลิมฉลองกันเป็นครั้งแรก ข้าพเจ้าได้เขียนบทความเผยแพร่เนื่องในวันดังกล่าว ในเรื่อง “จากนิรุกติ-สมาคม ถึงวันภาษาไทยแห่งชาติ” เนื้อความกล่าวเทียบพระราชนิพนธ์กิจของพระมหากษัตริย์ ๒ พระองค์ผู้มีพระมหากรุณาธิคุณต่อวงการภาษาไทย คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้พระราชทานกำเนิด “นิรุกติสมาคม” หรือสมาคมผู้รักภาษาไทย และทรงเป็นสมเด็จพระบรม-อัยกาธิราชแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ซึ่งทางราชการและปวงชนชาวไทยผู้รักภาษาไทยได้กำหนดให้มี “วันภาษาไทยแห่งชาติ” ขึ้นเฉลิมพระเกียรติและสนองพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่านในด้านภาษาไทย ดังกล่าวนี้นี้มาข้างต้น โดยเฉพาะพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานแก่สมาชิกของนิรุกติสมาคม ๔ ประการ คือ

“ ๑. ต้องตั้งใจว่าจะไม่ใช้ภาษาอย่างเลวทรามที่เกิดขึ้นนี้ด้วยตนเองเป็นอันขาด

๒. จะไม่ยอมรับเข้าใจภาษาเลวทรามชนิดนี้ ซึ่งผู้ใดจะมาพูดด้วยเป็นอันขาด

๓. จะตั้งใจแนะนำบอกเล่าสั่งสอนแก่บริวารบริวารของตัว ญาติพี่น้องข้าราชการ แลผู้หนึ่งผู้ใดที่ได้มาพูดแก้ตัวด้วยภาษาเลวทรามเช่นนี้ ให้รู้ว่คำที่พูดนั้นผิด ไม่เกรงใจและไม่เพิกเฉยตามแต่จะเปนไปด้วยถือว่าไม่ใช่ธุระ

๔. จะลงโทษแก่ผู้ที่อยู่ในอำนาจ เช่นเสมียน ทนายเขียนหนังสือมีคำผิดมา ต้องให้ไปเขียนเสียใหม่อย่าให้ยอมรับคำที่ผิดนั้นว่าเปนที่เข้าใจ”

และพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ที่พระราชทานเนื่องในวันภาษาไทยแห่งชาติ ว่า

“เรามีโชคดีที่มีภาษาของตนเองแต่โบราณกาล จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะรักษาไว้ ปัญหาเฉพาะในด้านรักษาภาษานี้ก็มีหลายประการ อย่างหนึ่งต้องรักษาให้บริสุทธิ์ในทางออกเสียง คือให้ออกเสียงให้ถูกต้องชัดเจน อีกอย่างหนึ่งต้องรักษาให้บริสุทธิ์ในวิธีใช้ หมายความว่าวิธีใช้คำมา

ประกอบเป็นประโยค นับเป็นปัญหาที่สำคัญ ปัญหาที่สามคือความร่ำรวยของคำในภาษาไทย ซึ่งพวกเรานึกว่าไม่ร่ำรวยพอ จึงต้องมีการบัญญัติศัพท์ใหม่มาใช้”^๑

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั้งสองพระองค์ที่ข้าพเจ้าเชิญมาข้างต้น นอกจากแสดงถึงพระราชหฤทัยของ “ผู้รักภาษาไทย” ที่บรรดาพสกนิกรชาวไทยทั้งปวง โดยเฉพาะผู้มีใจรักภาษาไทยเช่นกัน จะได้เจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาทและเชิดชูเป็นหลักชัยแห่งชีวิตและงานของตนแล้ว ยังมีสาระอันมิได้จำกัดด้วยกาล ดังจะเห็นได้จากบทบาทการดำเนินงานของผู้รักภาษาไทย ไม่ว่าในยุคสมัยใด ล้วนอยู่ในกรอบแห่งพระบรมราโชวาททั้งสององค์นี้ทั้งสิ้น

งานของ “ผู้รักภาษาไทย” กล่าวได้ว่า เป็นกระแสแห่งการสร้างสรรค์ที่สืบเนื่องกันมามิได้ขาดสาย หรือเป็นงานที่เกิดมาพร้อมกับกำเนิดของภาษาไทยก็ว่าได้ เพียงแต่รูปแบบและวิธีการดำเนินงานจะมีรายละเอียดแตกต่างกันไปตามความเจริญแห่งยุคสมัย ในปัจจุบัน งานของผู้รักภาษาไทยที่ไม่ว่าจะกระทำโดยส่วนตัว หรือรวมกันเป็นกลุ่ม ชมรม สมาคม องค์กร หน่วยงานก็ตาม หากพิเคราะห์ดูแล้วจะเห็นได้ว่ามีความเคลื่อนไหว มีเครือข่าย มีพลัง มีผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้างมากกว่างานของผู้สนใจเรื่องอื่นทั้งหมด งานของผู้รักภาษาไทยมีทั้งรูปแบบของการพูดจา อภิปราย ปาฐกถา ประชุม สัมมนา การเขียนบทความ หนังสือ ตำรา การตั้งกลุ่ม ชมรม สมาคม การจัดกิจกรรมต่างๆ ทั้งในระดับโรงเรียน มหาวิทยาลัย และประชาชนทั่วไป แม้กลุ่มอาชีพต่างๆ ก็ยังให้ความสนใจต่อการใช้ภาษาไทยในวิชาชีพของตนด้วย เช่น ภาษาไทยกับแพทย์ ภาษาไทยกับนักกฎหมาย ภาษาไทยกับสื่อมวลชน และยิ่งเมื่อมี “วันภาษาไทยแห่งชาติ” ขึ้น พลังใจของผู้รักภาษาไทยที่จะดำเนินงานต่อไปก็ยิ่งทวี ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างการดำเนินงานของ “คณะกรรมการจัดงานวันภาษาไทยแห่งชาติ” ซึ่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้แต่งตั้งขึ้นในปีพุทธศักราช ๒๕๔๓ หลังจากมี “วันภาษาไทยแห่งชาติ” ขึ้นแล้ว คณะกรรมการจัดงานวันภาษาไทยแห่งชาติ ได้จัดกิจกรรมอย่างหลากหลายและกว้างขวาง และที่น่าประหลาด

๑ “กระแสพระราชดำริที่เรื่องตั้งสมาคม” วันที่ ๒๖ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๖ พุทธศักราช ๒๔๕๐.

๒ พระราชทานเนื่องในวันภาษาไทยแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๓.

ใจคือ แม้ในการจัดงานครั้งแรกเมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓ ก็ได้รับความสนับสนุนและความร่วมมือจากสถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนสื่อมวลชนเป็นอย่างดี ยิ่งในปีที่ ๒ คือ ปีพุทธศักราช ๒๕๔๔ นี้ จำนวนหน่วยงานที่ร่วมจัดงานมีมากขึ้น และขยายตัวออกไปทั่วประเทศ มีทั้งที่มาร่วมจัดงานที่หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๔๔ และที่จัด ณ หน่วยงานของตนหรือสถานที่ที่เหมาะสมในวันเดียวกันนั้นหรือวันอื่น ตลอดจนการจัดรายการออกอากาศทางวิทยุและโทรทัศน์ ทั้งลักษณะกิจกรรมที่จัดนั้นก็ได้อัดใจจัดให้มีความหลากหลาย มีขอบข่ายกว้างขวาง มีคุณภาพที่เข้มข้นดังจะประจักษ์ประชันกัน ทั้งที่มีได้เป็นเช่นนั้น หากเป็นด้วยความมุ่งหวังตั้งใจของ “ผู้รักภาษาไทย” ที่จะกระทำงานที่ตนรักให้ประสบความสำเร็จสูงสุด สมดังคำขวัญของงานวันภาษาไทยแห่งชาติว่า **“ภาษาไทยคือหัวใจของชาติ”** นั้นเอง ซึ่งข้าพเจ้าจะขอยกตัวอย่างเพื่อให้ผู้อ่านที่เป็นผู้รักภาษาไทยด้วยคนหนึ่งได้มองเห็นภาพพจน์เป็นสังเขป เช่น

คณะกรรมการจัดงานวันภาษาไทยแห่งชาติ จะได้จัดงานในวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๔๔ ณ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับพระมหากรุณาจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระบรมราชวงศ์ผู้ทรง “รักภาษาไทย” อีกพระองค์หนึ่งเสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นประธานเปิดงาน เหมือนดังเช่นที่ได้เคยพระราชทานพระมหากรุณาเสด็จมาทรงเป็นประธานเปิดงานให้ตั้งแต่ในปีแรกที่จัดเมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๓ นั้น นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมและเป็นสิริมงคลแก่งานและแก่ผู้รักภาษาไทยทุกคนอย่างหาที่เปรียบมิได้ โอกาสนี้จะได้มีพิธีปฏิญาณตนเฉพาะพระพักตร์ ของนักเรียน นักศึกษา สื่อมวลชน และผู้ร่วมงาน ที่จะใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง ปกป้อง เชิดชูไว้เป็นสมบัติล้ำค่าของชาติ ต่อจากนั้นเป็นการพระราชทานรางวัลพระเกียรติทองคำแก่ผู้ใช้ภาษาไทยดีเด่น การบรรยายพิเศษเรื่อง **“ภาษาไทยคือหัวใจของชาติ”** การอภิปรายคำกลอนเรื่อง “คุณค่าของภาษาไทย” การรำชุด “สำนึกคุณค่าภาษาไทยของชาติ” การมอบรางวัลผู้ชนะประกวดกิจกรรมต่างๆ การเสนอผลงานที่ชนะประกวด เป็นต้น

หน่วยงานอื่น ที่ “รักภาษาไทย” และร่วมใจจัด

กิจกรรมเนื่องในวันภาษาไทยแห่งชาติมีเป็นจำนวนมาก ตัวอย่างกิจกรรมที่จะยกมากล่าวต่อไปนี้ ผู้อ่านจะสังเกตได้ว่า ล้วนสืบสนองพระบรมราโชวาทในทั้งสองรัชกาลที่บรรดาผู้รักภาษาไทยได้รับใส่เกล้าใส่กระหม่อมไว้ทุกประการ เช่น

ราชบัณฑิตยสถาน ตั้งศูนย์ที่ปรึกษาการใช้ภาษาไทย โดยมีราชบัณฑิต ภาควิชาอักษรศาสตร์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และเจ้าหน้าที่ราชบัณฑิตยสถาน ร่วมกันดำเนินงานตอบคำถามและให้คำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับ คำ ความหมายของคำ ตลอดจนหลักเกณฑ์การใช้ภาษาไทยในเรื่องต่างๆ และวิชาต่างๆ เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการเป็นการถาวร

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดโครงการเผยแพร่ความรู้ภาษาและวรรณคดีสู่สังคม โดยผลิตบทวิทยุเพื่อเผยแพร่ทางสถานีวิทยุทั่วประเทศ

สมาคมนักกลอนแห่งประเทศไทย จัดประกวดอ่านทำนองเสนาะ โดยแข่งขันระดับภาคและชิงชนะเลิศระดับประเทศ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช จัดรายการโทรทัศน์ “พูดจาภาษาไทย” “ภาษาไทยรายวัน” และ “ภาษาไทยใกล้ตัว” เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการเป็นการถาวร

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและกรมสามัญศึกษา จัดงาน “เปิดโลกการเรียนรู้สู่ภาษาไทย” ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งชาติ มีนิทรรศการแสดงผลงานครูแม่แบบวิชาภาษาไทย ครูแห่งชาติ ครูต้นแบบ ครูแกนนำ ฯลฯ มหกรรมหม่อภาษา การอภิปรายเกี่ยวกับภาษาไทย การพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนภาษาไทย เป็นต้น

คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร จัดโครงการบรรยายทางวิชาการเกี่ยวกับภาษาไทยและวรรณคดี เช่น “ภาษาไทยในสมัยสุโขทัย” “ถ้อยคำที่ไม่ได้หมายความว่าตามรูป: การศึกษาตามแนววจนปฏิบัติศาสตร์”

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จัดทำสื่อช่วยสอนและเอกสารเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน การอ่าน การเขียนภาษาไทย จัดให้มีห้องเรียนภาษาไทยตัวอย่างในแต่ละอำเภอ จังหวัด เป็นต้น

กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร จัดสัมมนาทางวิชาการระดับอนุภูมิภาคเอเชียอาคเนย์เรื่อง “ท่วงทำนองร้อยกรองไทในอุษาคเนย์”

กรุงเทพมหานครร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จัดอบรม “หมอภาษา” และการคัดลายมือ

สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดอภิปรายเรื่อง “ความงามของภาษาไทยในกวีนิพนธ์สุนทรภู่”

กองงานคณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ กรมประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมูลนิธิ ดำรง พุฒตาล ร่วมกันจัดโครงการส่งเสริมคุณภาพการใช้ภาษาไทยของผู้ประกาศผู้ดำเนินรายการ และบุคคลสำคัญดีเด่นที่ใช้สื่อผ่านทางสถานีวิทยุโทรทัศน์

มูลนิธิ ดำรง พุฒตาล จัดเสวนาภาษาไทยเรื่อง “คำพ้อในเพลง” ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์

สมาคมนักร้องแห่งประเทศไทยและกรมศิลปากร ร่วมกันจัดรายการ “มรดกล้ำค่าภาษาไทย” ณ โรงละครแห่งชาติ

นิตยสารสกุลไทย จัดประกวดคำขวัญวันภาษาไทยแห่งชาติ และจัดกิจกรรมเกี่ยวกับภาษาไทยด้านต่างๆ

นอกจากนี้ยังมีอีกหลายหน่วยงานที่ดำเนินกิจกรรมการบรรยาย นิทรรศการ การสาธิต การแสดง เกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรมไทย ทั้งที่เป็นภารกิจประจำและที่เป็นการเนื่องในวันภาษาไทยแห่งชาติ ที่ไม่สามารถรวมมากกล่าวให้ทั่วถึงได้ ซึ่งข้าพเจ้าต้องอภัยไว้ ณ ที่นี้

และในฐานะที่เป็นผู้รักภาษาไทยคนหนึ่ง ข้าพเจ้าขอเชิญชวนผู้อ่านให้ร่วมกันตั้งปณิธานว่า

“เราจะรักภาษาไทยด้วยการใช้ภาษาไทยให้ถูกต้อง โดยเริ่มที่ตนเอง เราจะชักชวนผู้อื่นให้สืบสานความคิดนี้ต่อกันไป เราจะไม่เพิกเฉยต่อผู้ที่ใช้ภาษาไม่ถูกต้องด้วยถือว่าไม่ใช่ธุระ”

เพื่อภาษาไทยที่รักของเรา และ “วันภาษาไทยแห่งชาติ” จะเป็นวันที่มีความหมายและมีความสำคัญต่อชาวไทยทุกผู้สมดังเจตนารมณ์ในการก่อตั้งทุกประการ

บทความเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง พระราชวินิจฉัยในพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องด้วย “พระร่วง”

นางสาวบุหรง ศรีกนก

๑ ว่าเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นทรงเป็นปราชญ์ด้านภาษาอย่างยิ่ง ดังมีบทพระราชนิพนธ์แบ่งเป็นหมวดหมู่ต่างๆ รวมทั้งสิ้นประมาณกว่า ๑,๓๐๐ เรื่อง โดยทรงใช้พระนามจริง และพระนามแฝงกว่า ๘๐ พระนาม ที่รู้จักกันดี เช่น รามจิตติ ศรีอยุธยา อัครพายุ ไก่เขียว พระขรรค์เพชร นายแก้วนายขวัญ ราม วชิราวุธ ฯลฯ

ในจำนวนบทบทพระราชนิพนธ์เหล่านี้ มีบรมพระราชวินิจฉัยในทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเรื่องหนึ่งที่ทรงสนพระราชหฤทัยมาอย่างต่อเนื่อง คือ เรื่องราวที่เนื่องด้วย “พระร่วง” ซึ่งทรงสอบค้นมาแต่เมื่อยังทรงดำรงพระอิสริยยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ต่อมาได้ทรง

นำเค้าเรื่องที่เป็นนิทานมาทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทละครพูดคำกลอน **เรื่องพระร่วง** และเมื่อทรงชักชวนให้ชาวไทยช่วยกันซื้อเรือรบสำหรับบำรุงแสนยานุภาพทางทะเลได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามเรือรบลำนี้ว่า **เรือรบหลวงพระร่วง** ด้วย

มูลเหตุที่จะทรงพระราชวินิจฉัย เรื่อง “พระร่วง” เนื่องจากในพุทธศักราช ๒๔๕๐ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปประพาสหัวเมืองฝ่ายเหนือ คือเมืองกำแพงเพชร เมืองสุโขทัย เมืองสวรรคโลก เมืองอุตรดิตถ์ และเมืองพิษณุโลก เพื่อทรงตรวจตราโบราณวัตถุโบราณสถาน สอบสวนตำนานเมือง ใน

ครั้งนั้นได้ทรงพระราชนิพนธ์บันทึกสิ่งที่ทรงพบเห็นแล้วโปรดให้จัดพิมพ์เป็นหนังสือชื่อว่า “เที่ยวเมืองพระร่วง” ดังปรากฏความในพระราชนิพนธ์คำนำตอนหนึ่งว่า

“ในหนังสือเล่มนี้ข้าพเจ้าได้พยายามโดยเต็มสติปัญญาที่จะเล่าถึงสถานที่ต่างๆ ให้ได้ละเอียดตามที่ได้เห็น...

อนึ่ง เมื่อก่อนที่จะขึ้นไปนั้น ก็ไม่มีใครได้มีเวลาค้นหนังสือต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเมืองสุโขทัย สวรรคโลก และกำแพงเพชรนี้มากนักหนังสือที่ได้ใช้พอเป็นหลักอยู่ก็คือหนังสือคำจากฤกษ์หลักศิลาเมืองสุโขทัย หลักที่ ๑* (ของพระเจ้ารามกัมแหง) หลักที่ ๒** (ของพระเจ้ากรมรเตมยอัครธรรมิกราชาธิราช) หลักศิลาจากเมืองกำแพงเพชร กับหนังสือพงษาวดารเหนือ และพระราชพงษาวดารกรุงเทพฯ ทวาราวดีศรีอยุธยา ในจำพวกคำจากหลักศิลานั้น ในหลักที่ ๑ ได้แก่นสารมากที่สุด พระราชพงษาวดารกรุงเทพฯ ทวาราวดีก็ช่วยได้บ้าง แต่พงษาวดารเหนือนั้น มีความเสียใจที่จะต้องกล่าวว่าเลอะเทอะมากจนแทบจะไม่เป็นเครื่องช่วยอะไรได้เลย และเชื่อนักก็ชวนจะพาให้หลงเสียด้วย แต่จะว่าไม่เป็นประโยชน์เลยนั้นไม่ได้ เพราะได้ความคิดจากพงษาวดารเหนือก็มากอยู่ เปนแต่ต้องระวังไม่หลงเชื่อถือเป็นของมั่นคงถูกต้องนักเท่านั้น...”

ความในพระราชพงษาวดารเหนือที่ทรงพระราชวินิจฉัยเรื่องหนึ่งก็คือ เรื่องพระร่วงนั่นเอง

เนื้อหาเกี่ยวกับพระร่วงในพระราชพงษาวดารเหนือเป็นเรื่องในทำนองตำนานและนิทานรวมอยู่ด้วยกัน มีความโดยย่อคือ

พระร่วงเป็นโอรสพระยาอภัยคามณีเจ้าเมืองหริภุญไชยนครประสูติแต่นางนาคโดยพระบิดาไม่ทราบความแต่มีผ้ารัดตักมพลและพระธำมรงค์ที่นางนาคผู้เป็นมารดาได้จากเจ้าเมืองผู้เป็นพระบิดามอบไว้ให้เป็นเครื่องหมายสำคัญซึ่งต่อมาได้เป็นหลักฐานให้พระบิดาทรงทราบว่าเป็นพระโอรสประทานนามว่า อรุณราชกุมาร โปรดให้ครองเมืองสุโขทัยคนทั่วไปเรียก พระยาร่วง พระยาร่วงผู้นี้ในตำนานได้ขยายความว่า มีพุทธทำนายจะได้เป็นกษัตริย์ที่มีอาณาพรมาก จะทรงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงลบคักราช ประดิษฐานหนังสือไทย มอญ พม่า ขอม และพระร่วงยังได้เสด็จไปถึงเมืองจีน

* ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง พุทธศักราช ๑๘๓๕

** ศิลาจารึกวัดศรีชุม ประมาณพุทธศักราช ๑๘๘๔-๑๙๑๐

ได้วิธีการทำถ้วยชามอย่างจีนเข้ามาด้วย ความในพระราชพงษาวดารเหนือยังพรรณนาพระอุปนิสัยพระร่วงว่าโปรดการทรงว่าว ครั้งหนึ่งว่าที่ทรง ขาดลอยไปถึงเมืองตองอู นอกจากนี้ยังเป็นผู้มีวาจาสิทธิ์ เช่น สั่งให้ขอมซึ่งด่าดินผุดขึ้นไม่ได้กลายเป็นศิลาแลงที่เรียกว่า ขอมดำดิน ในตอนท้ายของเรื่อง พระร่วงเสด็จไปสร้างน้ำในแก่งหน้าเมืองจมน้ำหายไปคือแก่งหลวงเมืองศรีสัชนาลัยนั่นเอง

จากเนื้อความเรื่องเกี่ยวกับพระร่วงฯ ตามที่รวบรวมอยู่ในพระราชพงษาวดารเหนือนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชวินิจฉัยไว้ แยกเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

๑. เรื่องอรุณราชกุมาร เป็นพระยาครองเมืองสุโขทัยได้นามว่าพระยาร่วง ทรงวิเคราะห์ว่าต้องแปลความในว่า “...เอาเจ้าอรุณราชมาอภิเศกกับนางพระยาในเมืองสุโขทัย และวงศ์เดิมไม่มีใครสืบสันตติวงศ์ เจ้าอรุณจึงได้ครองเมืองสุโขทัยต่อมา”

และเรื่องนามพระยาร่วง หรือพระร่วง ซึ่ง พระยาประชากิจกรจักร (แช่ม บุนนาค) ได้สันนิษฐานไว้ในพงษาวดารโยนกว่าน่าจะมาจากคำว่า พระเจ้าหลวง พระยาหลวงเมืองสุโขทัย นั้น ทรงเห็นว่า “...อาจจะชื่อร่วงก็ได้แต่ร่วงในที่นี้ไม่ใช่แปลว่า ตก แปลว่าสว่าง คือคำเดียวกับรุ่งนั่นเอง ที่คิดเช่นนี้คือเห็นว่า ชื่อของพระร่วงนั้น ตามพงษาวดารเหนือก็ว่า ชื่อ อรุณราช แปลว่ารุ่ง และในชินกาลมาลินีก็มีกล่าวนามราชาสุโขทัยไว้องค์หนึ่งว่า ไรจนราชไรจนนี้ก็คือรุ่ง...”

๒. เรื่องพระร่วงชุมนุมพระสงฆ์และทำวพระยาในชมพูทวีปทำหนังสือหรือประดิษฐ์ตัวอักษร...ทรงสันนิษฐานว่า “...เรื่องทำหนังสือนี้คงจะมีมูลเหตุอยู่ที่พระเจ้ารามกัมแหงคิดทำหนังสือ ดังปรากฏอยู่ในคำจากฤกษ์หลักศิลาที่ ๑ ว่า เมื่อก่อนลายสือไทยนี้มี ๑๒๐๕ ศก ปิมแม พ่อขุนรามคำแหงหาใครใจในใจแลใส่ลายสือไทย ลายสือไทยนี้จึงมีเพื่อขุนผู้นั้นใส่ไว้ ขุนพระรามคำแหงนั้นน หากเปนท้าวเปนพรญาแก่ไทยทั้งหลาย หากเปนครูอาจารย์ส่งสอนไทยทั้งหลาย ให้รู้บุญธรรมมแท้แก่คนอนนมในเมืองไทย” ข้าพเจ้าอยากจะได้ต่อไปว่าสุภาชีวิตพระร่วงนั้น ได้เริ่มเก็บ

รวบรวมขึ้นในสมัยพระเจ้ารามคำแหงนี้เหมือนกัน แต่คงไม่ใช่เป็นของคนๆ เดียวแน่ คงจะได้แต่งกันหลายคน และไม่ใช่แล้วเสร็จในคราวเดียว แต่งเพิ่มเติมต่อกันหลายยุค จึงมีข้อความที่ซ้ำกันอยู่บ้างหากสำนวนผิดกันเท่านั้น...”

๓. เรื่องพระร่วงไปเมืองจีนเพื่อไปต่อว่าที่ไม่มาช่วยลอบคักราช ทรงพระราชวินิจฉัยว่า “...เรื่องพระร่วงไปเมืองจีนนี้หาหลักฐานอะไรไม่ได้เลย แต่ถ้าแม้จะไปจริงก็ดูเหมือนกันจะได้ไม่ขัดขวางอันใด แต่ที่ว่าจะไปต่อว่า เรื่องไม่มาช่วยลอบคักราชนั้นดูกระไรอยู่ น่าจะไปเพื่อประสงค์ประโยชน์อย่างอื่น คือเมืองจีนในสมัยนั้น ต้องเข้าใจว่าไทยเรานับถือเป็นเมืองที่จะเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่ง น่าจะไปดูความเจริญและวิธีปกครอง ฤๅการอื่น เพื่อเก็บจดจำมาใช้ในเมืองไทยบ้าง”

๔. เรื่องพระร่วงโปรดการเล่นเบี้ย หรือเล่นการพนัน เล่นว่าว ทรงมีวาจาสิทธิ์เสกขอมกลายเป็นศิลาแลง ทรงวินิจฉัยว่า “...ในตอนนั้นเห็นได้ชัดยิ่งกว่าตอนอื่น ว่าจับโน่นชนนี้คละกันไปจนเชื่อมหัว ต่อไม่ติด คนๆ เดียวมีนิสัยได้สองอย่างเกือบตรงกันข้าม ... ส่วนเรื่องขอมกลายเป็นแลงที่แย้มขึ้นในวันใดหนึ่งในที่นี้ ก็ซ้ำกับเรื่องที่ดักน้ำใส่หลอม ซึ่งตามพงษาวดารเหนือเองกล่าวว่า เป็นคนละคนกับท่านที่ลอบคักราช” และเรื่องพระร่วงทรงว่าวขาดลอยไปถึงเมืองตองอุ ทรงวิเคราะห์ว่า “...เรื่องพระร่วงไปทำวุ่นวายในเมืองตองอุนี้อ่านดูคล้ายเรื่องพระร่วงไปผัดเมียพระยงำเมืองเจ้าเมืองพะเยา จนต้องไปเชิญพระยาเมงราย เมืองเชียงรายมาพิพากษา ซึ่งพระยาประชากิจกรจักรได้เล่าไว้ในหนังสือพงษาวดารโยนกนั้น จึงน่าจะสงสัยว่าจะเป็นเรื่องเดียวกันนั่นเอง”

๕. เรื่องพระร่วงลงไปสรงน้ำในแก่งกลางเมืองแล้วจมน้ำหายไป ทรงพระราชวินิจฉัยว่า “...ข้อที่ว่าพระร่วงจมน้ำทิวคตนี้ ข้าพเจ้าก็เชื่อว่ามีมูลอยู่บ้าง คือคงมีพระราชาเมือง

สัชนาลัยองค์หนึ่งได้จมน้ำถึงทิวคตจริงแต่ไม่ใช่องค์เดียวกับที่ลอบคักราช...”

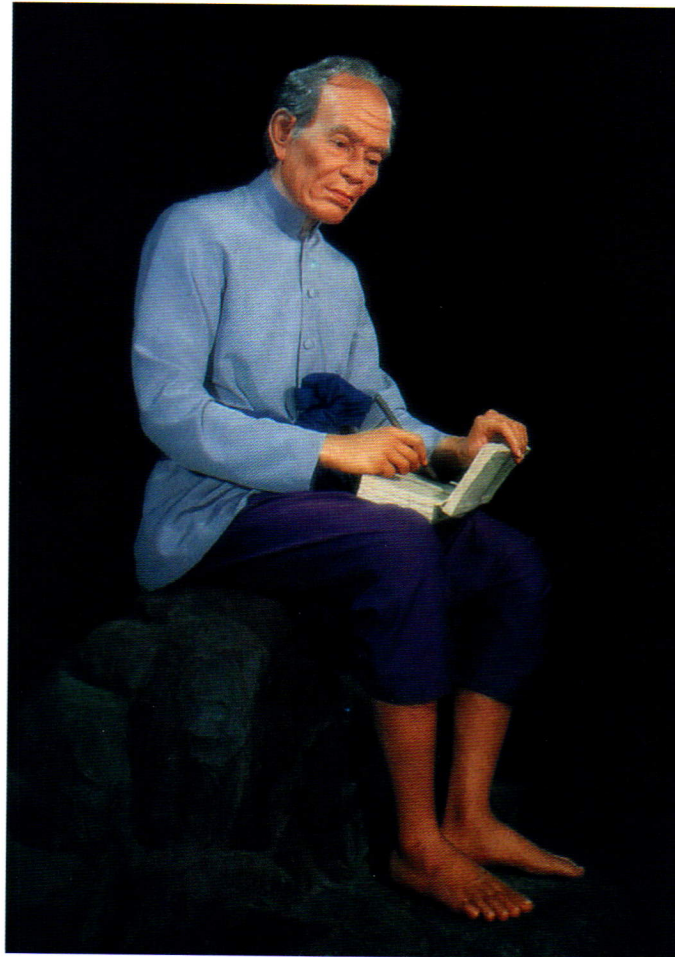
ประเด็นสุดท้ายที่กล่าวถึงพระร่วงเป็นลูกนาคนั้นทรงพระราชวินิจฉัยในลักษณะที่เป็นข้อมูลทางวิชาการที่ก้าวหน้ามากกว่าเป็นสัญลักษณ์ของประเพณีสร้างความสำคัญของผู้ปกครองที่แสดงการสืบเชื้อวงศ์ตระกูลนั่นเองดังที่ทรงพระราชวินิจฉัยไว้ว่า “...ข้อที่เกณฑ์ให้พระร่วงเป็นลูกนาคนั้น ก็ไม่เป็นของปลาต เพราะเป็นธรรมดาของผู้แต่งเรื่องราวพงษาวดารของผู้เป็นใหญ่ ต้องไม่ยกยอว่าเป็นใหญ่นั้นได้มีวงศสกุลอันต่ำมาก่อน คงต้องคิดให้เป็นลูกนาค ฤๅมาจากสวรรค์ ... เพราะฉะนั้นจึงเข้าใจได้อย่างหนึ่งว่าถ้าใครมีชาติกำเนิดแปลกกว่ามนุษย์ธรรมดาแปลว่าผู้นั้นได้ตั้งตระกูลวงษขึ้นใหม่ เพราะฉะนั้นก็พึงเข้าใจได้ว่า พระร่วงนั้นเป็นผู้ตั้งตระกูลใหม่เหมือนกัน แต่ความจริงจะได้มาเป็นเจ้าขึ้นในเมืองสัชนาลัยเมื่อไรแน่และจะมีอายุเท่าไรแน่ตายเมื่อไรแน่ ล้วนเป็นสิ่งที่ต้องดไว้ เหลือที่จะเดาได้...”

อนึ่ง พระราชวินิจฉัย เรื่อง พระร่วง ตามความที่ปรากฏในพระราชพงษาวดารเหนือ ซึ่งทรงวิเคราะห์เป็นประเด็นต่างๆ อย่างลึกซึ้งนี้ ทรงบันทึกไว้ในตอนท้ายว่า เรื่องพระร่วง บุตรนายคงเครา นายส่วยตักน้ำใส่ชะลอมภายหลังได้เป็นขุนในเมืองสุโขทัยนั้น ทรงเชื่อว่า เป็นเรื่องนิทานไม่น่าที่จะนับถือเป็นเรื่องพงษาวดารเลย

พระราชวินิจฉัยเรื่องพระร่วง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวิเคราะห์ไว้อย่างเป็นเหตุเป็นผลนี้ นอกจากจะเป็นความรู้แก่ผู้สนใจวิชาการด้านประวัติและโบราณคดีแล้ว ยังเป็นแนวทางแก่ผู้ศึกษาในชั้นหลังในการศึกษาข้อมูลอย่างรอบด้าน และแสดงถึงพระอัจฉริยภาพในสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าผู้ทรงเป็นปราชญ์ทางวิชาการอย่างแท้จริง

วิสัยทัศน์และความรอบรู้ ของสุนทรภู่

นางเนาวรัตน์ (ทองรมย์) พลเดช

พ

ระสุนทรโวหาร (ภู่) หรือสุนทรภู่ เกิดในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อวันจันทร์ เดือน ๘ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะเมีย จุลศักราช ๑๑๔๘ เวลา ๒ โมงเช้า ตรงกับวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๙ รัฐบาลไทยจึงให้ถือวันที่ ๒๖ มิถุนายน เป็น “วันสุนทรภู่”

สุนทรภู่เป็นกวีไทยที่มีความเป็นเอกในเชิงกลอน ท่านได้รับการยกย่องจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เป็นบุคคลสำคัญของโลก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๙ ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม หรือนัยหนึ่งเป็นกวีเอกของโลก

สุนทรภู่นับได้ว่าเป็นผู้ทรงความรู้ในทางกวีนิพนธ์ทั้ง

๔ ประเภท ในบุคคลเดียวกัน ได้แก่

อรรถกวี คือ กวีที่แต่งบทประพันธ์ตามความเป็นจริง เช่น นิราศภูเขาทอง นิราศพระบาท ฯลฯ เป็นเรื่องที่ท่านได้เดินทางไปประสบพบเห็นด้วยตนเอง

สุตกวี คือ กวีที่แต่งบทประพันธ์จากการได้ยินได้ฟังมา เช่น เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม

จินตกวี คือ กวีที่แต่งบทประพันธ์โดยความคิดของตนเอง เช่น เรื่องพระอภัยมณี เป็นเรื่องที่แต่งจากจินตนาการของท่านเอง เรื่องราวสนุกสนานเป็นที่ติดใจของคนทั่วไป

ปฏิภาณกวี คือ กวีที่มีไหวพริบเป็นเลิศ แต่งบทประพันธ์ได้อย่างรวดเร็วทันที่ทันใจ เช่น กลอนบทละคร บางตอนที่แต่งถวายรัชกาลที่ ๒ หน้าพระที่นั่งหลายครั้ง ดังที่

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรง
นิพนธ์ประวัติสุนทรภู่ไว้ตอนหนึ่งว่า

“ครั้งหนึ่งเล่ากันมาว่า เมื่อแต่งบทรวมเกียรติ์ต่อมาถึง
ตอนศึกสิบขุนสิบรถ ทรงพระราชนิพนธ์บทสมรทศกัณฐ์ว่า

รถที่นั่ง

บุษบงบัลลังก์ตั้งตระหง่าน
กว้างยาวใหญ่เท่าเขาจักรวาล
ยอดเยี่ยมเทียมวิมานเมืองแมน
ดุมวงกงหันเป็นคว้นคว้าง
เทียมสิงห์วิ่งว้างข้างละแสน
สารีชีขั้วเข้าดงแดน
พื้นแผ่นดินกระเด็นไปเป็นจุณ ”

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราช
นิพนธ์มาได้เพียงนี้ ทรงนึกความที่จะต่อไปอย่างไรให้สมกับ
เป็นรถใหญ่โตถึงปานนั้นยังไม่ออก จึงมีรับสั่งให้สุนทรภู่ ซึ่ง
ขณะนั้นรับราชการในกรมพระอาลักษณ์ สุนทรภู่กราบบังคม
ทูลต่อกลอนในทันทีทันใดนั้นว่า

“นทีดีฟองนองระลอก

คลื่นกระฉอกกระฉ่อนชลชั้นขุน
เขาพระสุเมรุเอนเอียงอ่อนละมุน
อนนต์หนูนเดินดานสะท้านสะเทือน
ทวยหาญให้ร้องก้องกัมปนาท
สุธาวาสไหวหวั่นลั่นเลื่อน
บดบังสุริยันตะวันเดือน
คลาดเคลื่อนจตุรงค์ตรงมา”

เล่ากันว่าทรงโปรดนัก แต่นั่นก็นับสุนทรภู่เป็นกวีที่
ทรงปรึกษาด้วยอีกคนหนึ่ง ทรงตั้งเป็นที่ขุนสุนทรโวหาร
ในกรมพระอาลักษณ์...”

สุนทรภู่มีชีวิตที่โลดโผน รับราชการจนได้เป็นที่
พระอาลักษณ์ แล้วชีวิตกลับตกต่ำถึงที่สุดจนไม่มีที่อยู่อาศัย
ต้องร่อนเร่ไปทั้งทางบกทางเรือ จนต้องออกบวช แล้วกลับ
มามีเจ้านายอุปถัมภ์ให้ชีวิตสุขสบายขึ้นอีก ท่านจึงมองเห็น
โลกในวงกว้าง เห็นความเป็นจริงในชีวิต สุข ทุกข์ โศก ตลก
ขบขัน ท่านจึงสามารถแต่งบทกวีแทรกคติชีวิตตามวิสัยทัศน์อัน
กว้างไกล

สุนทรภู่ได้แต่งบทกวีเรื่องต่างๆ ตั้งแต่ปลายสมัย
รัชกาลที่ ๑ จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ เท่าที่รวบรวมได้มี ๒๔ เรื่อง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรง
สันนิษฐานว่า “หนังสือบทกลอนที่สุนทรภู่แต่งมีมาก ที่ได้ยืม
แต่ชื่อเรื่องยังหาฉบับไม่พบก็มี ที่หายสาบสูญไปเสียแล้ว
ไม่ได้ยืมชื่อเรื่องมาถึงขั้นนี้ทีเดียวก็เห็นจะมี”

บทกวีนิพนธ์ ๒๔ เรื่องมีดังนี้

นิราศ ๙ เรื่อง ได้แก่ นิราศเมืองแกลง นิราศพระบาท
นิราศภูเขาทอง โคลงนิราศเมืองสุพรรณ นิราศวัดเจ้าฟ้า
นิราศอิเหนา รำพันพิลาป นิราศพระปฐม และนิราศเมือง
เพชรบุรี นิราศภูเขาทองได้รับการยกย่องให้เป็นยอดของ
กลอนนิราศ

นิทาน ๕ เรื่อง ได้แก่ โคนุตร พระอภัยมณี
กาพย์เรื่องพระไชยสุริยา ลักษณะวงศ์ และสิงห์ไตรภพ

สุภาวดีมี ๓ เรื่อง ได้แก่ สวัสดิรักษา เพลงยาว
ถวายโอวาท และสุภาวดีสอนหญิง

บทละคร ๑ เรื่อง ได้แก่ อภัยนุราช

บทเสภา ๒ เรื่อง ได้แก่ เรื่องขุนช้างขุนแผนตอน
กำเนิดพลายงาม และเรื่องเสภาพระราชพงศาวดาร

บทเห่กล่อมมี ๔ เรื่อง ได้แก่ เห่เรื่องจันระบำ
เห่เรื่องกากี เห่เรื่องพระอภัยมณี และเห่เรื่องโคนุตร เป็น
บทเห่กล่อมพระบรรทม

จากบทกวีนิพนธ์ ๒๔ เรื่องนี้ สุนทรภู่ได้แสดงวิสัย
ทัศน์ไว้มากมาย ดังนี้

การสังเกตสิ่งต่างๆ ที่ได้พบเห็น บางสิ่งบางอย่างเป็น
เรื่องที่ผู้อื่นมองข้าม แต่สุนทรภู่มีความละเอียดลออในการ
สังเกต เช่น จากนิราศเมืองแกลง ท่านพรรณนาถึงบ้านเรือน
ที่อยู่อาศัยในละแวกที่ผ่านไป ว่า

“พอพลบค่ำสำนักรี่เรือนเพื่อน

ดูเหย้าเรือนชาวแขวงทุกแห่งหน

มุงด้วยไม้หวายโสมแสนพิกล

ไม่มีคนแล้วก็มีวันหลังคาวง

ครั้นคนมาเอาหลังคาขึ้นคลุมคลี

ดูก็ดีเรีวรรัดไม้ขัดขวาง ”

หลังคาม้วนได้คลีได้ในปัจจุบันนี้ไม่เคยเห็นเลย

อีกตอนหนึ่ง สุนทรภู่สังเกตอากัปกิริยาของลิงที่มัน

ทำท่าจ้องหงองพองขนว่า

“ คำโบราณท่านผูกทุกสิ่ง

เขว่าลึงจงหองมันพองชน

ทำหลุกหลิกเหลือกลานพานลูกกลน

เขาด่าคนจึงว่าลึงโลนลำพอง”

ใครที่ถูกว่า จองหองพองชน จึงน่าจะสำนึกกว่า
เป็นการด่าว่าเป็นลึงนั่นเอง

อีกตอนหนึ่ง จากเรื่องโคลงนิราศเมืองสุพรรณ
สุนทรภู่สังเกตสัตว์ที่ถูกใช้แรงงานหนัก คือควาย ถูกเสียนที
ทั้งๆ ที่กำลังทำงาน ท่านสังเกตเห็นว่าควายน้ำตาไหลพราก
เกิดความสงสาร แสดงว่าในจิตใจของท่านเต็มไปด้วยความ
เมตตา โคลงว่า

“ คนขี้ตีเร้งต้อน รันควาย

ถอนถีบกับกอมมตกาย โกงโก้

เหน้อยนักชักเชือกหงาย แหงนเบ้ง เบือนแฮ

คนหวดปดปวนไอ้ สือกเดินแผ่นไผน

ทุกใครในโลกล้น ล้าเหลือ

ไม่เท่าควายลากเรือ รับจ้าง

หอบฮักจักขุเจือ เจิงซุ่ม ชลเอย

มนุษย์จุดติดค้าง เชี่ยนรื้อเอาเงิน ”

(ทุก - ทุกข์ มนุษย์ - มนุษย์)

นอกจากนั้นท่านสังเกตสิ่งรอบตัว เช่น การแต่งกาย
ความเป็นอยู่ของแต่ละท้องถิ่น และพรรณนาไว้ในบทกวีของ
ท่านอีกมากมายหลายตอน

สุนทรภู่เป็นคนรักหนังสือ รักการอ่าน การเขียน
ดังที่ท่านได้รำพันไว้ในรำพันพิลาป ตอนหนึ่งว่า

“ ได้ฟังพระประเพณีพอแก้หน้า

สองวีสาสี้นามถึงยามเข็ญ

คิดขัดขวางอย่างจะพาเล็ดตากระเด็น

บันดาลเป็นปลวกปล่องขึ้นห้องนอน

กัดเสื่อสาดขาดปรุทะลุสมุด

เสียดายสุดแสนรักเรื่องอักษร

เสียดายผ้าอาศัยไตรจีวร

ดูพรมพรมพวยพาน้ำตาคลอ ”

อีกตอนหนึ่งจากรำพันพิลาปว่า

“ เหมือนแสนโง่โง่เสียแรงแต่งหนังสือ

จนมีชื่อลือเลื่องทั้งเมืองหลวง

มามีตเหมือนเดือนแรมไม่แจ่มดวง

ต้องหาง่วงทรงเศร้าย้ายเปลวใจ ”

สุนทรภู่รอบรู้วรรณคดีไทย จีน และอินเดียเป็น
อย่างดีจึงแต่งความรู้เรื่องวรรณคดีลงในกวีนิพนธ์หลายตอน
เช่น จากเรื่องนิราศพระบาทตอนหนึ่งว่า

“ ครั่งอิเหนาสूरियวงศ์อันทรงกริช

พระทรงฤทธิ์แรมร้างจินตะหรา

พระสุธนร้างห่ามโนห์รา

พระรามร้างสีดาพระทัยตรอม

องค์พระเพชรปาดน้ำดาวตรีเนตร

เสียพระเวทผูกทวารกรุงพาณถนอม

สัจจิตราลาตายไม่วายตรอม

ล้วนเจิมจอมธรรณีทั้งสี่องค์ ”

ความรู้เกี่ยวกับเทพเจ้าของอินเดีย จากรำพันพิลาป
หลายตอน เช่น กล่าวถึงพระอิศวร

“ ขอเดชพระสยามบรมนาถ

เจ้าไกรลาศโลกามหาสถาน

ทรงจ้าวเผือกเงือกทองหงอนสังวรสังวาล

ถือพัดตาลดาไฟประลัยกัลป์

ประกาศอิทธิฤทธิ์เวทพิเศษประเสริฐ

ให้ตายเกิดสิ้นสุดมนุษย์สวรรค์

ตรัสอย่างไรเป็นไปเหมือนเช่นนั้น

พระโปรดฉันเชิญช่วยอำนาจพร ”

กล่าวถึงพระนารายณ์

“ ขอเดชพระนารายณ์อยู่สายสมุทร

พระโพกฤษณะเค็ลลิมเสริมพระเคียร

มังกรกอดสอดประสานสังวาลเวียน

สถิตเสถียรแท่นมหาสุกรี

ทรงจักรสังข์ทั้งคทาเทพาวุธ

เหยียบบาครุฑเที่ยวทวาทศราศี

ขอมหานภาพปราบไฟรี

อย่าให้มีมารขวางระคายระคาย ”

กล่าวถึงพระพาย

**“ ขอเดชะพระมหาวายุพัด
พินานอศวราชแผ่นผาดผัน
ทรงสี่เหลียงเครื่องไฟประลัยกัลป์
กุมพระขรรค์กรดกระหวัดพัดโพยม ”**

ด้านวรรณคดีจีนเรื่องไซฮั่น สุนทรภู่ได้นำเค้าเรื่องบางอย่างมาเขียนในเรื่องพระอภัยมณี เช่น ให้พระอภัยมณีพระเอกของเรื่องมีวิชาผิดแผกไปจากพระเอกในวรรณคดีเรื่องอื่นๆ คือมีความชำนาญในการเป่าปี่ โดยได้ความคิดมาจากเตียวเหลียงซึ่งชำนาญการเป่าปี่แก้วสามารถสยบทหารศัตรูทั้งกองทัพได้ สุนทรภู่แต่งเรื่องให้พระอภัยมณีเป่าปี่หลายครั้ง เพลงปี่ของเตียวเหลียงและพระอภัยมณีเหมือนกันในทำนองเพลง ทำให้ผู้ฟังเคลิบเคลิ้ม ใจอ่อน คิดถึงบ้าน ทหารถึงกับทิ้งอาวุธไม่ยอมต่อสู้ หรือเป่าให้ผู้ฟังหลับไหลจนถึงขาดใจตายได้ ดังตอนที่พระอภัยมณีพูดกับพราหมณ์ทั้งสามว่า

**“ อันดนตรีมีคุณทุกอย่างไป
ย่อมใช้ได้ตั้งจินดาบุรินทร์
ถึงมนุษย์ครุฑาเทวราช
จับบาทกลางปาวนาสิน
แมนี่เราเป่าไปให้ได้ยิน
ก็สุดสิ้นโทโสที่โกรธา
ให้ใจอ่อนนอนหลับลืมสติ
อันลัทธิดนตรีดีหนักหนา
ซึ่งสงสัยไม่สิ้นในวิญญาณ
จนนิราเถิดจะเป่าให้เจ้าฟัง ”**

ส่วนศรีสุวรรณชำนาญทางกระบอง ก็มีเค้ามูลจากเรื่องไซฮั่นเช่นกัน พระเจ้ามือปาอ่อนเป็นนักรบพิเศษด้วยฝีมือกระบอง แม้มีเกาทัณฑ์ยิงมารอบด้าน ก็วัดแกว่งกระบองมิให้ลูกเกาทัณฑ์ต้องตัวได้ ศรีสุวรรณเรียนวิชากระบองกับอาจารย์ทศปาโมกษ์ ที่มีฝีมือชำนาญกระบอง ในเรื่องพระอภัยมณีกล่าวไว้ว่า

**“ อาจารย์หนึ่งชำนาญในการยุทธ์
ถึงอาวุธขัดมาดังห่าฝน
รำกระบองป้องกันกายสกนธ์
รักษาดนมิให้ต้องคมศัสตรา ”**

ศรีสุวรรณได้ใช้ฝีมือการรบด้วยกระบองช่วยเมืองรมจักรให้รอดพ้นจากศัตรู จนได้อภิเษกกับนางแก้วเกษรา

และสู้รบกับเมืองลังกาหลายครั้ง

ไม่เพียงแต่เป็นนักอ่านเท่านั้น สุนทรภู่ยังเป็นนักฟังที่ดี ท่านสดับตรับฟังเรื่องราวเหตุการณ์บ้านเมืองต่างๆ จากผู้รู้ ทำให้รู้เรื่องของชาวต่างประเทศ วิสัยทัศน์อันกว้างไกลอุปถัมภ์ด้วยจินตนาการอันล้ำเลิศของท่าน สุนทรภู่จึงแต่งเรื่องพระอภัยมณีได้สนุกสนาน มีความคิดก้าวหน้าในทางวิทยาการหลายเรื่อง ดังนี้

เรื่องกัปันใหญ่ของโจรสลัดที่ว่ามีเรือกสวนตึกใหญ่อยู่ในเรือ เป็นการพยากรณ์ความคิดทางวิทยาการการต่อเรือเดินสมุทรในปัจจุบัน ดังคำกลอนว่า

**“ เรือกัปันนั้นยาวยี่สิบเส้น
กระทำเป็นตึกกว้างสถานถิ่น
หมากมะพร้าวล้มสุกปลูกไว้กิน
ไม่รู้สิ้นแอมโอบโภชนา
เลี้ยงทั้งแพะแกะไก่สุกรห่าน
คชสารม้ามิงมิงสา
มีกัปันห้าร้อยลอยล้อมมา
เครื่องศาสตราสำหรับรบทุกลำ ”**

ลำเกยานต์ของพราหมณ์โมรา เป็นวิสัยทัศน์ที่มียานบินได้หรือเรือบินในปัจจุบัน พราหมณ์सानเรียกลมฝนได้ ปัจจุบันมีฝนหลวงหรือฝนวิทยาศาสตร์ที่ตกได้ตามต้องการ พราหมณ์วิเชียรยังรู้ได้ทีละเจ็ดลูกปัจจุบันก็คือปืนกลนั่นเอง วิสัยทัศน์และจินตนาการอันก้าวหน้าของสุนทรภู่เร่งเร้าให้ผู้อ่านเกิดความตื่นเต้น และอยากอ่านตอนต่อไป

สุนทรภู่ได้นำเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มาสอดแทรกลงในเรื่องพระอภัยมณีด้วย ในสมัยนั้นประเทศอังกฤษมีสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียปกครอง และยึดเมืองลังกาเป็นเมืองขึ้น สุนทรภู่เกิดความบังดาลใจสร้างตัวละครให้มีฝรั่งคือนางละเวงวันลาปกครองเมืองลังกา

ส่วนศึกเก้าทัพตีเมืองผลึก สุนทรภู่ก็ได้เค้ามาจากพระเจ้าปะดุงของพม่ายกทัพมาตีไทยถึงเก้าทัพ ในสมัยรัชกาลที่ ๑ และพายัพแพ้แก่ทัพไทย วีรกรรมครั้งนั้นสุนทรภู่คงจะประทับใจ จึงนำมาเป็นศึกเก้าทัพตีเมืองผลึก

ตอนศึกเจ้าละมาน พระอภัยมณีจับเจ้าละมานได้ให้นำไปขังกรงประจาน ก็คงได้รับความบังดาลใจจากศึกเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ เมื่อพ.ศ. ๒๓๗๑

ตอนหส์กันเผาเมืองการเวก สุนทรภู่คงจะได้รับ

ความบันดาลใจจากการเสียดวงศรียุทธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ.
๒๓๑๐ พม่าเผากรุงศรีอยุธยาพินาศ

เรื่องหีบเสียงเพลงของนางละเวง เป็นอีกเรื่องหนึ่ง
ที่สุนทรภู่มีจินตนาการก้าวหน้า ดังกลอนว่า

“ ฝ่ายยุพามการำภาสหรี
ไซดนตรีที่ตั้งกำบังแฝง
เหมือนคนตีปีพาทย์ไม่พลาดเพลง
เสียงกระแสงซอณเพลงวังเวงใจ..... ”
อีกตอนหนึ่งว่า

“ บรรดานั่งฟังขับให้วับวาว
ด้วยเสียงซาบไสตเสนาะเฉลละเฉลย
บ้างชมผลกลไกด้วยไม่เคย
กระไรเลยลั่นเองเป็นเพลงการ ”

นอกจากนั้นในเรื่องพระอภัยมณียังมีเรื่องการตั้ง
ค่ายประตูกกล การจัดทัพ แสดงว่าสุนทรภู่ต้องรู้เรื่องตำรา
พิชัยสงครามบ้าง

สุนทรภู่ยังมีความรู้ในเรื่องดาราศาสตร์ คล้ายขงเบ้ง
ในเรื่องสามก๊ก เช่น ตอนที่นางสุวรรณมาลีชี้ให้สินสมุทร
กับนางอรุณรัศมีดูดาว ดังคำกลอนว่า

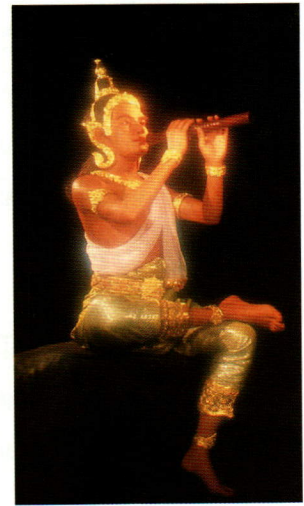
“ ดูโน้นแน่แม่อรุณรัศมี
ตรงมือชี้ดาวเต้านั้นดาวไท
โน้นดาวตรงตรงหน้าอาชาไนย

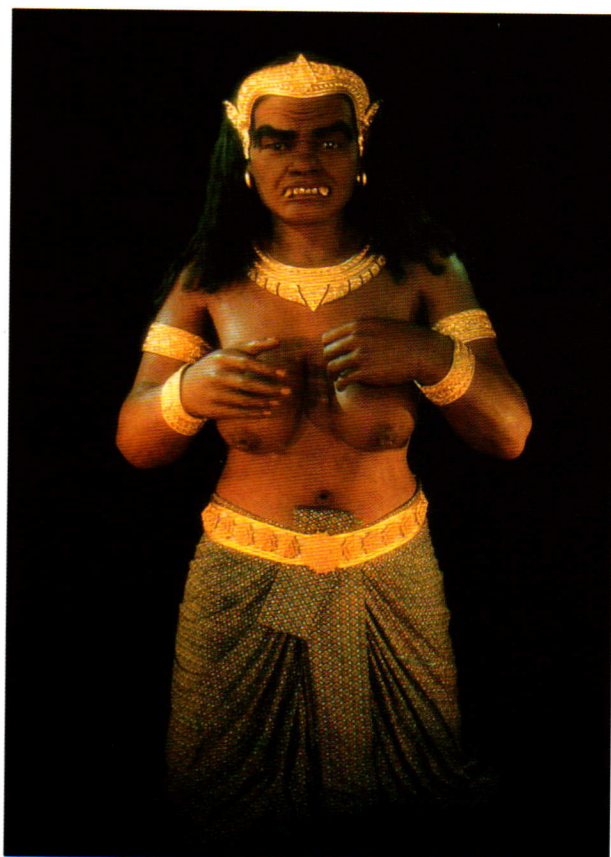
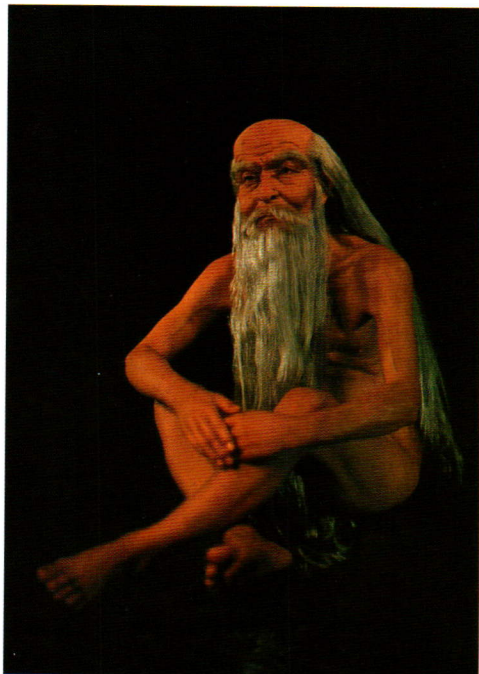
ดาวลูกไก่เคียงอยู่เป็นหมุกกัน
องค์อรุณทูลถามพระเจ้าป้า
ที่ตรงหน้าดาวไทชื่อไฉน
นางบอกว่าดาวตรงอยู่ตรงนั้น
ที่เคียงกันเป็นระนาวชื่อดาวโลง
แม่นดาวกามาใกล้ในมณุษย์
จะม้วยมุดมรณาเป็นท่าโง
ดาวดวงล่ำลามีเสากระโดง
สายระโยงระยางหางเลื้อยาว
นั้นแน่แม่ดูดาวจรเข้
ศิระเร่ททางขึ้นกลางทาว
ดาวนิตติศพายัพดูวับวาว
เขาเรียกดาวยอดมहाจุฬามณี
โน้นดาวคันชั่งช่วงดวงสว่าง
ที่พรั่งพร่วงพรายงามดาวหามผี
หน่อนรินทร์สินสมุทรกับบุตรี
เฝ้าเข้าชี้ชัฏถามตามสงกา ”

วิสัยทัศน์อันกว้างไกลของสุนทรภู่ยังมีอีกมากมาย
เช่นความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมไทย อัจฉริยภาพทาง
ด้านวรรณศิลป์ สุนทรภู่สนใจ แต่เนื่องจากมีเวลาจำกัด จึง
ขอยุติเพียงเท่านี้

กวีที่แต่งบทประพันธ์โดยความคิดของตนเอง เช่น เรื่องพระอภัยมณี
เป็นเรื่องที่แต่งจากจินตนาการของท่านเอง เรื่องราวสนุกสนานเป็นที่ติดใจของคนทั่วไป

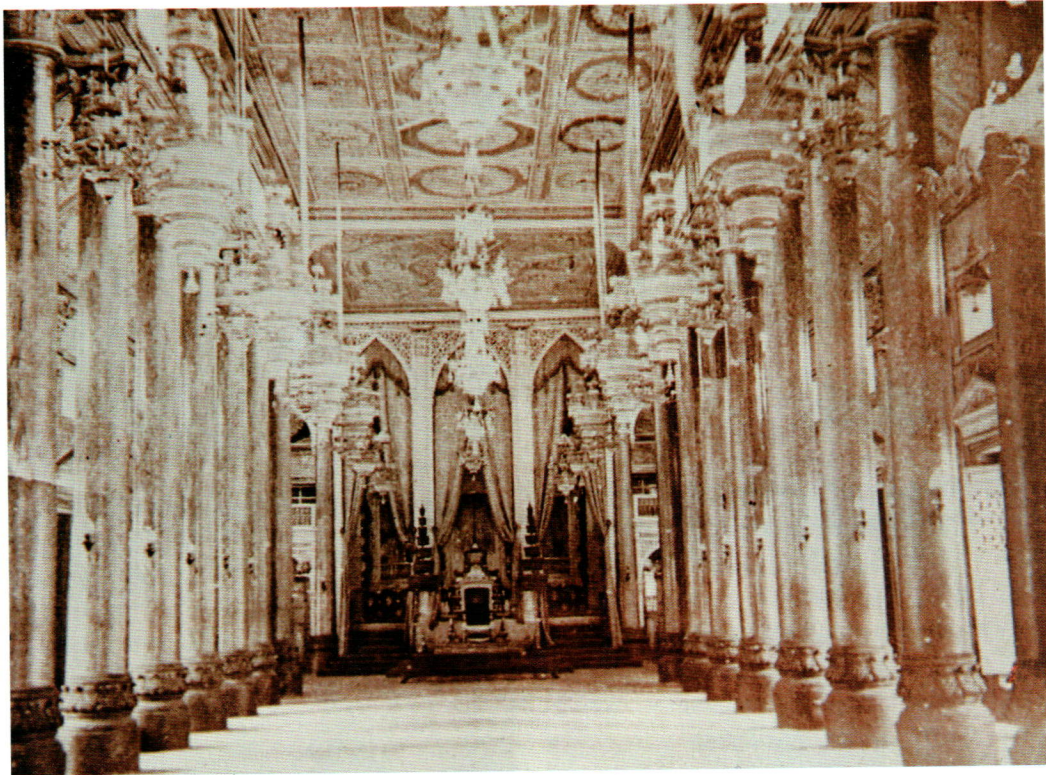

๑๙ กันยายน วันพิพิธภัณฑ์ไทย

นางณัฏฐภัทร จันทวิษ

ภายในท้องพระโรง พระที่นั่งอนันตสมาคม ในหมู่พระที่นั่งอภิเนาวนิเวศน์ ในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งรัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งเครื่องบรรณาการจากต่างประเทศที่พระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ์

การเผยแพร่ความรู้ในเรื่องศิลปวัฒนธรรมของชาติ ได้ดีวิธีหนึ่ง คือ การส่งเสริมการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถาน ขึ้นเพื่อใช้เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม วัฒนธรรมประเพณี และชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชาติตามภูมิภาคในแต่ละภาค อันเป็นการศึกษา นอกกรอบที่เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในอารยธรรมที่ เจริญรุ่งเรืองมายาวนานของชาติไทยได้ดีขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อนักเรียน นักศึกษา และประชาชนที่สนใจ รวมทั้งชาว ต่างประเทศที่เข้ามาศึกษาหาความรู้ได้อย่างทั่วถึงและได้รับความเพลิดเพลิน เมื่อมีโอกาสได้ชื่นชมกับงานศิลปกรรมที่ งดงาม อันเกิดจากความเชี่ยวชาญและความสุนทรีย์ของ ช่างผู้สร้างผลงานแขนงต่างๆ สะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่เปี่ยม

ลักษณะของวัฒนธรรมประเพณีไทยได้อย่างโดดเด่นเป็นที่ ภาคภูมิใจแก่อนุชนชาวไทยตลอดไป

กิจการพิพิธภัณฑ์สถานของไทย กล่าวได้ว่า กำเนิด ขึ้นจากพระราชดำริและความสนพระราชหฤทัยในโบราณ วัตถุศิลปวัตถุของพระมหากษัตริย์และบรรดาเจ้านายในพระ ราชวงศ์เป็นสำคัญ โดยเริ่มเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอม เกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะที่ยังทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุในรัชกาล พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ พระ องค์ได้เสด็จจรดงค์ไปในที่ต่างๆ ทรงพบโบราณวัตถุมากมาย และด้วยความสนพระราชหฤทัยในโบราณวัตถุเหล่านั้น จึง ทรงเก็บรวบรวมบางส่วนนำลงมากองกรุงเทพฯ ครั้นเมื่อพระองค์ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว พบว่ามีอีกสิ่งหนึ่งที่โปรด

ให้รวบรวมไว้ คือ ของที่ระลึก เครื่องราชบรรณาการจากต่างประเทศ อาทิ ลูกโลก และรถไฟจำลอง จากสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย แห่งสหราชอาณาจักร เป็นต้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้นำโบราณวัตถุและของที่ระลึกจากต่างประเทศมาตั้งแต่งแสดงที่พระที่นั่งราชวัติองค์เก่า ซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

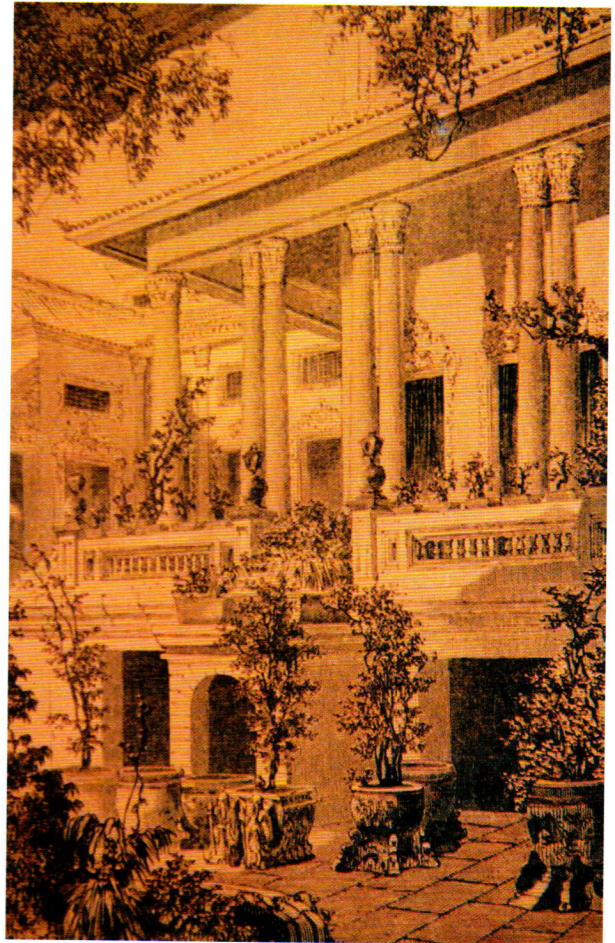
โบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้นำมาตั้งแต่งแสดงที่พระที่นั่งราชวัติ ส่วนใหญ่เป็นโบราณวัตถุที่ทรงได้มาจากเมืองสุโขทัยเมื่อคราวเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือ พุทธศักราช ๒๓๗๖ อาทิ ศิลาวาจิกรหลักที่ ๑ หรือจารึกพ่อขุนรามคำแหง พระแท่นมนังคศิลาบาต และศิลปาวาจิกรวัดปามะม่วง ต่อมาในพุทธศักราช ๒๔๐๐ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างหมู่พระที่นั่งอภิเนาว์นิเวศน์ขึ้นในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งมีพระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑสถานเป็นพระที่นั่งองค์หนึ่งที่ทรงตั้งพระราชหฤทัยสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่พักแสดงโบราณวัตถุศิลปวัตถุตามแบบอย่างพิพิธภัณฑสถานในต่างประเทศ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ย้ายของดังกล่าวจากพระที่นั่งราชวัติไปจัดตั้งแสดงในพระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑสถาน

กล่าวกันว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้รัชกาลที่ ๔ ทรงสร้างพระที่นั่งอภิเนาว์นิเวศน์ขึ้นนั้น โดยทรงมีพระราชดำริจะให้เป็นที่เกียรติดียสำหรับพระองค์ต่อไปดังเช่นพระเจ้าแผ่นดินในรัชกาลก่อนๆ ซึ่งทรงสร้างพระที่นั่งต่างๆ ไว้เป็นพระที่นั่งประจำรัชกาล สำหรับในรัชกาลนี้ ได้มีการเจริญพระราชไมตรีกับนานาประเทศ ในทวีปยุโรป เอเชียและอเมริกา ซึ่งพระมหากษัตริย์และผู้นำของนครรัฐในประเทศต่างๆ นี้ ได้ส่งเครื่องมรดกบรรณาการอย่างดีมาถวายหลายอย่าง พระองค์จึงมีพระราชดำริที่จะเก็บรักษาเครื่องมรดกบรรณาการดังกล่าว เช่น ลูกโลก รถไฟจำลอง หุ่นจำลอง ภาพท้องฟ้าและดาวนพเคราะห์ เครื่องมือฟิสิกส์ และดาราศาสตร์ ไว้เป็นที่ระลึกถึงพระราชไมตรีต่อไป ดังนั้นจึงมีพระราชดำริให้สร้างพระที่นั่งอภิเนาว์นิเวศน์ตามแบบพระราชวังในทวีปยุโรป ซึ่งจัดตั้งเครื่องมรดกบรรณาการได้อย่างเหมาะสมมากกว่าพระที่นั่งแบบไทย

สำหรับพระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑสถาน เมื่อพระบาท

สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดตั้งแต่งของต่างๆ แล้วโปรดให้ราชทูตที่เข้าเฝ้าแล้วได้เข้าชมวัตถุต่างๆ ด้วย โดยทรงเรียกว่า “มิวเซียม” พระที่นั่งนี้อยู่ใกล้ท้องพระโรงคือพระที่นั่งอนันตสมาคมในหมู่พระที่นั่งอภิเนาว์นิเวศน์ จึงสะดวกที่ราชทูตจะได้เข้าชมพระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑสถานหรือมิวเซียม ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑสถานส่วนพระองค์ และเป็นต้นกำเนิดของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในสมัยต่อมา

กิจกรรมอย่างหนึ่งของพิพิธภัณฑสถานในสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่พิพิธภัณฑสถานทั่วโลกถือปฏิบัติก็คือการจัดนิทรรศการเคลื่อนที่อันเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมของชาติให้เป็นที่รู้จักทั่วไปในโลก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้นำสิ่งของที่ทำโดยฝีมือคนไทยและของแปลกประหลาดที่เกิดขึ้นในประเทศไทย เช่น ไม้กลายเป็นหิน งาช้างที่ผิดธรรมชาติ ไปจัดแสดงยังต่างประเทศในงานพิพิธภัณฑสถานนานาชาติที่

พระที่นั่งอนันตสมาคมในพระบรมมหาราชวัง
เมื่อในสมัยรัชกาลที่ ๔

พระที่นั่งพุทธไสสวรรคย์ พระราชวังบวรสถานมงคล ปัจจุบันคือ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ในพุทธศักราช ๒๔๐๔ และที่ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ในพุทธศักราช ๒๔๐๙

กิจการพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติของไทยได้เริ่มขึ้น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พระองค์ได้ทรงพัฒนางานพิพิธภัณฑ์สถานส่วนพระองค์ แต่ครั้งรัชกาลที่ ๔ มาเป็นพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับประชาชน ทั้งนี้จากกล่าวได้ว่า เพราะทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่ได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศ เพื่อทรงเจริญพระราชไมตรีกับนานาประเทศทั้งในทวีปเอเชียและทวีปยุโรป ได้ทอดพระเนตรเห็นความเจริญของชาติต่างๆ ที่เสด็จพระราชดำเนินเยือน และได้ทรงนำสิ่งที่ได้ทอดพระเนตรนั้นมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ รวมทั้งในกิจการด้านพิพิธภัณฑ์สถานด้วย ประจวบกับระยะนั้น พระที่นั่งอภิเษากนิเศนาถชำรุดทรุดโทรมมาก จึงโปรดให้ย้ายเครื่องมณฑลบรรณาการที่จัดแสดงอยู่ในพระที่นั่งอนันตสมาคมออกไปเก็บรักษาที่พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ ซึ่งพระองค์โปรดให้สร้างขึ้น

ต่อมาเมื่อเสด็จกลับจากชาว (ประเทศอินโดนีเซีย)

พุทธศักราช ๒๔๑๔ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างหอทองคองเดียว เพื่อใช้เป็นสโมสรนายทหารมหาดเล็ก และหลังจากการจัดงานเฉลิมพระชนมพรรษา ๒๑ พรรษาแล้ว จึงได้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดหอทองคองเดียวเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งใหม่ และเปิดให้ประชาชนทั่วไปเข้าชมเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่วันเสาร์ ขึ้นเก้าค่ำ เดือนสิบ ปีมะแม จุลศักราช ๑๒๓๖ ซึ่งตรงกับวันที่ ๑๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๑๗ ปัจจุบันถือเป็นวันพิพิธภัณฑ์ไทย

การจัดพิพิธภัณฑ์สถาน ณ หอทองคองเดียวนั้น ยังมิได้เปิดการจัดแสดงอย่างถาวร แต่เป็นการจัดแสดงแบบชั่วคราว ที่เปิดให้ประชาชนเข้าชมเฉพาะในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษาซึ่งตรงกับวันที่ ๒๐ กันยายน ปรากฏว่าได้มีประชาชนสนใจเข้าชมเป็นจำนวนมาก ในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของปีต่อมา โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีการจัดพิพิธภัณฑ์สถาน หรือมิวเซียมขึ้นอีก โดยมีการประกาศให้ประชาชนนำสิ่งของมาร่วมจัดแสดงด้วย เมื่อเสร็จงาน ผู้นำของมาจัดแสดงก็นำของคืนไป การจัดตั้งมิวเซียมดำเนินมาถึง พุทธศักราช ๒๔๓๐ พระองค์โปรด

หน้าบัน พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ แกะสลักเป็นรูปพระพรหม สถิตในพระวิมาน ล้อมรอบด้วยลายกนกกันชนเทพพนม

ให้ย้ายอาคารที่จัดแสดงจากหอคองคอเดียมาจัดแสดงที่พระที่นั่งด้านหน้าสามองค์ในพระราชวังบวรสถานมงคลหรือวังหน้าซึ่งว่างลงคือพระที่นั่งคิโมกขพิมานพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ และพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย เนื่องจากการมพระราชวังบวรวิไชยชาญทิววงศด พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงยกเลิกตำแหน่งวังหน้า และทรงสถาปนาตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมารขึ้นแทน

การดำเนินงานดูแลกิจการมิวเซียมในสมัยนั้น พระองค์ได้โปรดให้นายทหารในกรมทหารมหาดเล็ก มีพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) เป็นหัวหน้าฝ่ายไทยและนายเฮนรี อาลาบาสเตอร์ ชาวอังกฤษ เป็นผู้อำนวยการจัดแสดง สิ่งที่น่ามาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์มีทั้งเครื่องราชูปโภค เครื่องประดับอาวุธ แร่ธาตุ ของแปลกประหลาด และเครื่องราชบรรณาการจากต่างประเทศ

ในพุทธศักราช พ.ศ.๒๔๓๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ยกฐานะพิพิธภัณฑ์ขึ้นเป็นกรมพิพิธภัณฑ์ขึ้นอยู่กับการกระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน) มีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไชยพันธุ์ กรมหมื่นพงศาติศรมหิพ ทรงเป็นเจ้ากรมพระองค์แรก มีการจัดแสดงเป็นแผนก

ต่างๆ และมีลักษณะการจัดเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแบบทั่วไป เจ้ากรมพิพิธภัณฑ์คนต่อมา คือ เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ (เพ็ง บุนนาค) บุตรชายคนโตของเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) เสนาบดีกระทรวงธรรมการในขณะนั้น เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ได้มีโอกาสเดินทางไปดูงานพิพิธภัณฑ์สถานของประเทศต่างๆ ในทวีปยุโรป อาทิ พิพิธภัณฑ์สถานทาวเวอร์ ออฟ ลอนดอน และบริติช มิวเซียม ประเทศอังกฤษ พิพิธภัณฑ์สถานกีเมต์ กรุงปารีส และพระราชวังแวร์ซาย ประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ได้กลับจากดูงานด้านพิพิธภัณฑ์สถานพุทธศักราช ๒๔๔๐ และได้พยายามปรับปรุงเสนอแนวทางการจัดแสดงให้เป็นแบบสากล ที่ดำเนินการอยู่ในทวีปยุโรป แต่ก็ไม่สามารถจัดการสิ่งใดได้ดังที่ต้องการ เพราะปัญหาด้านงบประมาณที่จะนำมาบูรณะซ่อมแซมพระที่นั่งต่างๆ ในพระราชวังบวรสถานมงคล รวมทั้งขาดงบประมาณในการซื้อหาของที่มีคุณค่ามาจัดเพิ่ม แต่มิวเซียมหลวงก็ยังมิกิจกรรมมากมาย ทั้งการจัดนิทรรศการพิเศษหรือที่เรียกว่า เอ็กซิบิชั่น (Exhibition) และการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ประชาชนมาเยี่ยมชมวังหน้าและสถานที่อื่นที่เหมาะสมซึ่งพิพิธภัณฑ์สถานทีวังหน้านั้นเปิดให้ประชาชนเข้าชมในวันพุธ วันเสาร์ และวันพระ

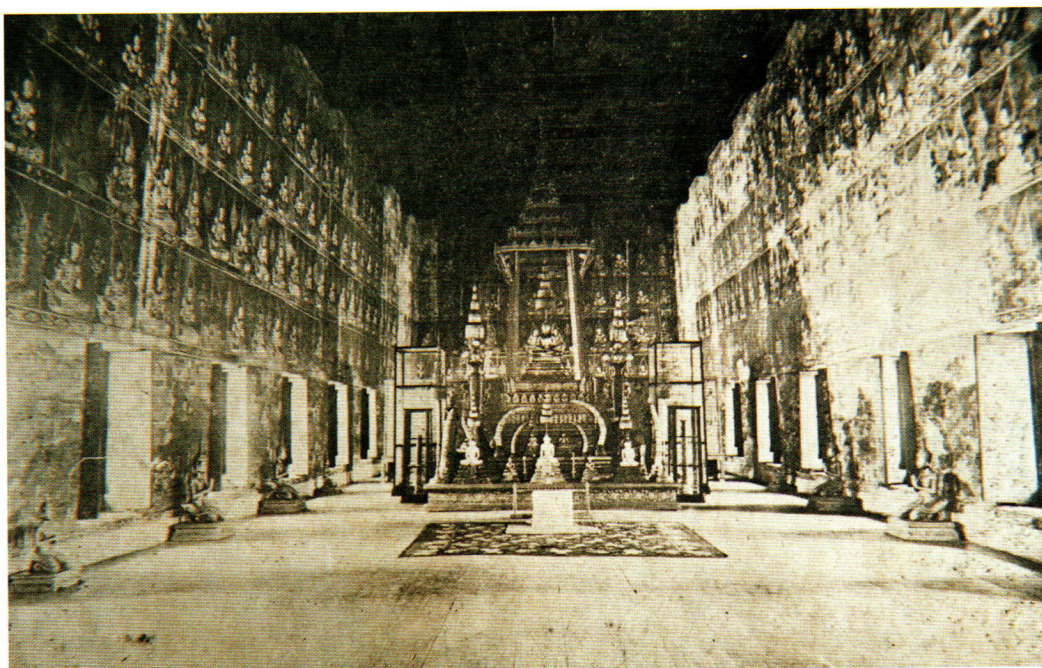
กิจการของพิพิธภัณฑสถานเจริญก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ เพราะทรงเข้าพระทัยดีในเรื่องของงานพิพิธภัณฑสถานว่าเป็นงานที่ต้องมีผู้รับผิดชอบช่วยเหลือ เช่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริให้มีการจัดระเบียบราชการให้สอดคล้องกับหน้าที่และความรับผิดชอบ จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้รวมงานกรมพิพิธภัณฑสถาน กระทรวงธรรมการ กับงานแผนกการช่างประณีตของ กระทรวงโยธาธิการ ยกขึ้นเป็นกรมใหม่ชื่อว่า กรมศิลปากร ในพุทธศักราช ๒๔๕๕ โดยมีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนครสวรรค์วชิรเสนาบดีกระทรวงมหรธรรพ ทรงเป็นผู้บัญชาการกรมศิลปากรอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงเห็นความสำคัญของโบราณวัตถุเป็นอย่างมาก เพราะเป็นหลักฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติได้อย่างดี ดังนั้นใน พุทธศักราช ๒๔๖๖ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มี “ประกาศการจัดตรวจรักษาของโบราณ” ขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายฉบับแรกที่ตราขึ้นเพื่อให้ความคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ และเป็นแม่แบบของกฎหมายเกี่ยวกับโบราณวัตถุสถานฉบับอื่นที่ประกาศใช้ในเวลาต่อมา

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชกาลที่ ๗ งานพิพิธภัณฑสถานมีความเจริญขึ้นอีกวาระหนึ่ง เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเป็นกรรมการหอพระสมุดสำหรับพระนคร พระองค์ทรงมีหน้าที่รับผิดชอบงานด้านโบราณคดี ทรงเป็นกำลังสำคัญในการรวบรวมโบราณวัตถุ ที่ทรงพบในระหว่างเสด็จตรวจราชการในภูมิภาคต่างๆ ทำให้มีโบราณวัตถุเข้ามาเก็บรักษาในพิพิธภัณฑสถานเป็นจำนวนมากอันเป็นเหตุให้พิพิธภัณฑสถานเปลี่ยนแนวทางการจัดแสดงจากเดิม ที่รวบรวมของสวยงามและเครื่องราชบรรณาการ มาเป็นพิพิธภัณฑสถานด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี ดังเช่นในปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงสนับสนุนกิจการพิพิธภัณฑสถานเป็นอย่างมาก ได้พระราชทานพื้นที่ทั้งหมดของพระราชวังบวรสถานมงคล หรือวังหน้า ให้เป็นพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร ซึ่งถือเป็นรากฐานที่สำคัญของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติของไทยในปัจจุบัน ในระยะเวลาดังกล่าวกิจการพิพิธภัณฑสถานเจริญก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับ มีการตรา**พระราชบัญญัติจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร** โดยประกาศใช้เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๖๙ และ**พระราชบัญญัติว่าด้วยการส่งโบราณวัตถุและศิลปวัตถุออกนอกประเทศ พ.ศ. ๒๔๖๙** ซึ่งพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับนี้ได้เป็นแม่แบบให้กับ**พระราชบัญญัติโบราณสถาน ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และการพิพิธ**

ภายในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ในอดีต ประดิษฐานพระพุทธรูปสิ่งศักดิ์

ภัณฑสถานแห่งชาติ นับต่อมา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นความสำคัญของโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และการฝีมือช่างต่างๆ ที่เกิดขึ้นในราชอาณาจักรไทย ว่าเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงความเป็นชาติที่มีอารยธรรม มีประวัติศาสตร์ที่เจริญรุ่งเรือง มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์อันควรแก่ความภาคภูมิใจในบรรพชนเป็นอย่างสูง จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่อนุชนชาวไทยทุกคนพึงอนุรักษ์ และสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีที่ดั่งามของชาติ ให้อยู่กับชาติไทยตลอดไป ด้วยเหตุดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชดำริอันประมวโลได้ว่า งานพิพิธภัณฑสถานนั้น ถือเป็นส่วนหนึ่งของการรักษามรดกของชาติไว้มิให้สูญหาย และพิพิธภัณฑสถานเองก็เป็นสถานที่ที่ให้ความรู้แก่ประชาชน จัดเป็นการศึกษานอกระบบที่ดีมาก ทั้งยังถือเป็นเกียรติยศของประเทศอีกด้วย สมควรที่จะช่วยอุดหนุนกิจการพิพิธภัณฑสถานให้เจริญก้าวหน้าขึ้นไป โดยทรงเป็นผู้ริเริ่มพระราชทาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ แก่พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร อาทิ พระพุทธรูป ผ้าโบราณ เครื่องงาจำหลัก เครื่องดนตรี และอาวุธโบราณ

เป็นต้น เพื่อทรงมุ่งหวังเป็นแบบอย่างแก่บุคคลทั่วไปได้มอบ หรือให้ยืมของโบราณที่มีคุณค่าแก่การศึกษาและนำชื่นชม

กิจการพิพิธภัณฑสถานในรัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงสนพระราชหฤทัย ในเรื่องการจัดดำเนินงานจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปเป็นประธานทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในระดับภาคถึง ๖ แห่ง ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๐๔ ถึงพุทธศักราช ๒๕๑๗ หลังจากนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเปิดพิพิธภัณฑสถานทุกแห่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสหลายครั้งหลายหนที่แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงสนพระราชหฤทัยในเรื่องของพิพิธภัณฑสถาน และการลักลอบนำโบราณวัตถุออกนอกประเทศด้วยความห่วงใย ดังความตอนหนึ่งจากพระราชดำรัสในคราวเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๔ ว่า

ภายในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ในอดีต ปัจจุบันจัดเป็นห้องนิทรรศการหมื่นเวียน

การจัดแสดงภายในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย

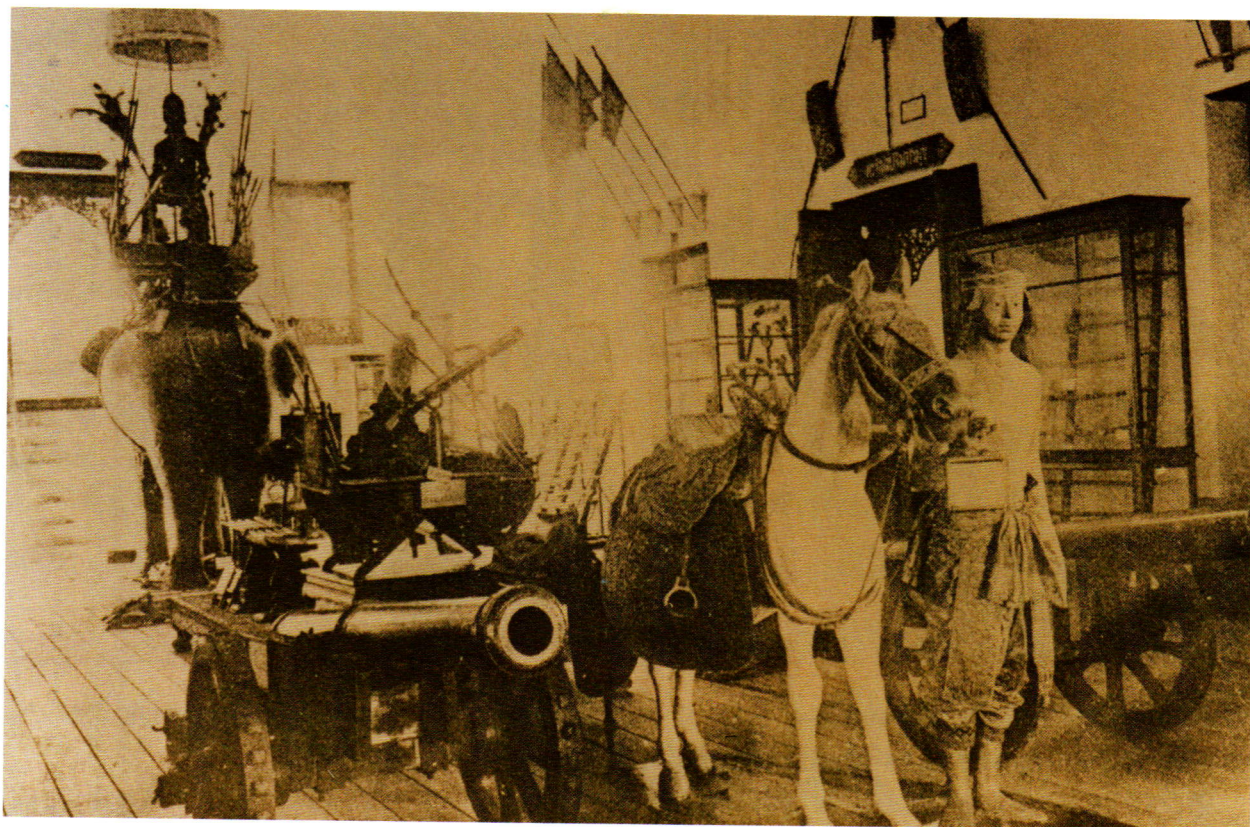

“มีผู้กล่าวกันว่าขณะนี้ได้มีผู้สนใจและหาซื้อโบราณวัตถุและศิลปวัตถุส่งออกไปต่างประเทศกันมาก ถ้าต่อไปภายหน้า เราจะต้องไปศึกษาหรือชมโบราณวัตถุของไทยเราเองในต่างประเทศ ก็คงจะเป็นเรื่องที่น่าเศร้าและน่าอับอายมาก เราจึงควรชวนช่วยและช่วยกันหาทางรวบรวมโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุของเรา แล้วจัดสร้างพิพิธภัณฑสถานเก็บรักษาไว้ จะเป็นการดีที่สุดจริงอยู่งานดังกล่าวนี้นี้จะต้องใช้เวลาและเงินมาก แต่ก็เชื่อว่าทุกๆ ฝ่ายได้ร่วมมือร่วมใจกันอย่างจริงจังแล้ว ก็คงจะสำเร็จลุล่วงไปได้ และการจัดพิพิธภัณฑสถานให้ได้ผลสมบูรณ์ตามหลักการและวัตถุประสงค์อย่างแท้จริงนั้น ทำได้ไม่ยากนัก เพราะต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุนพร้อมกันหลายด้าน นอกจากวัตถุสิ่งของจำนวนมากมายและอาคารสถานที่อันเหมาะสมแล้ว ยังต้องมีกำลังงบประมาณ มีกำลังเจ้าหน้าที่ที่สามารถอย่างพอเพียงด้วยงานจึงดำเนินไปได้เต็มรูป” ดังนี้ เป็นต้น

กล่าวได้ว่าด้วยพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกพระองค์ที่ทรงมีต่อกิจการพิพิธภัณฑสถาน นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีพระมหากรุณาให้ประชาชนได้เข้าชมโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และงานฝีมือที่มีความงาม อันเป็นต้นกำเนิดของพิพิธภัณฑสถานสำหรับประชาชน เมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๑๗ ณ หอทองคองเตี้ย หรือ มิวเซียมหลวง กรมศิลปากรจึงได้ถือเอาวันที่ ๑๙ กันยายน ของทุกปี เป็นวันคล้ายวันสถาปนาพิพิธภัณฑสถาน เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ที่ทรงมีต่อกิจการพิพิธภัณฑสถานในการที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษานอกระบบ และเป็นการศึกษาตลอดชีวิตของประชาชน นับว่าพระองค์ทรงวางรากฐานการพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทยไว้เป็นอย่างดี และเป็นที่น่ายินดียิ่งที่เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ได้มีมติเห็นชอบกำหนดให้วันที่ ๑๙ กันยายน ของทุกปีเป็นวันพิพิธภัณฑสถานไทย

รอบระเบียงห่มพระวิมาน จัดแสดงประติมากรรมศิลปะสมัยต่างๆ ในอดีต

การจัดแสดงภายในห้องอาวุธ ในอดีต

ภายในพระที่นั่งคิวโมกษพิมาน ในอดีต จัดแสดง ศิลาวรรักษ์และตู้พระไตรปิฎก

เบี้ย เงินปลีกแห่งสยามประเทศ

นายนพวัฒน์ สมพันธ์

บี๊ยะเป็นคำเรียกหอยชนิดหนึ่ง คือหอยเบี้ย และหอยเบี้ยนี้มีหลายประเทศได้นำมากำหนดให้มีค่าเป็นเงินตราใช้ชำระหนี้แลกเปลี่ยนสินค้าได้มาตั้งแต่โบราณแล้ว ดังนั้นเบี้ยจึงมีความหมายเป็นเงินตราได้อย่างหนึ่ง สำหรับประเทศไทยของเรานั้นในอดีตได้ใช้หอยเบี้ยเป็นเงินปลีก แต่ปัจจุบันไม่ได้ใช้เบี้ยแทนเงินตราอีกแล้ว จึงทำให้คนไทยหลายคนไม่รู้จักเบี้ย แต่คำว่าเบี้ยก็ยังคงเป็นคำติดปากของคนไทยมาจนถึงปัจจุบันเป็นต้นว่าชาวไทยภาคใต้ก็ยังเรียกเงินว่าเบี้ยอยู่ เช่นถ้าจะพูดว่าไม่มีเงินก็จะพูดว่าไม่มีเบี้ย ต้องเสียเงินก็จะพูดว่าต้องเสียเบี้ย เป็นต้น หรือในกรณีที่เราเอาเงินต้นไปฝากธนาคารแล้วได้ดอกเบี้ยเงินเพิ่มขึ้น ส่วนที่เพิ่มขึ้นนี้เราจะเรียกกันว่าดอกเบี้ย นอกจากนี้ ในทางราชการแผ่นดินก็ยังใช้คำว่าเบี้ยในความหมายเป็นเงินอยู่หลายเรื่อง เช่น เบี้ยเลี้ยงเดินทาง เบี้ยกันดาร เบี้ยประชุม และเบี้ยหวัดเบี้ยบำนาญ ซึ่งหมายถึงเงินที่ใช้ไปเพื่อเรื่องเหล่านั้น ในทางกฎหมายก็ใช้เบี้ยประกอบอยู่หลายคำ เช่น เบี้ยปรับหรือให้ไต่เบี้ยต่อไปยังอีกคนหนึ่งได้ เป็นต้น ดังนั้น คำว่าเบี้ยจึงหมายถึงเงินตราอย่างชัดเจน

การใช้หอยเบี้ยเป็นเงินตรานั้นยังไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดว่าชนชาติใดเป็นชาติแรกที่คิดใช้หอยเบี้ยเป็นเงินตรา และได้เริ่มใช้ตั้งแต่เมื่อใด แต่ทราบกันว่าประเทศในบริเวณทวีปเอเชีย เช่น ประเทศอินเดีย จีน ไทย ลาว ขอม ญวน มอญ และชนชาติอื่นๆอีก ล้วนได้เคยใช้หอยเบี้ยเป็นเงินมาแล้ว ส่วนประเทศอินเดียนั้นได้มีบันทึกของหลวงจีนฟาเหียน ผู้เดินทาง จากประเทศจีนไปสืบทอดพระพุทธศาสนาและศึกษาพระธรรมวินัยในประเทศอินเดีย เมื่อประมาณปีพุทธศักราช ๙๔๒ ได้บันทึกสิ่งที่พบเห็นไว้หลายเรื่อง และเรื่องหนึ่งที่บันทึกเกี่ยวกับการใช้เบี้ยในอินเดียว่า **“ประชาชนในมัธยมประเทศใช้เบี้ยกันเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนในการค้าขาย”** ส่วนในประเทศจีนสมัยราชวงศ์หรงวันก็มีการบันทึกเกี่ยวกับการ

ใช้เบี้ยของมณฑลยูนนานไว้ว่า **“ในสมัยราชวงศ์หรงวัน พุทธศักราช ๑๘๑๔-๑๘๑๑ มณฑลยูนนานใช้เบี้ยเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนในการซื้อขาย”** และในช่วงราชวงศ์หรงวันนั้นมาโคโปโลชาวเมืองเวนิส ประเทศอิตาลีได้เดินทางเข้าประเทศจีนตอนใต้ เมื่อปีพุทธศักราช 1815 และได้บันทึกเรื่องราวต่างๆ ระหว่างเดินทางอยู่ในจีน มาโคโปโลได้บันทึกเกี่ยวกับหอยเบี้ยไว้ส่วนหนึ่งมีใจความว่ามิชนชาติที่ไม่ใช้เงินชาติหนึ่ง ซึ่งอาศัยอยู่ในเมืองยาจิ (YACHI) ในแคว้นกาโลอัน (สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเมืองต้าลี่ หรือตาลีฟูในแคว้นยูนนานเจ้า) ชาวเมืองนี้ใช้หอยเบี้ยแทนเงินตราและใช้เป็นเครื่องประดับด้วย

เหตุผลที่ใช้หอยเบี้ยเป็นเงินตรานั้นมีข้อสันนิษฐานด้วยเหตุผลว่ามนุษย์มีความเป็นอยู่ในยุคโบราณแบบเรียบง่าย และยังไม่รู้จักคันคิดประดิษฐ์วัตถุหรือศิลปวัตถุที่เล็ก เบา คงทนและมีความละเอียดประณีตได้ และเห็นว่าหอยเบี้ยนั้นมีคุณสมบัติพิเศษคือ เป็นของพหุหาได้ไม่ยาก มีน้ำหนักเบา พกพาสะดวก มีความแข็งแรงคงทนไม่เปื่อยผุง่าย อีกทั้งลวดลายและรอยต่างๆบนตัวหอยก็มีความละเอียดประณีตมาก นอกจากนี้ผิวของหอยเบี้ยยังมีความมันแวววาวดูสวยงาม จึงพากันกำหนดให้หอยเบี้ยมีค่าใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าต่อกัน หอยเบี้ยได้กลายสภาพเป็นเงินตราไป จึงทำให้ความนิยมการใช้หอยเบี้ยแพร่ขยายออกไปเป็นวงกว้าง

ชนชาติไทยเริ่มใช้หอยเบี้ยมาแต่เมื่อใดยังไม่มีความหลักฐานที่ชัดเจน แต่อย่างน้อยก็พบหลักฐานว่าในสมัยสุโขทัย อันเป็นยุคเริ่มแรกของประวัติศาสตร์ชาติไทย ก็มีการใช้หอยเบี้ยกันแล้ว และมีกล่าวถึงเบี้ยในวรรณกรรมเรื่อง ราชาราชว่ามะกะโทเก็บเบี้ยได้ที่โรงช้าง แล้วนำไปซื้อเมล็ดพันธุ์ผักกาด หรือในศิลาจารึกหลักภาษาไทยวัดป่ามะม่วงมีกล่าวถึงการบำเพ็ญทานและมีข้อความปรากฏตอนหนึ่งว่า เบี้ยญิบล้าน และจากหลักฐานในเมืองเก่าสุโขทัยก็ได้ขุดพบหอยเบี้ยอีกด้วย ดังนั้น ในช่วงสมัยสุโขทัย จึงน่าจะเป็นสมัย

เริ่มแรกที่คนไทยได้ใช้หอยเบี้ยเป็นสื่อกลางเพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้าในหมู่ประชาชนทั่วไปแล้ว หอยเบี้ยนั้นเป็นหอยที่ไม่มีฝาปิดที่ปากหอย และหอยชนิดนี้จะมีทั้งหอยน้ำเค็มและน้ำจืด แต่หอยเบี้ยที่ใช้กันในเมืองสุโขทัยนั้นเป็นหอยน้ำจืด ซึ่งส่วนใหญ่ได้จากรำแม่น้ำโขง

ในสมัยอยุธยา มีการค้าขายกับชาวต่างชาติมากทั้งยุโรปและเอเชีย การใช้หอยเบี้ยเป็นเงินตราชนิดเงินปลีกก็ยังคงใช้อยู่ และเอกสารต่างๆ ที่กล่าวถึงเบี้ยก็มีมาก เช่น เอกสารในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตเลขาที่มีกล่าวถึงเบี้ยไว้หลายตอน เป็นต้นว่าในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑) มีกล่าวไว้ว่า “**ศักราช ๘๐๕ (จ.ศ.) เบญจจกข้าวแพงเป็น ๓ ทะนาน ต่อเฟื้อง เฟื้องละ ๘๐๐ เบี้ย**” หรือในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๗๒) ได้กล่าวถึงเบี้ยไว้ว่า “**ศักราช ๘๖๘ อัฐศก ข้าวแพงเป็นสามทะนานต่อเฟื้อง เบี้ย ๘๐๐ ต่อเฟื้อง...**” นอกจากนี้ในประชุมพงศาวดารภาค ๗๖ ได้กล่าวถึงชาวต่างประเทศผู้หนึ่งเป็นพ่อค้าชาวฮอลันดาชื่อ โยส เซาเตน ได้เข้ามายังกรุงศรีอยุธยาในสมัยพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. ๒๑๖๓ - ๒๑๗๑) และสมัยพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. ๒๑๗๓-๒๑๙๘) พบว่าในกรุงศรีอยุธยานั้นใช้หอยเบี้ยเป็นเงินตราทำการค้าขาย และการซื้อขายในตลาด ได้มีบันทึกเป็นข้อสังเกตการใช้จ่ายเงินปลีกประจำวันจากมูลค่าหอยเบี้ยไว้ด้วยดังนี้ “**การค้าทุกชนิดใช้เงินตราชำระกันแต่เพื่อความสะดวกแก่ประชาชนคนสามัญ ยังมีเงินตราอีกชนิดหนึ่งคือหอยทะเล เป็นเบี้ยที่นำมาจากมัลดีฟหรือเกาะบอร์เนียว เบี้ยเหล่านี้ 800 หรือ 900 เบี้ยจะมีราคาเท่ากับหนึ่งเฟื้องประชาชนใช้เบี้ยซื้ออาหาร และสิ่งจำเป็นอื่นๆ ผู้คนจะไปจ่ายตลาดโดยพบเบี้ยไปเพียง ๒๐ หรือ ๓๐ หรือแม้แต่ ๕ เบี้ย ก็พอในการจ่ายซื้ออาหารหรือของจำเป็นไปได้วันหนึ่งๆ**” จากข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า เบี้ยนั้นมามีราคามาก วันหนึ่งๆใช้หอยเบี้ยแค่ ๕ หรือ ๑๐ เบี้ยจ่ายตลาดก็สามารถซื้อข้าวปลาปรุงอาหารเลี้ยงครอบครัวได้ทั้งวันแล้ว หอยเบี้ยที่ใช้กันอยู่ในอยุธยานั้นมีค่าขึ้นลงเหมือนเงินตราปัจจุบัน โดยปกติจะมีมูลค่า ๘๐๐ เบี้ยต่อ ๑ เฟื้อง แต่ถ้าหอยเบี้ยขาดตลาดมากๆ คือไม่มีเบี้ยหมุนเวียนใช้ในการแลกซื้อสินค้า หอยเบี้ยก็จะมีมูลค่ามากถึงขนาด ๒๐๐ เบี้ยต่อ ๑ เฟื้องก็เคยมี ทั้งนี้เพราะว่าประชากรของประเทศเพิ่มขึ้น ผู้คนที่มิเบี้ยไว้ในครอบ

ครองก็มักจะเก็บ สะสมฝังดินไว้บ้าง ส่วนพ่อค้าที่หวังกำไรก็จะนำหอยเบี้ยไปซื้อสินค้าต่างประเทศเพื่อไปขายคราวละมากๆ หรือพ่อค้าต่างชาติไม่นำเบี้ยเข้ามาเช่นสมัยอยุธยาตอนปลายๆ เป็นต้น จึงเป็นเหตุให้หอยเบี้ยไม่พอใช้หมุนเวียนเพื่อการค้าขายในอยุธยา ทำให้บ้านเมืองต้องคิดแก้ปัญหาเรื่องเงินปลีกที่ใช้ในท้องตลาด โดยทำเป็นประทับขึ้นใช้แทนหอยเบี้ย ประทับนี้ทำขึ้นด้วยดินเหนียวกดพิมพ์ตราแล้วปล่อยให้แห้งจากนั้นจึงนำไปเผาไฟให้แกร่งเป็นดินเผาก้อนวงนอก รูปกลมแบนแบบเหรียญดินเผา ตราที่ตีประทับบนดินเหนียวนี้มีหลายตรา เช่นตรากระต่าย ตราบัว ตราช้าง ตราครุฑ ตรากนิรี และตราไก่ ประทับนี้ทำขึ้นเพื่อใช้แทนเบี้ยนี้ มีขนาดโดยประมาณกว้าง ๑.๕ ซม. หนา ๐.๕ ซม. สีแดงอิฐ ซึ่งปรากฏหลักฐานในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๓ เรื่องกรุงเก่าของพระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชคุปต์) ว่า เคยทำประทับดินเผาแทนหอยเบี้ยในแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ เพราะหอยเบี้ยขาดแคลนในการหมุนเวียนค้าขาย สำหรับตัวหอยเบี้ยที่ใช้เป็นเงินตราในสมัยอยุธยานั้นเป็นหอยเบี้ยน้ำเค็ม ส่วนใหญ่จะได้จากทะเล เช่น จากหมู่เกาะมัลดีฟส์ (MALDIVES) ซึ่งอยู่ใกล้กับศรีลังกา ส่วนเปลือกหอยขนาดเล็กนั้นส่วนใหญ่จะได้มาจากเกาะบอร์เนียว (BORNEO) นอกจากนี้ยังได้มาจากหมู่เกาะฟิลิปปินส์ และจากชายทะเลของไทยอีกในบางส่วน

ในสมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310-2325) สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้บ้านเมืองจากข้าศึกได้สำเร็จ และตั้งกรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวง ในสมัยนี้ยังใช้เบี้ยจากหอยเป็นเงินปลีก เช่น สมัยอยุธยาเรื่อยมา

คนไทยแบ่งชนิดของเบี้ยออกตามรูปลักษณะของหอย ซึ่งมีความแตกต่างถึง ๘ ชนิดด้วยกัน เรียกตามชื่อที่คนไทยตั้งและรู้จักกันดีดังนี้ ๑.เบี้ยจัน ๒.เบี้ยนาง ๓.เบี้ยแก้ว ๔.เบี้ยหมู ๕.เบี้ยบัว ๖.เบี้ยตุ้ม ๗.เบี้ยโพล้ง ๘.เบี้ยพองลม แต่เบี้ยที่ใช้เป็นเงินตราในท้องตลาดส่วนใหญ่จะเป็นเบี้ยจัน และเบี้ยนางเป็นหลักเพราะหาใช้ได้ไม่ยาก ส่วนมูลค่าของหอยเบี้ยนั้น ไม่ว่าจะเป็นหอยตัวเล็กหรือหอยตัวใหญ่ จะสวยหรือไม่สวยก็มีมูลค่าราคาเท่ากันหมดทุกๆ ตัว

ครั้งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชขึ้นครองราชย์เป็นปฐมกษัตริย์แห่งบรมราชจักรีวงศ์แล้ว การใช้หอยเบี้ยเป็นเงิน

ปลีกก็ยังไม่พ้นอยู่เหมือนเดิมจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ พระองค์ทรงสนพระทัยในกิจการค้าพาณิชย์ได้มีพระราชดำริที่จะสร้างเหรียญโลหะใช้แทนหอยเบี้ย ประกอบกับประชาชนทั่วไปประสบกับค่าหอยเบี้ยตกต่ำเวลาจะซื้อขายของกันต้องเสียเวลานับหอยเบี้ยอยู่นาน อีกทั้งหอยเบี้ยก็ไม่มีมาตรฐานเช่นประเทศที่เขาใช้เหรียญโลหะเป็นเงินตราจึงดูจะเป็นการล่าหลังชาติอื่นๆ เขา แต่ที่สำคัญคือพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ มีพระดำริว่า **“บ้านเมืองไทยเราใช้เบี้ยหอยน้ำจืดในลำน้ำโขงซื้อขายค้าขายทั่วไปในประเทศสยาม ตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ครั้นมาในกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีก็ใช้เบี้ยหอยน้ำเค็มโดยมีพวกแขกอินเดียจับมาขายจากทะเลเป็นอันมาก จนถึงบัดนี้คงใช้เบี้ยหอยน้ำเค็มอยู่ตามโบราณ เป็นการมีบาปกรรมอยู่มาก เพราะหอยเบี้ยเป็นสัตว์มีชีวิต ไม่ควรคิดใช้เบี้ยหอยต่อไป ควรคิดใช้เบี้ยทองแดงดีกว่า ไม่บาปกรรม เช่น เมืองฝรั่งมังค่าเขาใช้เป็นทองแดง เมืองจีนจามเขาใช้โอแปะทองเหลือง เมื่อญวนกว่นเขาใช้โอแปะสังกะสี เป็นต้น ถึงประเทศฮินดู (อินเดีย) แต่โบราณครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงมีพระชนม์อยู่ เมืองมคธบุรุษก็มีเบี้ยทองแดงใช้สอยกัน เรียก रुपียะ หรือ มาสะกะ ดังพุทธบัญญัติว่า ภิกษุสามเณรถือลักวัดถุมิราคาแต่ ๕ มาสะกะเป็นปราชิก คราวนี้จะใช้เบี้ยทองแดงตามเยี่ยงอย่างบ้านเมืองอื่นเขา”** เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเช่นนั้นแล้ว จึงมีรับสั่งให้เจ้าพระยา

พระคลัง (ดิศ) เสนาบดีกรมพระคลังให้คิดตัวอย่างเหรียญแล้วนำไปทำที่เมืองวิลาศ (เมืองอังกฤษ) เป็นเหรียญทองแดงวงนอกรูปกลมตัวเหรียญแบนขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒.๒ ซม. ตรงกลางเหรียญไม่มีรูทำเป็น ๒ แบบ คือ แบบแรก มีรูปช้างอยู่ด้านหน้า และมีเลขไทย ๑๑๙๗ (ปีจุลศักราช) อยู่ใต้ช้าง ส่วนด้านหลังมีข้อความภาษาไทยว่า เมืองไทรน้อย และล่างของคำว่าเมืองไทรน้อยวางอาทิตย์ด้านละ ๑ ดวงสองรัศมีเป็น ๑๖ แฉก รอบวงขอบเหรียญมีเม็ดไข่ปลาเรียงต่อกันโดยรอบ ส่วนแบบที่ ๒ นั้นด้านหลังเป็นแบบเดียวกับเหรียญแบบแรก แต่ด้านหน้าเป็นรูปดอกบัวบานอยู่เหนือใบบัว และมีตัวเลขไทยอยู่ด้านล่างว่า ๑๑๙๗ วงขอบทั้งสองด้านมีเม็ดไข่ปลาเรียงรอบในวงขอบเหรียญ

เมื่อแบบเหรียญดังกล่าวเสร็จแล้วจึงได้ว่าจ้างนายฮันเตอร์ชาวอังกฤษ เจ้าของห้างอังกฤษอยู่บริเวณบ้านกุฎีจีนฝั่งธนบุรี ทำเหรียญทองแดงเป็นตัวอย่าง อย่างละ 500 เหรียญ ครั้นสำเร็จแล้วได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เมื่อทรงทอดพระเนตรแล้วไม่ทรงโปรดฯ และทรงดำหนิถึงการนำบัวแก้วมาใช้ในเหรียญว่าไม่ได้เกี่ยวกับประเทศชาติบ้านเมืองแต่อย่างใด เพียงแต่เป็นกรรมทำเท่านั้น จึงไม่ได้ผลิตออกใช้ และยังคงต้องใช้เบี้ยกันต่อไปอีก ครั้นต่อมาทรงมีพระราชดำริให้ทำเหรียญขึ้นใหม่เป็นตราปราสาท (ตราประจำพระองค์) เพื่อจะออกใช้อีกครั้ง แต่ยังไม่ทันสำเร็จก็เสด็จสวรรคตเสียก่อนเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๔

ราคาและมูลค่าของหอยเบี้ยในสมัยนั้นเทียบได้ดังนี้

เบี้ย	๕๐	เบี้ย	มีมูลค่าเท่าอัตราเงิน	๑	โสฬส
เบี้ย	๑๐๐	เบี้ย	มีมูลค่าเท่าอัตราเงิน	๑	อัฐ (๒ โสฬส)
เบี้ย	๒๐๐	เบี้ย	มีมูลค่าเท่าอัตราเงิน	๑	ไฟ หรือ ๑ เลี้ยว (๒ อัฐ)
เบี้ย	๔๐๐	เบี้ย	มีมูลค่าเท่าอัตราเงิน	๑	เฟื้อง (๔ ไฟ หรือ ๔ เลี้ยว)
เบี้ย	๑,๖๐๐	เบี้ย	มีมูลค่าเท่าอัตราเงิน	๑	สลึง (๒ เฟื้อง)
เบี้ย	๖,๔๐๐	เบี้ย	มีมูลค่าเท่าอัตราเงิน	๑	บาท (๔ สลึง)
เบี้ย	๒๕,๖๐๐	เบี้ย	มีมูลค่าเท่าอัตราเงิน	๑	ตำลึง (๔ บาท)
เบี้ย	๕๑๒,๐๐๐	เบี้ย	มีมูลค่าเท่าอัตราเงิน	๑	ช้าง (๘๐ บาท หรือ ๒๐ ตำลึง)

การซื้อขายสิ่งของหลายๆ ในสมัยนั้นจะต้องใช้เวลาพับหอยเบี้ยกันนานมากทำให้กิจการค้าไม่เจริญก้าวหน้าแต่ในท้องตลาดทั่วไปก็ยังใช้หอยเบี้ยเป็นเงินปลีกซื้อขายสินค้ากันอยู่ สมัยต่อมาแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ เบี้ยมีค่าตกต่ำมากถึงขนาดต้องใช้เบี้ย ๑,๓๐๐ เบี้ย แลกเงินได้เพียงเฟื้องเดียว ประกอบกับสินค้าสมัยนั้นก็มีราคาสูงขึ้นกว่าสมัยเก่ามาก จะซื้อของกินของใช้แม้เล็กน้อยก็ต้องเสียเวลานานนับเบี้ยกันเป็นเวลานานๆ ไม่เกิดความสะดวกและคล่องตัวในการซื้อขายแต่อย่างใด และการเล่นเบี้ย (เล่นการพนันในโรงบ่อน) ในบางแห่งได้ใช้ชำตวงเบี้ยแทนการนับก็มีเมื่อสถานการณ์ทางการเงินเป็นเช่นนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ จึงโปรดเกล้าฯ แก่ไขสถานการณ์โดยการสร้างเหรียญโลหะขึ้นเรียกกันว่าเบี้ยแปะใช้แทนเบี้ยหอยเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๕ โดยใช้ทองแดงผสมดีบุกเหรียญเบี้ยแปะนั้นแบ่ง เป็น ๒ ชนิด คือ เบี้ยแปะอัลลู และเบี้ยแปะโสฬส ลักษณะของเบี้ยแปะอัลลูเป็นเหรียญวงนอกรูปกลมตัวเหรียญแบนมีขอบ ด้านหน้าเป็นรูปพระมหากษัตริย์ทรงประทับยืนอยู่กลางเหรียญ และมีฉัตรเครื่องสูงประกอบอยู่สองข้าง ด้านหลังของเหรียญเป็นรูปช้างยืนอยู่ในวงจักรมีข้อความภาษาไทยบอกราคาด่า แปดอันเป็นเฟื้อง และมีอักษรจีนข้อความภาษาจีนบอกมูลค่าอยู่ด้านล่าง ส่วนด้านซ้ายมีเลข ๑/๘ ด้านขวามีอักษรอังกฤษเป็นตัว F. หมายถึงเฟื้อง ขนาดกว้าง ๒.๕ ซม. น้ำหนัก ๗.๖๑ กรัม ดังนั้นเหรียญแปะอัลลูนี้จึงมีค่าเท่ากับหอยเบี้ย ๑๐๐ อัน ถ้ามีเหรียญครบ ๘ อันก็เท่ากับมีหอยเบี้ย ๘๐๐ เบี้ย ก็จะได้มูลค่าเป็น ๑ เฟื้อง คนทั่วไปเรียกเหรียญนี้ว่าเบี้ยแปะอัลลู ส่วนเบี้ยแปะโสฬสนั้นมีรูปด้านหน้าและด้านหลังเหมือนกับแปะอัลลูแต่มีขนาดเล็กกว่า และมีข้อความต่างกัน เช่น จะบอกราคาด่า

สิบหกอันเป็นเฟื้อง ด้านล่างเป็นอักษรจีน ด้านซ้ายมีเลข ๑/๑๖ ด้านขวามีอักษรอังกฤษ F. ขนาดกว้าง ๒.๓ ซม. หน้า ๖.๓๒ กรัม เหรียญแปะโสฬสนี้ ๑ เหรียญแทนเบี้ยได้ ๕๐ เบี้ย คนทั่วไปเรียกเหรียญนี้ว่า เบี้ยแปะโสฬส ดังนั้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๐๕ เมื่อทางราชการออกเหรียญโลหะดังกล่าวมาใช้แทนหอยเบี้ยแล้ว ความนิยมในการใช้หอยเบี้ยก็ค่อยๆ ลดลงเพราะพกพาเหรียญอัลลูและโสฬสสะดวกกว่า ถึงแม้ทางราชการมิได้ห้ามประชาชนให้หอยเบี้ยเป็นเงินปลีกซื้อขายสินค้าก็ตาม แต่ทางราชการได้กำหนดที่จะรับชำระภาษีการส่งเงินเข้าหลวงเฉพาะที่เป็นเหรียญอัลลูและโสฬสเท่านั้นและจะไม่รับรองมูลค่าของเบี้ยจากตัวหอยที่ประชาชนใช้กันเองนั้นอีกต่อไป เมื่อทางราชการได้ออกเหรียญอัลลูและโสฬสใช้แล้ว

ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า หอยเบี้ยได้มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ในหลายประเทศ และรวมทั้งคนไทยด้วย อย่างน้อยก็เป็นสื่อกลางในการกระตุ้นเศรษฐกิจการค้าขาย และประโยชน์อื่นๆ อีกหลายด้าน นับเป็นการเหมาะในการเลือกใช้หอยเบี้ยแทนเงินตราในช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่คงจะไม่เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับยุคปัจจุบันที่ต้องใช้เงินจ่ายกันครั้งละหมื่นล้านบาท แสนล้านบาท หรือล้านล้านบาท เรื่องนี้เป็นเพราะพระมหากษัตริย์คุณนุ้ยหาที่สุดมิได้ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ แห่งบรมราชจักรีวงศ์ ผู้ทรงมีสายพระเนตรอันแหลมคมและยาวไกล พยายามจะไม่ให้หอยเบี้ยและมีพระราชดำริถึงสิ่งที่มีมูลค่ามากกว่าหอยเบี้ยเป็นหลายร้อยหลายพันเท่ามาใช้แทน และได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาโดยลำดับจนถึงสมัยปัจจุบัน

หอยเบี้ย เป็นหอยที่ไม่มีฝาปิดที่ปากของหอย หอยเบี้ยตามธรรมชาติ
จะมีทั้งหอยน้ำจืด และหอยน้ำเค็ม

หอยเบี้ย ชนิดที่ใช้เป็นเงินปลีมากที่สุดในสยามประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยน
ซื้อขายสินค้าในช่วงระยะเวลาหนึ่งเมื่อครั้งอดีตสมัย

รูปด้านหน้า ประทับดินเผาบางชนิด

รูปด้านหลัง ประทับดินเผาบางชนิด

ประทับดินเผา สร้างขึ้นเพื่อใช้แทนหอยเบี้ย ในการซื้อขายสินค้าเมื่อคราวหอยเบี้ยขาดแคลน
เหตุการณ์เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี จะสังเกตเห็นว่ามีตราประทับเป็นการรับรองประทับนั้นๆ อยู่ด้วยที่ด้านหน้า ส่วนด้านหลังเรียบ

เหรียญช้าง-เมืองไท สมัยรัชกาลที่ ๓ สร้างขึ้นเป็นตัวอย่าง สั่งทำจากประเทศอังกฤษ จำนวน 500 เหรียญ

เหรียญบัวแก้ว-เมืองไท สมัยรัชกาลที่ ๓ สร้างขึ้นเป็นตัวอย่าง สั่งทำจากประเทศอังกฤษ จำนวน 500 เหรียญ

เหรียญช้าง-เมืองไท และเหรียญบัวแก้ว-เมืองไท เป็นเหรียญที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ โปรดให้คิดตัวอย่างสร้าง เพื่อใช้แทนหอยเบี้ย แต่เมื่อได้ทำตัวอย่างมาถวายทอดพระเนตรแล้วไม่ทรงโปรดฯ จึงมิได้ผลิตมาใช้แต่อย่างใด แต่ถือกันว่าเป็นความคิดครั้งแรกที่จะสร้างเหรียญโลหะใช้แทนหอยเบี้ยในประเทศไทย

เหรียญแปะอัฐด้านหน้า เหรียญแปะโสฬสด้านหน้า

เหรียญแปะอัฐด้านหลัง เหรียญแปะโสฬสด้านหลัง

เหรียญแปะอัฐ หรือเหรียญเบี้ยแปะอัฐ และเหรียญแปะโสฬสหรือเหรียญเบี้ยแปะโสฬสนั้น
ได้จัดสร้างขึ้นใช้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔
เพื่อใช้แทนหอยเบี้ย มีผู้นิยมใช้กันมากเพราะสะดวกต่อการพกพา มีปริมาณน้อย แต่มีค่ามาก
หลังจากนั้นหอยเบี้ยก็ค่อยๆ หมดความนิยมไปในที่สุด

ภาพประกอบในเรื่องนี้ทั้งหมดได้รับความกรุณาจาก
อาจารย์สถาพร บุญเกตุ ผู้เชี่ยวชาญเหรียญกษาปณ์ไทย

บรรณานุกรม

กระแสด ศาสตรสิงห์. **ตำนานเงินตราไทย, วารสารกรมบัญชีกลาง.** ปีที่ ๓ เล่มที่ ๕ กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญสิน, ๒๕๐๕.

ฉวีวรรณ วิริยะบุญ. **เหรียญกระษาปณ์ในประเทศไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๑๕.

เฉลิม ยงบุญเกิด. **กระษาปณ์ไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. พระนคร : โรงพิมพ์สยามสมาคม สังกัด สงเคราะห์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๙.

ต๋อย เหล่าสุนทร. **เหรียญกระษาปณ์เมืองไทย.** พิมพ์แจกในงานฌาปนกิจศพคุณแม่แช่ม เหล่าสุนทร. พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดคิวพร, ๒๕๑๑.

นวิรัตน์ เลขะกุล. **เบี้ย บาท กระษาปณ์ แบงก์.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สารคดี, ๒๕๔๓.

โบราณ ราชธานี. พระยา. (พระ เดชะคุปต์). **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๓ (เรื่องกรุงเก่า).** พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาโบราณราชธานี (พระ เดชะคุปต์). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๙๗.

ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑. กรุงเทพฯ : เหรียญทองการพิมพ์, ๒๕๑๑.

สถาพร บุญเกิด. จากเบี้ยหอยถึงเบี้ยแปะ. **สารัตถะแห่งเครื่องราชอิสริยยศ เครื่องราชอิสริยาภรณ์และเงินตราสยาม.** กองเครื่องราชอิสริยยศ กรมธนารักษ์. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๙.

สถาพร บุญเกิด. **กระษาปณ์ไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒.

สมาคมเหรียญกระษาปณ์แห่งประเทศไทย. **รวมบทความทางวิชาการ.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ป.สัมพันธ์พาณิชย์, ๒๕๓๐.

Joe, Cribb. **Money in the Bank.** First Edition. London England : Printed by Bolding - Mansell UK Limited, 1987.

La Loubere. **A new Historical Relation of The Kingdom of Siam.** London : Printed by F.L. for Tho Horne, M DC XCIII. (1693)

Opitz, Charles J. **Old and Curious Money, Description and Values.** Second Edition. Florida USA : First Impressions printing, 1991.

Reginal, Le May. **The Coinage of Siam.** (volume IX). Second Edition. Bangkok : The Siam Society Bangkok, 1961.

รูปเทียนแพและกระถางกรวยใส่ดอกไม้

๖ เครื่องหมายหอมชนิดหนึ่ง ทำด้วยผงไม้ ของหอมต่างๆ ประสมกัน พอให้ติดกับก้านไม้เล็กๆ ใช้จุดให้เกิดควันและกระจายกลิ่น

รูป จัดเป็นเครื่องบูชาสิ่งหนึ่งในเครื่องบูชาที่ถือเป็นขนบนิยมกันมาแต่โบราณ เครื่องบูชาโดยขนบนิยมในหมู่ชนชาวสยามแต่เดิมนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายขึ้นไว้ ในพระนิพนธ์เรื่องอธิบายเครื่องบูชา ตอนหนึ่งดังนี้

“เครื่องบูชาของไทย ถ้าว่าตามแบบแผนใช้ของ ๔ สิ่งเป็นลำดับ คือ เทียน ๑ รูป ๑ เข้าตอก ๑ ดอกไม้ ๑ แต่ตามที่ใช้กันเป็นปกติในพื้นที่เมือง ไทยทางฝ่ายใต้เช่นในกรุงเทพฯนี้เป็นต้น ชอบใช้แต่ดอกไม้ รูป เทียน เข้าตอก

หาใครใช้ไม้ ส่วนไทยข้างเหนือ เช่นมณฑลพายัพชอบใช้แต่เทียนกับเข้าตอก ดอกไม้ รูปหาใครใช้ไม้ ที่ผิดกันเช่นนั้น สันนิษฐานว่าเดิมเห็นจะเป็นด้วยในท้องถิ่นหาของซึ่งลดยี่มิใคร่ได้สะดวกเหมือน ๓ สิ่งที่คงใช้อยู่ จึงมักลดยี่สิ่งหนึ่ง แล้วก็เลยติดเป็นประเพณีมา แต่เครื่องนมัสการของหลวงยังคงใช้ของ ๔ สิ่ง ตามแบบอยู่จนทุกวันนี้ ”

รูป ที่คนทั่วไปในย่านภาคกลางได้ใช้เป็นสิ่งหนึ่งในเครื่องบูชา ดังพระอธิบายที่ได้คัดมาแสดงไว้นี้ ถ้าจะถามว่ามีขึ้นแต่เมื่อใดในสยามประเทศนั้น ยังไม่มีคำตอบเพราะไม่ปรากฏหลักฐานรูปเก่าที่สุดเหลืออยู่ ทั้งนี้เนื่องด้วยรูปเป็นของที่ทำขึ้นสำหรับจุดไฟและควัน รูปแต่ละดอกถูกเผาให้มอดไหม้เป็นถ้ำและสูญสลายไปในที่สุด จึงไม่เหลือหลักฐาน

ปรากฏให้เห็น

ว่าด้วยความนิยมใช้รูปเป็นเครื่องบูชาอย่างหนึ่ง สำหรับหมู่ชนในภาคกลาง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมด้านคติความเชื่อประการหนึ่งนี้ ปรากฏหลักฐานชี้ให้เห็นได้ว่า ความนิยมใช้รูป มีและแพร่หลายอยู่แล้วในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ โดยเฉพาะในแคว้นสุโขทัย ปรากฏได้รับการอ้างอิงไว้ในศิลาจารึกบางหลักที่สร้างขึ้นระหว่างสมัยนั้น ดังศิลาจารึกวัดบางสนุกที่ได้รับการจารึกขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช ๑๘๘๒ ความบางตอนว่าด้วยรูปรวมอยู่ในบรรดาเครื่องบูชา แต่สมัยนั้น ดังนี้

“ทั้งชั้นหมากเงิน ชั้นหมากทอง จ้อง ครอบรอบรอบด้วย เสี่ยงพาทย์ เสี่ยงกลอง แลขับเข้าดอก ดอกไม้ ได้เทียน รูป จันท์ (น้ำ) มันหอม ค่อมตนนบบาทเบญจางค์ทั้งนั้น เว้น ให้เป็นพุทธรูปฯ”

ความที่ปรากฏบนศิลาจารึก ณ วัดบางสนุก ดังที่คัดมาแสดงนี้ ควรกล่าวได้ว่าเป็นลายลักษณ์หลักฐานเก่าที่สุดที่หาได้ในปัจจุบันได้อ้างถึงเครื่องบูชาชนิดหนึ่งที่เรียกว่ารูปหรือรูปจันท์ มีใช้กันอยู่แล้วสมัยสุโขทัย

ว่าถึงคุณลักษณะและคุณสมบัติของรูป เมื่อสมัยสุโขทัย น่าจะไม่สู้ต่างไปจากรูปที่ใช้กันต่อมาภายหลัง ทั้งนี้ พิจารณาคุณสมบัติของรูปสมัยนั้นได้จากศิลาจารึกสมัยสุโขทัย บางหลักในเวลาต่อมา ดังศิลาจารึกสมณภูมิที่ได้ทำขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช ๑๔๑๒ ดังนี้

“ดับหนทางแต่เมืองสุโขทัย มาถึงจอมเขาน้ำงาม หนักหนาแก่กม สองขอกหนทาง ย่อมดั่งกลปพฤษีไสรเมย วยลดดอกไม้ ตามได้เทียน ประทีป เผารูปหอมตระหลบทุกแห่ง ปลุกรง ปรากฏทั้งสองปลากหนทาง ย่อมเรียงชั้นหมาก ชั้นพลู บูชาพิลมะระบำเดิน เล่นทุกฉัน”

สาระของรูปดังกล่าวในศิลาจารึกหลักนี้ แสดงให้เห็นว่า รูป เมื่อสมัยนั้นมีคุณสมบัติเป็นของหอม เมื่อจุดให้ติดไฟหรือเผาาก็เกิดควันกลิ่นหอมตลบไปในบริเวณนั้น ดังรูปในปัจจุบันก็มีคุณสมบัติที่หน้าจะไม่ต่างไปจากกัน

อนึ่ง ในพระอริยาบถว่าด้วยเครื่องบูชา ของสมเด็จพระมหาพรตราชานุกาฬ ดังอ้างแล้วข้างต้นมีข้อความที่ควรสังเกตในพระอริยาบถ ตอนหนึ่งว่า

“ส่วนไทยข้างเหนือ เช่นมณฑลพายัพ ชอบใช้แต่เทียนกับเข้าดอก ดอกไม้รูปหาใช้ไม่”

ความตอนนี้นำทรงอธิบายโดยทางสันนิษฐานก็ตาม แต่ความที่ทรงสันนิษฐานขึ้นนี้ คงอาศัยหลักฐานจากศิลาจารึกวัดพระยืน จังหวัดลำพูน ที่ได้ทำขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช ๑๕๑๓ ภายหลังศิลาจารึกเขาสมณภูมิหลักที่ได้อ้างมาแล้ว เพียง ๑ ปี เนื้อความในศิลาจารึกหลักนี้ พรรณนาว่าด้วยมูลเหตุอาราธนาพระสุมนมหาเถร จากแคว้นสุโขทัยขึ้นไปประดิษฐานพระพุทธรูปศานนิกายลังกาวงศ์ ยังแคว้นล้านนา ในรัชสมัยพระเจ้ากือนา ความบางตอนในศิลาจารึกวัดพระยืนได้อ้างถึงเครื่องบูชาตามขนบนิยมและธรรมเนียมที่ถือกันหมู่ชาวล้านนาแต่สมัยนั้น ดังนี้

“วันนั้น ท่านตนพญาธรรมิกราช บริหารผุ่ราช โยธามหาชน พลลูกเจ้าลูกขุน มนตรีทั้งหลาย ยายกันให้ถือ กระทงเข้าดอก ดอกไม้ ได้เทียน ดีพาทย์ ดังพิณ ข้อง กลองปี่สรไน พิสนธนูไชย ทะเทียด กาทล แตรสังข์ฆาน กังสดาล มรทงค์ ดงเดือด เสี่ยงเลิศ เสี่ยงก้อง อีกทั้งร้องโห่ฮื้อ ดาสะท้านทั่วทั้งนครทริภุญไชยแล จึงรับพระมหาเถรเปนเจ้า อัญเชิญเข้ามาในพระพิหาร โอยทาน เว้นทั้งกุฎีสถาน อาวาสนี้แก่พระมหาเถรเปนเจ้านั้น”

ความบางตอนในศิลาจารึกดังกล่าวแสดงให้เห็นได้ชัด ระบุให้ทราบได้ว่า เมื่อสมัยต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ โดยเฉพาะในรัชสมัยพระเจ้าเชียงใหม่ กือนา **“รูปยังหาใช้ไม่”** ในหมู่ศาสนิกชนล้านนา สมดังการสันนิษฐานและพระอริยาบถในสมเด็จพระมหาพรตราชานุกาฬ ดังแสดงไว้แต่ข้างต้น

ถัดจากสมัยสุโขทัยลงมาถึงสมัยอยุธยา รูปเป็นสิ่งที่อยู่ในความนิยมแพร่หลายมาก อาจกล่าวได้ว่าติดเข้าอยู่ในขนบนิยมสำหรับพิธีกรรมต่างๆอย่างหนึ่งที่ขาดมิได้ดังอุทาหรณ์เรื่องหนึ่งพึงเห็นได้จากวรรณกรรมสมัยอยุธยาตอนต้น คือลิลิตพระลอ อ้างถึงรูปขึ้นไว้ในตอนที่นางเพื่อนกับนางแพงตั้งพิธีเชิญปู่เจ้า เช่นนี้

“@ มัจจะอาราธนาปู่เจ้า กรพระนมตั้งเกล้า กราบไหว้ทั้งหลายฯ”

@ ปราชญ์ชาวดอกดอกไม้ ถวายรูปเทียนทองไหว้ กราบเกล้าสดุดีฯ”

ยังในสมัยอยุธยาตอนกลาง มีวรรณกรรมบางเรื่องได้อ้างถึงรูปที่ได้ใช้เป็นเครื่องบูชาในพิธีกรรมอีกด้วย สมุทรโฆษคำฉันท์ ตอนที่นิพนธ์พระมหาราชครู ซึ่งรจนาขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พรรณนาว่าด้วยหมอมเฒ่า

ทำพิธีบวงสรวงไม้ไทร โดยความว่า

“@ หมอเฒ่าถึงก่อนน้ำพล ยังดันตุ่มตน

สำคัญแล้วเข้าบูชา

@ เทียนธูปธงจักรมสลา เหล้าเข้าเนื้อปลา

ประดับด้วยภูษากาญจน์ ”

ความต้องการใช้ธูปเป็นเครื่องบูชาคงมีมากขึ้นตามโอกาสและจำนวนผู้ใช้ โดยเฉพาะในกรุงศรีอยุธยา ย่านกลางแห่งการพาณิชย์ที่สำคัญยิ่งของราชอาณาจักร ได้มีการผลิตธูปเชิงพาณิชย์การ และเป็นอุตสาหกรรมพื้นบ้านประเภทหนึ่งในสมัยนั้นด้วย หลักฐานเช่นนี้พึงทราบได้จากเอกสารสมัยอยุธยาตอนปลาย เรื่องคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม ตอนที่ว่าด้วยย่านการทำของใช้และการค้าบริเวณชานกรุงศรีอยุธยา ต่อไปนี้

“บ้านริมวัดพร้าว พวกพราหมณ์แลไทย ทำแป้งหอม น้ำมันหอม กระแจะ น้ำมัน ธูปกระแจะ ธูปกระดาด แลเครื่องหอมทาสาย ๑”

ครั้นสิ้นสมัยอยุธยา กรุงรัตนโกสินทร์ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นราชธานีแห่งสยามประเทศต่อมา คตินิยมใช้ธูปเป็นเครื่องบูชาที่มีมาแต่กาลก่อน ยังเป็นสิ่งที่ยอมรับและนิยมใช้กันต่อมาโดยลำดับ

คตินิยมใช้ธูปเป็นเครื่องบูชาเมื่อสมัยต้นกรุงแม้ไม่มีประจักษ์พยานทางวัตถุเหลืออยู่ แต่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรขึ้นไว้ในวรรณกรรมหลายเรื่องในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ดังเรื่องขุนช้างขุนแผน มีความตอนหนึ่งว่าด้วยการเทศน์มหาชาติ ที่วัดป่าเลไลยก์ ดังนี้

“ครานั้นเจ้ากัณฑ์เทศน์

ลุกขึ้นตื่นนอนแต่ก่อนไก่

ขนของเครื่องกัณฑ์สนั่นไป

ถึงวัดป่าเลไลยก์ได้อรุณ

เครื่องกัณฑ์ตั้งพานในการเปรียญ

จุดธูปเทียนไหว้พระอยู่กรุ่นกรุ่น

ซีตันให้ศีลบอกส่วนบุญ

แล้วว่าจุนถนอมบูชาไป”

ยังในวรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งที่พึงอ้างเป็นอุทาหรณ์ให้เห็นคตินิยมใช้ธูปต่อไปในที่นี้ คือนิราศพระแท่นดงรัง ลำนวนสามเณรกล่น บุตรพระสุนทรโวหาร (ภู่) ดังนี้

“เข้าประตุณแผ่นพระแท่นตั้ง

เหมือนบัลลังก์แลจรัสศรี

ก่อนโลหิตติดเห็นเช่นบาลี

อยู่ข้างที่แท่นพระเจ้าเข้านิพพาน

จุดเทียนธูปบูชาพระ

นิมมานะนั่งคิดพิจารณา

ขอเดชพระมหาโลกาจารย์

เปนประธานทั้งพระแท่นแผ่นศิลา”

คตินิยมใช้ธูปจุดไฟให้เกิดควันเป็นเครื่องบูชาสิ่งหนึ่งในกาลต่อๆมา จนกระทั่งถึงกาลปัจจุบัน ก็เป็นดังเช่นที่ได้ใช้ได้เห็นและรู้กันอยู่ ซึ่งไม่จำเป็นต้องการอธิบายเพิ่มเติม

ส่วนสาระสำคัญของธูปที่ควรทราบต่อไป คือความเข้าใจคำว่าธูป ซึ่งคำนี้แม้เป็นคำที่ชนชาวไทย รู้จักและใช้คำนี้มานานดัง ประวัติการณที่ลำดับให้ทราบแต่ข้างต้นแล้วก็ตาม แต่คำว่าธูปนี้มีได้เป็นคำไทย เป็นคำที่ยืมมาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ซึ่งคำว่าธูปนี้มีมาแต่ ธูปน ธูปโต หรือ ธูปายติ แปลว่า การอบหรือรมควัน คำว่าธูปจึงมิได้หมายถึงวัสดุมีกลิ่นหอมที่ทำขึ้นเป็นดอกยาวๆ ใช้จุดไฟให้เกิดควัน แต่ธูปเป็นคำกริยาทั้งนี้ชื่อว่าการอบหรือรมควัน ย่อมหมายถึง งานที่ทำขึ้น การที่คนไทยยืมคำว่า ธูป มาใช้เรียกวัสตูมีกลิ่นหอมทำเป็นดอกยาวๆนี้ ก็น่าจะใช้โดยปริยายโดยเอาคำกริยากลับเป็นนามเสียตามอำเภอใจ ที่กล่าวเช่นนี้ก็เนื่องในประเทศอินเดียก็ดี ในสาธาณรัฐลังกาก็ดี ไม่มีเครื่องหอมชนิดที่ทำเป็นดอกยาวๆ ดังมีในสยามประเทศ ใช้จุดไฟ ให้มีควันหอมมาแต่กาลก่อนเลย คำว่าธูป จึงหมายถึงการอบหรือรมควัน เช่น ธูปเปติ คือ อบ หรือรมควันด้วยน้ำมัน เท่านั้น ดังนั้นการที่คนไทยใช้คำว่า ธูป เรียกของหอมชนิดหนึ่งทำด้วยผง ไม้และเครื่องหอมพอกกับก้านไม้เล็กๆ เป็นดอกยาวๆเป็นเครื่องบูชาคู่กับเทียนนั้น น่าจะเป็นมาโดยปริยายและอนุโลมตามธรรมเนียมสยามประเทศ

อนึ่ง ธูป ที่คนไทยใช้บูชาเป็นเครื่องบูชา ควรสันนิษฐานว่าเป็นของชาวจีนทำขึ้นก่อนเรียกว่า “เซียง” (แต่จิ๋ว) ภายหลังพ่อค้านำเข้ามาสู่สยามประเทศในลักษณะสินค้านำเข้าชนิดหนึ่ง คนไทยในภาคกลางและภาคใต้มีโอกาสรู้จัก และได้ใช้ธูปเป็นเครื่องบูชาก่อนคนในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้เนื่องด้วยภาคดังกล่าวอยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินไกลฝั่งทะเล พ่อค้าที่นำสินค้าบรรทุกเรือมา

โดยทะเล ย่อมนำสินค้าไปให้ถึงมือผู้ประสงค์ซื้อไม่สู้ง่าย สำหรับผู้ที่ตั้งบ้านทำเมืองอยู่ไม่ไกลฝั่งทะเล หรือตามแม่น้ำ ต่างที่พ่อค้าชาวจีนสามารถนำเรือสำเภาเข้าไปในระหว่างแผ่นดิน ได้ไกล ดังที่แคว้นสุโขทัย เป็นต้น คนที่อยู่ตามย่านเช่นนี้ จึงมีโอกาสรู้จักและใช้รูปก่อน

ปัจจุบัน รูปที่ใช้กันอยู่ทั่วไป มีอยู่ ๒ ประเภทด้วยกัน คือ รูปจีนประเภทหนึ่ง กับรูปไทย หรือเรียกกันทั่วไปว่า รูปหอม อีกประเภทหนึ่ง รูปทั้ง ๒ ประเภทนี้มีลักษณะคล้ายๆ กัน รูปจีนดอกเล็กและยาวไม่สู้มีกลิ่นหอม รูปไทยดอกอวบกว่าแต่มีกลิ่นและมีกลิ่นหอมมาก เรียกกันว่ารูปจันทร์ข้าง รูปกระแจะข้าง

การทำรูป จัดเป็นงานหัตถกรรมชนิดหนึ่งที่ต้องใช้ฝีมือและความชำนาญไม่น้อยสมัยก่อนๆ การทำรูป และการปั้นรูปหอม จัดเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งของลูกผู้หญิง ในครอบครัวที่มีฐานะดีหรือสำหรับกุลสตรีในวัง ทั้งนี้ เนื่องด้วยการทำรูปหรือปั้นรูปขึ้นใช้เอง ย่อมมีคุณภาพดี โดยเฉพาะกลิ่นที่ทำให้หอมเป็นพิเศษได้ตามต้องการกว่ารูปทั่วไปที่ทำไว้อขาย ซึ่งมักเอาเปรียบตามชั้นเชิงผู้ค้าโดยลดหรือลดของหอมบางอย่างที่ควรประสมลงในผงรูปทำให้ต้นทุนต่ำ ดังนั้นกลิ่นของรูปที่ทำขายจึงหอมสู้รูปหอมทำขึ้นใช้เองไม่ได้

รูปหอมของไทย ประกอบด้วยเนื้อรูป ของหอม เชื้อเหนียวและก้านรูป นำมาทำรูป เป็นดอก เป็นดอก โดยมีขั้นตอนดังโบราณวิธีปั้นรูปที่พึงทราบได้เป็นลำดับๆ ดังต่อไปนี้

รูปแต่ละดอก ทำขึ้นด้วยเนื้อรูป มีลักษณะเป็นผง เนื้อรูปอย่างดินนิ่มใช้ไม้จันทน์ นำมากรางด้วยบั้ง ทำให้เป็นผง ส่วนรูปอย่างรองลงมาหรือชนิดที่ทำขึ้นเพื่อจำหน่าย อย่างสินค้าทั่วไป มักใช้ขี้เลื่อยไม้สัก นำมาร่อนเอาแต่ผงละเอียด ใช้ทำเป็นเนื้อรูป

ของหอมต่างๆ ที่ใช้ประสมกับเนื้อรูปทำให้เกิดกลิ่นหอมเมื่อจุดเอาควัน ประกอบด้วยชุลุดบด จันทน์ ชะมด ผิวมะกรูด อบเชย จันทน์ขาว กายานปน เป็นต้น

เชื้อเหนียว คือวัสดุที่มีคุณสมบัติเป็นเมือกเหนียว ใช้สำหรับประสมกับเนื้อรูปและของหอมต่างๆ ให้เกาะกัน และจับติดกับไม้ก้านรูปเมื่อปั้นทำเป็นดอกแล้ว เชื้อเหนียวนี้ได้จากเปลือกไม้และเมล็ดพืชบางชนิด เช่น เปลือกโสม เมล็ดจันทน์เหนียว เป็นต้นภายหลังช่างปั้นรูปไทยเปลี่ยนไปใช้ “โกบ๊ะวะ” คือ ตัวเหนียวชนิดหนึ่ง ที่ช่างทำรูปชาวจีนนิยม

ใช้ประสมเนื้อรูปให้เหนียวจับแกนไม้หรือก้านรูปได้แน่นดีมาก “โกบ๊ะวะ” เป็นของนำเข้าจากประเทศจีนและใช้ในการทำรูปจีนจำหน่ายทั่วไป ปัจจุบันช่างทำรูปหอมหรือรูปไทยมักใช้ “โกบ๊ะวะ” ประสมกับเนื้อรูปแทนการใช้เนื้อโสมจากเปลือกโสม และเมล็ดจันทน์เหนียว เพราะคุณภาพดีกว่าและสะดวกกว่า

ก้านรูป คือส่วนที่เป็นแกนไม้รับเนื้อรูป ซึ่งจะได้พื้นหรือหุ้มทำเป็นดอกรูปยาวประมาณ ๓ ใน ๕ ของแกน ไม้หรือก้านรูปนี้ ก้านรูปหรือไม้ก้านรูปทำจากไม้ไผ่ตง นำมากรีดออกเป็นซี่ เล็กๆ ยาวประมาณ ๒๕ ถึง ๓๐ เซนติเมตร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าต้องการจะทำรูปดอกยาวหรือดอกสั้นซี่ไม้ไผ่แต่ละซี่มักเหลาให้ขึ้นเหลี่ยมไปตามยาวของก้าน แล้วสงให้หมดเลี่ยนทำเป็นก้านรูปที่เรียบเกลี้ยงเมื่อจับจะไม่สะดุดมือ

เมื่อเตรียมวัสดุและอุปกรณ์สำหรับทำรูป ดังกล่าวพร้อมแล้ว ก็ถึงขั้นดำเนินการทำรูปขึ้นเป็นดอก เป็นดอกวิธีทำดอกรูปนี้ เรียกตามภาษาช่างทำรูปว่า “**พันรูป**” หมายถึง กิริยาที่เอาเนื้อรูปหุ้มก้านรูป แล้วคลึงเนื้อรูปให้ติดรอบก้านรูป ทำเป็นดอกรูป

การพันรูปหอมด้วยโบราณวิธี แบ่งงานเป็น ๒ ตอนด้วยกัน ตอนแรกเป็นการเตรียมทำ “**แกนรูป**” ตอนหลังเป็นการพันทำดอกรูป

รูปหอมหรือรูปไทยแต่ละดอก ต้องมีแกนรูปสำหรับให้เนื้อรูปที่นำมาพองจับติดเป็นดอกรูป การเตรียมแกนรูป ทำโดยเอาไม้ก้านรูปซึ่งเหลาเตรียมไว้หลายๆ ก้าน รวมกันประมาณ ๑ กำมือ ชุปก้านรูปลงในแป้งเปียกใสๆ ให้ก้านรูปติดแป้งเปียกจากปลายไม้ขึ้นมาทางโคนประมาณ ๓ ใน ๕ ส่วน จึงนำไม้ก้านรูปนี้ กลือกบนผงจันทน์ หรือผงขี้เลื่อยไม้สักที่เกลี่ยเตรียมไว้บนหลังม้าไม้ คลึงไม้ก้านรูปแต่ละก้านกลับไปมาให้ติดผงไม้นั้นจนทั่ว แล้วเอาไปตากแดดให้แห้งสนิท จึงเก็บรวมไว้สำหรับพอกเนื้อรูปพันทำเป็นดอกต่อไป

การพันทำดอกรูป ต้องมีอุปกรณ์สองสามอย่างประกอบการพัน อุปกรณ์ที่สำคัญ คือกระดานชนวนทำด้วยแผ่นหินชนวนแท่งแผ่นหนึ่ง ไม้ขนาดหน้ากว้าง ๓๐ ยาว ๖๐ เซนติเมตร สูงประมาณ ๑๕ เซนติเมตรตัวหนึ่ง กับขัน ๑ ลูกใส่น้ำสะอาด

เมื่อจะพันรูป แรกทีเดียวต้องเอาผงจันทน์หรือผงขี้เลื่อย ประสมเข้ากับเครื่องหอมต่างๆ ใส่จันทน์เหนียว หรือ

โกบัวะอย่างใดอย่างหนึ่ง เติมน้ำสะอาดเล็กน้อย เคล้าแล้ว นวดสิ่งต่างๆที่ประสมรวมไว้นี้ให้เข้ากัน จนเป็นเนื้อรูปที่ เหนียวพอเหมาะจะพอกและติดแกนรูปได้

ต่อไปคือวิธีปั้นรูป เริ่มด้วยเอาแกนรูปก้านหนึ่งวาง ตามยาวหน้ากระดานชนวน ซึ่งใช้น้ำลูบให้เปียกไว้ก่อน ใช้น้ำ เล็กน้อยลูบให้ทั่วแกนรูป ทำให้แกนรูปชุ่มน้ำนิดหน่อย จึง หยิบเนื้อรูปด้วยนิ้วกลาง นิ้วชี้และนิ้วหัวแม่มือรวมเข้าด้วยกัน แล้วพอกเนื้อรูปลงไปตามยาวของแกนรูป โดยรูดเนื้อรูป จากโคนแกนรูปไปจนสุดปลายแกน แล้วยกแกนรูปกลับเอา ด้านล่างขึ้น จึงพอกและรูดเนื้อรูปทับไปตามยาวของแกนดัง คราวแรก จากนั้นก็ปลักแกนรูปที่พอกเนื้อรูปไว้ทั้งสอง ด้านให้หลุดจากกระดานชนวน แล้วใช้ฝ่ามือปั้น คือ อากา รคลึงแต่งเนื้อรูปให้เป็นดอกกลมยาวโดยทำให้โคนดอกเรียว รับกับก้านรูป ตอนปลายโตผายออกเล็กน้อย จึงหยิบรูปเอา ปลายตั้งลงกระทุ้งปลายดอกรูปลงเบาๆกับหน้ากระดานชนวน เพื่อแต่งปลายดอกให้ตัดเรียบ จึงเสียบโคนก้านรูปลงบน หน้าผ้าไม้ที่เจาะทำเป็นรูๆ ไว้ปักรูปโดยเฉพาะ แล้วยกออกไปตากแดดให้รูปแห้งสนิท

เมื่อตากรูปแห้งดีแล้ว จึงเก็บรวบรวมเอามาชุบสี ให้ติดโคนก้านรูป ซึ่งนิยมใช้สีแดงเป็นพื้น การชุบสีก้านรูปนี้ ช่างทำรูปบางแห่งทำต่อภายหลังตากรูปแห้งสนิทแล้ว แต่ช่างบางแห่งชุบสีก้านของแกนรูปก่อนนำมาพันก็มี อย่าง หลังนี้มีข้อเสีย คือ ถ้าไม้แกนรูปผิวนูน น้ำ สีที่ชุบไว้จะตก ติดมือและอาจลามซึมไปติดเนื้อรูปทำให้ผิวรูปไม่งามได้

รูปทำสำเร็จแล้วนี้ โดยเฉพาะรูปหอมที่ต้องการ กลิ่นควันหอมมาก ก็จะเอาใส่ลงใน “หีบร่ำ” ร่ำด้วยเครื่อง

หอมต่างๆให้กลิ่นกำซาบติดเนื้อรูปเพิ่มขึ้นอีกหลายๆครั้ง ก่อนที่จะใช้ หรือรวมห่อนำออกวางขายต่อไป

รูปหอมหรือรูปอย่างไทยที่เป็นของทำขึ้นใช้เองก็ดี ทำเป็นสินค้ามาแต่ก่อนก็ดี หรือรูปที่พึงเห็นและใช้อยู่ใน ปัจจุบัน มีอยู่ด้วยกัน ๓ ขนาดคือ

รูปยาว ขนาดดอกรวมทั้งก้านดอกยาวประมาณ ๓๐ เซนติเมตร กลิ่นไม่สู้หอม เพราะใช้รูปจีนทำเป็นแกนรูป

รูปสั้น ขนาดดอกรวมทั้งก้านดอกยาวประมาณ ๒๐ เซนติเมตร กลิ่นหอมมาก รูปสั้นนี้บางที่เรียกว่า รูปจันทร์ หรือรูปกระแจะ ก็เรียก

รูปสั้นเล็ก ขนาดดอกรวมทั้งก้านดอกยาวประมาณ ๑๕ เซนติเมตร เป็นรูปที่ขนาดเล็กกว่ารูปทั้งสองขนาดแรก มีกลิ่นหอมมาก มักใช้จุดปักเครื่องสังเวย เครื่องเล่น เป็นต้น

ธรรมเนียมการใช้รูปทั่วไป คือใช้จุดเป็นเครื่องบูชา พระพุทธรูป ให้เกิดวันหอมเป็นพุทธรูชา จุดบูชาเทวดา ตามความเชื่อเนื่องมาจากลัทธิพราหมณ์ในพิธีกรรมต่างๆ จุดบนบานลึงค์ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆตามคติความเชื่อของชาวบ้าน เป็นต้น

ปัจจุบันสภาพความเป็นอยู่แต่ละครอบครัวเปลี่ยน ไปกว่ากาลก่อน จากการรู้จักทำกินทำใช้เอง เปลี่ยนไป เป็นการซื้อเขากินซื้อเขาใช้ ดังนั้นการทำรูปหอมขึ้นใช้เองใน อดีตกาล จึงกล่าวได้ว่าเป็นตำนานไปแล้ว ผู้ที่ต้องการใช้รูป จึงนิยมซื้อรูปหอมที่มีผู้จัดทำจำหน่าย สะดวกดีกว่า รูป หอมและการฟื้นฟูโดยโบราณวิธีซึ่งเป็นภูมิปัญญาไทยอย่าง หนึ่ง จึงนับวันแต่จะมีผู้น้อยตัวลงไปเป็นลำดับ

กระถางกรวย-ชูปะเพราเทียนแพ

รูปเทียนขมาศพ

เครื่องทองน้อยเครื่องห้า

ละครจำ

นายปัญญา นิตยสุวรรณ

ละครชาตรี เรื่องมโนห์รา ตอนพระสุนทรเลือกคู่

ล

ละครของไทยมีหลายประเภท เช่น ละครจำ คือ ละครที่มีการรำเป็นหลัก ได้แก่ละครชาตรี ละครนอก ละครใน ละครดึกดำบรรพ์ ละครพันทาง ละครเสภา และ ละครร้อง คือละครที่ดำเนินเรื่องด้วยการร้องเพลง ละครพูด คือละครที่ดำเนินเรื่องด้วยการพูด ละครพูดสลับลำ* คือละครที่ดำเนินเรื่องด้วยการพูดสลับกับการร้องเพลงและละครสังคีต คือละครที่ดำเนินเรื่องด้วยการพูดและร้องเพลง จะขอเล่าเรื่องละครจำทั้ง ๖ ชนิด ให้ทราบโดยสังเขปดังต่อไปนี้

ละครชาตรี

ละครชาตรี คือละครของไทยตามแบบฉบับที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นที่นิยมแพร่หลายอยู่ในจังหวัดภาคใต้ ในสมัยโบราณเข้าใจว่าคงจะแสดงแต่เพียงเรื่องมโนห์รา ชาว

ปักษ์ใต้ชอบพูดตัดพยางค์หน้าทิ้ง จึงเรียกว่าละครโนห์รา เมื่อละครโนห์รามาแพร่หลายในกรุงเทพฯ จึงมีผู้เรียกว่าละครชาตรี

เหตุที่เรียกละครชาตรีนั่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอธิบายว่า ละครแบบนี้แต่เดิมเป็นละครเร่ คือคณะผู้แสดงอพยพเร่ร่อนไปแสดงตามที่ต่างๆ เหมือนละครเร่ชนิดหนึ่งของอินเดียที่มีชื่อว่ายาตรา ต่อมาเพี้ยนมาเป็นชาตรี

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่าชาตรี หมายถึง พวกที่รู้เล่นกลต่างๆ ดังพระนิพนธ์ในสำนวนสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่มที่ ๒๑ ฉบับพิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภา พ.ศ.๒๕๑๕ หน้า ๘ ความว่า

“แต่ชื่อเรียกว่า “ละครชาตรี” นั้น ไม่ปรากฏทาง เมืองพัทลุง และนครศรีธรรมราช คงเป็นชื่อเรียกกันขึ้นใน กรุงเทพฯ เพราะเหตุใดจึงเรียกเช่นนั้น ได้แต่สันนิษฐาน ประกอบกับศัพท์ “ชาตรี” เช่นว่าเป็นชายชาตรี (ตามศัพท์ดู เหมือนจะแปลว่า ผู้เกิดในตระกูลดี) ซึ่งเข้าใจกันเป็นสามัญ ว่าเป็นพวกที่รู้เล่ห์กลต่างๆ ตามได้ยืงกล่าวกันมากี่ว่าพวก ละครชาตรีเป็นเช่นนั้น”

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา นริศรานุวัดติวงศ์ ทรงสันนิษฐานไว้ในหนังสือสารานุกรม เล่มเดียวกับที่อ้างแล้วในหน้า ๓๓ ความว่า

“ชื่อที่เรียก “ละครชาตรี” เห็นจะตั้งกันขึ้นในกรุงเทพฯ เป็นแน่ พวก “โนรา” นอกจากเล่นเรื่องแล้ว ก็มักเล่นแสดง วิชาควมเข้าด้วย มีการลุยไฟเป็นต้น เราจึงตั้งกัน เรียกชื่อ ละครพวกนั้นว่า “ละครชาตรี” หมายความว่า ละครมี เวทมนต์อย่างเดียวกับคำ “คงกะพันชาตรี” อันคำ “ชาตรี” นั้น องค์ธานี^๘ เอาหนังสือซึ่งสมาคมค้นวิชาประเทศไทย (สยาม สมาคมเก่า) เขาวินิจฉัยไว้ แต่กราบทูลอะไรไม่ได้ เพราะยัง ไม่ได้อ่าน อยู่ที่บ้านปลายเนิน”

พระยาอนุมานราชธน (ยง อนุมานราชธน) ให้ความ เห็นไว้ในบันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ เล่ม ๕ หน้า ๒๓๗ ความว่า

“คิดว่า “ชาตรี” หมายถึง “อยู่คง” ภาษาน่ามาจาก คำว่า “กษัตริ” โดยอ้างเหตุที่ว่าชาวอินเดียออกเสียงคำนี้เป็น “นัตรี” อยู่ และคำว่าชายชาตรีก็แปลว่า ชายนักรบ กรมหมื่น พทยาฯ ทรงเห็นว่า “ชาตรี” ไม่ใช่เป็นนักรบ แต่เป็น “อยู่คง” น่าจะมาจากคำว่า “สาสตร” จะเหมาะกว่า เพราะ “สาสตร” คือผู้รู้ศาสตร์เหมาะแก่ที่จะรู้วิชาอยู่คง”

นอกจากนี้ยังมีผู้สันนิษฐานว่าแต่เดิมละครชนิดนี้ เป็นเรื่องของกษัตริย์ จึงออกเสียงว่า กษัตริย์แล้วเพี้ยนมา เป็นนัตรี และชาตรีตามลำดับ

การที่ละครชาตรีจากภาคใต้เข้ามาเผยแพร่ในภาค กลางนั้น เริ่มตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีเป็นต้นมา กล่าวคือในปี พ.ศ.๒๓๑๒ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงยกทัพไป ปราบปรามเมืองนครศรีธรรมราช และจับตัวเจ้านคร^๙ (หนู) พา มายังกรุงธนบุรี พร้อมด้วยพวกละครชาตรี ต่อมาสมเด็จพระ

พระเจ้าตากสินมหาราชโปรดให้เจ้านครกลับไปเป็นเจ้า นครศรีธรรมราชตามเดิม และมีละครผู้หญิงเป็นเครื่อง ประดับเกียรติยศ ครั้น พ.ศ.๒๓๒๓ สมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราชทรงจัดงานฉลองพระแก้วมรกต จึงโปรดให้ละคร ชาตรีของเจ้านครศรีธรรมราชมาร่วมแสดงประชันกับ ละครผู้หญิง^{๑๐} ของหลวงด้วย มาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ.๒๓๗๕ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ละครชาตรีของภาคใต้จึงได้มาแพร่หลายในกรุงเทพฯ เนื่องจากในครั้งนั้นเจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) ซึ่ง ต่อมาได้เป็นสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ ได้ยกทัพ ไปปราบปรามหัวเมืองภาคใต้ บังเอิญในปีนั้นฝนแล้งเกิดข้าว ยากหมากแพง ชาวเมืองนครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา จึงขออพยพติดตามกองทัพขึ้นมานครุงเทพฯ ด้วย ในฐานะ ไพร่หลวงเกณฑ์บุญ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ชาวใต้เหล่านั้นตั้งบ้านเรือนอยู่ที่สนามกระบือเรียกกัน เป็นสามัญว่าสนามควายปัจจุบันคือบริเวณถนนหลานหลวง และ ถนนดำรงรักษ์ เนื่องจากชาวใต้ส่วนหนึ่งที่อพยพเข้ามาใน คราวนั้น มีพวกละครชาตรีตามเข้ามาด้วย จึงตั้งคณะละคร ชาตรีรับแสดงในงานต่างๆ และเป็นที่ยินยอมของคนกรุงเทพฯ เป็นลำดับ

การแสดงละครชาตรีในสมัยโบราณ จะเริ่มจากการ โหมโรงด้วยเครื่องดนตรีที่ประกอบด้วยปี่ ๑ เล้า โทน ๒ ใบ กลองชาตรี ๒ ใบ และฆ้องคู่ เมื่อโหมโรงเสร็จแล้ว ตัว นายโรงจะออกมาร้องไหว้ครูและรำชุดชาตรี ต่อจากนั้นจึงจะ แสดงเป็นเรื่องต่อไป เวลาแสดงนั้นตัวละครจะต้องร้องเอง ตัวละครที่ไม่มีบทแสดงและนั่งอยู่บนเวทีจะเป็นลูกคู่ร้องรับ และตีกรับไปด้วย โรงละครชาตรีในสมัยก่อนจะเปิดโล่ง ตลอดไม่มีม่านกัน ตรงกลางโรงค่อนข้างไปทางด้านใน จะตั้ง เตียงสำหรับตัวละครนั่งเวลาออกแสดง และมีเสากลางโรง เรียกว่าเสาของคลี ด้านขวาตั้งวงดนตรี ด้านซ้ายเป็นที่นั่งพัก ของตัวละครที่แสดงเสร็จแล้ว หรือก่อนออกแสดงก็จะนั่งพัก และเป็นลูกคู่ช่วยร้องเพลงและตีกรับไปด้วย ในสมัยโบราณ ละครชาตรีมีผู้แสดงเพียง ๓ คน คือตัวพระหรือตัวนายโรง ตัวนาง และตัวตลก บางท่านสันนิษฐานว่าละครชาตรีเป็นต้น

^๘ องค์ธานี คือ พระยารวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร (หม่อมเจ้าธานีนิวัต)

^๙ เจ้านคร คือ หลวงสิทธิยาเวรมหาดเล็ก (สันนิษฐานว่า ชื่อ หนู) ออกจากกรุงศรีอยุธยาไปรับราชการเป็นตำแหน่งปลัดและเป็นผู้รักษาราชการเมืองนครศรีธรรมราช ภายหลัง ได้กลับคืนไปครองเมืองนคร เป็นเจ้าชั้นตติมา นามขัติยราชนิกมสมมติมหิศวรวรย์ พระเจ้านครศรีธรรมราช เมื่อจุลศักราช ๑๑๓๕ (พ.ศ.๒๓๑๕)

^{๑๐} ละครผู้หญิง คือละครใน

เหตุของตึกตาละคร ๓ ตัว ที่ทำไว้สำหรับเก็บน เรียกว่า “ละครยก”

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้มีผู้คิดนำวิธีแสดงละครชาตรีแบบโบราณ มาผสมกับการแสดงละครนอก เรียกว่า ละครชาตรีเข้าเครื่อง หรือละครชาตรีเครื่องใหญ่ การแสดงแบบนี้มีฉากประกอบ และใช้วงปี่พาทย์บรรเลงประกอบการแสดง เพลงร้องก็เป็นแบบละครนอก แต่แทรกเพลงร้องทำนองชาตรีแบบเดิมเข้าไปด้วย ก่อนเริ่มแสดงจะมีการรำชาตรีตามแบบฉบับเพื่อเป็นการไหว้ครูแล้วจึงดำเนินเรื่องต่อไป เรื่องที่แสดงก็เพิ่มจากเรื่องมโนห์รา มาแสดงเรื่องต่างๆ ที่เคยแสดงละครนอกมาแต่ก่อน ตัวละครเพิ่มขึ้นมีจำนวนเท่ากับละครนอก เครื่องแต่งกายก็นำเครื่องแต่งกายของละครนอกมาแต่ง แต่ยังคงลักษณะของละครชาตรีแบบเดิมไว้ที่เครื่องประดับศีรษะ แทนที่จะสวมชฎาหรือมงกุฎ ก็สวมเทริดแบบละครชาตรีของเดิม

ปัจจุบันนี้การแสดงละครชาตรี ยังคงแสดงตามแบบที่ปรับปรุงในสมัยรัชกาลที่ ๖ แต่เครื่องแต่งกายเป็นแบบละครนอกคือ สวมชฎาและมงกุฎแทนเทริด เพลงร้องก็ไม่นิยมร้องทำนองชาตรีตามแบบเดิม

ละครนอก เรื่องสังข์ทอง ตอนนางมณฑาทาลงกระห่อม

ละครนอก

ละครนอก คือละครที่ชาวบ้านชายล้วนเป็นผู้แสดง มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา เหตุที่เรียกว่าละครนอก สันนิษฐานว่า คงจะเป็นเพราะละครนอกเป็นละครของชาวบ้านที่แสดงนอกเขตพระราชฐาน ตรงกันข้ามกับละครของพระมหากษัตริย์แสดงโดยผู้หญิงที่เป็นชาววังในเขตพระราชฐานมีชื่อว่า

ละครใน

สมัยโบราณละครนอกนิยมแสดงเรื่องเกี่ยวกับ กษัตริย์ หรือที่เรียกกันว่า เรื่องจักรๆ วงศ์ๆ จะแสดงเรื่องอะไรก็ได้ มิได้มีกฎเกณฑ์บังคับ แต่เมื่อเกิดมีการแสดงละครในของหลวงขึ้นมา จึงออกกฎบังคับมิให้ละครนอกนำเรื่องที่ละครในแสดงไปแสดงรวม ๓ เรื่อง คือ รามเกียรติ์ อิเหนา และอุณรุท

ละครนอกเป็นละครแบบชาวบ้าน ศิลปะการรำรำไม่งดงามเหมือนละครใน ภายหลังที่ผู้แสดงละครในสมัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งได้รับการฝึกหัดและร่ำร่ำอย่างประณีตงดงามมาแสดงละครนอก ทำรำของละครนอกจึงค่อยวิจิตรบรรจงขึ้น การแสดงละครนอกดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็ว มีการแสดงตลกขบขันแทรกอยู่ด้วยการแสดงตลกในบางครั้งก็ออกจะหยาบคายและพูดจาสองแง่สองง่าม เมื่อถึงช่องทางที่จะแทรกบทตลกได้ก็จะมีการติดตลกกันนานๆ จนคนดูพอใจหรือหมดสิ้นกระบวนที่จะเล่นตลกแล้วจึงจะกลับเข้าเรื่องต่อไป ตัวแสดงที่สมมติเป็นท้าวพญามหากษัตริย์และพระมเหสี เมื่อถึงคราวแสดงบทตลกกับเสนาข้าราชการ ก็ไม่ต้องคำนึงถึงชนบประเพณีการเข้าเจ้าเข้านายให้เคร่งครัด

จะมีการพูดจาล้อเล่นกันตามสบาย

เพลงร้องของละครนอกบางเพลงก็ใช้เพลงเดียวกับเพลงร้องของละครในได้แต่มีเพลงร้องที่เป็นของละครนอกโดยเฉพาะ ซึ่งละครในจะนำไปให้ร้องไม่ได้อยู่หลายเพลง เช่น เพลงช้างป้อนอก เพลงไถ่ป้อนอก เพลงไถ่ชาตรีนอก เพลงปิ่นตลิ่งนอก เพลงชมดวงนอก และเพลงร่ายนอก เป็นต้น เนื่องจากในสมัยก่อนละครนอกใช้ผู้ชายล้วนเป็นผู้แสดง เพลงที่บรรเลงจึงต้องให้ผู้ชายสามารถร้องได้สะดวก เรียกว่า

“ทางกรวด” หรือ “ทางนอก”^๑ ต่อมาเมื่อผู้หญิงแสดงละครนอกมากขึ้น ปี่พาทย์จึงเปลี่ยนเสียงมาบรรเลง “ทางใน” อันเป็นเสียงของละครในสืบมาจนกระทั่งทุกวันนี้

เหตุที่ผู้หญิงมาแสดงละครนอกเป็นเพราะว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชนิพนธ์บทละครนอกขึ้น ๕ เรื่อง คือ สังข์ทอง ไชยเชษฐา มณีพิชัย ไกรทอง และคาวี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งดำรง

^๑ ทางกรวด หรือ ทางนอก คือ เสียงที่ผู้ชายร้อง ใช้ปี่นอกบรรเลงในวง

พระอิสริยยศเป็นกรมหมื่นเจ้าภูบาลดิศทนต์ก็ทรงพระนิพนธ์เรื่อง สังข์ศิลป์ชัยถวายอีกหนึ่งเรื่อง จึงเป็นบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ รวม ๖ เรื่อง ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้หญิงที่เคยแสดงละครในมาแสดงละครนอกทั้ง ๖ เรื่องนี้ได้ ปัจจุบันนี้ผู้แสดงละครนอกมีทั้งชายจริงหญิงแท้ คือผู้ชายแสดงเป็นตัวพระ และผู้หญิงแสดงเป็นตัวนาง หรือผู้หญิงแสดงเป็นทั้งตัวพระตัวนางก็ได้ บางครั้งผู้แสดงก็เป็นผู้ชายทั้งหมดตามแบบของผู้แสดงละครนอกสมัยโบราณ

เครื่องแต่งกายของผู้แสดงละครนอก แต่เดิคงจะแต่งอย่างสามัญชน เว้นผู้แสดงที่เป็นกษัตริย์ จึงจะแต่งกายยืมเครื่องพระหรือตัวนายโง่งอย่างละครชาตรี ถ้าเป็นตัวยักษ์หรือลิงก็สวมหน้ากากหรือเขียนหน้าเพื่อให้ทราบว่าเป็นตัวอะไร สำหรับเครื่องแต่งตัวละครนอกที่แต่งแบบยืมเครื่องพระ นาง สวมชุด รัดเกล้า นั้น เป็นของที่ประดิษฐ์ขึ้นภายหลัง เป็นการเลียนแบบเครื่องแต่งกายของผู้แสดงละครใน ปัจจุบันนี้เครื่องแต่งกายของละครนอกกับละครในเหมือนกันทุกประการ

ละครใน เรื่องอิเหนา ตอนอิเหนาทรงม้ายกทัพ

ละครใน

ละครใน คือละครที่ผู้แสดงเป็นผู้หญิงล้วน สมัยโบราณละครในเป็นละครของพระมหากษัตริย์แสดงโดยสาวสรวด์กำนัลใน เรื่องที่แสดงมี ๓ เรื่อง คือ รามเกียรติ์ อิเหนา และอุณรุท

ศิลปะการแสดงละครใน เน้นความสำคัญที่การรำ รำอันอ่อนช้อยสวยงาม และท่าร่าที่ถูกต้องครบถ้วนตามกระบวนลีลาท่าร่า เนื่องจากละครในเป็นละครที่ผู้หญิงแสดงและเป็นละครของพระมหากษัตริย์แสดงอยู่ในเขตพระราชฐาน

จึงไม่มีการติดตลกหยาบคาย และมีการแบ่งชั้นวรรณะของตัวละครในเรื่องด้วย เพื่อเป็นการห้ามมิให้ชาวบ้านชายที่แสดงละครนอกมาหัดละครใน และนำไปแสดงนอกเขตพระราชฐาน จึงมีการห้ามมิให้ผู้อื่นนอกจากผู้หญิงในพระราชวังหัดละครใน ทั้งนี้ นอกจากพระมหากษัตริย์จะทรงเห็นว่าถ้าให้คนทั่วไปโดยเฉพาะผู้ชายหัดละครในได้ จะทำให้ศิลปะการแสดงละครในที่เป็นระเบียบแบบแผน และลีลาท่าร่าอ่อนช้อยงดงามเสียไป อีกประการหนึ่งละครในเป็นละครที่พระมหากษัตริย์โปรดให้นางในแสดงละครในพระราชพิธีต่างๆ ในเขตพระราชฐาน ถือเป็นเครื่องราชูปโภคอย่างหนึ่ง ซึ่งคนทั่วไปจะทำได้

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราชนิพนธ์บทละครนอกขึ้น ๖ เรื่อง และโปรดให้พวกละครในหัดแสดงละครนอกทั้ง ๖ เรื่องนั้น จึงเกิดมีประเพณีว่าตัวละครหญิงของหลวง เวลาจะแสดงในพระราชพิธี และต้องการแสดงอย่างถูกต้องตามแบบโบราณก็แสดงละครใน แต่ถ้าจะแสดงเพื่อความสนุกสนานก็แสดงละครนอก บทบัญญัติที่ห้ามชาวบ้านแสดงละครในคงจะค่อยๆ คลายข้อห้ามลงในตอนนี เพราะในเวลาต่อมาผู้ชายก็แสดงละครในได้ แต่ก็ต้องรักษาระเบียบแบบแผนของการแสดงละครในไว้อย่างเคร่งครัด

ในสมัยที่ยังไม่เกิดมีละครในมีแต่เพียงละครนอกนั้น ตัวละครนอกแต่งกายแบบชาวบ้านธรรมดา ครั้นเกิดมีละครในขึ้นมา ผู้แสดงละครในแต่งกายยืมเครื่องทั้งพระและนาง ตัวพระที่แต่งยืมเครื่องสวมเสื้อ เครื่องประดับศีรษะ ที่เรียกว่าศิราภรณ์ของตัวพระคือชฎา และปิ่นจุฬเห็จ ส่วนตัวนางสวมมงกุฎ รัดเกล้ายอด รัดเกล้าเปลวและกระบังหน้า

แต่เดิมนอกจากผู้หญิงล้วนๆ แสดงละครในแล้ว นักร้องและนักดนตรียังเป็นผู้หญิงอีกด้วย ปัจจุบันนี้ผู้ชายก็แสดงละครในได้ จะเป็นลักษณะที่ผู้หญิงแสดงเป็นตัวเอกผู้ชายแสดงเป็นตัวประกอบ หรือผู้ชายแสดงเป็นตัวเอกที่เรียกว่าตัวพระ เป็นการแสดงแบบชายจริงหญิงแท้ นักดนตรีผู้ชายบรรเลงประกอบการแสดงละครในได้ รวมทั้งนักร้องชายก็ขับร้องในบทของตัวพระ เช่นเดียวกับการแสดงละครนอกทุกประการ จะผิดกันก็แต่เรื่องที่แสดง และเพลงร้องเป็นบางเพลงที่กำหนดให้เป็นเพลงของละครในเท่านั้น เช่น เพลงซ้ำปิ่น โอ้ปิ่น ปิ่นดิลงใน ชมดงใน และรำยใน เป็นต้น

ละครดึกดำบรรพ์

ละครดึกดำบรรพ์ คือละครที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว จัดแสดงที่โรงละครชื่อ “ดึกดำบรรพ์” ของเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว.หลาน กุญชร) ผู้ชมจึงเรียกละครที่แสดงโรงนี้ว่า ละครดึกดำบรรพ์ตามชื่อโรงละครไปด้วย

เหตุที่จะเกิดละครดึกดำบรรพ์ เนื่องจากใน พ.ศ. ๒๔๓๔ เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว.หลาน กุญชร) มีโอกาสเดินทางไปยุโรป เห็นละครโอเปร่าที่ฝรั่งเศสเกิดความพอใจ ครั้นกลับมาถึงเมืองไทยจึงเล่าความถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ให้ทรงทราบ พร้อมทั้งทูลเชิญให้ทรงปรับปรุงการแสดงละครของไทยให้เป็นละครแบบโอเปร่าของฝรั่ง เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ มีตัวละครอยู่พร้อมแล้ว รับอาสาจะจัดสร้างโรงละครรวมทั้งการจัดทำฉาก และประดิษฐ์เครื่องแต่งกายตัวละคร สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ จึงทรงนำแบบแผนการแสดงละครในและละครนอกมาปรับปรุง โดยทรงคิดบทเพิ่มเติม และบรรจุเพลงร้องทำนองดนตรีขึ้นใหม่

ผู้ที่ร่วมในการปรับปรุงละครดึกดำบรรพ์ในครั้งนั้นคือเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ เป็นเจ้าของโรงละคร เจ้าของคณะละคร และเจ้าของเครื่องแต่งกายละคร สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงออกแบบฉาก ทรงควบคุมทางด้านศิลปะ แสง สี และเสียงประกอบการแสดงละคร และที่สำคัญคือ ทรงพระนิพนธ์บทละครเรื่องที่ใช้แสดงละครดึกดำบรรพ์ในสมัยนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงนำมาจากบทละครนอกและบทละครใน เช่น เรื่องอิเหนา สังข์ทอง มณีพิชัย เป็นต้น สำหรับบทละครแบบเดิมที่ขึ้นต้นบทว่า “เมื่อนั้น” หรือ “บัดนั้น” และ “มาจะกล่าวบทไป” ตลอดจนบทที่บรรยายอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด หรืออธิบายของตัวละครทรงตัดทิ้งไป คงเหลือแต่บทพูดที่แต่งเป็นกลอนสุภาพ บรรจุเพลงร้อง ตัวละครร้องเอง ถ้าถึงบทพูดที่ต้องดำเนินเรื่องให้รวดเร็ว หรือบทโต้เถียงกันก็ใช้บทพูดที่พูดกันธรรมดา ไม่มีทำนองร้อง แต่บทพูดมักมีคำสัมผัสต่อเนื่องไป ศิลปะการแสดงละครดึกดำบรรพ์ แสดงตามแบบละครนอกและละครในที่น่าเรื่องมาแสดง การ

แต่งกายของตัวละครแต่งแบบเป็นเครื่องพระนาง ผู้ที่คิดประดิษฐ์ลีลาท่ารำ และควบคุมการฝึกหัดละคร คือหม่อมเข้ม กุญชร ผู้คิดจัดวงดนตรีและควบคุมการบรรเลงคือ พระประดิษฐ์ไพเราะ (ตาด) ผู้ควบคุมฝึกหัดการขับร้องคือ หลวงเสนาหุริยางค์ (ทองดี) ดนตรีประกอบการบรรเลงละครดึกดำบรรพ์เป็นวงปี่พาทย์ไม้ نرم ตัดเครื่องดนตรีที่มีเสียงดังกังวานออกแล้วเปลี่ยนมาใช้เครื่องดนตรีชนิดอื่นแทน เช่น เปลี่ยนกลองทัดมาเป็นกลองตะโพน นอกจากนี้ยังเพิ่มเครื่องดนตรีขึ้นมาอีกอย่างหนึ่งคือฆ้องหุ่ย มี ๗ ลูก ๗ เสียง เวลาตีประกอบจังหวะจะตีแบบเว้นจังหวะ วงปี่พาทย์ที่ปรับปรุงขึ้นสำหรับบรรเลงประกอบละครดึกดำบรรพ์นี้จึงมีชื่อว่า “ปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์”

ส่วนการร้องเพลงนั้นก็เลือกบรรจุเพลงให้สมกับบท ถ้าตัวละครมีบทแสดงอารมณ์ฉุนเฉียว โกรธแค้นก็ร้องเพลงที่มีท่วงทำนองเร้าใจและจังหวะเร็วๆ บางเพลงที่ตามปกติก็ร้องค่อนข้างเร็วอยู่แล้ว แต่เมื่อนำมาร้องประกอบละครดึกดำบรรพ์ในตอนที่มีตัวละครมีอารมณ์รุนแรงยังร้องเร็วไม่เพียงพอก็ต้องให้เร็วยิ่งขึ้น เช่น เพลงร้าย เป็น “ร้ายดั้น” และ “ร้ายรูด” เป็นต้น

สิ่งสำคัญของละครดึกดำบรรพ์ ซึ่งเป็นของแปลกและใหม่สำหรับการแสดงละครของไทยคือ ฉาก ละครดึกดำบรรพ์จะมีฉากประกอบตามท้องเรื่อง นอกจากนี้ยังมีการทำกลไกประกอบให้สมจริงตามบท เช่น ฟ้ายแลบ ฟ้าย้อง ไฟไหม้ เป็นต้น ซึ่งต้องใช้ไฟฟ้าที่มีแล้วในสมัยนั้นเป็นเครื่องช่วย

ละครดึกดำบรรพ์แสดงครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๒ ในการรับพระราชอาคันตุกะ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและนับตั้งแต่นั้นมาก็โปรดให้บรรดาแขกเมืองที่เข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ได้ชมละครดึกดำบรรพ์ทุกครั้งในรัชสมัยของพระองค์

ละครพันทาง

ละครพันทาง คือละครแบบผสม เกิดสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นการนำเอาลีลาท่าทำและอธิบายของชนต่างชาติเข้ามาปรับปรุงกับท่าทำแบบไทย การแสดงละครชนิดนี้แต่เดิมเป็นการริเริ่มของเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง (เพ็ง เพ็ญกุล) ซึ่งเป็นผู้คิดนำเรื่องพงศาวดารของชาติต่างๆ มาแต่งเป็นบทละครสำหรับแสดง ส่วนมากจะมอบให้หลวงพัฒนพงศ์ภักดี (ทิม สุขยางค์) เป็นผู้แต่งบท อย่างไรก็ตามการแสดงละคร

ละครพันทาง เรื่องพระลอ ตอนพระลอตามไก่

แบบนี้ยังไม่ได้กำหนดชื่อแน่นอนลงไป โดยเปิดการแสดงที่โรงละครปรีณซ์เธียเตอร์ มีกำหนดแสดงเวลากลางคืนเดือนหงาย แต่แรกแสดงเดือนละหนึ่งสัปดาห์ หรือ ๗ วัน เรียกตามภาษาอังกฤษว่า “วิก” ภายหลังเพิ่มขึ้นเป็นเดือนละ ๒ สัปดาห์ ตั้งแต่ขึ้น ๘ ค่ำ ไปจนถึงแรม ๗ ค่ำ แต่คนที่มาชมการแสดงก็ยิ่งเรียกว่าวิกตามเดิม คำว่าวิกจึงติดปากคนในสมัยนั้นนำมาใช้เรียกโรงละคร โรงเก และโรงภาพยนตร์ว่า “วิก” สืบมาเป็นเวลานาน

ต่อมาผู้ที่กำหนดชื่อการแสดงละครแบบนี้ว่าละครพันทาง คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงปรับปรุงให้มีฉากประกอบการแสดงเช่นเดียวกับละครดึกดำบรรพ์ และปรับปรุงลีลาท่าร่ายของชนต่างชาติในบทของชนต่างชาติที่มีอยู่ในละครเรื่องนั้นๆ ตัวละครเป็นสามัญชนก็ปรับปรุงท่าทางอิริยาบถให้เป็นแบบสามัญชน เพลงร้องประกอบการแสดงและเพลงหน้าพาทย์ เป็นเพลงไทยเดิมที่เรียกว่า “เพลงภาษา” คือแสดงเรื่องเกี่ยวกับจีน ก็ร้องเพลงภาษาทำนองเพลงจีน เช่น เพลงจีนหลวง จีนหน้าเรือ จีนขี้มเล็ก เป็นต้น แสดงเรื่องแขกก็ร้องเพลงภาษาทำนองแขก เช่น แขกพราหมณ์ แขกหนัง แขกอะหวัง เป็นต้น ส่วนมากต้นเสียงกับลูกคู่จะเป็นผู้ร้องให้ผู้แสดงรำ แต่ก็มีบางเรื่องบางตอนที่กำหนดให้ตัวละครร้องเพลงเอง ดนตรีที่บรรเลงประกอบการแสดงใช้วงปี่พาทย์ไม้นวม และมีเครื่องดนตรีของต่างชาติที่นำเรื่องมาแสดงประกอบด้วย

ละครเสภา

ละครเสภา คือละครที่มีลักษณะคล้ายละครนอก นับตั้งแต่วิธีแสดง รวมทั้งเพลงร้องทำนองดนตรี ส่วนการแต่งกายมักไม่แต่งยืนเครื่อง ส่วนมากจะแต่งแบบพันทาง ข้อสำคัญคือจะต้องมีขับเสภาแทรกอยู่ด้วย จึงจะเรียกว่าละครเสภา มิฉะนั้นจะกลายเป็นละครนอก

เหตุที่จะเกิดละครเสภา ท่านผู้รู้เล่าว่ามี การขับเสภาเป็นเรื่องทำนองเล่นกันมาก่อน

เรื่องที่น่ามาขับเสภาและนิยมกันอย่างแพร่หลาย คือเรื่องขุนช้างขุนแผน การขับเสภาในสมัยโบราณนั้นไม่มีเครื่องดนตรีประกอบ นอกจากกรับที่ผู้ขับขยับประกอบแทรกแซงสอดสลับในทำนองขับเสภาเท่านั้น กรับที่ใช้ขยับในการขับเสภานี้เรียกว่า “กรับเสภา” ครั้นต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งโปรดสดับการขับเสภาเป็นอย่างยิ่ง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดวงปี่พาทย์เข้าบรรเลงประกอบการขับเสภา และโปรดให้แทรกเพลงร้องส่งให้ปี่พาทย์รับด้วย นอกจากนี้ยังมีการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบเหมือนอย่างการแสดงละครนอก ผิดกันแต่เพียงว่าไม่มีผู้แสดงออกมารายรำเท่านั้น การดำเนินเรื่องส่วนมากใช้ขับเสภา ตอนใดที่เป็นถ้อยคำรำพัน หรือบทที่ควรจะร้องเพลงก็ร้องเพลงอย่างละครนอกได้ ตอนใดที่เป็นบทเดินทางไปมาหรือรบกัน ปี่พาทย์บรรเลงเพลงเชิด การขับเสภาและร้องรับกับการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบเช่นนี้ ต่อมาก็วิวัฒนาการให้มีตัวแสดงออกมารายรำเพลงหน้าพาทย์ และร่ายตามบทร้องบทเสภา ครั้งแรกอาจจะเป็นเพียงตอนใดตอนหนึ่งที่เหมาะสมกับการที่จะต้องมีตัวแสดงส่วนในตอนบรรยายเหตุการณ์ต่างๆ ของเรื่องก็ไม่ต้องมีตัวแสดงออกมารายรำ การแทรกตัวแสดงออกมารายรำเป็นบางตอนในการขับเสภาดังกล่าวมานี้ ภายหลังจึงจัดให้ตัวละครออกมาแสดงตลอดทั้งตอนที่ขับเสภา แล้วก็แก้ไขปรับปรุงบทที่จะขับเสภาเปลี่ยนมาเป็นบทละคร มีการขึ้นต้นบทว่า “เมื่อนั้น” หรือ “บัดนั้น” โดยการนำเอาศิลปะการแสดงละครนอกมาเป็นแบบแผนดำเนินเรื่องโดยการร้องเพลงตามแบบเพลงละครนอกเป็นหลัก และขับเสภาเป็นส่วนประกอบในบางตอน ละครที่ปรับปรุงขึ้นนี้จึงมีชื่อว่า “ละครเสภา”

ประเพณีการให้ทานไฟในเดือนอ้าย และขนมเบี๊องในประเพณีของชาวนคร

นางเนาวรัตน์ (ทองรัมย์) พลเดช

ประเพณีการให้ทานไฟ เป็นประเพณีอย่างหนึ่งของ พุทธศาสนิกชน ในจังหวัดนครราชสีมา ที่ชาวเมืองได้ถือปฏิบัติมาตั้งแต่โบราณสืบต่อมาจนปัจจุบันนี้

การให้ทานไฟ หมายถึงการทำบุญด้วยไฟ หรือ ทำบุญด้วยความร้อน

เทศกาลของการให้ทานไฟ

ประเพณีการให้ทานไฟแต่เดิมทำในเดือนยี่ ภายหลัง มักทำในเดือนอ้ายต่อเดือนยี่ ปัจจุบันประเพณีการให้ทานไฟ นิยมมาจัดในช่วงเดือนมกราคม ส่วนวัดใดจะทำพิธีให้ทานไฟในวันใดนั้น แล้วแต่ทางวัดและอุบาสกอุบาสิกาจะตกลงนัดหมายกัน เนื่องจากจังหวัดนครราชสีมามีวัดมาก บาง

วันมีพิธีให้ทานไฟหลายวัดพร้อมๆกันส่วนทางกรุงเทพมหานคร มีพิธีให้ทานไฟที่วัดราชาธิวาส เป็นประจำทุกปี

พิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมการให้ทานไฟแต่เดิมนั้น เมื่อถึงวันที่มีอากาศเย็นที่สุด พุทธศาสนิกชนทั้งหลายพร้อมใจกันไปวัดตั้งแต่เช้าตรู่ ประมาณตี ๔ ตี ๕ ก่อกองไฟใหญ่ขึ้นในลานวัด ปูเสื่ออาสนะไถ่ล้างกองไฟ แล้วนิมนต์พระภิกษุสามเณรทั้งหมดในวัดมานั่งผิงไฟ เพื่อให้เกิดความอบอุ่น

ต่อมาประเพณีการให้ทานไฟมีวิวัฒนาการขึ้น กล่าวคือ ในวันประกอบพิธีนอกจากจะก่อกองไฟแล้วยังได้ประกอบอาหารคาวหวานตามระบบพื้นเมืองถวายพระ

ที่มาของประเพณีการให้ทานไฟ

สันนิษฐานว่าประเพณีการให้ทานไฟเกิดแต่ฤดูกาลดังกล่าวมานี้ อากาศหนาวเป็นเหตุให้ภิกษุสามเณรซึ่งมีเพียงจีวรบางๆ ผืนเดียวพ่นกายหนาวจัด และบรรดาภิกษุสามเณรที่ได้จากการบิณฑบาตเย็นชืดไม่มีรสชาต จึงคิดกันจะอุปัฏฐากภิกษุสามเณรให้ได้รับความอบอุ่นจากความร้อนของไฟ และได้ฉันภัตตาหารที่ปรุงขึ้นทันที่ทันใด เชื่อว่าคตินี้ยึดเอาเรื่องราวอันมีมาในชาดกขุททกนิกายเป็นมูล

ขุททกชาดกกล่าวถึง เรื่องเศรษฐีโกสิยะในแคว้นสักกะ กรุงราชคฤห์ สมัยพุทธกาล ว่าเป็นผู้มีทรัพย์ถึง ๘๐ โกฏิ มีข้าทาสบริวารนับพัน สร้างกุหาสน์กว้างใหญ่ สูงถึง ๗ ชั้น แต่เป็นคนตระหนี่จนกลายเป็นคนเห็นแก่ตัว ไม่เคยแบ่งปันสิ่งใดหรือบริจาคทานให้แก่ใคร ไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุสงฆ์ นักบวช ญาติมิตร หรือชาวเมือง รวมทั้งบุตรภรรยา

วันหนึ่งเศรษฐีโกสิยะเดินทางไปในเมืองราชคฤห์ เห็นชาวเมืองขายขนมเบื้องและมีผู้คนมาซื้อกินกันมาก เศรษฐีนี้ก็อยากกินขนมเบื้อง แต่ด้วยความตระหนี่ไม่ยอมเสียเงินซื้อ เมื่อกลับมาถึงบ้านความอยากทำให้สลดหดหู่จนไม่สบาย ภรรยาพยายามสอบถามสาเหตุของความเจ็บไข้ ที่แรกเศรษฐีโกสิยะไม่ยอมบอก เมื่อภรรยาจะยื่นคະยอมมากเข้า จึงบอกว่าอยากกินขนมเบื้อง ภรรยาก็หัวเราะพูดว่า เราจะทำขนมเบื้องสักมากมายเท่าใด เลี้ยงชาวเมืองทั้งเมืองก็ทำได้ เศรษฐีก็โกรธพูดว่าไปเลี้ยงคนอื่นทำไมกันสิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ ภรรยาก็บอกว่า ถ้าอย่างนั้นเราก็กินกันในครอบครัวก็พอ เศรษฐีก็แย้งว่า คนอื่นไม่เอากิน มีแต่ตัวเราเท่านั้นที่เอากิน ภรรยาก็ว่า ถ้าอย่างนั้นเราก็กินกันสองคนก็ได้ เศรษฐีก็ไม่ยอมอีก บอกว่า เจ้าไม่เอากินสักหน่อย ภรรยาอ่อนนอกอ่อนใจในความตระหนี่ของสามี จึงพูดตบท้าว ถ้าอย่างนั้นท่านทำกินคนเดียวเถิด เศรษฐีเกรงว่าถ้าทำกินที่บ้านชั้นล่างเพื่อนบ้านได้กลิ่นอาจจะเอากินแล้วมาขอบ้าง ตนก็จะเสียเงินโดยเปล่าประโยชน์ จึงบอกภรรยาให้เตรียมของทำขนมเบื้องบนกุหาสน์ชั้นที่เจ็ด

ขณะที่เศรษฐีโกสิยะกำลังทำขนมเบื้องอยู่นั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งประทับอยู่ ณ เขตวันมทิวหาร กรุงราชคฤห์ ทรงทราบด้วยพระญาณว่า เศรษฐีโกสิยะแสดงถึงความตระหนี่จนเกินเหตุเสียแล้ว จึงรับสั่งให้พระโมคคัลลานไปทรมานนิสัยเสียของเศรษฐี พระโมคคัลลานจึงกระทำ

อิทธิปาฏิหาริย์เหาะไปที่กุหาสน์ชั้นที่ ๗ ของเศรษฐี ยืนอยู่ที่ประตู เศรษฐีเห็นเช่นนั้นก็เกรงว่าพระโมคคัลลานจะมาขอขนมเบื้อง จึงออกปากไล่ แต่พระโมคคัลลานได้ทรมานเศรษฐีอยู่นาน จนเศรษฐียอมถวายขนมให้บ้าง พระโมคคัลลานจึงแสดงธรรมสั่งสอนถึงประโยชน์ของการให้ ในที่สุดเศรษฐีและภรรยาบังเกิดความเลื่อมใส จึงนิมนต์พระโมคคัลลานมารับอาหารที่บ้านของตน แต่พระโมคคัลลานไม่รับ กลับบอกว่า ถ้าเศรษฐีโกสิยะเลื่อมใสศรัทธาอยากจะทำอาหารแล้ว ควรจะไปถวายแด่พระพุทธองค์และพระสงฆ์สาวก ๕๐๐ รูป ณ เขตวันมทิวหาร เศรษฐีโกสิยะและภรรยา จึงทำขนมเบื้องไปถวายที่เขตวันมทิวหาร แต่ทำขนมเบื้องเท่าไรๆ แบ่งที่เตรียมไปเพียงเล็กน้อยก็ไม่หมดสุดท้ายพระพุทธองค์ทรงสั่งสอนจนเศรษฐีโกสิยะและภรรยาได้บรรลุนิพพานในวันทั้งสองคน

เชื่อกันว่าตำรับการทำขนมเบื้องของโกสิยะเศรษฐีที่ทำถวายพระสงฆ์ ณ เขตวันมทิวหารนั้น สืบทอดมาเป็น “ขนมกรอก” ที่ชาวพุทธ เมืองนครศรีธรรมราช ทำถวายพระสงฆ์ในประเพณีการให้ทานไฟด้วย

ขนมกรอกหรือขนมให้ทานไฟมีส่วนผสม และวิธีทำง่ายๆ คือ ใช้ข้าวสารเจ้าแช่น้ำ กรอบคดด้วยหินเครื่องไม้ที่ชาว นครศรีธรรมราชเรียกว่า “หินบด” โดยบดอย่าให้ขึ้นหรือเหลวเกินไป แล้วคั้นกะทิตั้งไฟเคี่ยวให้แตกมันผสมลงในแป้งพร้อมน้ำตาลพอออกรสหวานเกลือเล็กน้อยตอกไข่ใส่ตามส่วน ชอยหอมแดงให้ละเอียด โรยแล้วตีให้เข้ากัน ต่อจากนั้นก็เอากะทิตั้งไฟให้ร้อน ใช้น้ำมันพืชผสมไข่แดงเขีตทากระทะให้เป็นมันลื่น เพื่อไม่ให้แป้งติดผิวกะทะ เมื่อหยอดแป้ง ลงลงให้เป็นแผ่น และต้องระวังไม่ให้แผ่นขนมกรอกบางเหมือนขนมเบื้องทั่วไป เพราะจะไม่นุ่มและขาดรสชาติ พอสุกก็ม้วน ตักใส่จานรับประทานร้อนๆ

เป็นที่น่าสังเกตว่า การทำขนมกรอก นอกจากอินเดีย ลังกา เจ้าตำรับเดิมแล้ว ในประเทศไทยคงมีแต่ นครศรีธรรมราชแห่งเดียว นอกนั้นไม่มีที่ไหนทำกัน

ต่อมาอาหารและขนมต่างๆ ในพิธีให้ทานไฟก็มีมากขึ้น จนกลายเป็นประเพณีที่ต้องทำอาหารเหล่านั้น ที่ขาดไม่ได้ นอกจากขนมกรอกแล้ว ก็มีขนมเบื้อง ทำด้วยแป้งข้าวเจ้า ใส่ไข่ ใส่มันจนเหลือง มีไส้กุ้ง ละเอียดในกะทะกลมก้นเล็ก รับประทานกับอาจาด

ขนมอีกอย่างหนึ่งที่ขาดไม่ได้คือ ขนมครกร้อนๆ มักจะโรยด้วยหน้ากุ้ง ชนิดเดียวกับหน้าข้าวเหนียวเหลือง ขนมครกของเมืองนคร ทั้งแป้งและกะทิ ใส่แต่เกลืออย่างเดียว ไม่นิยมใส่น้ำตาลในกะทิแป้งต้องไม่เองเพราะจะได้ผสมข้าวเย็นลงไปด้วยในเวลาไม่แป้ง เมื่อหยอดลงในเต้าขนมครก แป้งจะกรอบ เมื่อสุกแล้วรับประทานโดยจิ้มน้ำตาลทราย มีเคล็ดในการทำขนมครก ในพิธีให้ทานไฟว่า เมื่อแคะขนมครกขึ้นแรกต้องโยนเข้าเตาไฟ เป็นการบูชาพระอค์คีด้วย แล้วการทำขนมครก จะได้สวยงามไม่ติดหลุมขนม

ขนมโค ขนมโคเป็นขนมที่ขาดไม่ได้อีกอย่างหนึ่งในพิธีให้ทานไฟ ขนมโคของชาวเมืองนครศรีธรรมราช คือทำด้วยแป้งข้าวเหนียว ส่วนมากจะเป็นแป้งไม่เอง ใส่ไส้ด้วยน้ำตาลแว่นตัดออกเป็นชิ้นเล็กๆ ห่อด้วยแป้งให้มิด คนที่มีความชำนาญในการทำขนมโคจะแผ่แป้งได้บางมาก แล้วหุ้มน้ำตาลไม่ให้น้ำเข้าได้ เอาลงต้มให้น้ำเดือด พอขนมสุกลอยขึ้นมาก็ตักไปคลุกในมะพร้าวที่เคล้าเกลือไว้แล้วรับประทานร้อนๆ

ขนมอีกอย่างที่มีจะทำกัน คือขนมปะดา บางคนเรียกให้ตลกๆ ว่าขนมป้าดำ ขนมปะดามีสองชนิด คือ ขนมปะดาแขก และขนมปะดาไทย บางคนไม่เคยเห็นและไม่เคยรับประทาน มีวิธีทำดังนี้

ขนมปะดาแขก ทำด้วยแป้งข้าวเหนียวผสมกล้วย น้ำว่าสุกอม เกลือ บดหรือขยำให้เข้าเป็นเนื้อเดียวกัน ใส่ทำด้วยเครื่องปรุงคือ เครื่องแกงใช้พริกชี้ฟ้าแห้ง หอม กระเทียม ข่า ตะไคร้ ผิวมะกรูด ขมิ้น เกลือ กะปิ โขลกให้แหลก แล้วใส่กุ้งสดลงไปโขลก พอเข้ากันดีแล้ว ใส่มะพร้าวขูดลงไปโขลกให้เครื่องแกงกับมะพร้าวคลุกเคล้ากันดี นำลงผัดในกะทะจนสุกแห้ง โรยใบมะกรูดที่นํ้าลอย เป็นไส้ขนมปะดาแขก

วิธีทำ เอาถ้วยขนาดถ้วยแป้งแกงจืดคว่ำลง ใช้ก้นถ้วยเป็นแม่พิมพ์ เอาผ้าขาวบางผืนเล็กจุ่มน้ำแล้วบีบให้แห้งปลงบนก้นถ้วย แผ่แป้งลงบนผ้าขาวบางใส่ไส้แล้วแผ่แป้งอีกชั้นปิดหน้า ใช้นิ้วชี้จิ้มตรงกลางให้เป็นรู นำลงทอดในน้ำมันร้อนๆ พอเหลืองอร่ามดีแล้วก็ตักขึ้นรับประทานร้อนๆ

ขนมปะดาไทย ใช้แป้งข้าวเหนียว แป้งข้าวเจ้า มะพร้าวขูด ส่วนละเท่าๆ กัน ผสมเกลือ น้ำตาล เล็กน้อย ปูนผ้าขาวบางก้นถ้วยแล้วแผ่แป้งลงเหมือนกับขนมปะดาแขก เรียงกุ้งสดลงบนแป้งรอบๆ ตัวขนม ใช้กุ้งตัวเล็กๆ ทั้ง

เปลือกเพื่อให้กรอบ ใช้นิ้วชี้จิ้มให้เป็นรูตรงกลาง แล้วนำลงทอดในน้ำมันร้อนๆ เมื่อเหลืองสุกดีแล้ว รับประทานกับน้ำจิ้มซึ่งประกอบด้วย พริกชี้ฟ้าแห้ง กระเทียม เกลือ น้ำตาลทราย น้ำส้ม

ของควาที่ขาดไม่ได้ คือหมีผัด ทำด้วยกล้วยเตี๋ยเส้น เล็กวิธีทำง่ายๆ คือ เครื่องปรุงประกอบด้วยพริกชี้ฟ้าแห้ง หอมแดง และกะปิเล็กน้อยโขลกให้แหลก แล้วผัดกับหัวกะทิที่เคี่ยวให้แตกมัน จึงใส่กุ้งสด ใส่เส้นกล้วยเตี๋ย น้ำปลาน้ำตาล ผักบุ้ง ผัดให้เข้ากันจนสุก ก่อนรับประทานบีบมะนาวหรือมะม่วงเปรี้ยวซอย มะปริงซอย หรือตะลิงปลิงซอยรับประทานกับถั่วงอก ใบบัวบก กุยช่าย นำถวายพระฉันร้อนๆ

นอกจากนี้ยังมีขนมต่างๆ อีก เช่น ขนมจูน หรือขนมผักบัว กล้วยทอด กล้วยแขก ข้าวเหนียวกวน ข้าวเกรียบปากหม้อ เป็นต้น

ในระหว่างแม่บ้านกำลังทำขนม พ่อบ้านหรือทายกก็นิมนต์พระสงฆ์มานั่งบนเสื่อที่ปูไว้รอบกองไฟ แล้วประเคนขนมที่ทำเสร็จใหม่ๆ ร้อนๆ ถวาย เมื่อพระสงฆ์ฉันเสร็จ ก็อนุโมทนาให้แก่ผู้ที่มาทำบุญเป็นอันจบพิธี

ในการให้ทานไฟ จะมีพุทธศาสนิกชนที่มีจิตศรัทธา มาตั้งเตาเตรียมทำขนม โดยจะทำเป็นส่วนบุคคลเพียงครอบครัวเดียว หรือรวมกันหลายๆ ครอบครัว ทำของสิ่งหนึ่งๆ ก็ได้ ที่บ้านของผู้เขียนจะทำหมีผัดทุกปี ส่วนมากไม่ค่อยจะได้ลงทุนซื้อของเองมากนัก เพราะมีเพื่อนฝูงญาติมิตรนำเอาของมาช่วยร่วมทำบุญ เช่นบางคนเอาเส้นกล้วยเตี๋ยมาให้ ๑๐ กิโลกรัม บางคนเอากุ้งมาให้ บางคนเอาถั่วงอกมาให้ บางคนที่เป็นชาวสวนเอามะพร้าวมาให้ เพื่อนบ้านบางคนช่วยด้วยแรง เช่น ปอกมะพร้าว ขูดมะพร้าว คั้นกะทิ ซึ่งต้องทำกันตั้งแต่เช้ามีดของวันนั้นเราเตรียมงานกันอย่างสนุกสนาน ดีใจที่จะได้ทำบุญทำทานร่วมกัน และได้พบปะสังสรรค์กับเพื่อนฝูงในงานบุญกุศล พวกที่สนุกที่สุดคือพวกเด็กๆ ไม่ต้องตื่นแต่ดึกเหมือนผู้ใหญ่ พอใกล้สว่างพ่อแม่ผู้ปกครองก็ปลุกให้ตื่น อาบน้ำแต่งตัว แล้วไปวัดเตี๋ยเดินดูของกินทุกๆ แห่ง หมายตาเอาไว้ว่าจะกินสิ่งใดก่อนสิ่งใดหลัง พอผู้ใหญ่ทำขนมถวายพระเสร็จ เด็กๆ ก็กรูเข้าไปขอของกินจากผู้ใหญ่ ภาชนะที่ใส่อาหารหรือขนมนั้น แต่ละบ้านก็ตระเตรียมเย็บกระทงใบตองกันไป เมื่อรับประทานแล้วก็ทิ้งไปได้เลย เมื่อตอนที่ผู้เขียนยังเป็นเด็ก อยากให้มีการให้ทานไฟบ่อยๆ

เพราะทั้งอ้อมทั้งสนุกสนาน รับประทานเสร็จแล้วก็ไปวิ่งเล่นกับเพื่อนๆ แล้วกลับมากินใหม่ เป็นชีวิตที่น่ารื่นรมย์ยิ่งนัก
อนึ่งในงานนี้ก็ได้จำกัดชั้นวรรณะ พวกคนขอทานคนยากจนก็ไปรับประทานได้อย่างเต็มที่ แต่ละคนจึงเกิดความสุจริตใจที่ได้บริจาคทานด้วย

ประเพณีการให้ทานไฟในปัจจุบันนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง คือแต่เดิมพุทธศาสนิกชนจะไปทำขนมที่วัดพร้อมๆ กัน แต่ปัจจุบันนี้เศรษฐกิจทำให้เปลี่ยนแปลงไป บางครอบครัวทำขนมหรืออาหารไปจากบ้าน เพราะไม่ต้อง

เสียเวลาขนถ้วยชามรามไห เตา กะทะ ไปวัด แต่ยังมีบางคนที่ยังยกเตาไปทำขนมที่วัดด้วยจิตศรัทธาเต็มที่

อีกประการหนึ่ง การแลกเปลี่ยนอาหารและขนมกันก็อย่างสนิทสนม ก็เปลี่ยนเป็นซื้อขายแทน บางคนก็ซื้อขนมที่วางขายในวัดไปถวายพระ บางรายที่ทำของไปขายก็หักต้นทุนไว้ เอากำไรถวายวัด แต่ยังมีผู้มีจิตศรัทธาแรงกล้าที่ทำขายแล้วถวายเงินให้ทางวัดทั้งหมด

ชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชยังจัดพิธีให้ทานไฟเป็นประจำทุกปีถือเป็นมรดกของชาติอีกอย่างหนึ่ง

ขนมเบื้อง

ขนมครกข้าวเหนียว

ข้าวเหนียวเหลือง

ขนมปาดา

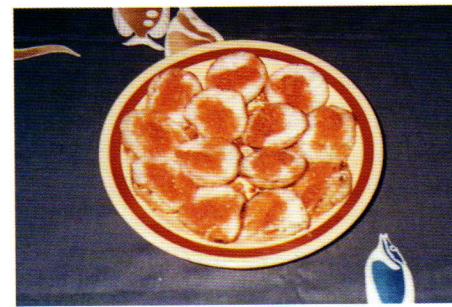
ขนมโค

ขนมกรอก ขนมที่สำคัญที่สุดในพิธีให้ทานไฟ

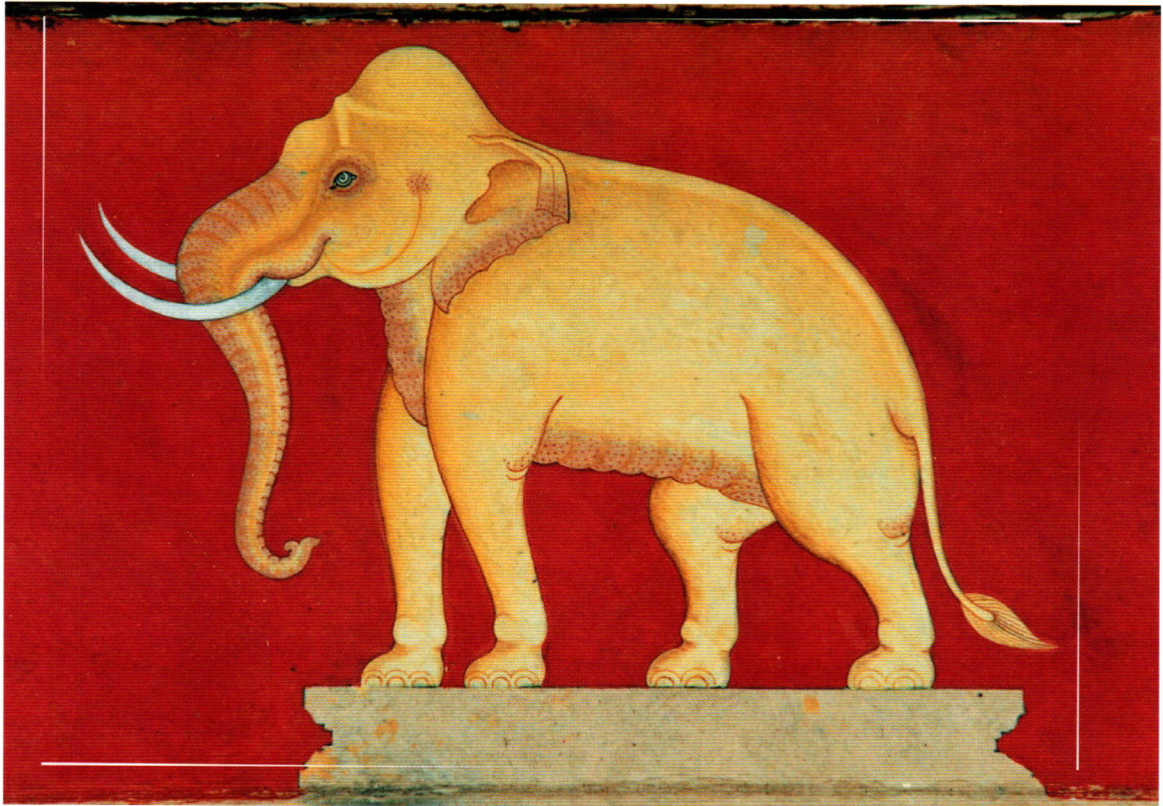
หมี่ผัด

ขนมครกหน้ากุ้ง

กฎหมายการซื้อขาย ในสมัยกรุงธนบุรี

นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ

ช้างตระกูล อำนวยพงษ์ ชื่อ จบสระ สีตัวเป็นสีเหลืองปนแดง (สีสำแลน)
(ภาพจากตำราช่างฉบับหลวง รัชกาลที่ ๒ หอสมุดแห่งชาติ)

ก

กฎหมายการซื้อขายในสมัยกรุงธนบุรีที่มีอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ มีลักษณะเป็นหมายรับสั่งและมีข้อบ่งชี้ว่า “หมายรับสั่งเกณฑ์กำนัน พระมหาอำมาตย์ ผู้รับสั่ง” สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงตราขึ้นเมื่อวันเสาร์ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีจอสัมฤทธิ์ศกจุลศักราช ๑๑๔๐ ตรงกับพุทธศักราช ๒๓๒๑ มีเนื้อหาเป็นตำราบันทึกเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับช้าง ถึง ๔ เรื่องด้วยกัน

เรื่องแรก ว่าด้วยการกำหนดพิกัฏราคาช้างตามขนาด ซึ่งเรียกตามมาตรฐานแบบประเพณีของไทย และคุณสมบัติของช้างแต่ละเชือกเพื่อจัดซื้อช้างเกณฑ์บรรทุกของเรือกำปั่นส่งขาย เนื่องจากช้างไทยเป็นช้างที่ฝึกหัดได้ง่าย โดยทรงแก้ไขจากกฎหมายเก่าที่พระองค์ทรงตราไว้เมื่อจุลศักราช

๑๑๓๕ (พ.ศ. ๒๓๑๖) ซึ่งบันทึกไว้ว่าเป็นวันศุกร์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือนห้า ปีมะเส็งเบญจศก พระองค์ทรงแสดงเหตุผลว่า กฎหมายตำราฉบับเก่านั้นกำหนดพิกัฏราคาช้างไว้ย่อมน่าเกินไป คือ หากข้าทูลละอองธุลีพระบาท หรือผู้รับสั่ง หรือกรรมการผู้ใด ถวายช้างพลาย สูง ๕ ศอกขึ้นไป จะพระราชทานราคาตามพิกัฏกำหนดไว้ ๑ ชั่ง สูง ๔ ศอก ๑ คืบ ๗ นิ้วขึ้นไป จนถึง ๔ ศอก ๑ คืบ ๑๑ นิ้ว พระราชทานราคาตัวละ ๑๕ ตำลึง ถ้าสูง ๔ ศอก ๑ คืบ ขึ้นไป จนถึง ๔ ศอก ๑ คืบ ๖ นิ้ว พระราชทานราคาตัวละ ๑๐ ตำลึง ขนาดเล็กสุดตั้งแต่ ๔ ศอกขึ้นไป จนถึง ๔ ศอก ๑๑ นิ้ว พระราชทานราคาตัวละ ๘ ตำลึงเท่านั้น จึงทรงกำหนดพิกัฏราคาช้างใหม่ตามขนาดของช้างแต่ละเชือกลดหลั่นกันลงไปตามขนาดตั้งแต่ขนาดใหญ่สุด

คือ ๖ คอก จนถึงเล็กสุด ๓ คอก ๘ นิ้ว ดังนี้

ข้างสูง ๖ คอก พระราชทานราคาตัวละ ๓ ชั่ง ถ้ามี
เศษความสูงอีก พระราชทานราคานี้ละ ๓ ตำลึง

สูง ๕ คอก ๑ คีบ พระราชทานราคาตัวละ ๑ ชั่ง ๙
ตำลึง เศษความสูง พระราชทานนี้ละ ๒ ตำลึง

สูง ๕ คอก พระราชทานราคาตัวละ ๑ ชั่ง เศษ
ความสูงพระราชทานนี้ละ ๓ บาท

สูง ๔ คอก ๑ คีบ พระราชทานราคาตัวละ ๑๕ ตำลึง
เศษความสูงพระราชทาน นี้ละ ๑ บาท ๒ สลึง

สูง ๔ คอก พระราชทานราคาตัวละ ๑๐ ตำลึง เศษ
ความสูงพระราชทานนี้ละ ๑ บาท

สูง ๓ คอก ๑ คีบ พระราชทานราคาตัวละ ๘ ตำลึง
เศษความสูงพระราชทานนี้ละ ๒ สลึง

ขนาดเล็กสุด ๓ คอก ๘ นิ้ว ถึง ๓ คอก ๑๑ นิ้ว
พระราชทานราคาตัวละ ๗ ตำลึง

ทั้งนี้ ข้างที่มีลักษณะถูกต้องตามอย่างสำหรับ
เกณฑ์ลงเรือกำปั่นไปขายนั้น จะต้องมีเล็บเท้าหน้าข้างละ ๕ เล็บ
เท้าหลังข้างละ ๔ เล็บ หากมีเล็บเท้าหน้าข้างละ ๕ เล็บ หรือ ๖
เล็บ เท้าหลังข้างละ ๔ เล็บ หรือ ๕ เล็บ และหางรูต หรือหาง
ลัฟ คือหางที่มีลักษณะสมบูรณ์ ถ้ามีลักษณะเป็นระบายฉีก
ขาดบ้างก็ยังไม่พออนุโลม แต่หากมีเล็บเท้าหน้าต่ำกว่า ๕ เล็บ
เล็บเท้าหลังต่ำกว่า ๔ เล็บ และหางด่อนหรือหางตัด ขาหัก
ตาบอด หรือมีแผลเป็นที่ลูกตา เรียกว่า ตากระเจา ถือว่ามี
ลักษณะไม่ถูกต้องสมบูรณ์ ไม่รับซื้อตามราคาใหม่

กฎหมายกำหนดพิศตรราคาช้างฉบับใหม่นี้ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงคิดโดยมีพระยามหาเสนา พระยา
พิพัทธโกษา หลวงคชสิทธิ์ เฝ้าอยู่ด้วย และโปรดเกล้าฯ
ให้พระยาอำมาตย์จดบันทึกกฎหมายนี้ลงสมุดไทยดำ เขียน
ตัวอักษรด้วยเส้นธง คือ เส้นสีที่ได้จากยางของต้นไม้ชนิดหนึ่ง
มีสีเหลือง เพื่อเป็นตำราสำหรับใช้จัดซื้อช้างสืบต่อไปภายหลัง
และยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คัดกฎหมายนี้ใส่ใน

ท้องตราที่มีไปยังหัวเมืองต่างๆ เพื่อจะได้ใช้พิศตรราคาใหม่จัดซื้อ
ช้างสำหรับเกณฑ์กำปั่นด้วย

นอกจากนั้นยังทรงพระกรุณาให้คัดลอกกฎหมาย
รับสั่ง ลงอักษรเส้นธงฉบับใหม่นี้ไว้ที่พระยาสุรเสนา เจ้ากรมท่า
ฉบับหนึ่งและพระมหาอำมาตย์ฉบับหนึ่ง สันนิษฐานว่า
จะได้มีหลักฐานสำหรับใช้ตรวจสอบได้หากจำเป็นและยังได้คัด
ลอกกฎหมายนี้ไว้ที่บุคคลต่างๆ อีก ๖ ฉบับ คือ มหาตเล็กสม
พระเจ้าลูกเธอ^๑ ๑ ฉบับ พระยาพิพัธ^๒ กรมท่า ๑ ฉบับ หลวง
คชสิทธิ์^๓ ๑ ฉบับ หลวงพ่อฤๅษ^๔ ๑ ฉบับ เสมียน^๕ พณฯ
สมุหพระกลาโหม^๖ ๑ ฉบับ และนายแก้ว^๗ นายเวรมหาไทย์
อีก ๑ ฉบับ รวมสำเนากฎหมายนี้ทั้งสิ้น ๘ ฉบับ

เรื่องที่สอง ในกฎหมายฉบับนี้ว่าด้วยหลวงคชสิทธิ์
และหลวงคชศักดิ์ ปลัดกรมพระคชบาลขวา ชำย แจ่มแก่
ฯพณฯ สมุหนายก ว่า เมื่อครั้งมีศุภอักษรไปเมืองหลวง-
พระบางนั้น ได้ประมาณราคาช้างที่มีรูปพรรณปานกลาง
แยกเป็นกลุ่มช้างพลาย และกลุ่มช้างพัง ราคาย่อมเยากว่าที่
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงตั้งราคาไว้ตั้งแต่ ๒ ตำลึง
ถึง ๑ ชั่ง ดังนี้

ช้างพลาย

สูง ๖ คอก ตัวละ ๒ ชั่ง เศษความสูงราคานี้ละ ๑
ตำลึง ๒ บาท

สูง ๕ คอก ๑ คีบ ตัวละ ๑ ชั่ง ๓ ตำลึง เศษ
ความสูงนี้ละ ๑ ตำลึง

สูง ๕ คอก ตัวละ ๑๘ ตำลึง เศษความสูงนี้ละ ๒
สลึง

สูง ๔ คอก ๑ คีบ ตัวละ ๑๐ ตำลึง เศษความสูง
นี้ละ ๑ บาท

สูง ๔ คอก ตัวละ ๘ ตำลึง เศษความสูง นี้ละ ๒
สลึง

^๑ สมเด็จพระมหาอุปราช เจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ พระนามเดิมว่า จุ้ย เป็น
พระราชโอรสองค์ใหญ่ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงดำรงตำแหน่ง
รัชทายาท และสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จะทรงสถาปนาให้ครอง
ราชบัลลังก์ก็มิพวาทเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรง
ถูกสำเร็จโทษเสียก่อน พระองค์จึงทรงสละพระชนม์ชีพตามพระราชบิดาไปด้วย
^๒ สันนิษฐานว่า เป็นพระยาศรีพิพัทธนะโกษา

^๓ ตำแหน่งปลัดกรมพระคชบาล ขวา

^๔ เปรียบเทียบกับพระไอยการตำแหน่งนายทหารหัวเมือง คือเจ้าพระยามหาเสนา
บดีวิริยภักดี บดินทรสุรินทรฤไชย อภัยพิริยปรการมภาหุ สมุหพระกลาโหม
โดยมีขุนทิพอักษร เป็นเสมียนตรา

^๕ นามเดิม คือนายแก้วนคชสาร

ช้างพัง

สูง ๕ ศอก ๑ คืบ ตีราคาตัวละ ๑๕ ตำลึง เศษความสูงนี้วัดละ ๓ บาท

สูง ๕ ศอก ตัวละ ๑๐ ตำลึง เศษความสูงนี้วัดละ ๒ บาท

สูง ๔ ศอก ๑ คืบ ราคาตัวละ ๘ ตำลึง เศษความสูงนี้วัดละ ๑ บาท

สูง ๔ ศอก ราคาตัวละ ๕ ตำลึง เศษความสูงนี้วัดละ ๒ สลึง

เรื่องที่สาม ในกฎหมายฉบับเดียวกัน ว่าด้วยตำราการคำนวณปริมาณหญ้าให้ช้างรับพระราชทาน ตามขนาดของช้างแต่ละเชือก ตำรานี้มีชื่อตามที่ปรากฏในต้นฉบับว่า “ตำรากะหญ้าให้ช้างรับพระราชทานตามศอก นิ้ว” เนื้อหากล่าวถึงข้าราชการกรมพระคชบาล ๔ ตำแหน่ง คือเจ้าพระยาราชนาถยกพระจางวาง^{*} หลวงคชสิทธิ^๑ หลวงคชศักดิ์^๒ หลวงพอกฤษ ขุนศรีไชยทิศ^๓ หลวงศรีสิทธิกัน^๔ นายเทศเสมียนหญ้า และนายชูเสมียนหญ้า นั้นพร้อมกันบอกปริมาณการพระราชทานหญ้าให้ช้างขนาดต่างๆ ตามที่เคยปฏิบัติมาแต่ก่อน โดยแยกเป็นกลุ่มช้างพังกับกลุ่มช้างพลาย ซึ่งช้างพลายจะมีขนาดความสูงมากกว่าช้างพังอีกถึง ๑ ศอก มีข้อสังเกตว่า ช้างพลายจะกินหญ้ามากกว่าช้างพังครึ่งหาบถึงหนึ่งหาบเสมอ ในขนาดความสูงที่เท่ากัน ดังนี้

ช้างพังสูง ๓ ศอกขึ้นไป ถึง ๓ ศอก ๑ คืบ กินหญ้า ๓ หาบ ถ้าเป็นช้างพลาย ขนาดเดียวกันนี้กินหญ้า ๔ หาบ

ช้างพังสูง ๓ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว ถึง ๔ ศอก กินหญ้า ๔ หาบ ช้างพลายขนาดเดียวกันกินหญ้า ๕ หาบ

ช้างพังสูง ๔ ศอก ๑ คืบ ถึง ๔ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว กินหญ้า ๕ หาบ ช้างพลายขนาดเดียวกันกินหญ้า ๕ หาบครึ่ง

ช้างพังสูง ๔ ศอก ๑ คืบ ๖ นิ้ว ถึง ๔ ศอก ๑ คืบ ๑๐ นิ้ว กินหญ้า ๕ หาบครึ่ง ช้างพลายขนาดเดียวกันกินหญ้า ๖

หาบ

ช้างพังสูง ๕ ศอก ถึง ๕ ศอก ๑ คืบ กินหญ้า ๖ หาบ ช้างพลายขนาดเดียวกันกินหญ้า ๖ หาบครึ่ง

และช้างพลายขนาด ๕ ศอก ๑ คืบ ถึง ๖ ศอก กินหญ้า ๗ หาบ หากสูง ๖ ศอก ๖ นิ้ว ถึง ๖ ศอก ๑ คืบ จะกินหญ้าเพิ่มขึ้นเป็น ๘ หาบ

ตำราคำนวณปริมาณหญ้าให้ช้างกินตามขนาดของตัวช้างนี้ นอกจากจะบอกปริมาณของหญ้าเป็นหาบแล้ว ยังบอกมาตราช่อยลงมาเป็นจำนวนฟ่อนกำกับไว้ด้วย เช่น หญ้า ๓ หาบ เป็นหญ้า ๓๖ ฟ่อน หญ้า ๕ หาบครึ่ง เป็นหญ้า ๖๖ ฟ่อน เป็นต้น ทั้งนี้ยังได้บอกมาตราเทียบอัตราหญ้า โดยเฉพาะที่ใช้สำหรับเรียกหญ้าช้างกำกับไว้ด้วยว่า

๑๒ ฟ่อน เป็น ๑ หาบ

๔ หาบ เป็น ๑ จับ

เรื่องที่สี่ ในกฎหมายฉบับนี้ ว่าด้วยโรงช้างประจำแขวงเมืองต่างๆ และผู้มีหน้าที่ดูแลได้แก่ โรงช้างบ้านพิตตะเพียน บ้านบางโรงช้างแขวงลคร (นครนายก) โรงช้างบ้านโพธิ์เรียง โรงช้างบ้านรีย โรงช้างบ้านท่าราบ โรงช้างบ้านมะขามเรียง (อยุธยา) โรงช้างบ้านอิน ชื่อโรงช้างแต่ละแห่งจะมีขนาดของโรงที่ไม่เท่ากัน นอกจากนั้นยังมีองค์ประกอบ เช่น เสาตลุง และเบญพาดที่ต่างกันด้วย

สันนิษฐานว่า โรงช้างเหล่านี้เป็นโรงช้างสำหรับพักช้างหรือเลี้ยงช้างที่จัดซื้อมาได้ในเขตแขวงเมืองทั้ง ๗ เมือง ได้แก่ เมืองสุพรรณบุรี เมืองชัยนาท เมืองสรรคบุรี เมืองอินทร์บุรี เมืองพรหมบุรี เมืองอ่างทอง และเมืองสิงห์บุรี

กฎหมายรับสั่งสำหรับการจัดซื้อช้างในสมัยกรุงธนบุรี ฉบับนี้ เป็นหลักฐานสำคัญที่สอดคล้องกับเรื่องราวในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีอย่างยิ่ง เนื่องจากมีบัญชีช้างหลวงและบัญชีจ่ายช้างไปตามหัวเมืองต่างๆ จำนวนมากแสดงให้เห็นว่าในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรง

* ตำแหน่งพระจางวาง เปรียบเทียบกับพระโอรสการตำแหน่งนาพลเรือน มี ๒ ตำแหน่ง คือพระเทพราชาธิบดีศรีสุริยาภิชาติสุริวงษ์ของคสมุหะพระคชบาลจางวางขวา และพระสุรินทราชาธิบดีศรีสุริยศักดิ์สมุหะพระคชบาลจางวางซ้าย

^๑ ตำแหน่งนี้ เปรียบเทียบกับพระโอรสการตำแหน่งนาพลเรือน เป็นหมื่นคชสิทธิปลัดกรมพระคชบาลขวา

^๒ ตำแหน่งนี้ เปรียบเทียบกับพระโอรสการตำแหน่งนาพลเรือน เป็นหมื่นคชศักดิ์ปลัดกรมพระคชบาลซ้าย

^๓ ตำแหน่งนี้ เปรียบเทียบกับพระโอรสการตำแหน่งนาพลเรือน เป็นขุนศรีไชยทิศสิทธิ พระคชสาตรครูช้างซ้าย

^๔ ตำแหน่งนี้ เปรียบเทียบกับพระโอรสการตำแหน่งนาพลเรือน เป็นขุนสิทธิกันอนันต พระคชสาตรครูช้างขวา

จัดซื้อช้างไว้เป็นกำลังสำคัญของบ้านเมือง เช่นเดียวกับเมื่อสมัยกรุงศรีอยุธยา ตลอดจนอาจส่งเป็นสินค้าออกไปยังประเทศเพื่อนบ้านอีกด้วย แต่กฎหมายฉบับนี้ก็คงใช้อยู่เฉพาะในช่วงเวลาของสมัยกรุงธนบุรีเพียงระยะสั้นๆ เท่านั้น เพราะไม่ปรากฏร่องรอยกฎหมายฉบับนี้ในกฎหมายตราสามดวงประการหนึ่ง และเหตุผลอีกประการหนึ่ง ก็คือ การกำหนดพิถีพิถันราคาสินค้าต่างๆ ก็ตามอาจมีการเปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัยแวดล้อมได้ตลอดเวลา ดังนั้น กฎหมายฉบับนี้จึงมีความสำคัญเสมอกฎหมายรับสั่งเฉพาะคราวเท่านั้น

อนึ่ง เพื่อเป็นข้อมูลและเผยแพร่กฎหมายการซื้อช้างในสมัยกรุงธนบุรีฉบับนี้ให้เป็นหลักฐานจึงนำรายละเอียดทั้งหมดมาลงพิมพ์ประกอบไว้ โดยปรับอักษรวิธีให้เป็นภาษาไทยปัจจุบัน มีความโดยละเอียดดังนี้

- (ปก) หมายถึงสิ่งเกณฑ์กำปั่น พระมหาอำมาตย์ผู้รับสั่ง
- วัน ๗ + ๑๐ คำ จุลศักราช ๑๑๔๐ ปีจอ สัมฤทธิศก เปลา บ่าย ๓ โมง เสด็จฯ ออกท้องพระโรงทรงพระกรุณาฯ ให้เรียกเอากฎหมายรับสั่งสำหรับจัดซื้อช้างเกณฑ์กำปั่นแต่ก่อนมาทอดพระเนตร แลในกฎหมายรับสั่งแต่ก่อนว่า

ณ วัน ๖ + ๕ (คำ) ปีมะเส็งเบญจศก เปลาเช้าเสด็จฯ ออก ขุนนางฯ ทรงฯ สั่งว่าถ้าข้าพหลอองฯ แลผู้รับ กรมการผู้ใดถวายช้างพลายนั้นให้พระราชทานตามราคาพิกัดกำหนดไว้

ช้าง ๕	ขึ้นไปราคาตัวละ	๑		
๐				
๐				
ช้าง ๕	ขึ้นไปจน	๕	ราคาตัวละ	๑๕
๑		๑		
๗		๑๑		
ช้าง ๕	ขึ้นไปจน	๕	ราคาตัวละ	๑๐
๑		๑		
๐		๑		
ช้าง ๕	ขึ้นไปจน	๕	ราคาตัวละ	๘
๐		๑		
๐		๑๑		

กฎหมายตำราเท่านั้น ราคาย่อม ทรงพระกรุณาฯ สั่งว่า ซึ่งจะให้ไปจัดซื้อช้างเกณฑ์กำปั่นครั้งนี้ และจะจัดซื้อสืบทอดไปภายหน้านั้น ให้กฎหมายเป็นตำราลงรังไว้ให้เอาตำราซึ่งทรงคิดใหม่เป็นเกณฑ์

ช้าง ๖	ตัวละ	๓	มีน้ำฯ ละ	๓
๐				
๐				
ช้าง ๕	ตัวละ	๔	มีน้ำฯ ละ	๒
๑				
๐				
ช้าง ๕	ตัวละ	๑	มีน้ำฯ ละ	๓
๐				
๐				
ช้าง ๕	ตัวละ	๑๕	มีน้ำฯ ละ	๑
๑				
๐				
ช้าง ๕	ตัวละ	๑๐	มีน้ำฯ ละ	๑
๐				
๐				
ช้าง ๓	ตัวละ	๘	มีน้ำฯ ละ	๒
๑				
๐				
ช้าง ๓	ขึ้นไปจน	๓	ตัวละ	๗
๐		๑		
๘		๑๑		

แลช้างต้องอย่างเกณฑ์กำปั่น เล็บเท้าช้างละ ๕ เล็บ เล็บเท้าหลังช้างละ ๔ ถึงมาตรวจว่าเล็บเท้าหน้าช้างละ ๕ เล็บ ๖ เล็บเท้าหลังช้างละ ๔ เล็บ ๕ เล็บ ทางรูต ทางสรรพพันจากตัด ไม่เสียโฉม ระบายฉีกบ้างก็ต้องอยู่ให้เอา ถ้าแลเล็บเท้าหน้าต่ำกว่า ๕ ก็ดี เล็บเท้าหลังต่ำกว่า ๔ ก็ดี ทางด่อน ทางตัด ขาหัก ตากระเจาะ ตาบอด ไม่ต้องอย่างอย่าเอา ถ้าผู้มีซื้อถวายต้องอย่างให้เอาตามตำราอันนี้ ถ้าแลผู้มีซื้อถวายไม่ต้องอย่างเกณฑ์กำปั่น ให้พระราชทานตามตำราโบราณ แลซึ่งมีตราไปให้จัดซื้อช้างครั้งนี้ให้เอากฎหมายตำราในนี้ใส่ในท้องตราเมื่อทรงคิดราคาช้างนี้ พระมหาอำมาตย์เขียน พระยามหาเสนา พระยาพิพัฑ หลวงคชสิทธิ์ เผื่ออยู่ด้วย

- กฎหมายรับสั่งลงรังนี้ พระยาสุรเสนา กรมท่าลอกไว้ฉบับ ๑ ลอกให้ไว้พระมหาอำมาตย์ฉบับ ๑ (รวม) ๒ ฉบับ

- กฎหมายรับสั่งรายได้ลอกไว้ มหาดเล็กสมพระเจ้าลูกเธอ ฉบับ ๑ พระยาพิพัฑ กรมท่า ฉบับ ๑ หลวงคชสิทธิ์ ฉบับ ๑ หลวงพ่อฤๅษี ฉบับ ๑ เสมียน ฯพณฯ สมุหพระกลาโหม ฉบับ ๑ นายแก้วนายเวรมหาตไทย ฉบับ ๑ (รวม) ๖ ฉบับ

- หลวงคชสิทธิ์ หลวงคชศักดิ์ บอกมาเวรนายรัต เมื่อมีศฤงคารไปเมืองหลวงพระบางมาเย็นแก่ ฯพณฯ สมุหนายกฯ ถ้าช้างพลายทางดี เล็บขาด ทางด่อน รูปพรรณเป็นกลางดีราคา

พลาย ช้าง	๖ ๐ ๐	ตัวละ ๒	มีนิ้วๆ ละ ๑ ๒
ช้าง	๕ ๑ ๐	ตัวละ ๓	มีนิ้วๆ ละ ๑
ช้าง	๕ ๐ ๐	ตัวละ ๑๘	มีนิ้วๆ ละ ๒
ช้าง	๕ ๑ ๐	ตัวละ ๑๐	มีนิ้วๆ ละ ๑
ช้าง	๕ ๐ ๐	ตัวละ ๘	มีนิ้วๆ ละ ๒
ช้างพัง	๕ ๑ ๐	ตัวละ ๑๕	มีนิ้วๆ ละ ๓
	๕ ๐ ๐	ตัวละ ๑๐	มีนิ้วๆ ละ ๒
	๕ ๑ ๐	ตัวละ ๘	มีนิ้วๆ ละ ๑
	๕ ๐ ๐	ตัวละ ๕	มีนิ้วๆ ละ ๒

• ตำรากะหย้าให้ช้างรับพระราชทานตามศอก ตามนิ้ว ๆ 1.

• เจ้าพระยาราชนาถ พระจางวาง หลวงคชสิทธิ์ หลวงคชศักดิ์ หลวงพอกฤษ ขุนศรีไชยชาติ หลวงศรีสุทธาน นาย
เทศเสมียนหย้า นายชูเสมียนหย้า นั้นพร้อมกันว่าตำรากะหย้าให้ช้างรับพระราชทานอย่างแต่ก่อน แต่จำได้

ช้างพัง	๓ ๐ ๐	ขึ้นไป ถึง	๓ ๐ ๐	กินหย้า ๓ หาบ เป็นหย้า ๓๖ ฟอน
ช้างพัง	๓ ๑ ๕	ขึ้นไป ถึง	๔ ๐ ๐	กินหย้า ๔ หาบ เป็นหย้า ๔๘ ฟอน
ช้างพัง	๔ ๑ ๐	ขึ้นไป ถึง	๕ ๑ ๕	กินหย้า ๕ หาบ เป็นหย้า ๖๐ ฟอน
ช้างพัง	๔ ๑ ๖	ขึ้นไป ถึง	๕ ๑ ๑๐	กินหย้า ๕ หาบครึ่ง เป็นหย้า ๖๖ ฟอน
ช้างพัง	๕ ๐ ๐	ขึ้นไป ถึง	๕ ๑ ๐	กินหย้า ๖ หาบ เป็นหย้า ๗๒ ฟอน
ช้างพลาย	๓ ๐ ๐	ขึ้นไป ถึง	๓ ๑ ๐	กินหย้า ๔ หาบ เป็นหย้า ๔๘ ฟอน
ช้างพลาย	๓ ๑ ๕	ขึ้นไป ถึง	๔ ๐ ๐	กินหย้า ๕ หาบ เป็นหย้า ๖๐ ฟอน
ช้างพลาย	๔ ๑ ๐	ขึ้นไป ถึง	๕ ๑ ๕	กินหย้า ๕ หาบครึ่ง เป็นหย้า ๖๖ ฟอน

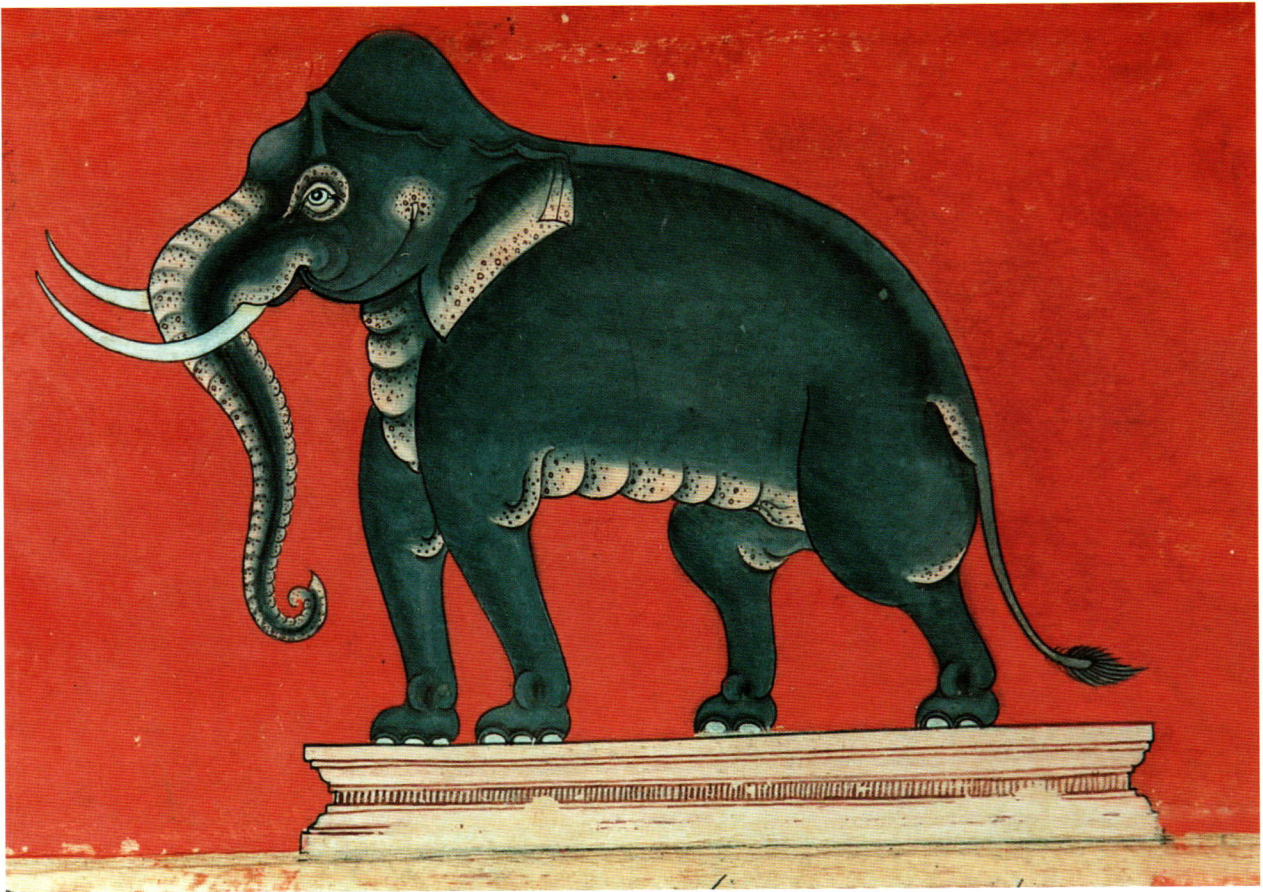
ข้างปลาย	๔ ๑	ขึ้นไปถึง	๔ ๑	กินหญ้า ๖ หาบ เป็นหญ้า ๗๒ ฟ่อน
ข้างปลาย	๕ ๐	ขึ้นไปถึง	๕ ๐	กินหญ้า ๖ หาบครึ่ง เป็นหญ้า ๗๘ ฟ่อน
ข้างปลาย	๕ ๑	ขึ้นไปถึง	๖ ๐	กินหญ้า ๗ หาบ เป็นหญ้า ๘๔ ฟ่อน
ข้างปลาย	๖ ๐	ขึ้นไปถึง	๖ ๐	กินหญ้า ๘ หาบ เป็นหญ้า ๙๖ ฟ่อน

- โรงช้างบ้านพิดตะเพียน ขุนลครแขวงท่า ๒ โรง ๒ โรง
- บ้านบางโรงช้าง แขวงลคร ร่องอิน ขุนลคร ๒ ขุนอุทัย ๑ ท่า ๓ โรงๆ ละ ๑๐ จลุง ๒๐ ห้อง
- โรงช้างบ้านโพธิ์เรียง ขุนอุทัยท่าโรง ๑
- โรงช้างบ้านรีย หมีนรัก เมืองสุพรรณ ๑ เมืองชัยนาท ๑ เมืองสรรค์ ๑ เมืองอิน ๑ เมืองพรหม ๑ เมืองอ่างทอง ๑ เมืองสิงห์ ๑ มีโรงๆละ ๑๐ จลุง ๒๐ ห้อง มีแต่จลุงแทนเบญพาดหาโรงมิได้
- โรงช้างบ้านท่าราบ ร่องโกษฐ์ เมืองสุพรรณ ๑ เมืองชัยนาท ๑ เมืองสรรค์ ๑ เมืองอินทร์ ๑ เมืองพรหม ๑ เมืองอ่างทอง ๑ เมืองสิงห์ ๑ ๗ เมือง ๒ โรง
- โรงช้างบ้านมะขามเรียง ร่องแทน เมืองสุพรรณ ๑ เมืองสรรค์ ๑ เมืองสิงห์ ๑ เมืองอ่างทอง ๑ เมืองอินทร์ ๑ เมืองพรหม ๑ เมืองชัยนาท ๑ ๗ เมือง ขุนเสนาแขวง ๑ ท่า

- โรงช้างบ้านพิดตะเพียน ขุนลคร ๒ โรง
- โรงช้างบ้าน... โรงช้างแขวงลคร ลคร ๒ โรงๆ ละ ๑๐ จลุง ๒๐ ห้อง ขุนอุทัย ๑ ร่องอิน โรงช้างโพธิ์เรียง ขุนอุทัย ๑
- โรงช้างบ้านอินทร์ หมีนรัก เมืองสุพรรณ ๑ เมืองชัยนาท ๑ เมืองอินทร์ ๑ เมืองพรหม ๑ เมืองอ่างทอง ๑ เมืองสิงห์ ๑ มีโรง ๓ โรงๆ ละ ๑๐ จลุง ๒๐ ห้อง มีแต่จลุงแทนเบญพาด หาโรงมิได้
- ... ช้างบ้านท่าราบ ร่องโกษฐ์ เมืองสุพรรณ ๑ เมืองชัยนาท ๑ เมืองสรรค์ ๑ เมืองอินทร์ ๑ เมืองพรหม ๑ เมืองอ่างทอง ๑ เมืองสิงห์ ๑ ๗ เมือง ๒ โรง
- ... บ้านมะขามเรียง...แทน เมืองสุพรรณ ๑ เมืองสรรค์ ๑ เมืองสิงห์ ๑ เมืองอ่างทอง ๑ เมืองอินทร์ ๑ เมืองพรหม ๑ เมืองชัยนาท ๑ ขุนเสนา ๑ ๒ โรง

ลักษณะตัวอักษรและข้อความจากต้นฉบับกฎหมายการจัดซื้อช้างเกณฑ์กำนันในสมัยกรุงธนบุรี

ช้างตระกูลอัคนีพงศ์ มีชื่อต่างๆ กันตามเสียงร้อง เช่น ถ้ามีเสียงดังนกกะเรียน ชื่อ โกญจนคัพพี
เป็นต้น (ภาพจากตำราช้างฉบับหลวง รัชกาลที่ ๒ หอสมุดแห่งชาติ)

ต้นฉบับกฎหมายการจัดซื้อช้างเกณฑ์กำปั่น สมัยกรุงธนบุรี จุลศักราช ๑๑๔๐ (พุทธศักราช ๒๓๒๑)

บรรณานุกรม

กฎหมายตราสามดวง. กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๒๑.

จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๘๐) และพระราชวิจารณ์ใน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวาปีบุษบาภร ม.จ.ก., ป.จ. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๒๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๖.

“ตำราการจัดซื้อช้าง.” หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหาดาล.

จ.ศ. ๑๑๔๐ (พ.ศ. ๒๓๒๑). เลขที่ ๕๔๗. ๒๘ หน้า. หมวกกฎหมาย.

ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๔๐ ภาค ๖๕-๖๖ เรื่องพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุ

มาศ (เจิม). พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๘.

ลา ลูแบร์. จดหมายเหตุลาลูแบร์ฉบับสมบูรณ์ : ราชอาณาจักรสยาม. แปลโดย สันต์ ท. โกมล

บุตร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๑๐.

สุทธิลักษณ์ อัมพวันวงศ์. ช้างไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๐.

อุบาย ๙ ประการ

นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์

อุบาย คำนี้มาแต่คำเดิมเป็นภาษาบาลีว่า “อุปทพ” หมายความว่า ความไม่เป็นมงคล ความจัญไร ความเป็นอันตราย อุบายอาจเป็นผลร้ายแก่ผู้กระทำอุบายนั้นเอง หรือเป็นผลร้ายต่อผู้ร่วมอยู่ในการกระทำ หรือผู้ที่อยู่ใกล้เคียงกับความอุบายที่มีผู้ได้กระทำขึ้นก็ได้

อุบายหรือความไม่เป็นมงคลนี้ มีอยู่ด้วยกันหลายลักษณะในความเชื่อที่เป็นประเพณีนิยมสำหรับผู้คนในสังคมแต่กาลก่อนมาโดยลำดับ อุบาย ๙ ประการก็เป็นอุบายลักษณะหนึ่ง มีอยู่ในตำราอุบายของเก่า ซึ่งลำดับเนื้อความว่าด้วยอุบาย ๙ ประการขึ้นไว้ในตำรานั้นเป็นคำประพันธ์โดยความลำดับต่อไปนี้

“**อ**ึ่งจวันอุบายเหล่านั้นทั้งเก้าสิ่งหนึ่งมหัสีเมียสองอย่าปองหา ทาสสามหรือสี่วิฬาร์ห้า อิกบุตราเจิตคนมลทินมี สุนัขหกคชาแปดม้าเก้า แต่ล้วนเหล่าแรงร้ายเร่งหนายหนี จะถอยถอยศดักดีชักอภัยรี เป็นราศีตั้งกล่าวเรื่องราวมา ฯ/ะ”

อุบาย ๙ สิ่งหรือ ๙ ประการ ดังที่ได้กำหนดขึ้นไว้ในตำราที่คัดมานี้ หากจำแนกอุบายแต่ละสิ่งๆ ก็จะมีดังนี้

๑. หนึ่งมหัสี ๒. เมียสอง ๓. ทาสสาม ๔. เรือนสี่ ๕. วิฬาร์ห้า ๖. บุตรเจิต ๗. สุนัขหก ๘. คชาแปด ๙. ม้าเก้า

อุบาย ๙ ประการนี้ ท่านผู้รู้แต่กาลก่อนได้แสดงความไขความอุบายบางประการไว้ให้เป็นอุทาหรณ์ ดังนี้

๑. **หนึ่งมหัสี** ท่านว่า “**ควาย**” อย่าพึงเลี้ยงไว้แต่เพียงตัวเดียวในบ้าน หรือ “**วัว**” ก็ห้ามเลี้ยงในบ้านเพียงสามตัว ดังโคลงโลกนิติบทหนึ่งว่า

“กระบือหนึ่งห้ามอย่า	ควรครอง
เมียมึงอย่ามีสอง	สัได
โคสามอย่าควรปอง	เป็นเหตุ
เรือนอยู่สี่ห้องให้	เดือดร้อนรำคาญ”

การที่ห้ามเช่นนี้ มีคำอธิบายในที่หนึ่งว่า “กระบือตัวเดียวไม่ให้มีกับวัวสามตัวก็ให้มีเห็นจะเป็นเพราะขาดคู่ที่จะใช้งานนั้นกระมัง เพราะกระบือตัวเดียวอาจใช้เทียมไถไปโดยลำพังนานๆ หนตร่างงานหนักมากไม่ได้ นานเข้าจะหมดกำลังเกิดเจ็บไข้ล้มเสียก็จะเสียการงานของผู้เป็นเจ้าของ ส่วนวัวสามตัวนั้นก็ เป็น “**ขอน**” เสียตัวหนึ่ง การใช้งานจะผลัดเปลี่ยนกันก็ลำบาก เพราะวัวจะต้องทำงานหนักเพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัวอยู่อีกตัวหนึ่งเสมอไป อาจก่อให้เกิดความเหน็ดเหนื่อยแก่วัวที่ถูกใช้งานเกินความสมควร”

๒. **เมียสอง** คำโบราณว่า “**มีเมียสองต้องห้าม มีเมียสามตามตำรา**” โทษของการมีเมียสองคนนี้ มีความอ้างให้ทราบในสภากเรื่องขุนช้างขุนแผนอยู่หลายความด้วยกันตัวอย่างเช่น

อันชายหนุ่มเมียสองมักพ้องแรง
หม่อมเมียพานจะแข่งแย่งหม่อมผัว
จึงเกิดเป็นเชิงชันกันในตัว
ยิ่งใครเฝ้าทะลวยั่วให้หนักไป
หรืออีกความหนึ่งว่า ดังนี้

“**ปางพระองค์ผู้ดำรงภาพไตร**
สำราญราชหฤทัยเปรมปรีดี
พระจึงมีสีหนาทประภาษถาม
อ้ายพลายงามเป็นกระไรจึงหมองศรี
ดูหน้าตาหมองคล้ำไม่มีดี
เอ็งนี้ไม่สบายด้วยอันใด
หรือเมียมึงหึงหวงจ้วงจาบ
หยาบหยาบเกินเลยหรือไฉน
ใครมีเมียสองมักหมองใจ
จะหาความสบายได้มิใคร่มี
ถ้าแม้นมีสามสี่เสียดีกว่า
ต้องตำราว่าเป็นสุขเกษมศรี
แนะกว่าแล้วเอ็งตรองดูให้ดี
มันจะเป็นราศีข้างหน้าไป”

อุปาทิประการที่สอง คือการที่ชายมีเมียพร้อมกันสองคน มักอยู่ไม่เป็นปกติ จัดเป็นอุปาทิประการหนึ่ง

๓. ทาสสาม ท่านว่า ผู้ที่มาขายตัวเป็นทาสไว้กับนายเงิน หากหนีไปจากนายเงินถึงสามหน แม้นนายเงินอาจะไปตามเกาะกุมเอาตัวทาสผู้นั้นกลับมาได้ถึงสามครั้งก็ดี ท่านว่าอย่าเลี้ยงทาสผู้นั้น ท่านว่ามันเป็นดัง “นกรู้” ท่านให้หลักคือไม่ให้คบและอย่าไว้ใจเพราะชื่อว่า “นกรู้” คือนกที่ติดบ่วงสามครั้งแล้วแก้ตัวหลุดออกจากบ่วงได้ทั้งสามครั้ง นกเช่นนี้จัดว่ามีมายามากนัก อุทาหรณ์กรณีเช่นนี้มิให้ทราบในโคลงนิติบางบท ดังความต่อไปนี้

“นกรอดหลุดบ่วงแล้ว	ราวสาม คาบนา
ชีหลีกหลายอาราม	เร่เร้น
สตรีเตร่จิตตาม	ชายสี่ สามแฮ
อย่าประมาทใช่หลั่น	มากด้วยมายา
หญิงชั่วผัวอย่าร้าง	สามคน
ข้าหลีกหนีสามหน	จากเจ้า
ลูกศิษย์ผิดครุตน	สามแห่ง
เขาหมั่นอย่าเข้า	เสพล้องสมาคม

ผู้ที่มาขายตัวเป็นทาสแก่นายเงิน แล้วหลบหนีไปจากผู้เป็นนายเงินได้ถึงสามหน ดังความในโคลงบทที่สองซึ่งเปรียบเทียบได้กับ “นก” ที่รู้เล่ห์มายาอาจเอาตัวหนีรอดจากบ่วงแล้วได้ถึงสามครั้งสามหนในความตอนต้นของโคลงบทแรกเช่นนี้ คนผู้เป็นทาสหนีนายไปได้ถึงสามหน จึงเป็นอุปาทิแก่ผู้เป็นนายเงินไม่ควรรับเป็นข้า หรือคบหาเอาไว้ใช้ต่อไป เพราะจะเป็นผลร้ายต่อนายเงินนั้นได้ในภายหลัง

๔. เรือนสี่ ท่านว่า ถ้าทำเรือนอยู่อาศัยมี ๔ ห้องไม่ดี เรือนตามที่ระบุขึ้นไว้ในอุปาทิลำดับที่ ๔ นี้ หมายความว่าเฉพาะเรือนทรงไทย หรือเรือนฝากระดานอย่างที่คุณคนสมัยก่อนนิยมปลูกขึ้นเป็นที่สำหรับอาศัยมีอยู่ทั่วไปมาแต่โบราณ เรือนทรงไทยนี้มักทำรูปทรงของเรือนประธานเป็นรูปทรงคล้ายกล่อรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีขนาดยาวกว่ากว้าง ขนาดยาวทางด้านข้างของเรือนทรงไทยนี้ กำหนดโดยจำนวน “ห้อง” ซึ่งลำดับกันไปทางด้านยาวของตัวเรือน เรียกกันว่า เรือนหลังนี้ยาวสามห้อง เรือนหลังนั้นยาวห้าห้อง เป็นต้น หนึ่งคำว่า “ห้อง” เป็นภาษาช่างปลูกเรือนแต่ก่อนใช้เป็นมาตรสำหรับกำหนดขนาดด้านยาวของเรือน ซึ่งหมายถึงระยะหรือช่วงห่างระหว่างศูนย์ไล่ทางตั้งของเสาเรือนต้นหนึ่งกับศูนย์

ไล่ของเสาเรือนอีกต้นหนึ่งที่อยู่ถัดไปทางด้านยาวหรือด้านข้างตัวเรือน ช่วงห่างหรือระยะห่างระหว่างศูนย์ไล่ของเสาเรือนแต่ละคู่ๆ นี้ เรียกว่า “ห้อง”

เรือนสี่ ที่จัดเป็นอุปาทิลำดับที่ ๔ นี้ หมายถึงเรือนที่มีขนาดสี่ห้องลำดับไปตามยาวของตัวเรือน เรือนที่มีขนาดยาวเป็นจำนวน “คู่” เช่นนี้ท่านแต่ก่อนถือว่าไม่ดี ต้องลักษณะอุปาทิ ท่านผู้รู้แต่ก่อนจึงได้ทำเป็นคำโคลงแจ้งไว้ให้ทราบบทหนึ่งว่า

“เรือนอยู่สี่ห้องให้ เดือดร้อนรำคาญ”

เฉพาะเรือนอยู่สี่ห้อง เดือดร้อนรำคาญนี้ เป็นเรื่องแปลกและเป็นเรื่องจริง เพราะตามชนบทที่นิยมปลูกเรือนทรงไทยหรือเรือนฝากระดาน ไม่มีใครปลูกเรือน ๔ ห้องอยู่เลย ทั้งบางทั้งย่าน มีแต่ทำเรือน ๓ ห้อง ๕ ห้องทั้งสิ้น เรือน ๔ ห้องไม่มีใครสร้าง และการไม่สร้างก็คงจะมีเหตุผลที่พิสูจน์กันมาแล้วแต่โบราณกาล

การห้ามทำเรือนสี่ห้องนี้ ผู้รู้ท่านหนึ่งอธิบายว่า “ลักษณะเรือน ๔ ห้อง มีรูปคล้ายจิตกาธานที่ปลงศพ จึงไม่มีใครสร้างเรือนรูปจิตกาธาน เมื่อเราชักถามเพื่อหาเหตุผลก็ไม่มีใครตอบให้เป็นที่พอใจได้ บอกได้แต่ว่าโบราณเขาถือและเขาห้ามกันมา”

คติความเชื่อที่ห้ามมิให้ทำเรือนเป็น ๔ ห้อง หรือทำเรือนอยู่มีขนาดเรือนยาวนับด้วยจำนวนเป็นเลขคู่ คือ ๒ ห้อง ๔ ห้อง หรือ ๖ ห้อง ยังมีอธิบายของผู้ใหญ่แต่ก่อนอีกท่านหนึ่ง คือพระยาอนุমানราชชน (ยง เสถียรโกเศศ) ว่าไว้ดังต่อไปนี้ “เรือนตามปกติมีสามห้อง ที่จะเป็นสองห้องไม่สู้ทำกัน ถือว่าเป็นอย่างเชิงตะกอน ร้านม้าเผาศีของเก่า ซึ่งมี ๖ เสา เท่ากับสองห้องเรือน ทำห้องเดียวคือเท่าตัว ก็จะได้รูปห้องเป็นสี่เหลี่ยมไปไม่งาม เรือนสี่ห้อง หกห้องแปดห้องซึ่งเป็นจำนวนคู่ก็ไม่ทำกัน”

การทำเรือนอยู่จำนวนสี่ห้อง หรือจำนวนห้องเป็นเลขคู่ จึงจัดเป็นอุปาทิประการหนึ่ง

๕. วิฬาร์ห้า อุปาทิประการที่ห้า ได้แก่ วิฬาร์คือแมวจำนวนห้า ซึ่งในที่นี้หมายถึงแมวตัวเมียตกลูกออกมาเป็นจำนวน ๕ ตัว ท่านว่าไม่ดีเป็นอุปาทิ คนแต่ก่อนห้ามมิให้เลี้ยงไว้ในเรือน ให้พาไปปล่อยเสียไกลเหี้ยเรือน อย่าให้แมวนั้นกลับมาได้

อนึ่ง วิฬาร์ห้า หรือแมวให้ลูกห้าตัวนี้ ยังมีบางตำรา

บางเล่มอ้างจำนวนแมวต่างออกไป ดังนี้

“มีเรือดำน้ำห้าลำ	ลำนอ ห้ามแฮ
สุนัขหกอย่าพึ่งพอ	จิตต์เลียง
แมวเจ็ดเร่งเร็วขอ	มาใส่ อิกนา
ช้างแปดม้าเก้าเหยียง	อย่างห้าม เพรงมา”

แม้ความในโคลงบทนี้จะระบุว่า “แมวเจ็ด” คือแมวเจ็ดตัวเป็นสิ่งต้องห้ามมิให้เลี้ยงก็ดี แต่ในหมู่คนส่วนใหญ่นิยมว่าแมวห้า มากกว่า แมวเจ็ด ดังเช่นที่ชาวบ้านมักพูดว่า “แมวห้าหมาหก” เป็นพื้นหาได้พูดว่าแมวเจ็ดหมาหกไม่

๖. บุตรเจ็ดคน จัดเป็นอุบาทว์ประการที่หก กล่าวคือสามีภรรยาเคยมีลูกถึง ๗ คน ย่อมเป็นภาระหนักสำหรับพ่อแม่ของลูกทั้ง ๗ คนนั้น ในการที่จะต้องหาอาหารมาให้พอกินให้พอสำหรับลูกๆ จะได้รุ่งเรือง ไหนจะต้องหาเลี้ยงดูอุปถัมภ์ให้ลูกๆ แต่ละคนอยู่เป็นปกติ ไหนจะเรื่องต่างๆ สารพัดกว่าที่จะเลี้ยงดูลูกให้เติบโตพอจะช่วยตัวเอง ดังที่ว่าพอจะพ้นปากเหยี่ยวปากกาได้บ้าง ผู้เป็นพ่อแม่ก็ต้องแบกภาระหนักหนา ภาระในการเลี้ยงดูลูกนี้ มีคำชาวบ้านกล่าวกันติดปากว่า มีลูกหนึ่งคน จนไปเจ็ดปี มีลูกเจ็ดคนจนเสียไม่มีดี ที่ว่ามานี้คือสภาพครอบครัวระดับชาวบ้านทั่วไปซึ่งเป็นพลเมืองส่วนมากในสังคม ยังการที่บางครอบครัวที่มีฐานะมั่งคั่งทรัพย์ศฤงคาร เกษสถานและไร่นาสาโหม่นคงหากมีลูกถึง ๗ คน ก็ใช่ว่าผู้เป็นพ่อแม่จะไม่ลำบากได้ยาก เพราะลูกมากก็หาเลี้ยงได้

๗. สุนัขหก จัดเป็นอุบาทว์ประการที่ ๗ กรณีนี้หมายความว่า สุนัขหรือหมาตัวเมียตกลูกออกมาจะมีจำนวน ๖ ตัว ท่านว่าเป็นอุบาทว์ ลักษณะอุบาทว์เช่นนี้ยังมีในโคลงโลกนิติบทหนึ่งดังนี้ “สุนัขหกอย่าพึ่งพอ จิตต์เลียง”

อนึ่ง อุบาทว์ที่ว่าด้วย หมาหก หรือหมาหกตัวนี้ ยังมีสำนวนปากชาวบ้านว่าดังนี้ “แมวห้า หมาหก” ซึ่งเป็นจำนวนลูกสัตว์ที่ตกจากท้องแม่ครอกเดียวมีจำนวนเช่นนี้ ท่านว่าห้ามเลี้ยงไว้ในเรือน ชอบที่จะพาไปปล่อยทิ้งให้ไกลเรือนเป็นดี

๘. คชาแปด คือช้างมีจำนวน ๘ เชือก หรือช้างเลี้ยงโขลงหนึ่ง จำนวน ๘ เชือก ท่านห้ามมิให้เลี้ยง เนื่องด้วยเป็นอุบาทว์ ชาวบ้านมีช้างเลี้ยงจำนวนต่ำกว่าแปดไม่เป็นไร กว้านั้นถือว่าอุบาทว์ ทั้งนี้ก็โดยเหตุช้างจำนวน ๘ เชือก

ไปพ้องกับช้างสำคัญหมู่หนึ่งคือ “ช้างอัฐทิศ” ในตำราของโบราณว่า ช้างอัฐทิศนี้ พระพรหมเป็นผู้สร้างขึ้น จัดเป็นช้างสกุลพรหมพงศ์ ช้างอัฐทิศตามกล่าวนี้นี้ คือช้างประจำทิศทั้งแปดของเขาพระสุเมรุ มีลำดับไปดังนี้

ช้างไอรพต	ประจำทิศบูรพา
ช้างบุณทริก	ประจำทิศอาคเนย์
ช้างพราหมณ์โลหิต	ประจำทิศทักษิณ
ช้างกระมุท	ประจำทิศหรดี
ช้างอัญชัน	ประจำทิศประจิม
ช้างบุษปทันต์	ประจำทิศพายัพ
ช้างเสาวโกม	ประจำทิศอุดร
ช้างสุประดิษฐ์	ประจำทิศอีสาน

โดยเหตุที่ช้างสำคัญประจำทิศทั้งแปดของเขาพระสุเมรุเป็นช้างที่พระพรหมสร้าง จำนวนช้าง ๘ เชือก จึงถือกันว่าเป็นสิ่งพิเศษเกินกว่าคนธรรมดาจะพึงมีช้างเลี้ยงมีจำนวนไปพ้องต้องกันกับช้างอัฐทิศ ในสกุลพรหมพงศ์ หากชาวบ้านหาญจะมีช้างเทียมเท่าจำนวนช้างอัฐทิศ ย่อมถือว่าเป็นอุบาทว์ ดังนี้ช้างแปดจึงเป็นอุบาทว์ประการหนึ่ง

๙. ม้าเก้า อุบาทว์ประการที่เก้านี้ มีความดังในคำประพันธ์ด้วยอุบาทว์ ๙ ประการ ซึ่งนำมาแสดงไว้ข้างต้นอยู่ในตอนท้ายว่า

**“สุนัขหกคชาแปดม้าเก้า
แต่ล้วนเหล่าแรงร้ายเร่งหน่ายหนี
จะถอยถอยศดักดีชักอภัย
เป็นราศีดังกล่าวเรื่องราวมา”**

อุบาทว์ที่ว่าด้วย “ม้าเก้า” นี้ยังมีโคลงโลกนิติบทหนึ่งดังได้คัดมาแสดงแต่ข้างต้นบ้างแล้วและขอแสดงซ้ำอีกครั้งหนึ่งในหัวข้อนี้ ต่อไปนี้

“มีเรือดำน้ำห้าลำ	ลำนอ ห้ามแฮ
สุนัขหกอย่าพึ่งพอ	จิตต์เลียง
แมวเจ็ดเร่งเร็วขอ	มาใส่ อิกนา
ช้างแปดม้าเก้าเหยียง	อย่างห้าม เพรงมา”

อุบาทว์ประการที่เก้าซึ่งระบุขึ้นไว้ในคำประพันธ์ข้างต้นหัวข้อนี้ ก็กับความในโคลงโลกนิติบทสุดท้ายที่คัดมาแสดงคราวล่าสุดก็ต่างกล่าวความอุบาทว์ประการที่เก้าว่า “ม้าเก้า” ต้องตรงกันทั้งสองความ

อุบาทว์ว่าด้วย “ม้าเก้า” นี้ ท่านผู้ใหญ่ที่เป็นโบราณ

จารย์ทางอศวศาสตร์ ได้ให้บรรดาธิบายว่า “ม้าเก่า” คือม้าที่มีลักษณะเป็นโทะ ไม่เป็นมงคลแก่ผู้ที่ซื้อหามาใช้ขี่ขับหรือเทียมลากขั้บรรต มีอยู่ ๙ ลักษณะ ซึ่งในตำราว่าด้วยม้าดังกล่าวขึ้นไว้ดังนี้

๑. ถ้าม้าตัวใดมีขวัญหัวตัวม้า เป็นมหนุโทะ
 ๒. ถ้าม้ามีขวัญชี้ แลหางพัด ตามหัวอกหัวใจข้างในข้างนอก มีที่กว้างข้างหลัง ขวัญทั้งนี้ย่อมให้โทะฉิบหาย
 ๓. ถ้าม้าตัวใดมีขวัญพื้นท้องมีดี
 ๔. ถ้าม้าตัวใด มีหน้ายาว ท้องยาว ท้องไพร่ มักไม่ดี
 ๕. ถ้าม้าตัวใด ตาเล็ก ตากลม รุจมุกดับ ไม่ดี
 ๖. ถ้าม้าตัวใด ฝ่าตีนไพร่ คางแคบ ตาศอกโปกลีบเลียบตีนเป็นแรด ด้วยกลีบฝ่าตีนแตกเต็ม เอียงตีนเดินไม่เสมอ ไม่ดี
 ๗. ถ้าม้าตัวใด หลังคด หลังค่อม ไม่ดี
 ๘. ถ้าม้าตัวใด เป็นม้าสูง ม้าใหญ่ คางสั้น มักนอนคราง นอนกลางวัน ไม่ดี
 ๙. ถ้าม้าตัวใด จูงตีนชี้ มีขวัญสายหยกตรงข้อตา ตุ่มขาหน้า ไม่ดี
- ม้าโทะ ๙ ประการดังพรรณนามานี้ใครเลี้ยงดูเสมอเลี้ยงงูเห่าไว้ ย่อมมีภัยต่างๆ แล”

“ม้าเก่า” คือม้าที่มีลักษณะเป็นโทะ ๙ ประการ เป็นม้าที่ไม่ควรหามาเลี้ยงไว้ใช้งาน จัดเป็นอุบาทว์อีกประการหนึ่ง

คติความเชื่อ เรื่องอุบาทว์ ๙ ประการ เป็นความเชื่อซึ่งได้รับการกำหนดขึ้นไว้ สำหรับเป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจ เป็นเครื่องยับยั้งตั้งสติ ให้รู้จักยั้งคิดยั้งทำ เป็นการให้ความรู้ สร้างความเข้าใจให้เกิดการปฏิบัติในทางที่ถูกที่ควร เป็นการชี้ไปสู่ความปกติสุข หลีกเลียงความอัปมงคลและหายนะในหลายๆ กรณีได้ระดับหนึ่ง

เรื่องอุบาทว์ ๙ ประการตกมาถึงปัจจุบัน อาจเป็นความเชื่อที่ล้าสมัย หรืออาจพ้นสมัยที่สุดแต่จะพึงคิดเห็น กระนั้นก็ตามเรื่อง อุบาทว์ ๙ ประการ หากได้พิจารณาสาระในทางอุปเท่ห์แห่งอุบาทว์แต่ละประการๆ เป็นลำดับไป อุบาทว์บางประการก็ยังสามารถนำมาใช้ได้โดยสมสมัย ซึ่งทั้งนี้จะสำเร็จประโยชน์อย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับผู้เห็นความสำคัญต่อคติความเชื่อในประเพณีไทยของสังคมเก่าและสำคัญอยู่ที่จะทำให้ความเข้าใจต่อความเชื่อนั้นได้มากน้อย ลึกหรือตื้นเพียงใด

คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี
ที่ ๗๐/๒๕๕๔
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

เพื่อให้การดำเนินงานสร้างเสริมเอกลักษณ์ของชาติเป็นไปอย่างต่อเนื่องอันจะเป็นผลดีต่อความมั่นคงของชาติ และเพื่อเสริมสร้างเกียรติภูมิและภาพลักษณ์ของคนไทย รัฐบาลไทย และประเทศไทยต่อสังคมโลก

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๑ (๖) แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.๒๕๓๔ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

๑. องค์ประกอบ

๑.๑	รองนายกรัฐมนตรี (นายปองพล อดิเรกสาร)	ประธานกรรมการ
๑.๒	รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (นายจาตุรนต์ ฉายแสง)	รองประธานกรรมการ
๑.๓	รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (นายกระแส ชนวงค์)	รองประธานกรรมการ
๑.๔	เลขาธิการพระราชวัง หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๕	ราชเลขาธิการ หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๖	เลขาธิการนายกรัฐมนตรี หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๗	เลขาธิการคณะรัฐมนตรี หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๘	ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๙	ผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๑๐	เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๑๑	เลขาธิการคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๑๒	ปลัดกระทรวงกลาโหม หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๑๓	ปลัดกระทรวงการคลัง หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๑๔	ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๑๕	ปลัดกระทรวงมหาดไทย หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๑๖	ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๑๗	ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม หรือผู้แทน	กรรมการ

๑.๑๘ ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๑๙ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๒๐ อธิบดีกรมศิลปากร หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๒๑ เลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริม และประสานงานเยาวชนแห่งชาติ หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๒๒ เลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๒๓ ผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๒๔ ผู้อำนวยการองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๒๕ กรรมการผู้อำนวยการใหญ่ บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) หรือผู้แทน	กรรมการ
๑.๒๖ ท่านผู้บัญชาสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา	กรรมการ
๑.๒๗ นายขวัญแก้ว วัชโรทัย	กรรมการ
๑.๒๘ นายเอนก ลิทธิประศาสน์	กรรมการ
๑.๒๙ พลเอก จรัล กุลละวณิชย์	กรรมการ
๑.๓๐ พลเอก บุญศักดิ์ กำแหงฤทธิ์รงค์	กรรมการ
๑.๓๑ พลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์	กรรมการ
๑.๓๒ นายทองต่อ กล้ายไม้ ณ อยุธยา	กรรมการ
๑.๓๓ คุณหญิงเต็มสิริ บุญยสิงห์	กรรมการ
๑.๓๔ นางฐะปะนีย์ นาครทรรพ	กรรมการ
๑.๓๕ นายสมพร เทพสิทธา	กรรมการ
๑.๓๖ นายแมนรัตน์ ศรีกรานนท์	กรรมการ
๑.๓๗ คุณหญิงสุชาดา ศรีเพ็ญ	กรรมการ
๑.๓๘ ร้อยโท สุวิทย์ ยอดมณี	กรรมการ
๑.๓๙ นายเย็นใจ เลหาวิช	กรรมการ
๑.๔๐ นายวิจิตร อาวะกุล	กรรมการ
๑.๔๑ ผู้อำนวยการสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ	กรรมการและเลขานุการ
๑.๔๒ ผู้อำนวยการส่วนส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๔๓ ผู้อำนวยการส่วนวิชาการ สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๔๔ หัวหน้าฝ่ายเลขานุการและประสานงาน สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒. อำนาจหน้าที่

๒.๑ พิจารณากำหนดนโยบายและแผนงานที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ และการเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่สถาบันหลักของประเทศ

๒.๒ ให้คำปรึกษา ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงานตามนโยบายและแผนงานที่วางไว้

๒.๓ ดำเนินการเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ การเผยแพร่ และการให้ความรู้แก่ประชาชนในเรื่องเอกลักษณ์ของชาติ ตลอดจนเสริมสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสถาบันหลักของประเทศแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ

๒.๔ ดำเนินการประสานงานและสนับสนุนการดำเนินงานเพื่อการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติแก่หน่วยงานทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน

๒.๕ เพื่อให้การปฏิบัติงานของคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติได้เป็นไปโดยมีประสิทธิภาพและได้ผลสมตามความมุ่งหมาย ให้ประธานกรรมการมีอำนาจแต่งตั้งคณะอนุกรรมการหรือคณะทำงานเพื่อช่วยปฏิบัติงานได้ตามความจำเป็น

๒.๖ ดำเนินการติดตามการปฏิบัติงาน เพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้น

๒.๗ ดำเนินการอื่นๆ ตามที่นายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

สำหรับการเบิกเบี้ยประชุมให้เป็นไปตามพระราชกฤษฎีกาเบี้ยประชุมและค่าตอบแทนที่ปรึกษาซึ่งนายกรัฐมนตรีแต่งตั้ง พ.ศ.๒๕๒๓ แก้ไขเพิ่มเติมโดย (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๓ และ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ.๒๕๔๒ โดยให้เบิกจากสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ.๒๕๔๔

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)

นายกรัฐมนตรี

คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี

ที่ ๔๐๒/๒๕๔๔

เรื่อง แต่งตั้งกรรมการในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ เพิ่มเติม

ตามที่ได้มีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๗๐/๒๕๔๔ ลงวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ.๒๕๔๔ เรื่อง แต่งตั้ง
คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ขึ้นนั้น

เพื่อให้การปฏิบัติงานของคณะกรรมการดังกล่าว เป็นไปด้วยความรวดเร็ว สมบูรณ์ และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๑(๖) แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.๒๕๓๔ จึงแต่งตั้ง
นางรัชกร เหมะจันทร์ เป็นกรรมการ ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ เพิ่มเติม

ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่นี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๔

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)

นายกรัฐมนตรี

คำสั่งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ
ที่ ๑๑/๒๕๕๔
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการมรดกของชาติ

เพื่อเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่สถาบันชาติ ตลอดจนเสริมสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ประชาชนอาศัยอำนาจตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๗๐/๒๕๕๔ ลงวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการมรดกของชาติ โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังนี้

๑. องค์ประกอบ

๑.๑	พลตรี หม่อมราชวงศ์ ศุภวัธย์ เกษมศรี	ประธานอนุกรรมการ
๑.๒	นายประพัฒน์ ตรีณรงค์	รองประธานอนุกรรมการ
๑.๓	นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์	รองประธานอนุกรรมการ
๑.๔	คุณหญิงคณิดา เลชะกุล	อนุกรรมการ
๑.๕	นางเนาวรัตน์ พลเดช	อนุกรรมการ
๑.๖	นายปัญญา นิตยสุวรรณ	อนุกรรมการ
๑.๗	นางรัชกร همهจันทร์	อนุกรรมการ
๑.๘	ผู้อำนวยการหอสมุดแห่งชาติ หรือผู้แทน (นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบุลย์หวังเจริญ แทน)	อนุกรรมการ
๑.๙	ผู้อำนวยการหอจดหมายเหตุแห่งชาติ หรือผู้แทน (นางสาวนัยนา แยมสาขา แทน)	อนุกรรมการ
๑.๑๐	ผู้อำนวยการสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติ หรือผู้แทน (นางธนัฐภัทร จันทวิช แทน)	อนุกรรมการ
๑.๑๑	นายพนวัฒน์ สมพิน	อนุกรรมการ
๑.๑๒	นางสาวทรงสวรรค์ นิลกำแหง	อนุกรรมการ
๑.๑๓	นางสาวบุหลง ศรีกนก	อนุกรรมการ
๑.๑๔	นางสาวเพลินพิศ กำราญ	อนุกรรมการ
๑.๑๕	นางจันทนี ทาทรัพย์	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑.๑๖	นางสมจิตต์ เทียนสว่าง	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒. อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ

- ๒.๑ พิจารณาดำเนินการเผยแพร่มรดกของชาติ เพื่อเสริมสร้างให้เยาวชนและประชาชนทั่วไปมีความรู้ ความเข้าใจ และภาคภูมิใจ รวมทั้งตระหนักถึงคุณค่าในสมบัติของชาติ โดยการดำเนินกิจกรรม และผลิตสื่อในรูปแบบต่างๆ
- ๒.๒ กำหนดกลุ่มเป้าหมายเพื่อการเผยแพร่
- ๒.๓ ดำเนินการอื่นๆ ตามที่คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ มอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๕

(นายปองพล อติเรกสาร)

รองนายกรัฐมนตรี

ประธานคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

คำสั่งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

ที่ ๕๙/๒๕๕๔

เรื่อง แต่งตั้งอนุกรรมการในคณะอนุกรรมการมรดกของชาติ เพิ่มเติม

ตามที่ได้มีคำสั่งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ที่ ๑๑/๒๕๕๔ ลงวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ.๒๕๕๔ เรื่อง แต่งตั้งคณะอนุกรรมการมรดกของชาติ ขึ้นนั้น

เพื่อให้การดำเนินงานของคณะอนุกรรมการดังกล่าวเป็นไปด้วยความรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อาศัยอำนาจตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๗๐/๒๕๕๔ ลงวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๔ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ จึงแต่งตั้ง นายทินกร ภูวะปัจฉิม เป็นอนุกรรมการ ในคณะอนุกรรมการมรดกของชาติ เพิ่มเติม

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๔

(นายปองพล อติเรกสาร)

รองนายกรัฐมนตรี

ประธานคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

คำสั่งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ
ที่ ๓/๒๕๕๕
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการมรดกของชาติ เพิ่มเติม

ตามที่คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ได้มีคำสั่งที่ ๑๑/๒๕๕๔ ลงวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ.๒๕๕๔ เรื่อง แต่งตั้ง
คณะกรรมการมรดกของชาติ และคำสั่งที่ ๕๙/๒๕๕๔ ลงวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๔ เรื่อง แต่งตั้งอนุกรรมการ
ในคณะกรรมการมรดกของชาติ เพิ่มเติม นั้น

เพื่อให้การดำเนินงานของคณะกรรมการ ดังกล่าว มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อาศัยอำนาจตามคำสั่งสำนัก
นายกรัฐมนตรี ที่ ๗๐/๒๕๕๔ ลงวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๔ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ จึงแต่งตั้ง
นางจรรยาพรณ์ สุวรรณกุลสิทธิ์ เป็นอนุกรรมการ ในคณะกรรมการมรดกของชาติ เพิ่มเติม

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ.๒๕๕๕

(นาย pongpol อติเรกสาร)

รองนายกรัฐมนตรี

ประธานคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

